

กรกฎาคม ๒๕๗๔

ชนบท

รีวิว

บัญชีเรื่อง

(ปีที่ ๘ เล่ม ๓ วันที่ ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๔)

มาสานุสสรณ์ . . . . . พระยาศรีสุนทรโวหาร . . . หน้า ๒๔๔

กุหลาบเหนือ . . . . . สันทราย. . . . . „ ๓๐๐

สร้อยหาย . . . . . ศารทูล . . . . . „ ๓๐๔

ความดำเนิรของโลก . . . . ไทยเขษม . . . . . „ ๓๑๕

กามนิต (ต่อ) . . . . . เสฐียรโกเศศและนาคะประทีป„ ๓๒๕

ความรีบ . . . . . วงศ์กมล. . . . . „ ๓๕๔

หีบเหลือง . . . . . ปทุมวัน . . . . . „ ๖๓๑

เราควรทราบเหตุการณ์ในอนาคตได้หรือไม่? ว. สารคาม. . . „ ๓๖๖

ไม่ก่อเวร . . . . . นาลี . . . . . „ ๓๖๙

วันติดฝน . . . . . ทิดคุ่ย . . . . . „ ๓๙๙

ฝรั่งเศส_สยาม . . . . จากนาวิกศาสตร์ . . . „ ๓๙๑

ภาพหน้าปก . . . . . ไทยเขษม . . . . „ ๔๐๔

บทนำบางเรื่อง . . . . . „ ๔๑๒

พระราชบัญญัติ, กฎเสนาบดี, ประกาศ. . . . . พิเศษ ๓๕–๕๖

สำนักงาน
๑๒๒๑ หน้าวัดราชบพิธ
ถนนเฟื่องนคร พระนคร โทรศัพท์ ๙๔๘
หลวงสรรสารกิจ บรรณาธิการ
ห้างหุ้นส่วนไทยเขษม เป็นเจ้าของ
พิมพ์ที่โรงพิมพ์ไทยเขษม หน้าวัดราชบพิธ ถนนเฟื่องนคร พระนคร

กำหนดเวลาออก ในวันที่ ๑๕ ของเดือน หากจะคลาดเคลื่อน คณะพยายามจะไม่ให้เกินกว่ากำหนด ๑๕ วัน (คือ ไม่เกินกว่าเดือนที่ออก)

อัตราค่าบำรุง ในพระราชอาณาจักรสยาม ครึ่งปี ๕ บาท, นอกพระราชอาณาจักรสยาม หรือส่งทางอากาศไปรษณีย์ ครึ่งปี ๖ บาท. ถ้ารับไทยเขษมรวมข่าว รายสัปดาห์ด้วย คิดรวมกัน ครึ่งปี ๖ บาท, นอกพระราชอาณาจักรสยามหรือส่งทางอากาศไปรษณีย์ ครึ่งปี ๗ บาท ๕๐ สตางค์.

การบอกรับ ไม่จำเป็นจะต้อง รอ บอกรับตั้งแต่ฉะบับต้นปี จะบอกรับตั้งแต่ฉะบับไรก็ได้ โปรดแจ้งความจำนงยังสำนักงานข้างบนนี้ โดยทางใดทางหนึ่งแล้วแต่ความสะดวก พร้อมกับเงินค่าบำรุง สำหรับผู้ที่อยู่ต่างจังหวัดโปรดส่งเงินทางธนาณัติ สำหรับผู้ที่อยู่ในจังหวัดพระนคร จะให้ไปรับเงินที่บ้าน พร้อมด้วยนำหนังสือส่งยังท่านทีเดียวก็ได้.

ราคาเย็บเล่ม—หนังสือไทยเขษม ปกหนังทั้งตัวเล่มละ ๘ บาท. สันหนังหุ้มผ้าเดิรทองสันปีหนึ่งแบ่งเย็บ ๒ เล่ม เงิน ๔ บาท, ปีหนึ่งแบ่งเย็บ ๓ เล่ม เงิน ๕ บาท. หุ้มผ้าทั้งตัวเดิรทองสันปีหนึ่งเย็บ ๒ เล่ม เงิน ๒ บาท ๕๐ สตางค์. ปีหนึ่งแบ่งเย็บ ๓ เล่ม เงิน ๓ บาท.

อัตราค่าลงแจ้งความ ในแผ่นกระดาษหลังปกหน้า และปกหลัง พิมพ์ด้วยหมึกสี เต็มหน้าปีละ ๖๐ บาท. ในแผ่นกระดาษสีต่าง ๆ สอดอยู่ภายในปกหน้าและหลังเต็มหน้าปีละ ๕๐ บาท, ครึ่งปีหรือครึ่งหน้า ๓๐ บาท.

พิมพ์วันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๔
(มีกรรมสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ)

สภาษุสสรณ์

โย น สมฺภาวเยทฺ ภฤตฺยาน

การฺยกาเล ส กึ ปฺรภุ:

◎ ผู้ขอบำนาญบำเหน็จ เมื่อมิเสร็จกิจอ้า

นี่จะเรียกจ้าวข้า เพื่อนแท้เยี่ยไฉน เพื่อนเอย ฯ

What servant (and) what friend (is) he who makes demands in the time for action ?

พระยาศรีสุนทรโวหาร

• ผู้ซึ่งใช้นามปากกาว่า **"หมื่นศรี"**

ภาคผนวก ก

กุหลาบเหนือ

ของ สันทราย

เขาว่า _ “ไปเชียงใหม่ ไม่ได้ขึ้นดอย เหมือนไม่ได้ไปเชียงใหม่” ฉะนั้นเมื่อเที่ยวที่ต่าง ๆ เสียจนทั่วแล้ว ก่อนที่จะลาเชียงใหม่ เราก็พากันขึ้นไปนมัสการพระบรมธาตุบนดอยสุเทพ เย็นกลับมาถึงที่พัก คุณแฉล้มรำแพนคิดเนื้อคิดใจ ถึงแก่ออกอุทานว่า

“เราได้มาเชียงใหม่จริง ๆ ละ เที่ยวเสียทุกแห่งไม่มีขาด”

“ไม่จริง ผมว่า ยังขาดอยู่” คุณครรชิตค้าน

“ก็ยังขาดอะไรอีก ?” คุณแฉล้มถาม

“มาเชียงใหม่ ผมหมายไว้ว่าจะได้ชมกุหลาย อย่างที่เขาเล่าลือ” คุณครรชิตตอบ

คุณแฉล้มหัวเราะ หาว่าคุณครรชิตเซอะจึงถามว่า “บนดอยเย็นดง คุณไม่เห็นหรือ? เซ่อซัง”

“ไม่ใช่ _ อย่าเพิ่งว่าผมเซ่อ” คุณครรชิตไม่ยอมเซ่อ “บนดอย ดอกมันเล็ก ๆ ไม่สมคำเล่าลือ”

“เขาลือกันว่า ดอกเท่าไหน คุณ ?” แฉล้มถาม

“เขาลือกันว่า ดอกตูม ๆ” คุณครรชิตพูดแล้วคว่ำมือของเธอลงบนโต๊ะ ซ้ำกางนิ้วทั้ง ๕ เหยียดออกจนเต็มที่บอกว่า “นี่นี่ยังเย็นขนาดกลางเสียด้วยซ้ำ”

คุณแฉล้มไม่พูดว่ากะไร เอามือลูบยอกแทนคำตอบ สักครู่จึงเอ่ยออกมาได้ว่า _

“อือ! ถ้ายังงั้น อ้ายลำต้นเห็นจะอวบอ้วนไม่เบานะครับ” เธอหยุดดื่มน้ำอีกหนึ่งแล้วพูดต่อ “แหม! กะหล่ำปลีย่อม ๆ เที่ยวถ้าไม่ได้ชมเห็นจะยิ่งกว่า _” หยุดดื่มน้ำอีกครั้ง

“ยิ่งกว่า _ ยิ่งกว่าอะไร? พูดครึ่ง ๆ” ข้าพเจ้าถาม

“ไม่ยิ่งกว่าอะไร” คุณแฉล้มยกนิ้วชี้พร้อมกับกะเดาะปาก ดังเปาะ กลืนน้ำลายแทนที่จะดื่มน้ำ แล้วพูดต่อ “เสมือนไม่ได้มาเชียงใหม่”

"ถ้านัยเอาดอกกุหลาบเข้าเกณฑ์นี้ละก้อเย็นเสียค่ารถเปล่าละ มาหน้าร้อนเช่นนี้จะหากุหลายงาม ๆ ได้ที่ไหน? รังกุหลายบนดอยยังหางามย่อมิได้" ข้าพเจ้าพูด

"ก็เอาบนดอยมาพูด เขาก็ไม่ได้รับความทะนุถนอมเลย จะให้งามได้อย่างไรหนอ" คุณแฉล้มกล่าว

"อย่างนั้นจะไปชมได้ที่ไหนอีกล่ะ นอกจากบนดอย?" ข้าพเจ้าถาม

"ก็ที่เขาปลูกไว้ตามบ้านน่ะซี" คุณแฉล้มตอบ "เขาบำรุงรดน้ำเช้าค่ำกลางวันเย็น"

คณะเราถ้าไม่นับเด็กกับผู้หญิงแล้วก็เย็น ๔ เกลอพอดี ในระหว่างที่เราโต้ตอบถึงเรื่องดอกกุหลาบ คุณบัตรเธอโดนขี้นเขาเหนื่อยอ่อนกว่าเพื่อน กอปร์ทั้งนิสัยไม่เย็นคนช่างพูด เธอจึงสมัครฟัง ตกลงอย่างไรก็ว่าตามกัน ฉะนั้น เมื่อ ๓ ใน ๔ ลงมติว่าถ้าไม่ได้ชมกุหลาบดอกเท่าที่เขาเล่าลือกันแล้วเสมือนไม่ได้มาเชียงใหม่ อย่างคุณแฉล้มว่าคุณบัตรจึงเติมคะแนนให้ครบองค์ ๔ ในภายหลัง

◎ ◎ ◎

ก่อนที่จะออกเดินทางจากกรุงเทพพระมหานคร เพื่อนฝูงที่ทราบข่าวว่าจะไปเที่ยวเชียงใหม่ เขาถามว่ามีใครไปบ้าง ครั้นเราจาระไนรายนามสมาชิกให้เขาฟังแล้ว เกือบทุกคนพูดเย็นเสียงเดียวว่า "โง่จัง ไปเชียงใหม่ใครเขาพากงสุลไปด้วย" แต่เราเห็นตรงกันข้ามว่าเราคิดถูก ไม่โง่ กงสุลที่ท่านตั้งไว้ ก็เพื่อให้เย็นผู้คอยพิทักษ์รักษาคอยดูแลสารทุกข์สุกดิบ ราษฎร พลเมือง ของท่านเย็นข้อใหญ่ เมื่อเราไปไหนมาไหนได้มีกงสุลคอยประจำอยู่ฉะนี้ ก็จะมีแต่สุขปราศจากทุกข์อย่างแน่นอน เมื่อจะเกิดผิดขึ้นท่านกงสุลก็จะรับแทนเรา ใครจะว่าจะกล่าวเราอย่างไร เราก็ไม่หวั่นไหว มิไยใครจะพูดจะว่า ด้วยเรามีเอกพะยานไปด้วยแล้ว ทั้งผู้ปกครองใคร ใครก็ไม่อยากให้คนในปกครองของตนกระทำผิด ทั้งใคร ๆ ก็ไม่ชอบทำผิด แม้ท่านที่เรารัก เราใคร่ เราก็ไม่อยากให้มีผิด ทำผิด ฉะนั้นเราจึงไม่ทำผิด ให้ท่านกงสุล ท่านที่เรารัก พลอยได้รับผิด มีความผิด เมื่อเย็นฉะนี้ เราก็จะมีแต่สุข อันปราศจากทุกข์ ซึ่งท่านกงสุลเย็นผู้นำมาโดยหน้าที่และน้ำใจรัก เราจึงเห็นว่าการที่มีกงสุลไปด้วย เย็นความคิดที่ถูก ไม่โง่

คำที่ว่า มีกงสุลประจำไปด้วย เย็นความคิดที่ถูก เย็นความเห็นของท่านทั้ง ๓ ที่มี

กงสุลไปด้วย จึงจำเป็นแข็งใจพูด ส่วนข้าพเจ้าไม่ได้เห็นพ้องด้วย ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นเคราะห์ดีอย่างยิ่ง ที่เผอิญคณะเที่ยวท่องได้มากะวันประจวบกับเวลาที่ท่านกงสุลของข้าพเจ้า ไม่สามารถจะมาควบคุมข้าพเจ้าได้ เพราะเธอเพิ่งออกจากเวรประจำการ ๙ เดือนเต็ม ๆ เมื่อวันสองวันนี้เอง และยังนึกต้องอยู่ประจำซอง ยอดชีวิตน้อยของข้าพเจ้าและของเธอเองด้วย ข้าพเจ้าไม่อยากมีความเห็นให้แตกต่างกับเพื่อนร่วมทาง ก็เป็นแต่ยิ้ม ๆ เมื่อเราได้ออกเดินทาง ข้าพเจ้าก็เริ่มรู้สำนึกตัวว่าเขามีความสุขจริง พ่อ ๓ คนไม่ต้องกะดิกตัวทำอะไรหมด ท่านกงสุลคอยปฏิบัติไปทุกฝีก้าว กินข้าวเกือบไม่ต้องเปิบ กินลูกไม้ไม่ต้องปอกต้องผ่า บางครั้งถึงประเคนถึงป้อนกันเสียด้วย เขาจู๋ ๆ จิ๋ ๆ ระริกซิกซี้กันตลอดทาง เออ _ ส่วนข้าพเจ้าเองสิ ต้องปฏิบัติตัวเอง บางสิ่งบางอย่างก็วิ่งไปพึ่งใบบุญคนโน้นนิดคนนี้หน่อย ไหว้วานเขาหนักก็ชักเกรงใจ บางครั้งถึงต้องรับประทานมะม่วงด้วยวิธีเอาปากปอกเปลือก เหมือนเมื่อครั้งต้องมีคนอายน้ำและถูเหงื่อไคล ท่านกงสุลต่าง ๆ พร้อมด้วยคนในบังคับ ต่างพากันหัวเราะเห็นเป็นของขบขันกันใหญ่โต ข้าพเจ้าจึงต้องพูดแก้ขวยว่า "ไม่เคยดูดเม็ดมะม่วงมานานดูก็อร่อยดี" อ้ายการดูดเม็ดมะม่วง การถูกยิ้มเยาะหัวเราะเย้ย และอะไรต่าง ๆ ทำให้ข้าพเจ้าคิดเห็นว่า "ลงกะได ๓ ขั้นแล้วหาความสุขมิได้" นั้น จริงสำหรับข้าพเจ้าไม่จริงสำหรับพวกที่เขามีกงสุล มีเพื่อนร่วมชีวิตอยู่เคียงข้าง เรื่องทุกข์สุขลำยากตรากตรำ สำหรับลูกผู้ชายด้วยกันแล้ว ก็ไม่เป็นการแปลกประหลาดอันใดมิได้ แต่อ้ายข้อที่เขาไม่มีห่วงบ่วงหลังนี้ ข้าพเจ้าเพิ่งเห็นว่าเขาคิดถูก นึก _ นึกถึงคำว่า "จากเรือนเหมือนนกที่จากรัง อยู่ข้างหลังก็จะแลชะแง้คอย" แล้วใจหาย โอ้อนิจจา _ ข้าพเจ้าอิจฉา เผ้าแต่คิดว่า "ถึงเชียงใหม่ ท่านที่มีกงสุล ฉันจะเป็นผู้หัวเราะบ้างละ"

เชียงใหม่ _ ครั้นถึงเข้าจริง เป็นที่ข้าพเจ้าแล้ว จะหัวเราะให้ก๊ากใหญ่ เขาเก่ง _ ห้องที่จัดไว้ มิไม่พอตามที่ต้องการหารไม่ลงตัว คุณครรชิต เดิรกุศโลบายอย่างวิเศษ ออกความเห็นพร้อมด้วยเหตุผลจัดเอาท่านกงสุลต่าง ๆ ไปรวมกันหมด แย่งแผนกเป็นฝ่ายหน้าฝ่ายใน ข้าพเจ้าไม่เสียใจเพราะความหวังของข้าพเจ้าไม่เหมือนหมายแทนที่จะหัวเราะคนเดียว กลับมาได้รวมหัวกัน

หัวเราะ ที่ได้มีโอกาสได้ไปชมกุหลายงามๆ ไม่เสียทีที่มาเที่ยวถึงสุดพระราชอาณาเขตต์ฝ่ายเหนือ

ผู้หญิง ชอบดอกไม้ คณะของข้าพเจ้ารู้ดีถ้าเราเฮโลกันไปหมด ดอกกุหลายไม่พอแก่จำนวน ก็จะเกิดเกรงอกเกรงใจกันขึ้น ก็จะพากันกลับมามือเปล่า เหมือนเมื่อครั้งไปเที่ยวที่ลำพูน ผู้หญิงไม่เหมือนผู้ชาย เธอมีอะไรได้อะไรแล้ว ฉันก็จะเป็นเจ้าเข้าเจ้าของแต่คนเดียว มิยอมให้ใครมาแตะต้องข้องแวะด้วยอีกเลย แม้จะยอมลดละบ้างก็ด้วยความจำใจจำเป็น พูดไม่ออกเท่านั้น ถ้าจะพูดตามความรู้สึกแล้ว เป็นไม่ยอมใคร ถ้าเป็นคนใจแข็งก็ยอมเสียสละ ไม่เกี่ยวข้องเสียทีเดียว ทริยาวัตรอันงามเลิศนี้ หญิงไทยเราจึงลอยเด่นอยู่เหนือเขาทั้งหลาย เพศหญิงไม่มีแข่งจริงแข่งเล่นเช่นเพศชาย ฉะนั้นจึงเห็นพร้อมกันว่า การที่จะไปเที่ยวหาชมกุหลายในคราวนี้ เราจะไปแต่พวกชาย ด้วยเราไม่คำนึงจำนวนขาดเกิน เพราะเราตั้งใจจะไปชมเล่นเท่านั้น ถึงจะมีขาดมีเกิน เราก็จะเฉลี่ยกันได้ ไม่มีความยุ่งยาก

การเดิรแต้มเพื่อไม่ให้เกิดบัวช้ำน้ำขุ่น เรามอบให้เป็นหน้าที่ของคุณครรชิต ข้าวแห่งปัญญา รับประทานอาหารเย็นเสร็จ เราต่างคนต่างมองดูหน้ากัน คอยฟังว่าคุณครรชิตจะแต้มมาอีท่าไร พอคุณครรชิตพะยักหน้าคุณแฉล้มพะยักรับ ข้าพเจ้าอมยิ้ม คุณบัตรตั้งท่าจะยิ้มบ้าง ก็พอดีท่านกงสุลประจำหันมาถาม—

"คุณต้องการไม้จิ้มฟันไหมคะ?"

คุณบัตรตั้งท่าจะยิ้มค้าง ยกมือขึ้นบังหน้าสั่นศีรษะแทนคำตอบ แล้วก้มหน้าเอามือเสยผม ก้มค้างพิจารณาผ้าปูโต๊ะ

"ไม่สบายหรือคะ?" กงสุลคุณบัตรถาม "ท่าจะอ่อนใจ ขึ้นดอยหยุดพักมากกว่าเพื่อนหายมึนแล้วหรือยังคะ? นอนเสียก็หาย"

"ยังมึนนิดหน่อย" คุณบัตรตอบเสียงกะอ้อมกะแอ้ม

ข้าพเจ้าใจหายวาย เมื่อได้ยินคำตอบของคุณบัตร นึกในใจว่า พวกเราเสียท่าเดียวจะต้องถูกขัดคอ เพราะเธออนามัยเจียบพอเขาออเซาะกันขยประโยค คุณครรชิตหัวหน้าสำรับก็เริ่มทำหน้าที่ที่ตกลงกันไว้

"พรุ่งนี้เราก็จะกลับแล้ว นี่จะไม่ไปล่ำลาใครเขาบ้างหรือ?"

"ก็ควร" คุณแฉล้มรับรองทันที "แต่

หนังสือพิมพ์ไทยเขษม

จะหารถได้ที่ไหน? เราไม่ได้สั่งไว้"

"เดิรไปก็สิ้นเรื่อง เดิรไปช้า ๆ ถึงก็ช่าง ไม่ถึงก็ช่าง" คุณครรชิตตอบ

พูดถึงเดิร ท่านกงสุลพากันสั่นหน้า ด้วยความเมื่อยขบที่รู้รสชาติในการขึ้นดอย ยังไม่หมด

"เชิญท่านชายเถิด ดิฉันขอตัว" ท่านกงสุลคุณครรชิต กล่าวแล้ว หันไป ทาง กงสุลต่าง ๆ ทุกคนพะยักหน้ารับรอง

"เขาไม่ไป เราก็ไปกัน" คุณครรชิตเตือน พวกเราทุกคนลุกจากเก้าอี้ ท่านกงสุลหันมาทางคุณบัตร เอามือเกาะแขน แล้วเอ่ยถาม

"คุณจะไปด้วยหรือ? เดี๋ยวจะมึนใหญ่" ข้าพเจ้าเดาไม่ผิด นึกแล้ว จะถูกขัดคอ คุณครรชิต เร็วพอใช้ พูดแก้

"เดิรกินอากาศ ดีกว่านอน"

คุณบัตร ทำท่าตริกตรอง "เอ้า! ไปก็ไป" พูดคล้ายขัดไม่ได้

ข้าพเจ้าโล่งอกแทนคุณบัตร ด้วยท่านกงสุลไม่มีความเห็นคัดค้านอย่างใดอีก

◎ ◎ ◎

ออกจากที่พำนัก เดิรไปสักครู่ ก็ถึงเชิงสะพานเนาวรัตน์ เราเดิรเข้าไปใกล้ รถยนตร์ที่จอดอยู่เชิงสะพานนั้น เยี่ดไฟจ้าเข้าตา ไม่เห็นหนอะไรหมด ข้าพเจ้าหัวเสีย เจ้าหมอนั่นเล่นชอบกล จนเราต้องเดิรเลี่ยงทาง พอจะเดิรผ่านรถ เสียงคุณครรชิตตะโกนขึ้นเป็นที่เล่นที่จริงว่า

"เมื่อยก็ขึ้นรถซิ"

"แทกซี่เมื่อไรเล่า" คุณแฉล้มท้วง

"ไม่ใช่ก็ขึ้นได้ ผมสั่งให้มาคอยรับเอง" คุณครรชิต พูดแล้วหัวเราะลั่น

พวกเราเคยรู้รส คุณครรชิต มานัก ต่อนักแล้ว เคยดิ้นจนลิงโลด และเคยใจหายวาบก็มี ฉะนั้น คำพูดของคุณครรชิตจึงเป็นการปลงใจเชื่อยากอยู่สักหน่อย ทั้งมีนิสสัยไม่ชอบยอ ชู่ เตือน หรือขอร้อง อะไรทุกอย่าง ถ้ามีความเห็นอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็หาเหตุว่าเป็นการยุไปส่ง เรารู้จักท่านดี เราจึงเดิรเรื่อยไม่พูดจาว่าอย่างไร ข้าพเจ้าหันหลังไปดู คุณครรชิต หายไปไหนแล้ว สักครู่รถยนตร์คันที่จอดก็เยี่ดเครื่องเดิรมาช้า ๆ ข้าพเจ้าเหลือบไปเห็นคุณครรชิต นั่งบื๋ออยู่ในรถ

"ไม่ขึ้นจริง ๆ หรือ?" คนขับชะโงกหน้าถาม

"อ้าว, คุณหลวงดอกหรือนั่น?" คุณแฉล้มร้องอย่างเอะใจ

"ไม่ต้องถาม" คุณหลวงตอบ "จะเดิรหรือจะขี่นรถ"

"อ้อ," พวกเราถึงบางอ้อพร้อมกัน "พระภูมิเจ้าที่เย็นทั้งโซเฟอร์และมัคคุทเทศก์ใครไม่ไปก็ออกจะฉลาดพอใช้"

เราต่างซักถามกันเอะอะด้วยความดีใจและพากันขึ้นรถ แล้วรถก็แล่นฉิวไปตามถนนตรงเข้าไปในเวียง คุณบัตรเย็นคนนึ่งไม่ใคร่จะพร่ำอย่างเราทั้ง ๓ รู้สึกขอบอกขอบใจคุณครรชิตที่แก้หลุดรอดตัวมารวมคณะได้อยู่แล้ว ทั้งได้มานั่งรถยนตร์โดยไม่ได้นึกหมายฉะนี้ จึงเบิกปากออกมาได้ว่า

"คุณครรชิต ใช่ว่าเย็นหัวหน้าคณะที่ดีอย่างเดียวเมื่อไร ท่านเย็นเสนาธิการตัวเอกด้วย

นับว่าพวกเราทุกคนใจเต้นเนื้อเต้นไปด้วยความลิงโลด ถ้าจะว่าคล้ายลิงที่ได้หลุดจากหลักก็ไม่ผิดไกลนัก ต่างพากันฝันถึงการชมดอกกุหลาบทั้งกำลังตื่น ๆ และรถกำลังแล่นไปนั้นตาม ๆ กัน

◎ ◎ ◎

คุณผกา เมื่อเธออยู่โรงเรียนเย็นเพื่อนชอบพอคู่หูกับท่านกงสุลของคุณบัตร ตั้งแต่เธอทั้ง ๒ ออกจากโรงเรียนแล้ว ก็ไม่ได้พบปะกันเลย เมื่อก่อนจะออกเดิรทางไปเชียงใหม่คราวนี้ จึงได้ทราบว่าคุณผกามาตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่ขุนตาล ท่านกงสุลของคุณบัตรอยากจะพบปะสนุกสนานกันดังแต่ก่อน จึงมิจดหมายล่วงหน้าบอกไปว่าจะขึ้นมาเหนือ ให้รอสมทบกระบวน และให้รั้งเอาตัวคนในบังคับบัญชาไปด้วย เผอิญคนในบังคับติดธุระจำเป็นเสียคุณผกาจึงมาสมทบกระบวนแต่คนเดียว เนื่องด้วยเธอเย็นเข้าของท้องถิ่นประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่ง เธอเย็นกงสุลมานานกว่าเพื่อนมาคราวนี้เธอก็ไม่มีคนบังคับบัญชาด้วย พวกเราจึงอปโลกน์ให้เธอรับตำแหน่งกงสุลเยเนราลหัวหน้าคณะฝ่ายหญิง

เนื่องด้วยได้เจรจาวิสาสะจนเย็นที่คุ้นเคยกันแล้ว เราจึงทราบว่าเธอมาเย็นคนใหญ่คนโตอยู่ที่ขุนตาล ปลูกเคหะสถานสูงเด่นอยู่บนยอดขุนเขา รูปร่างเธอบางเล็กประเปรียวผิวคล้ำขำคม พูดจาฉลาดฉาดฉาน กระแสเสียงก้องกังวาน อัธยาศัยอ่อนโยน ท่าทางมีสง่าผ่าเผย เย็นที่ยำเกรง น่าคารวะแก่บุคคลทั่วไป ด้วยเหตุที่เธอมีบริวารขึ้นแก่คนในบังคับของเธอมากหลาย ตลอดเขตต์ ๒ ข้างทางรถไฟ ตั้งแต่มณฑลพิษณุโลกถึงนครเชียงใหม่ พวกเรา (ชาย) นอกจากยกย่อง

เธอเย็นกงสุลเยเนราลแล้ว เรายังยกย่องเธอลับหลังว่า “เจ้าแม่ขุนตาล” หรือ “พระนางผกาวลี” อีกด้วย

ตั้งแต่เธอรับตำแหน่งกงสุลเยเนราล เธอก็ทำหน้าที่อย่างจริงจัง คือปกแผ่ดูแลตลอดจนสัน ท่านกงสุลอื่นไม่ต้องอนาทรร้อนใจในหน้าที่ของตนเลย แม้ข้าพเจ้าซึ่งไม่ได้เย็นคนในปกครองใคร เธอก็ปกคลุมแผ่อำนาจมาถึง

เสียงท่านกงสุลเยเนราล เอ็ดตะโรอยู่นอกห้อง พวกเราจึงรู้สึกว่าตื่นสายผิดกว่าปกติ ด้วยเมื่อคืนนี้เพลินชมกหลายอยู่นดึก เมื่อริบอาบน้ำอาบท่าแต่งตัวเสร็จ พอโผล่ออกมานอกห้อง ท่านกงสุลทั้งหลายมาคอยอยู่พร้อมหน้า

“แหม! หิวกันเร็วจริง” ข้าพเจ้าพูด

“กี่โมงแล้ว รู้ไหม?” ท่านกงสุลเยเนราลถาม

คุณแฉล้มคนาฬิกาที่ข้อมือแล้วนิ่ง พะยักหน้าหงึก ๆ เอ่ยตัดบทว่า

“กี่โมงก็ช่าง รับประทานเถิดครับ”

“ถ้าไม่ได้ดิฉันรั้งไว้ เย็นได้อดกันหมด” กงสุลเยเนราลพ้อ “แม่พวกนี้” ชี้ไปทางกงสุลทั้งหลาย “จะกินกันเสียก่อน พอเขาเก็บไปหมดแล้วจึงจะปลุก”

พูดกันอย่างใกล้ก็คือ พวกเรามีความผิดเพราะตื่นสาย จึงพากันนิ่งไม่ตอบโต้ ท่านกงสุลเยเนราลเห็นเรานิ่ง ได้ท่าจึงตั้งกะทู้ใส่ข้าพเจ้าก่อน

“คุณประสม เมื่อคืนกลับกี่ทุ่ม?”

ข้าพเจ้าจนแต้ม ไม่รู้จะตอบกี่ทุ่มดี จึงหันไปถามคุณครรชิตต่อ

“ยังไง เมื่อคืนกลับกี่ทุ่ม?”

“ก็คุณนอนกี่ทุ่ม?” คุณครรชิตย้อนถามท่านกงสุลเยเนราล

“๗ ทุ่มค่ะ” ท่านกงสุลเยเนราลบอก

“ผมกลับ ๗ ทุ่มครึ่ง” คุณครรชิตตอบ

“อะไร ทำไมดิฉันไม่ได้ยินล่ะ”

“ก็คุณหลับ ทำไมจะได้ยินเล่า”

“ไม่ได้ยิน เงียบกริบเทียว”

“ก็รู้ว่าคนหลับ จะให้คึกคะนองไม่เกรงใจกันบ้างเทียวหรือ”

ท่านกงสุลพะยักหน้า เมื่อไล่คุณครรชิตไม่จนมุม แล้วหันถามข้าพเจ้าอีก

“ไปถึงไหน? คุณประสม”

ข้าพเจ้าได้เรียนรู้ถึงนิสัยของผู้หญิงจากคุณครรชิตในระหว่างทางเมื่อคืนนี้อีกอย่างหนึ่ง ว่า ผู้หญิง บางเวลาพูดจริงไม่ชอบ ถ้า

อยากจะให้ชอบต้องพูดไม่จริง เป็นต้นว่า เรามีงานการมาก ต้องกลับบ้านช้ากว่าปกติ ไปถึงบ้าน ท่านกงสุล ถามว่า ไปไหนมา เมื่อเจ้าหล่อนมีความระแวงอยู่เช่นนี้ ถ้าท่านบิดตอบไปตรง ๆ แล้ว ท่านกงสุลจะไม่เชื่อเลย เป็นต้องตั้งศาลเตี้ยไต่สวนกันไม่มีเวลาจบ แม้ท่านตอบว่าไปเที่ยวหาผู้หญิง หล่อนจะสะบัดหน้ากลับไปทีเดียว ก็เป็นอันสิ้นเรื่อง ดังนี้เป็นตัวอย่าง ฉะนั้นกะทู้ของท่านกงสุลเยเนราลได้ตั้งมานี้ น้ำเสียงมีความระแวงสงสัยอะไรอยู่ ถ้าข้าพเจ้าจะตอบไปตามจริงว่าไปชมดอกกุหลาบ ก็คงไม่เป็นที่พอใจแก่ผู้ถามและท่านกงสุลอื่น ๆ ด้วย ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงตอบไปว่า

"ก็บอกว่าจะไปหาเขา จะไปถึงไหนก็ถึงบ้านน่ะซิ"

"บ้านเรือนใคร ?" เธอถามอีก

"พุทโธ่! มาเหนือ จะเรือนใคร ก็เรือนสาวน่ะซิ" ข้าพเจ้าตอบ

"แล้วอย่างไร ไปลาเขาละซิ" ถามอีก

"อู้สาวก่อน แล้วจึงลาสาว" ข้าพเจ้าโกหกใหญ่

เป็นที่ถูกใจตามตำรา ข้าพเจ้าเก็งถูกเวลาที่ท่านกงสุลชอบให้ข้าพเจ้ากล่าวเท็จ เลย ไม่มีใครถามอะไรเช้าซี้อีก

◎ ◎ ◎

ไปเที่ยวชมกุหลาบเชียงใหม่ จะได้ชมจริงหรือไม่ ดอกเท่าไหน สมกับคำเล่าลือฉันใด ต่างคนต่างไม่ทราบเรื่องกันเลย เพราะเราเกิดอุตริสัญญาต่อกันไว้ว่า จะไม่แพร่งพรายเลย เพื่อให้เป็นข้อรหัสย์ยิ่งขึ้น เราจึงได้สัญญาผูกมัดต่อกันไว้ว่า ถ้าใครเป็นผู้ปูดขึ้นก่อน ท่านผู้นั้นจะต้องเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายทั้งปวงสิ้น ให้แก่คณะเรา ซึ่งได้ตั้งใจไว้ว่า จะขอขึ้นมาชมกุหลาบเหนือในเวลาไม่ใช่กลางคืนอีกหนหนึ่ง ด้วยได้รับคำแนะนำว่า ชมกุหลาบในเวลากลางคืนนั้น ไม่ได้ดูของดี ๆ แปลก ๆ ใหม่ ๆ ได้ชมแต่กุหลาบที่เขาปลูกประจำไว้ที่บ้าน ทั้งเวลาค่ำมืด ไม่สามารถพิจารณาได้ถนัด ถ้าเรามาชมในเวลาเช้า หรือ กลางวัน เย็น จะได้ชมกุหลาบดอกงาม ๆ ใหม่ ๆ สด ๆ แปลก ๆ ซึ่งมาแต่ทุกสารทิศ เพราะหญิงไทยเหนือประกวดประขันกันเย็นนักเย็นหนา ในเรื่องดอกไม้ปักผม เวลามาซื้อมาจ่ายของเช้า ๆ เย็น ๆ ที่ตลาด หล่อนช่างสรรหากุหลาบดอกงาม ๆ เสียบผมมาไม่เว้นตละคน ฉะนั้นตามสัญญาที่ได้ตกลงกันไว้นี้ ใครก็ไม่กล้า

สมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยเชียงใหม่

สันทราย

ปริปาก กล่าวขวัญถึงเรื่องดอกกุหลายที่ตนได้ชมได้เห็น ต่างคนจึงต่างไม่ทราบความเย็นไปของใครๆ ว่า ใครได้ชมบ้าง ไม่ได้ชมบ้าง ดอกใหญ่ เล็ก งามโต หอมชื่นใจปานใด

ข้าพเจ้ายังไม่ถูก ลอตเตอรี่ ข้าพเจ้าจึงไม่ยอมผิดสัญญา ใครที่ยังไม่เคยขึ้นไปเชียงใหม่ อยากจะทราบว่ามีความจริงเพียงใดแล้ว ก็จงขึ้นไปหาความรู้ด้วยตนเอง เห็นด้วยตนเองเถิด หรือถ้าท่านไม่อยากจะขึ้นไปแล้ว ก็จงช่วยภาวนาให้ข้าพเจ้าถูก ลอตเตอรี่เสียเร็วๆ ถ้าข้าพเจ้าถูก ข้าพเจ้ารวย ข้าพเจ้าจะไม่คำนึงถึง ค่าใช้จ่ายอะไรๆ หมด ถึงแม้ใครๆ อยากจะไป ร่วมคณะกับข้าพเจ้า

กรกฎ

แล้ว ข้าพเจ้าก็ยินดีที่จะต้อนรับท่าน ข้าพเจ้าขออย่างเดียว ก็คือ ได้โปรดพาท่านกงสุลของท่านไปด้วยเท่านั้นเย็นพอ เพื่อข้าพเจ้าจะได้ไม่ต้องรับผิดในตัวท่าน

ภาวนา _ ภาวนา _ การภาวนาของท่านประสิทธิ์ผล ความงามของ กุหลายเหนือ มิเพียงใด ข้าพเจ้าได้พรรณนาให้ท่านฟังตามที่ได้พบได้เห็นจนถี่ถ้วน

ในเวลานี้ข้าพเจ้ายังปริปากอะไรไม่ได้เลย ไม่ได้จริงๆ นอกจาก _

แลยามดมดอกกุพฺชะกะก็จะแก้
เดือดณดวงแด และสุขพลัน

(มัทนะพาธา)

◎ กุหลายหอม ย้อมให้ หัวใจบาน
เอื้อโอบอ้อม ย้อมคะนึง ถึงบุญคุณ
เหมือนคำหวาน ย้อมให้ รักใคร่ครุ่น
เกื้อการุญ ย้อมจิตต์ ผูกมิตรเอย ฯ

พระศรี นิพนธ์

สร้อย หาย

เช้าวันที่ ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๔ เวลา ๕.๓๐ น. เสียงนาฬิกายิกเย็นข้างที่นอนข้าพเจ้ารัวกริ่งขึ้น ครอบครัวของข้าพเจ้าต่างตื่นขึ้นพร้อมกัน เด็กหญิงกันแสงและเด็กชายชุมพล บุตรคนที่ ๒ ที่ ๓ ของข้าพเจ้าบรรเลงคนตรีให้เราฟังตามเคย เสียงร้องไห้ของเด็กเมื่อตื่นนอนหนวกหูยิ่งกว่าเสียงนาฬิกาปลุก เย็นธรรมดาของบุตรข้าพเจ้า และบางทีจะเย็นของผู้อื่นด้วยที่ชอบปล่อยแง เมื่อตื่นนอนอันเย็นลักษณะอ้อนของเด็กเล็ก ๆ ยายกันแสง ร้องเก่งที่สุด และดังที่สุดด้วย ข้าพเจ้าและแม่ของเขาจึงตั้งชื่อให้ตรง ๆ ว่ากันแสง เด็กหญิงศิรินทร์ ผู้พี่เพื่อน อายุ ๘ ขวบ ลุกขึ้นนั่งอยู่หน้ามุ้ง เอามือกะชากมุ้งอยู่ไปมา ข้าพเจ้านอนอยู่เตียงหนึ่งต่างหากถอนใจยาวเสียพืดหนึ่ง แล้วก็เหลียวไปดู.

ข้าพเจ้า – "ลูกดึงมุ้งทำไมนั่น ?"

ศิรินทร์ – "สร้อยมือเกี่ยวมุ้งดึงไม่ออกค่ะ"

"กะชากแรง ๆ เข้าซิลูก" ข้าพเจ้าแนะ "ปุด !" เสียงมุ้งขาด เด็กหญิงศิรินทร์ออกจากมุ้งได้ วิ่งออกนอกห้องนอน.

เช้าวันนี้ ข้าพเจ้ามีธุระมาก เช่นจะต้องเช็ดจักรยานสำหรับขี่ไปทำงานประจำวัน เตรียมผ้าดำและแขนทุกข์ เพื่อไปในงานศพตอนเย็น ฯ ล ฯ ตามปกติคนใช้ข้าพเจ้าเป็นผู้ไปจ่ายตลาด ภรรยาข้าพเจ้าเลี้ยงบุตรคนเล็ก ข้าพเจ้า พากันแสง และศิรินทร์ไปเดินเล่นและอาบน้ำ แต่สำหรับวันนี้ ข้าพเจ้าต้องการให้ภรรยาไปตลาด เพื่อเตรียมอาหารบางอย่างสำหรับมื้อเย็น เพราะข้าพเจ้าเบื่ออาหารมาหลายเวลาแล้ว หน้าที่เลี้ยง เด็กชุมพล จึงตกอยู่กับข้าพเจ้า ส่วนคนใช้ต้องหุงเข้าและทำการอื่นในครัวไฟ เด็กหญิงศิรินทร์ ตักยาตรส่วน กันแสง พอได้ ขนมอะไรนิดหน่อยก็หาย ร้อง เล่นง่วนอยู่คนเดียว.

เวลาประมาณ ๗.๓๐ น. คนใช้เสร็จจากการครัว เด็กหญิงศิรินทร์แล้วจากตักยาตร เด็กหญิงกันแสง กินขนมหมดชั้น ข้าพเจ้าจึงสั่งให้คนใช้พาลูก ๒ คนไปอาบน้ำ ที่บ่อข้าง

บ้านแทนข้าพเจ้า ส่วน เด็กชายชุมพล อยู่กับข้าพเจ้าได้ดีเท่ากับอยู่กะแม่ แกชอบให้ข้าพเจ้าทำตลก เช่นหกล้มให้ดูบ้าง คลานอย่างช้างเอาผ้าคลุมหัวบ้าง โยนขนมขึ้นบนอากาศ แล้วเอาปากรับบ้าง ไม่ว่าจะทำลิงท่าไหน ดูแกพอใจและหัวเราะร่าเริงเสียจริง ๆ.

เวลา ๘.๐๐ น. คนใช้พาลูกกลับจากย่อ ภรรยาข้าพเจ้ากลับจากตลาด พอเด็กหญิงศิรินทร์ก้าวขึ้นบันไดเรือน ภรรยาข้าพเจ้าร้องทักว่า สร้อยเส้นใหญ่ที่ข้อมือขวาหายไปไหน ? เด็กหญิงศิรินทร์ ตกใจเหลียวดูข้อมือแล้วทำตาเลิกลั่ก หน้าเหย แสดงว่าตอบไม่ถูก ข้าพเจ้าเองก็อึ้ง เด็กหญิงศิรินทร์วิ่งตรงเข้าห้องเที่ยวหาตามที่นอน เพราะแกรู้ตัวว่าแกนอนกลิ้น สร้อยเคยหลุดตกในมุ้ง มา ๒ ครั้งแล้ว.

"คุณ ! สร้อยของลูก หาย ไปไหน ?" ภรรยาข้าพเจ้าถาม.

"ฉันนึกว่า คงตกอยู่ที่ย่อหรือตามทางไปย่อ เพราะเมื่อตื่นนอนฉันเห็น ศิรินทร์ กะซากมุ้งอยู่ บางที สร้อยจะติดมุ้ง ทำให้ของ่าหลุดได้ง่าย"

"ก็ทำไมเมื่อเห็นสร้อยเกี่ยวมุ้ง คุณจึงไม่ทักและเรียกมาบิบขอเสียให้แน่น" หล่อนว่า ข้าพเจ้า — "ก็ใครจะรู้ว่า มันจะหลุดเห็นว่า สร้อยเส้นใหญ่และขอแข็งแรงดี"

"คณละสะเพร่ายังงั้นเสมอ นี่ถ้าไม่ให้ดิฉันไปตลาดสร้อยก็คงไม่หาย เพราะดิฉันคงเห็นและบิบขอให้แน่น" ภรรยาข้าพเจ้าว่าแล้วค้อนให้วงหนึ่ง.

ข้าพเจ้า — "มันไม่ใช่สร้อยหายเพราะเธอไปตลาด หายเพราะเธอแต่งให้ลูก ฉันห้ามกี่ครั้งแล้วจ๊ะ ?"

"เอ๊ะ ! มีอย่างงี้ มาโทษคนแต่ง เด็ก ๆ มันรักสวย รักงาม ลูกเราไม่ใช่ ลูกไพร่ก็ต้องมีดำ ๆ แดง ๆ กะเขาบ้าง และสร้อยนี้ฉันซื้อเองไม่ใช่คุณซื้อให้ อย่ามาว่า ดิฉันนา !" หล่อนดุทำตาเขียวมายังข้าพเจ้า

ข้าพเจ้า — "เธอเป็นผู้ซื้อให้ เธอก็ต้องรับผิดชอบน่ะซี (ความจริงซื้อด้วยเงินเดือนข้าพเจ้า) หายเสียก็ดีแล้ว แต่ทางที่ดีเราควรช่วยกันหาดูก่อน เผื่อจะตกอยู่ที่ไหนบ้าง"

ภรรยาข้าพเจ้าโกรธตุบตุบแต่ก็คล้อยตาม พวกเราต่างยกกระบวนยาตราออกจากบ้านเดิรหาสร้อยเป็นจ้าละหวั่น.

ยายกันแสง ทำเอาเสียฤกษ์ไม่หยุด แก

เดรตามเราพลาง เก็บก้อนหิน และดอกไม้ ข้างทางเล่นไปพลาง ฝ่ายเรานึกว่า แกพบสร้อย ซักถามกันเสียเย็นวักเย็นเวน เราช่วยกันค้นหา ทุกกะเบียด ของถนนที่เด็กหญิงศิรินทร์ เดิร ๒ ตลบ ๓ ตลบไม่พบ จึงตั้งเข็มใหม่มุ่งไปหาในบ้าน.

"บางทีจะตกใต้ถุน" ภรรยาข้าพเจ้าออกความเห็น "คุณมุดเข้าไปหาดูทีถิ" เจ้าหล่อนยังคับ.

"ใต้ถุนเตียถึงต้องคลาน ใครจะเข้าไปได้" ข้าพเจ้าค้าน

ครั้นเมื่อเถียงกันไปมา ผลที่สุดความปราชัยตกเป็นฝ่ายข้าพเจ้าตามเคย ต้องผลัดผ้าขาวม้า คลานเข้าไปในใต้ถุนอย่างน่าทุเรศที่สุด.

"หาไม่พบ พบแต่สตางค์แดง ๒ อันตกลงตรงล่องนี้!" ข้าพเจ้าตะโกนออกมา.

"หาให้ทั่วหน่อยเถอะคุณ" หล่อนว่าและหัวเราะเยา ๆ

"ฉันไม่หาไม่แหแล้ว ปวดหลังจะตายไป!" ข้าพเจ้าตอบพลางคลานโง่งเง่งออกจากใต้ถุน เหงื่อแตกท่วมตัว เสียงภรรยาและคนใช้ข้าพเจ้า หัวเราะอยู่คิก ๆ ทำเอาข้าพเจ้าเดือดไม่น้อย ตรงไปอาบน้ำแล้วกลับมารับประทานอาหารเสร็จ เตรียมแต่งตัวไปทำงาน.

เสียง เด็กหญิงศิรินทร์ ตะโกน อยู่โวก ๆ "คุณพ่อ ช่วยด้วย ๆ ๆ คุณแม่ ตีหนู — ฮือ! ฮือ!"

ข้าพเจ้าผลุนผลันออกจากห้องตรงเข้าห้ามจูงมือลูก ศิรินทร์ มาเสีย "โตขนย่านนี้แล้ว สร้อยหลุดหายที่ไหนก็ไม่รู้ตัว มีอย่างริ! น่าเฆี่ยนเสียให้ลายทั้งตัว" ภรรยาข้าพเจ้าพูด พลางชี้อาวุธก้านกล้วย ที่อยู่ในมือ มายังลูกสาว.

ลูกศิรินทร์ ตัวสั่นเหมือนลูกนก แข้งขามีรอยผื่นแดงยาว เพราะพิษก้านกล้วย.

"เด็กกำลังซน สร้อยเส้นนิดเดียวพลัดตกทำไมจะรู้ตัว เมื่อเล็ก ๆ ฉันยังเคยทำสร้อยคอหายเส้น ๑ แหวนวง ๑" ข้าพเจ้าช่วยแก้แทนลูก

"สร้อยทองหนักบาทกว่า ดิฉันซื้อมาเมื่อทองแพง ราคาตั้ง ๒๗ บาท ถ้าไม่เพราะคุณเผอเรอทำไมจะหาย ศิรินทร์ มันมีนิสัยเผอเรอเหมือนคุณ!" หล่อนย้อนให้.

ข้าพเจ้าไม่อยากจะพูดโต้ตอบให้มากมายไป จึงเดรเข้าห้องสวมเสื้อนอกหยิบหมวกจะไปทำงาน ภรรยาข้าพเจ้าตามเข้ามาอีก

หล่อนเรียกข้าพเจ้าไปที่ริมหน้าต่าง แล้วกะซิบเบา ๆ.

"คุณ! ดิฉันว่า สร้อยจะตกที่บ่อ ยายคงคนใช้คงเห็นและหยิบเอาไปเสีย ดิฉันลองขู่ถามเมื่อตะกี้ ดูสีหน้าไม่ใคร่ดี" หล่อนออกความเห็น

"นี่เธอ สงสัย คนใช้ว่า ลักสร้อยละซี!" ข้าพเจ้าหัวเราะ เพราะเคยเห็นใจว่า ยายคงแกเป็นคนซื่อสัตย์มือไม่ไวใจไม่เร็ว เหมือนคนใช้บางคน.

"ถ้า ยัง งั้น มัน จะ หาย ไป ข้าง ไหน?" หล่อนแย้ง "เราก็หากันจนทั่วแล้ว" หล่อนว่า

ข้าพเจ้าไม่ตอบว่ากะไร ปลอยหล่อนเล็กน้อยแล้วก็ลาไปทำงาน.

◎ ◎ ◎

วันที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๔

วันนี้เป็นวันคำรบ ๒ ที่ครอบครัว ข้าพเจ้ายังคงสาละวนถุงเถียง และค้นหาสร้อยที่หายเส้นนั้น นิสสัยภรรยาข้าพเจ้าเป็นคนมักรักเข้าของ ชอบแต่งลก ตั้งแต่เช้าวันที่ ๑๓ จนเช้าวันที่ ๑๔ พฤษภาคม เล่ากันตรง ๆ ข้าพเจ้ากินเข้าไม่อิ่มสักมื้อเดียว เพราะเหตุผลหลายประการ คือ ภรรยาข้าพเจ้า ยุ่งแต่เรื่องสร้อยที่หาย สงบไม่ลง คนใช้หน้าตาไม่สะเบย เพราะเกรงเราสงสัยว่า เป็นผู้เก็บสร้อยไว้ เด็กหญิงศิรินทร์ ตั้งแต่ถูกแม่เฆี่ยนก็ซักหงอยผิดธรรมดา นอกจากนี้ชาวบ้านใกล้เรือนเคียง ๒ บ้านกับครอบครัวทหารอากาศ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานทุนทรัพย์และที่ดินให้ออกไปทำการกสิกรรม ที่ตำบลทุ่งหมอ อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา เมื่อเร็ว ๆ นี้ พักอยู่ใกล้เคียงข้าพเจ้า เพราะยังปลูกที่พักทางอำเภอสะเดา ยังไม่เสร็จ ท่านเหล่านี้ก็พลอย ช่วยกันเดือดร้อนเที่ยวค้นสร้อยให้ข้าพเจ้าทั่วกัน.

◎ ◎ ◎

วันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๔

มีอะไรอันหนึ่งเตือนให้ ข้าพเจ้าสังหรณ์ในใจว่า สร้อยนี้จะไม่หาย แต่จะตกอยู่ที่ไหน ข้าพเจ้าก็ทายไม่ถูก ท่านผู้อ่านคงจะหลับตาเห็นได้ว่า บุตรข้าพเจ้าตื่นนอนสร้อยติดมุ้ง—ดึงออก—สร้อยยังอยู่, ไปตักบาตร แล้วไปอาบน้ำที่บ่อกับคนใช้ กลับมาพอขึ้นบันได—สร้อยหาย.

ในคืนวันที่ ๑๔ พฤษภาคม ข้าพเจ้านอนหลับตา ทำมโนคติระลึกให้เห็นภาพ เด็กหญิงศิรินทร์ ตื่นนอน และไปทำกิจการต่าง ๆ ดัง

กล่าวแล้วข้างบนนี้ คิดทบไปทวนมาหลายครั้งหลายหน ประกอบกับสันนิษฐานไปตามรูปการณ์ที่คิดเห็น คือ ถ้าสร้อยหายก็แปลว่ามีผู้ใดผู้หนึ่งเก็บได้ระหว่างทางหรือที่บ่อน้ำหรือมิฉะนั้นก็คนใช้เก็บได้ ซึ่งข้อนี้ข้าพเจ้าไม่รักที่จะเชื่อจึงตัดออกเสีย ถ้าสร้อยไม่หายก็ควรจะตกอยู่ณที่ใดที่หนึ่ง คือ ที่ตกยาตรตามทางเดิร หรือที่บ่อน้ำ แต่ในที่เหล่านี้เราหากันทั่วแล้วไม่พบ ถ้าจะนึกว่าสร้อยหายจริงก็ต้องเชื่อว่ามีผู้หนึ่งผู้ใดเก็บได้แล้วริบไว้เป็นอาณาประโยชน์ส่วนตัวเสียเท่านั้น.

ด้วยเหตุว่าข้าพเจ้านึกสังหรณ์ว่าสร้อยไม่หาย ข้าพเจ้าจึงไม่คิดว่าจะมีผู้ใดเก็บได้ แต่ก็ไม่คิดว่าจะหาพบในที่ที่หามาแล้วโดยละเอียด ถ้าเช่นนั้นควรหาที่ไหนดีเอ่ย ?

"คิดข้างนึกว่าไม่คิดเสียเลย" นึกดังนี้ข้าพเจ้าจึงพยายามคิด ๆ และคิดจนนอนหลับไป.

เช้าวันที่ ๑๕ พฤษภาคม เด็กหญิงศิรินทร์ล้างหน้าประแป้งแต่งตัวไปตักยาตร ข้าพเจ้านั่งดูลูกตักยาตรพลางขบปัญหาเรื่องสร้อยหายไปพลาง

"บางทีสร้อยจะตกลงในบ่อน้ำ แน่แล้ว !" ข้าพเจ้ารำพึงพลางเรียกคนใช้และลูกสาวมาสอบถามดู ยายคงรายงานอย่างมั่นเหมาะว่าลูกสาวข้าพเจ้าไม่ได้ตักน้ำอายเอง แกเย็นผู้ตักให้อาย และน้ำในบ่อแห้งเพราะนักโทษเอารถยนตร์มาขนขึ้นไปใช้บนที่พักเขาน้อยอันเป็นที่พักหรือโฮเต็ล ลือชื่อแห่งหนึ่งในบังกะโล ใต้ทำนองรันนิหมิดโฮเต็ล จังหวัดปีนัง.

ข้าพเจ้าจนปัญญา นั่งดูเด็กหญิงศิรินทร์พลาง เจตสิกรำลึกไปถึงเมื่อคราวแกตื่นนอน ข้าพเจ้ากะโดดลุกขึ้นยืนทันที ใจมาเท่ากะบุงแน่แล้ว ! เด็กหญิงศิรินทร์จะต้องไปตักน้ำล้างหน้าและสร้อยนั้น _ อ้า ! ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าคันพบแน่ละคราวนี้ _ ตกอยู่ในตุ่มน้ำแน่เทียว ข้าพเจ้าตะโกนเรียกภรรยาและคนใช้พาตรงไปที่ตุ่มน้ำข้างห้อง ข้าพเจ้าพูดว่า.

"คอยดูนะ ฉันว่าสร้อยของศิรินทร์ตกอยู่ในตุ่มนี้" แล้วข้าพเจ้าก็เอื้อมมือลงไปงมและฉวยสร้อยเส้นนั้นขึ้นมา ภรรยาข้าพเจ้า, คนใช้, ศิรินทร์, ยายกันแสง หัวร่อขึ้นพร้อมกัน เว้นแต่ตาชุมพล กะทุ่มเท้าอยู่บนเอวแม่และดูดนมไปพลาง ดูเหมือนแกจะพลอยชโยกับพวกเราด้วยเหมือนกัน.

ก่อนมอบสร้อยให้ภรรยา ข้าพเจ้าได้ชี้แจงให้หล่อนฟังว่า _

"การประดับเครื่องทอง หรือเพ็ชร พลอย ให้แก่เด็กมีโทษ หลายสถาน เช่นสร้อย สายนี้เป็นต้นทำให้ :—

๑. เด็กหญิงศิรินทร์ ถูกเฆี่ยน
๒. ข้าพเจ้าต้องเถียงกับภรรยาและคลานเข้าใต้ถุน
๓. คนใช้ถูกสงสัย
๔. ชาวบ้าน พลอย เหน็ด เหนื่อยในการช่วยค้นหา

ถ้าเผอิญสร้อยหายจริงข้าพเจ้าก็จะต้องเสียเงินอันเป็นราคาสร้อย ๒๗ บาท ซึ่งเป็นจำนวนมิใช่น้อยในยามนี้ ทั้งคนใช้ที่ซื่อสัตย์ของเราก็จะพลอยมัวหมองไปด้วย อนึ่ง การประดับสิ่งของที่มีค่า อาจเป็นอันตรายแก่เด็ก โดยถูกผู้ร้ายทำร้ายเพื่อเอาของดังเคยปรากฏเรื่องในหนังสือข่าวอยู่เนือง ๆ ตามโรงเรียนต่าง ๆ ก็มีข้อบังคับไม่ให้เด็กใส่เครื่องทอง เครื่องเพ็ชร พลอย เพราะเป็นการผึกหัดให้เด็กชอบโก้เก๋ โดยไร้ประโยชน์ไปแต่ยังเยาว์ ฯ ล ฯ"

ภรรยาข้าพเจ้าไม่ใช่คนหัวดื้อ รวมทั้งคนใช้ก็เห็นพ้องด้วย เด็กหญิงศิรินทร์ เอง ก็ย่นออดว่าถูกเฆี่ยนเปล่า ๆ ทีหลังไม่อยากแต่งเป็นอันขาด.

เรา — คือ ข้าพเจ้าและภรรยาตกลงพร้อมใจกันปลดเครื่องทองทุก ๆ ชิ้นออกจากตัวลูกทุกคน เก็บมันไว้ในหีบลิ้นกุญแจเลย ถ้าเรามีเงินเหลือใช้เราจะไม่ซื้อเครื่องทองหรือเพ็ชร พลอย แต่เราจะเก็บเงินจำนวนนั้นไว้ในคลังออมสินเพื่อการศึกษาของลูกเรา แต่นั้นมาจนวันนี้ในครอบครัวของข้าพเจ้ายังไม่เคยมีเครื่องทองหาย คนใช้เย็นใจไม่ต้องคอยถูกเราสงสัย เด็กหญิงศิรินทร์ไม่ถูกเฆี่ยนอีก และข้อสำคัญอีกข้อหนึ่งก็คือ ข้าพเจ้าได้รับประทานเข้าอิ่มหนำสำราญผิดกับวันที่ ๑๓,๑๔ พฤษภาคม อันเป็นวันซวย เพราะสร้อยหาย !

ศารทูล

ความดำเนินของโลก

พระเจ้าอยู่หัวในอเมริกา

ธรรมเนียม ในยุโรป และ อเมริกานั้น ถ้ามิแขกเมืองเป็นคนใหญ่ คนโตเข้าไปสู่ประเทศ หนังสือข่าวต่าง ๆ ย่อมจะเกรียวกราวลงข่าวต้อนรับให้อื้ออึงตื่นเต้น ยิ่งใน ส. ป. ร. อเมริกายิ่งเป็นการใหญ่มาก เพราะเป็นประเทศ "ฟรี" แทบจะว่าพอแขกเมืองย่างเท้าลงเหยียบแผ่นดิน ก็ถูกผู้แทนหนังสือข่าว ขอถ่ายรูปและขอสนทนาด้วย ที่เรียกว่า "อินเตอร์วิว" ผู้เขียนข่าวให้ตื่นเต้นมีความ สามารถในทาง เขียนให้ เห็นเป็น จริงจัง และยิ่งกว่านั้น อาจต่อยีกต่อหางให้จริง ยิ่งกว่าจริงขึ้นไปด้วย เพราะฉะนั้นข่าวคนสำคัญ ๆ จึงไปข้างล้อ หรือที่เล่น ได้เท่ากับแสดงความนับถือหรือที่จริง บางกอก เดลิเมลของเรา ซึ่งเชี่ยวชาญทางอเมริกามาก แสดงความวิตกอยู่เหมือนกัน ว่าการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จอเมริกาคราวนี้ พวกหนังสือข่าวจะจุ้นจ้านมากตามเคย แต่เมื่อได้อ่านข่าวนั้น ๆ เข้าจริง ก็แสดงออกมาว่าโล่งใจที่เสียงหนังสือข่าวทั้งหลายออฉาวไปในทางเคารพนับถือ เป็นการสมพระเกียรติยศ และเป็น การ รักษา ชื่อเสียง อันดี ของ หนังสือ ข่าว แห่ง ส. ป. ร. อเมริกา.

พระบาทสมเด็จ พระเจ้าอยู่หัว ย่อมทรงพระปรีชาญาณ หยั่งทราบในภาวะ แห่งหนังสือ ข่าว เหล่านี้อยู่แล้ว ทรงตระหนักในพระราชหฤทัยว่าในเรื่องเช่นนี้ มีสุภาษิตไทยว่า "เขียดมีขี้ดร่ำ" เพราะฉะนั้นแทนที่จะหลีกเลี่ยงหรือเก็บพระองค์ ได้ทรงแสดงพระองค์อย่างสง่าผ่าเผย ทรงต้อนรับและมีพระราชปฏิสันถารด้วยผู้แทนหนังสือข่าว ซึ่งเขาได้แต่งตั้งกันมา และทรงตอบคำถามของเขาทุกอย่าง แม้ใน เรื่องรัฐประศาสโนบายใน การปกครองประเทศสยาม. ได้ทรงลดพระองค์ให้เขาเหล่านั้นเผ่าอย่างกันเอง จึงเป็นอันว่า ได้พระราชทานโอกาสให้ เขาทราบ เรื่อง จนสิ้นสงสัย แทนที่จะให้ไปเดาแต่งเอาตามชอบใจ หรือตามความสันนิษฐาน ถูกบ้าง ผิดบ้าง พระราช

ปฏิปทาอันชอบด้วยกาลเทศะเช่นนี้ แต่ทำให้พระองค์เป็นที่เคารพรักใคร่ของชาวอเมริกันเท่านั้น ย่อมได้ทรงยกฐานะของประเทศสยามให้สูงขึ้นในลำดับมนุษยชาติแห่งโลก.

พระโรคบำราศแล้ว

ตั้งแต่ได้ทราบกันทางข่าวโทรเลขว่า แพทย์ได้ถวายการตัดผ่าพระเนตรได้ผลสำเร็จเป็นที่เรียบร้อยสมประสงค์ทุกอย่าง ในระหว่างที่ต้องประทับนิ่งอยู่ภายในที่ประทับจนกว่าแผลจะสนิท ก็มิได้มีเหตุการณ์แทรกแซงผิดไปจากปกติ บัดนี้ทรงหายเป็นปกติ เสด็จไปในการงานทั้งปวงได้แล้ว แพทย์ได้ถวายฉลองพระเนตรใหม่ ซึ่งข่าวโทรเลขแจ้งว่าอาจทรงพระอักษรชะนิดที่ใช้อักขระเล็กที่สุดได้แล้ว แต่นี้ต่อไปจะได้เสด็จประพาสเพื่อพระราชสำราญ และเพื่อราชการบ้านเมืองด้วย จึงเป็นที่ปลื้มใจยินดีกันเกล้าฯ ของชาวสยามทั่วไป.

พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำรัสแก่ผู้แทนหนังสือข่าวต่าง ๆ

การปกครองอย่างราษฎร

ไม่เลือกผู้แทนในสภาผู้แทนราษฎรอเมริกาว่ามีพระราชประสงค์จะทรงเปลี่ยนวิธีการปกครองของสยามให้ราษฎรได้มีส่วนในการปกครองบ้านเมืองมากขึ้นทุกที โดยจะทรงวางทางขั้นต้นให้หัดในวงแคบก่อน คือ ออกพระราชบัญญัติเทศบาลให้ราษฎรเลือกผู้แทนเข้าเป็นคณะกรมการจัดการปกครองท้องที่อย่างนคราภิบาลหรือเทศบาลในท้องที่ของตัว แล้วต่อไปจึงให้ถึงขั้นสองอันเป็นวงกว้างออกไปให้ราษฎรเลือกผู้แทนเป็นสมาชิกรัฐสภา เพื่ออำนวยและกำกับการปกครองทั่วทั้งประเทศ. ได้แสดงพระราชปรารภว่าจะใคร่ทอดพระเนตรวิธีการเลือกของอเมริกา ว่าให้ผลสมประสงค์ของราษฎรหรือไม่. เนื่องจากพระราชดำรัสและพระราชปรารภนี้ หนังสือข่าวต่าง ๆ ในส. ป. ร. อเมริกาได้พากันออกความเห็นขนานใหญ่ ซึ่งเป็นเสียงแสดงความไม่พอใจในวิธีเลือกผู้แทนของตน และบางฉบับก็ห้ามอย่าให้เมืองไทยเอาอย่างอเมริกา เช่นนิวยอร์คแกรฟฟิค เป็นต้น. หนังสือยางกอก เดลิเมลของเราได้ออกความเห็นในเรื่องนี้ และกล่าวว่าไม่ควรถือเอาความเห็นของหนังสืออเมริกานั้น ๆ ตามตัวอักษรมากเกินไป แต่ก็ไม่ควร

ละเมินไม่พังเสียงเสียทีเดียว. เผอิญเวลานี้เป็นสมัยตกต่ำเต็มไปด้วยความลำยากยากแค้นและความขุ่นเข็ญทั้งหลายเหล่านี้ จำเพาะมาต่อความสมบูรณ์พูนสุขซึ่งได้เสื่อมคลายหายไปหยก ๆ เมื่อเร็ว ๆ นี้เอง จิตต์ใจของชาวอเมริกันกำลังงุ่นง่านไม่รู้ว่าจะขยับติดที่ไหน และไม่อยากโทษตัวเอง ก็เลยไปโทษเอาผู้แทนที่ตัวเลือกเข้าไปเป็นผู้มีอำนาจในการปกครองบ้านเมือง. บางกอก เดลิเมล์ของเราซึ่งบรรณาธิการเป็นชาวอเมริกัน แสดงความเห็นต่อไปว่า ความมุ่งหมายแห่งวิธีปกครองที่ขนานชื่อว่า "การปกครองราษฎรเพื่อราษฎรและโดยราษฎร" นี้ เป็นความมุ่งหมายหาที่ติมิได้ เป็นแผนการปกครองวิเศษที่สุด แต่ความขกพร่องที่เห็นอยู่ในอเมริกานั้นเกิดแต่วิธีเลือกยังไม่เหมาะ ถ้าสำหรับของเราได้คิดวิธีเลือกให้เหมาะ ให้ได้ผลตามน้ำใสใจจริงของราษฎรแท้จริงแล้ว แผนการปกครองอย่างใหม่นี้ก็ควรจะวิเศษสุขจริง ๆ. เราเห็นว่าพระราชปรารภที่ใคร่จะทรงเห็นวิธีเลือกผู้แทนของราษฎรอเมริกันว่าได้ผลสมประสงค์ของราษฎรหรือไม่นั้น ถึงแม้วิธีของอเมริกาจะเป็นวิธีไม่ดี ตามบางกอก เดลิเมล์ว่า การที่ได้ทรงเห็นด้วยพระเนตร พระกรรณ คงจะได้เป็นเครื่องประกอบพระราชดำริเป็นประโยชน์ต่อไปในข้างหน้าไม่น้อย.

ในพระราชดำรัสก็แสดง พระราชกุศโลยายไว้ชัดเจนแล้วว่า "สยามใช้วิธีดัดแปลง Adapt และไม่ชอบวิธีเอาอย่างทั้งแท่ง Adopt" วิธีเลือกผู้แทนอย่างไรจึงจะได้ผลสมปรารถนาของราษฎร นี้แหละเป็นหัวใจของการปกครองอย่างเดมโมคราซี พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวย่อมทรงพระปรีชาญาณ หยั่งเห็นแล้ว จึงได้ทรงพระราชปรารภใคร่จะทอด พระเนตรวิธีเลือกผู้แทนของอเมริกาว่าให้ผลสมปรารถนาของราษฎรหรือไม่

รบกวนพระราชสำราญ

ข้อทุ่มเถียงกันระหว่างกระทรวงพระคลัง กับ กระทรวงกลาโหม ไม่น่าจะต้องเป็นเรื่องใหญ่โตถึงเสนาบดีลาออก ให้ต้องโทรเลขไปกราบบังคมทูลเป็นเรื่องรบกวนพระราชสำราญในขณะที่เพิ่งจะทรงสบายขึ้นจากการที่แพทย์ได้ถวายตัดผ่าพระเนตรเช่นนี้เลย. เนื่องจากเศรษฐกิจตกต่ำ รายได้แผ่นดินไม่พอกับรายจ่าย เสนาบดีคลังผู้มีหน้าที่ทำงบประมาณแผ่นดินสำหรับศกนี้ให้ได้ดุลยภาพก็จำต้องหา

ทางตัดรายจ่าย และเพิ่มรายได้ ให้เพียงพอกัน การเพิ่มรายได้ ได้ขึ้นอัตราภาษีขาเข้า เป็นต้น ไปแล้ว การตัดรายจ่ายก็ได้ขอให้งดการจร เช่นการก่อสร้างที่ยังไม่จำเป็นไว้ก่อน กับของดการขึ้นเงินเดือน ข้าราชการ สำหรับศกนี้ไว้ทั้งหมด เว้นแต่ผู้ได้เลื่อนตำแหน่งหรือเลื่อนยศ ซึ่งจะต้องเลื่อนชั้นเงินเดือนด้วย เป็นเงาตามตัว. คำขอของกระทรวงพระคลัง ในเรื่องนี้ย่อมต้องนำความกราบบังคมทูล และก่อนได้รับพระบรมราชานุญาต ก็คงได้นำเข้าปรึกษาในเสนาบดีสภา ซึ่งเสนาบดีทุกท่านย่อมมีเสียง. เรื่องงดขึ้นเงินเดือนข้าราชการตามข้อไขนี้ ปรากฏว่าเป็นความตกลงที่ได้รับพระบรมราชานุญาตแล้ว เมื่อการขึ้นเงินเดือนของนายทหาร ๙๑ คน ไม่ใช่การเลื่อนตำแหน่งหรือเลื่อนยศ กระทรวงพระคลังถือความตกลงนั้น ไม่ยอมจ่ายเงินให้ และสมเด็จเจ้าพ้า ฯ ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินทรงตัดสินตามแนวความตกลงนั้น ก็เป็นการตรงไปตรงมาอยู่แล้ว

ครานี้ถ้าจะรับวินิจฉัยเหตุพิเศษให้ล้มล้างความตกลงได้ ก็จะทำความตกลงกันไว้ทำไม? และดุลยภาพแห่งงบประมาณแผ่นดินจะมีวันสำเร็จหรือ? จะมีเป็นการประหารความมุ่งหมายเดิมเสียหมดหรือ? มีความข้อเดียวที่พึงชี้ และจำเป็นต้องพึงด้วย คือการที่เสนาบดีกลาโหมได้สั่งขึ้นเงินเดือนไปเสร็จแล้ว. วาจาของเจ้ากระทรวงจำรัญยาลต้องรักษาไว้ เพราะฉะนั้นถึงจะเป็นราคาเงินนับด้วยหมื่นบาท กระทรวงพระคลังก็จำต้องจ่ายให้ เพื่อรักษาวาจาของเจ้ากระทรวงนั่นเอง ดังที่กระทรวงพระคลังเคยปฏิบัติมาแล้วทุกกาล. การจ่ายพิเศษเพื่อรักษาวาจาของเสนาบดีนี้ กระทรวงอื่น ๆ หรือแม้กระทรวงกลาโหมเองจะถือเอาเป็นเยี่ยงอย่างขอจ่ายต่อไปข้างก็ย่อมไม่ได้อยู่เอง. การจ่ายพิเศษด้วยเหตุพิเศษจะถือเอาเป็นสามัญสำหรับเอาอย่างได้หรือ? ดังนี้ใครเล่าเป็นผู้แพ้? กระทรวงพระคลังย่อมได้ชัยในแนวความตกลง และกระทรวงกลาโหมย่อมชะนะที่ได้เงินจากกระทรวงพระคลังเต็มตามคำสั่งที่ได้ออกโครมไปแล้ว. เหตุการณ์เพียงเท่านี้ไม่น่าจะถึงต้องยื่นหนังสือลาให้ต้องขุ่นเคืองพระยุคลบาทและรบกวนพระราชสำราญในเวลาที่ไม่ใช่เวลาเช่นนี้เลย. แน่ละ! เมื่อเสนาบดีลาออกความก็จะต้องส่งไปกราบบังคมทูลพระกรุณา เพราะเกี่ยวด้วยพระราชอำนาจ.

เงินปรับสงคราม

ความตกต่ำแห่งสากลเศรษฐกรรมกำลังทำเหตุให้ปัญหาเรื่องเงินปรับและเงินใช้หนี้มหาสงครามเปลี่ยนโฉมหน้าไปด้วย.

การสงครามแต่ก่อนเย็นสงครามระหว่างประเทศใช้เงินน้อย เมื่อเสร็จแล้วข้างฝ่ายชะนะปรับเอาเงินจากข้างฝ่ายแพ้ ดั่งเยอรมนีปรับฝรั่งเศส ๆ ก็ใช้เงินเสร็จในสมัยโน้น. แต่มหาสงครามคราวที่แล้วมาเย็นสงครามโลกใช้เงินทองมากมาย เมื่อเสร็จศึกแล้วข้างฝ่ายแพ้ก็ไม่มีเงินจะให้ค่าปรับซึ่งเย็นจำนวนเหลือล้นพ้นตัว จึงเกิดวิธีที่เรียกว่า "แผนดอส์" คือเรียกตามนามนายพลเอกดอส์ รองประธานาธิบดี ส. ป. ร. อเมริกาสมัยนั้น ผู้เย็นเจ้าของแผนให้ประเทศผู้แพ้ผ่อนใช้หนี้สงครามแก่ประเทศผู้ชะนะตามส่วน ยกเว้น ส. ป. ร. อเมริกา ผู้ไม่ขอเกี่ยวกับค่าปรับจะขอเรียกเอาแต่หนี้ที่ได้ให้ประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรด้วยกันยืมไปใช้ในการทำสงคราม.

ต่อมาได้มีการแก้ไขลดหย่อนลงมาอีก เพื่อให้สะดวกแก่ประเทศถูกปรับในเวลาอัตคัดขัดจนด้วยแผนที่เรียกว่า "แผนยัง" ตามนามของเจ้าของแผน ซึ่งเย็นผู้ชำนาญทางธนกิจและเย็นนายกแห่งบริษัทไฟฟ้าสากลของอเมริกา. ทำไมผู้ออกแผนใช้หนี้สงครามเหล่านี้จึงล้วนเย็นชาวอเมริกัน? พึงเข้าใจได้จากการที่ ส. ป. ร. อเมริกาเย็นผู้มีเงินให้อังกฤษ ฝรั่งเศส และอิตาเลี่ยกู้ในระหว่างทำสงคราม และเย็นคนกลางอยู่คนละทวีป มีปากเสียงเย็นที่ไว้วางใจได้มากกว่าคนอื่น

"แผนยัง" ใช้มาไม่ได้กี่วัน บัดนี้เกิดมีเสียงทางเยอรมนีว่าไม่มีกำลังจะใช้หนี้ได้เสียแล้ว ไม่ใช่ว่าจะปฏิเสธการใช้หนี้ แต่เย็นการเหลือกำลังจริง ๆ. เสียงนี้ทางอเมริกาก็ออกจะเห็นใจ อัครมหาเสนาบดีกับเสนาบดีการต่างประเทศของเยอรมนีจึงได้มาเยี่ยมประเทศอังกฤษ เพิ่งกลับไปเมื่อเร็ว ๆ นี้ และกำลังเชิญอัครมหาเสนาบดีอังกฤษให้ไปเที่ยวประเทศของตนบ้าง ซึ่งอังกฤษก็รับด้วยอัธยาศัยไมตรีแล้ว. ความตกลงที่ได้จากอังกฤษคราวนี้คือว่า อังกฤษจะยอมให้รอการใช้หนี้ไว้ ๓ ปี เอาไว้ทีใช้ในเวลาข้างหน้าต่อไป ถ้า ส.ป.ร. อเมริกาจะยอมรอส่วนที่อังกฤษต้องใช้ให้อเมริกาตามสัญญาในระหว่าง ๓ ปีนี้เช่นกัน. ดังนี้อำมาตย์เยอรมนีก็จำจะต้องใช้กุศโลบายเจรจาโดยตรงหรือโดยเลศกับอเมริกาและประเทศเจ้าหนี้

อื่น ๆ ต่อไป. ฝ่ายเสียงที่ก้องมาจากฝรั่งเศส ปรับให้เย็นเวลานานเข้าไว้ แต่มาบัดนี้มีผู้รู้สึก
และอิตาเลี่ยนั้น ไม่พอใจในการผลัดวัน กันมากขึ้นแล้วว่า การยังคับให้ใช้หนี้เช่นนี้
ประกันพร่งเช่นนี้ เพราะเหตว่า เงินปรับที่ จะไม่ทำให้เยอรมนีฟื้นตัวได้เลย และการที่
ประเทศนั้น ๆ จะได้จากเยอรมนี เย็นจำนวน เยอรมนีไม่ฟื้นตัวก็ยาก ที่จะให้เศรษฐกิจแห่ง
มากกว่าเงินที่ประเทศนั้น ๆ ต้องใช้หนี้ให้ ยุโรปฟื้นตัวได้ เพราะทุกวันนี้ความเกี่ยวพัน
อเมริกา. กำไรที่ได้อยู่เย็นรายปีนี้ ถ้างด ย่อมโยงถึงกันหมด. แต่รัฐบาลเจ้าหนี้ทั้งหลาย
การใช้หนี้กันเสีย ประเทศนั้น ๆ จะขาดเงิน เย็นลูกหนี้อเมริกาอยู่ด้วย จึงต้องหวังได้เงิน
ไป จะไม่สามารถทำงบประมาณแผ่นดินให้ จากลูกหนี้คือเยอรมนีเพื่อใช้ ให้อเมริกาต่อไป.
ได้ดุลยภาพ. ในระหว่างที่เสียงก้องกันอยู่ ปฏิปทาในเวลานี้คงเย็นไปในทางผ่อนปรน เช่น
เช่นนี้ทางยุโรป ทางอเมริกา ประธานาธิบดี รอการใช้หนี้ไว้ชั่วคราวก่อน แล้วในที่สุดเมื่อ
ฮูฟเวอร์ก็ร้อนใจอยู่แล้วว่า ถ้าเรื่องนี้ไม่สำเร็จ หมดหนทางเข้าจริงก็จะต้องลดหนี้หรือยอมตัด
เยอรมนีล้มละลาย ความเสียหายจะตกถึง ยาญชี เย็นหนี้สูญ เสียบ้าง ตาม ความ จำ เย็น.
อเมริกาด้วย เพราะประเทศลูกหนี้ในยุโรป ทุกวันนี้ก็เห็นกัน แล้วว่า เยอรมนี ตั้งใจ ใช้หนี้
จะ เลย พาล ไม่ ยอม ใช้ เงิน ให้ อเมริกา ตาม โดยสุจริต แต่ความตกต่ำแห่งเศรษฐกิจทำ
สัญญา ประธานาธิบดีฮูฟเวอร์จึงแนะให้ดังก้อง ให้ ไม่สามารถจะใช้ ได้จริง ๆ ถ้าเจ้าหนี้ขืน
ไปทั่วโลกว่า ควร รอการใช้หนี้กันไว้ ปีหนึ่ง กดลูกหนี้ไว้ ให้ยอยซ้ำไซร้ เจ้าหนี้เองอาจ
ทั้งหมด. เสียงนี้น่าจะพอตกลงกันได้ ใน พลอยยอยซ้ำ ทางเศรษฐกรรมไป ตามกันด้วย
ที่สุด แม้ผ่อนให้ลูกหนี้เงยหน้าอ้าปากได้บ้าง บาง

พฤตติการณ์เหล่านี้ แสดงว่า ที่ฝ่าย ที ความ ตก ต่ำ แห่ง สากล เศรษฐ กิจ จะ ค่อย
สัมพันธมิตรตั้งเงินปรับให้ฝ่ายเยอรมนีใช้หนี้ตั้ง กะเตื้องขึ้นได้บ้างกระมัง โดยที่ สมัยนี้
๖๐ ปีกว่าจะเสร็จ ก็เพราะเมื่อเสร็จสงคราม ประเทศทั้งหลาย ย่อมมี เกี่ยวข้อง พัวพันถึงกัน
ลงแล้วต่างฝ่ายต่างก็กะปลกกะเปลี้ยไปตามกัน หมด. ทางปฏิบัติเรื่องเงินปรับ และเงินใช้หนี้
เยอรมนีไม่มีเงินให้ปรับ แต่ฝ่ายเจ้าหนี้หวังว่า เนื่องด้วยมหาสงครามจะ เปลี่ยนรูปไปท่าไรอีก
อาหาเงินใช้ ให้ ได้ ใน อนาคต จึง วางเกณฑ์ จะต้องคอยดูกันต่อไป

เมืองจีน

ชาตา ของ เพื่อน เรา คือ แต่รังเกียจฉะเพาะตัว เจียไกเชี่ยะ ได้ร้องขอ
เมืองจีนช่างไม่รู้จักหมดเคราะห์ ให้ เจียไกเชี่ยะ ลาออกเสีย ถ้าเจียไกเชี่ยะ
เสียเลย. เมื่อเร็ว ๆ นี้มีเสียง ตาย ใน สนามรบ หรือลาออกไป หากิน ตามภูมิ
แคะได้ว่า รัฐบาลจีน เป็นวัตถุ ลำเนา ก็ย่อม สม ปรารถนา ของเขาทั้ง ๒ ทาง
หายากไม่ทราบว่า ตั้งอยู่ที่ไหนกันแน่ และเมื่อ อยู่ดี ๆ ผู้ปราบกบฏกลับจะไปปฏิบัติการเพื่อให้
ปรากฏขึ้นที่ไหนก็ใครเล่าจะทราบว่าเป็นตัวจริง สมปรารถนาของพวกกบฏ ดังนี้ ใครเล่า
หรือตัวปลอม ? ต่อมารัฐบาลนานกิงได้ตั้ง จะเข้าใจ ?
บัญชีแผ่น จนนานาประเทศรับรองหมดแล้วว่า ความจริงทั้ง คณะนานกิง และคณะกวาง-
เป็นรัฐบาลแห่งประเทศจีนโดยแน่นอน ก็เผอิญ ตุ้ง ล้วนเป็น คณะก๊กมินต๋อง ด้วยกัน ที่เป็น
มาเกิดมีรัฐบาลอุบัติขึ้นที่กวางตุ้ง และร้อง ศิษย์ของศาสตราจารย์ ซุนยัดเซ็น ซุนโฟยุตร
ตะโกนว่า เขาแหละเป็นรัฐบาล แห่งจีน ชายของ ซุนยัดเซ็น เป็นเสนาบดีการรถไฟอยู่
ประเทศ เขาพร้อมที่จะเจรจากับนานาประเทศ ในคณะรัฐบาลนานกิง ยัดนี้ กลับไปเข้ากับชุด
ทั่วโลก ถ้าเพียงกวางตุ้งแข็งเมืองและนานกิง รัฐบาลกวางตุ้ง มาดาม ซุนยัดเซ็นภรรยา
ยกกองทัพหลวงไปปราบเป็นการปราบกบฏ ดั่ง ของหมอซุนยัดเซ็น แม้เป็นพี่สาวแท้ ๆ
ข่าวที่เราได้ทราบแล้ว เราก็พอเข้าใจ แต่นี่ ของภรรยา เจียไกเชี่ยะ เดี๋ยวนี้ ก็ประกาศ
มีข่าวต่อมาว่า เจียไกเชี่ยประกาศว่า เขายก ตัวเด็ดขาดว่า ไม่ยอมเข้าใน คณะของ เจียไก-
ไปปราบกบฏครั้งนี้ เมื่อสำเร็จราบคาบแล้ว เชี่ยะ เพราะเป็น คณะที่ไม่ปฏิบัติตามลัทธิของ
เขาจะลาออกไปตั้งหากินตามภูมิลำเนา ถ้าไม่ ซุนยัดเซ็น เป็นคณะที่ปฏิบัติ เพื่อความมัก
สำเร็จไซร้เขาจะยอมตายในสนามรบ นี่สิที่ ใหญ่ใฝ่สูง มาดาม ซุนยัดเซ็น ได้ประกาศ
ทำให้คนภายนอกเข้าใจยากขึ้น เพราะเป็นการ ดัง ๆ เช่นนี้ ทั้งในเมืองจีน และต่างประเทศ
กระทำเพื่อให้สมปรารถนาของฝ่ายกวางตุ้งที่ หนังสือข่าวในกรุงเทพ ฯ ฉะบับหนึ่ง ได้ล้อว่า
เดียว คือ กวางตุ้ง ไม่รังเกียจรัฐบาลที่นานกิง คณะก๊กมินต๋องได้แยกออกเป็นสองนิกายแล้ว

หนังสือพิมพ์ไทยเขษม

ไทยเขษม

อันนี้เป็นความจริง เจียไกเจียะผู้มีอำนาจมาก ในเมืองจีนเดี๋ยวนี้ เป็นออโตแครต ผู้ถืออำนาจแต่ซุนยัดเซ็น ผู้เจ้าของลัทธิเป็น โสเชียลิสต์ เมื่อจัดการเองก็มีนายโป๋ไรดินชาวรุสเซียเป็นที่ปรึกษา เมื่อถึงมรณภาพรุสเซียก็ทำหีบพิเศษส่งมาบรรจุศพเป็นเคารพ ลัทธิของหมอซุนเยัดซ็น เป็นลัทธิโสเชียลิสต์ที่ปฏิบัติ เพื่อความเจริญของราษฎร แต่นายพลเจียไกเจียะซึ่งอ้างตัวเป็นศิษย์ของหมอ ซุนยัดเซ็น และปฏิบัติ ตาม ลัทธิของ หมอซุนยัดเซ็น ทุกอย่าง เผอิญเป็นออโตแครตสมัยเก่า จึงถูกคนเกลียดและหาว่า เห็นแก่ตัว จะเอาเมืองจีนเป็นของตัว เขาไม่รังเกียจรัฐบาลของ เจียไกเจียะ แต่เขารังเกียจตัว เจียไกเจียะ เขาไม่รังเกียจดิกเตเตอร์ แต่เขารังเกียจ ผู้ชั่วตันตายชั่วปลายเป็นที่เห็นแก่ตัว

บางทีศัตรูของ เจียไกเจียะ จะกล่าวหาเจียไกเจียะ มากเกินไปก็ได้ แต่เสนาบดีกระทรวงรถไฟของ เจียไกเจียะ และพี่สะใภ้ของ เจียไกเจียะเอง กลายมาเป็นศัตรูสำคัญเช่นนั้น จะว่า คนทั้งสองนั้น เข้าใจ เจียไกเจียะ ผิดไปหรือไม่รู้จัก เจียไกเจียะ ดีก็กะไรอยู่ อนึ่ง ข่าว ที่ รัฐบาล นานกิง ฆ่า พวก คอมมิวนิสต์ ที่

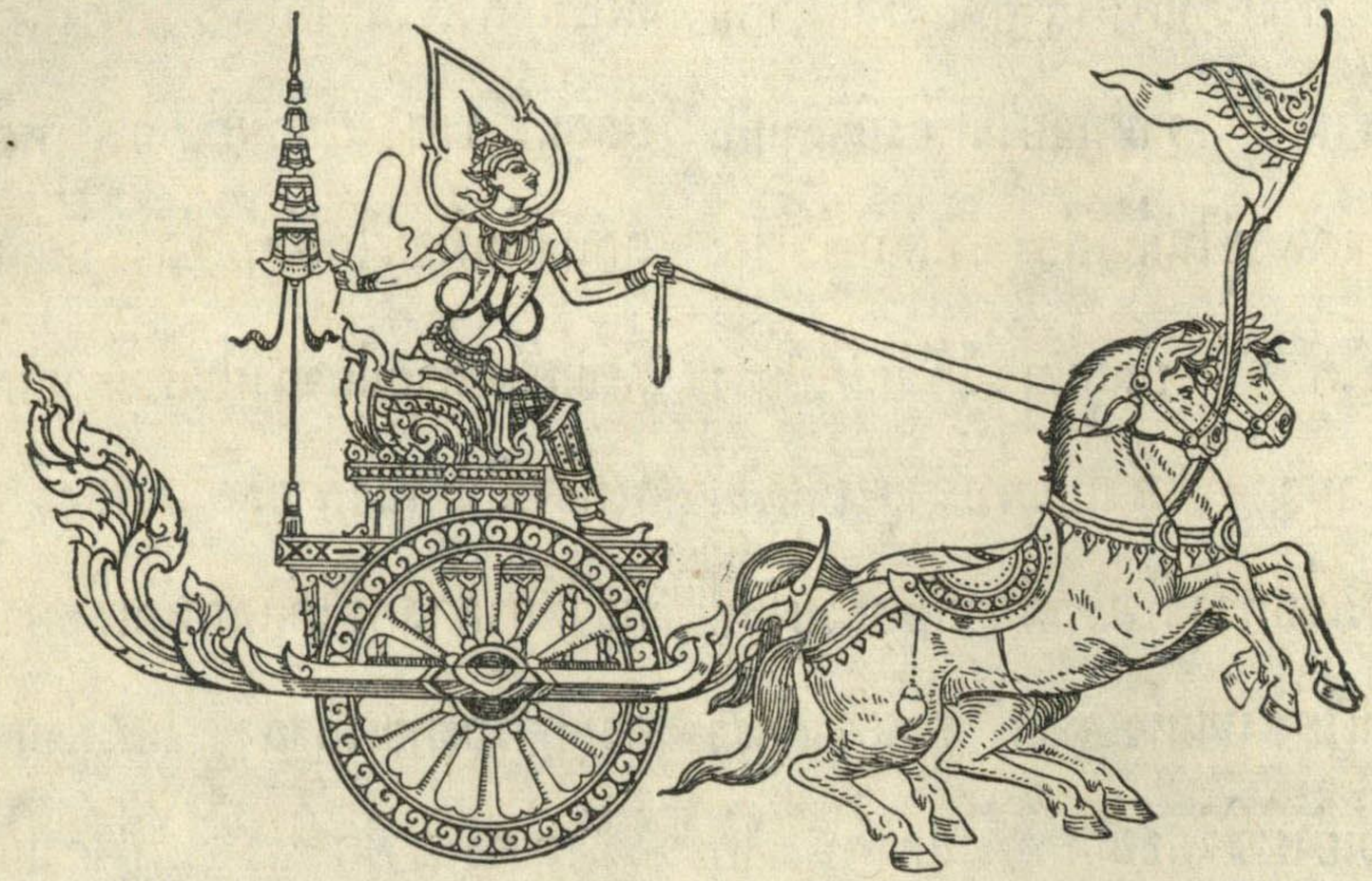
กรกฎ

กวางตุ้งนับเป็นจำนวนพัน เป็นข่าวที่แสดงอยู่ว่า ความเห็น ของเจียไกเจียะ กับความเห็นของพวกนั้นในกวางตุ้ง ขัดกันอยู่ เมื่อเจียไกเจียะ มีอำนาจ เขาก็ใช้วิธีตัดอำนาจฝ่ายปฏิปักข์โดยไม่ต้องกรุณา เมื่อมีคนเกลียดเขามากขึ้น ก็เป็นเวลาที่ปฏิปักข์ของเขาหือขึ้นอย่างเดียวนี้ ความจงรับกันทั้งหมดว่า มาดามซุนยัดเซ็น กับ ซุนโฟบุตรชายเป็น โสเชียลิสต์อย่างซุนยัดเซ็น มีนิกายกวางตุ้ง เป็นสาวกฝ่ายเจียไกเจียะ ศิษย์สำคัญของซุนยัดเซ็นคนหนึ่ง และยังนี้เป็นสามีของน้องภรรยาซุนยัดเซ็น เป็น ออโตแครต ที่ไม่เห็นใจพวกปีกซ้ายของคณะก๊กมินต๋องเสียเลย จนกะทั่งหาว่า เป็น คอมมิวนิสต์ และ ฆ่า เสีย ตั้ง พัน ๆ จะเรียก เจียไกเจียะ ว่าอะไรให้เหมาะไป กว่า "ออโตแครต แผนเก่า" ไม่ได้.

ศาสตราจารย์ปีกการ์ดชาวก้าวหน้าแห่งวิทยาศาสตร์ เยลเยียม ได้ทำการค้นคว้าในเรื่องอากาศหนาบางต่าง ๆ ที่หุ้มโลก พิภพ ของ เรา อยู่นี้ มานานแล้ว ได้คิดหาทางขึ้นไปสอบสวนในอากาศเบื้องสูงที่เรียกว่า

Stratosphere ว่าจะมีภาวะอย่างไรบ้าง จึงได้คิดทำบัลลูนมีห้องประกอบขึ้นด้วยอะลูมิเนียมแขวนอยู่ข้างล่าง มีออกซิเย็นอัดบรรจุขวดสำหรับเก็บไว้หายใจได้สามสิบหกชั่วโมง และมีเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์สำหรับตรวจอากาศครบครัน ได้ขึ้นไปกับเพื่อนเอนยิเนียนักวิทยาศาสตร์อีกคนหนึ่ง และได้ลอยอยู่ในอากาศตลอดคืนวันในระยะสูงเกิน ๔,๐๐๐ เมตร หรือ ๑๐๐ เส้น หรือ ๑๒,๐๐๐ ฟุต เศษขึ้นไป ทำให้คนทั้งหลายที่แลเห็นพากันอกสั่นขวัญหาย ว่ามนุษย์ในห้องบัลลูนนั้นอาจกลายเย็นศพอยู่ในนั้นเสีย ตั้งแต่กี่ชั่วโมงมาแล้วก็เย็นได้ บัลลูนนั้นได้ลอยไปทางแถบภูเขาแอลปส์ ซึ่งเย็นทิวเขาสูงที่สุดในยุโรป หรือจะเรียกว่าทิวเขาหิมาลัยของยุโรปก็ได้. บัลลูนได้ลงบนหิมะ ท่านศาสตราจารย์กับเพื่อนยังมีชีวิตอยู่ปกติทั้งสองคน ได้มีชาวบ้านในหมู่บ้านเชิงเขาขึ้นไปช่วยและเมื่อกลับมาถึงประเทศของตนได้รับความต้อนรับอย่างเอิกเกริก พระเจ้ากรุงเบลเยียมพระราชทานอิสสริยาภรณ์เย็นเกียรติยศ สมเด็จพระยุพราชเสด็จไปรับที่สถานีแต่คนแน่นเข้าไม่ถึง พวกนิสสิตมหาวิทยาลัยได้ห้อมล้อมแยกท่านศาสตราจารย์ไปส่งถึงบ้าน. ท่านศาสตราจารย์ได้ตรวจความเย็นไปในอากาศเบื้องสูงถึง ๑๕,๗๔๐ เมตร และได้ปล่อยไอให้บัลลูนลอยต่ำลง เมื่ออ๊อกซิเย็นสำหรับหายใจจะหมดมีอยู่แล้ว และได้เลือกลงบนหิมะ เพื่อให้ปราศจากอันตราย แต่เมื่อลงถึงพื้นหิมะแล้วจึงเห็นว่าเคราะห์ดีที่ห่างหุบเขาอันน่ากลัวอันตราย เพียงเล็กน้อยเท่านั้น และพอลงถึงพื้นได้ ๑๐ นาทีก็เกิดพายุ ถ้าบัลลูนนี้ลงช้าไปอีกนิดเดียว หรือเคลื่อนที่ไปถูกแง่หินที่อยู่ใกล้ ๆ เข้า ก็น่ากลัวว่ามนุษย์ที่คนทั้งหลายนึกว่าเย็นเดนตายบนอากาศแล้วจะต้องเย็นศพเวลาบัลลูนตกลงถึงพื้น เครื่องมือวิทยาศาสตร์ได้แตกหักเสียหายหลายอย่างด้วยการกะทบเวลาลง และท่านศาสตราจารย์ได้งดความคิดที่จะขึ้นไปเช่นนี้อีกครั้งหนึ่งเพราะเหตุท่านว่า ท่านยังมีครอบครัวที่ต้องอาลัย ไม่อยากจะเสี่ยงเหมือนครั้งแรกที่เข้าใจว่าปราศจากอันตรายแล้ว. ท่านศาสตราจารย์เล่าว่า เมื่อขึ้นไปถึงอากาศสูงแล้ว อากาศภายในห้องอะลูมิเนียมได้ร้อนจัดขึ้นจนถึงจะจับ

อะลูมิเนียมนั้น ด้วยมือเปล่าไม่ได้ แต่อากาศภายนอกหนาวยิ่งกว่าหนาวเพราะสูงมาก ผลที่ท่านได้ตรวจสอบนี้ จะเป็นความรู้ใหม่ให้แก่มนุษย์มากมาย ท่านเชื่อว่า แม้ในอากาศเบื้องบนบางละเอียดชั้นที่เรียกว่าสตราโตสเฟียนั้น ถ้าทำเครื่องบินพิเศษขนาดใหญ่ใช้เครื่องยนต์พิเศษเป็นยวดยาน มนุษย์ก็อาจท่องอากาศไปได้ดุจเหาะเหิรอยู่ด้วยเครื่องบินในอากาศชั้นล่าง บัดนี้จึงนับว่าการเสี่ยงชีวิตมนุษย์เพื่อความรู้ใหม่ของมนุษย์ได้ก้าวหน้าไปสู่ขั้นสูงอีกขั้นหนึ่ง ซึ่งสูงจนต้องเอาอากาศขึ้นไปหายใจด้วย. หนทางสัญจรของมนุษย์จะนับได้ว่ามี ๔ ชั้นแล้ว คือ ชั้นใต้น้ำหรือใต้ดิน ชั้นพื้นน้ำหรือพื้นดิน ชั้นอากาศ กับชั้นสตราโตสเฟีย อากาศยานที่ต้องเอาออกซิเย็นขึ้นไปสำหรับหายใจด้วย.

◎ ยาใช้ติด คิดได้ใหม่ใหม่เยอะ แต่เลิกกิน ผิ้นเยอะ สำเร็จหรือ

มิใยสมา- คมชาติ ประกาศฮือ ก็ยังคือ สูบตะบม สมหรือเอย ฯ

พระศรี นิพนธ์

(ต่อจากหน้า ๒๔๔ ฉะบับมิถุน. ๒๔๗๔)

สามสิบสอง

สาตาเคียร

ฉันอยู่บนลานนั้นตลอดคืน ในใจเกิดความคุมแค้นแสนที่จะอดกลั้น ซึ่งแต่ไหนแต่ไรมาไม่เคยเย็นเช่นนี้. แต่มาคราวนี้เปรียบเหมือนความคุมแค้นนั้น ได้หลุดไปพร้อมกับออกจากเครื่องจองจำแล้ว, กำลังจิตต์ใจวุ่นว้าเหมือนใบไม้ที่ถูกลมหวนพัดกวัดแกว่งอยู่ไปมา ฉะนั้น.

กามนิตของเรายังอยู่. เขาอยู่ในแดนอันไกล. แต่เขาคงได้ยินเรื่องที่เรามีสามี, ไม่เช่นนั้นเขาคงไม่เงียบไปนานอย่างนี้. เขาคงนึกว่าเราเย็นหญิงไร้สัตย์ใจอ่อนแอมักง่าย. ที่เราต้องเย็นหญิงชั่วช้าไปนี้ สาตาเคียรคนเดียวเย็นผู้ผิด. ยิ่งคิดยิ่งชังน้ำหน้าสาตาเคียรรุนแรงขึ้น. ยิ่งคิดยิ่งเห็นจริงในคำอธิบายขององคุลิมาล ที่ว่าถ้าเราเย็นชาย ก็คงฆ่าสาตาเคียรเสียแล้ว.

ครั้นแล้ว เห็นทางองคุลิมาลจะเย็นผู้ช่วยเหลือให้ตนกลับมีอิสระ ได้อยู่กินกับผู้ที่รักได้ต่อไป. เมื่อนึกอย่างนี้ ให้ตนเต้นทั่วสรรพางค์กาย, โลหิตขึ้นหน้า, ไม่สามารถจะทรงตัวยืนและเดินไปที่ม้านั่งได้ ต้องทรุดลงบนพื้นกระเบื้องหินอ่อนสันสมฤดีไป.

เวลารุ่งอากาศเย็นชุ่มชื้นด้วยน้ำค้างในตอนเช้า จึงพื้นคืนสู่ความทุกข์และความ

เดือดร้อนรวนเรใจอิก. นึกอยู่ว่า จริงหรือ สามีได้, ถึงหากว่าฉันจะได้ทรายกำหนด ที่ตนเต็มใจไป สมคบกับผู้ร้าย นายโจรผู้ฆ่าคน เวลาที่เขาจะไป แต่คงไม่ทรายทางที่จะไปเย็น มาแล้วนับไม่ถ้วน เพื่อร่วมมือกันประหาร แน่ เพราะเขาคงไม่บอกใครให้รู้. ถ้าจะ ชาย ผู้ครั้งหนึ่งเคยร่วมการวิวาห์กัน. ส่วน มีคนรู้คงเย็นคนสนิท, อย่างมากคงเย็น เรื่องสามีจะออกจากเมืองไปในวันไร ฉันไม่ คนเดียวเท่านั้น.

ทรายเลยสักนิด. ไฉนจึงจะทรายเวลาและลู แลไปในพ่าเห็นพระอาทิตย์ขึ้น แสงขับหอ ทางที่จะไป, ถ้าเขาต้องการปิดบังเรื่องนี้เย็น คอยและยอดซุ้มต่าง ๆ ในกรุงโกสัมพีราวกับ ความลับ? "สำหรับผู้หญิงที่ทรงความงาม ทองทา. ความสวยงามในยามเช้าอย่างนี้ ย่อมจะไม่มีความลำบากยากเย็น อะไรในอันจะ ได้เคยเห็นจากลานอโศก มาแล้วก็หลายครั้ง, ล้วงเอาความลับจากสามี:" ถ้อยคำเหล่านี้ แต่ความรู้สึกเมื่อได้เห็นภูมิภาพอย่างนี้ เมื่อ ออกจากปากโจร ยังคงก้องอยู่ในห. ทำ ครั้งนมนานโน้นกับครั้งนี้ช่างผิด กันเหลือเกิน: ให้รู้ได้แจ้งว่า การที่จะทำเช่นนี้ ย่อม ครั้งนี้คับแคบลำเค็ญใจจริง ๆ เวลาคืนเดียว เย็นกรรมอันชั่วร้าย, ฉันคงไม่สามารถ เท่ากับว่าทำให้แก่ไปได้ตั้งสิบปี ในที่สุด จะตกลงใจ ใช้มายายั่วยวน เพื่อล้วงเอา พยายามพะยุงตัวลุกขึ้นลงไปห้อง.

ความลับของสามีไปให้ศัตรูร้ายได้ลงคอ. ถ้า ทางที่จะไปห้องต้องผ่านระเบียงยาว ทะลุ หากได้รู้ความลับอยู่ก่อนแล้ว หรือว่ามีเย็น ห้องต่าง ๆ ไปหลายห้อง ห้องเหล่านี้มีหน้า หนังสือลายมืออะไรไว้แล้ว ก็อาจจะแข็งใจขอก ต่างกรูลูกกรง. เมื่อฉันผ่านห้องเหล่านี้ไป หรือมอบความลับนั้นให้ไปได้. แต่ที่จะใช้ ห้องหนึ่ง ได้ยินเสียงคนพูดกัน เสียงหนึ่ง เล่ห์หลอกลวงล้วงเอาความลับดังนี้ ให้รู้ จำได้ว่าเย็นสามี ซึ่งขณะนั้นได้ยินดังว่าดังนี้— สึกสยองใจจริง ๆ.

"ดีแล้ว ตกลงเราไปคืนนี้ ไปก่อนเที่ยง เมื่อนึกเห็นแจ้งความชั่วดังนี้, ให้สัน คืนสักชั่วโมงหนึ่ง."

สะท้านไปทั่วตัว เพราะเกิดความกลัวเท่ากับทำ ฉันหยุดชะงัก เย็นอันรู้เวลาที่เขาจะไป ความผิดฆ่าสาตาเคียรแล้ว. ฉันนึกขอบ แล้ว แต่จะไปทางไหนหนอ, รู้สึกโลหิต ใจตัวเองว่าคงไม่สามารถทราย ความลับ ของ ขึ้นหน้า เพราะความละอายที่มาเย็นคนแอบฟัง;

ได้ยินเหมือนมีใครมากระซิบที่หูว่า "ไปเสีย ไปเสีย ยังมีเวลาพอ," แต่ฉันก็ยังยืนจังงังอยู่.

อย่างไรก็ดี สาตาเคียรมิได้พูดต่อไป, บางทีจะได้ยินผีเท้าคนเดินมา แล้วมาเงียบหายที่ตรงประตู, เพราะในทันใดนั้นก็มีผู้เยืดประตูบังออกมา, สามีฉันมายืนอยู่ณะเพาะหน้า.

ฉันมีสติ พูดออกไปทันทีว่า "ได้ยินเสียงเธอ เมื่อผ่านมาทางนี้, นึกจะเข้าไปถามว่าต้องการเครื่องว่างอะไรบ้างจะได้นำมาให้ เพราะเห็นมีธุระแต่เช้าเช่นนี้. แต่ฉันไม่กล้าเข้าไป เกรงว่าจะเป็นการรบกวน, จึงผ่านเลยไป ก็พอดีเธอเยืดประตูออกมา."

สาตาเคียรมองดูฉัน ไม่มีอาการบอกว่าสงสัย, ซ้ำแสดงเมตตาเสียอีก พูดว่า "ขอบใจมาก. ยังไม่ต้องการกินอะไร. และไม่เป็นการรบกวนเลย. ที่จริงก็อยากจะให้ไปเชิญตัวมาพบ, แต่เกรงว่าเวลายังเช้ามาก จะยังไม่ตื่นนอน. ที่มาได้ในเวลานี้นับว่าประจวบเหมาะ เพราะต้องการความช่วยเหลืออยู่."

สาตาเคียรเชิญให้เข้าไปในห้อง. ฉันประหลาดใจเป็นที่สุด ที่เขาว่าจะต้องการความช่วยเหลืออะไรจากฉันผู้มีใจคุมแค้นแน่นอยู่เต็มอก. เมื่อเข้าไปในห้อง, เห็นชายคนหนึ่งซึ่งจำได้ทันทีว่าเป็นนายม้าและคนสนิทที่ไว้ใจของสาตาเคียรกำลังนั่งอยู่บนม้าต่ำ. เมื่อฉันเข้าไปถึง, ชายคนนั้นลุกขึ้นแสดงเคารพ. สาตาเคียรบอกให้ฉันนั่งลงข้างตัวเขา, และบอกให้ชายคนสนิทนั่งลงตามเดิม, แล้วหันมาพูดกับฉันว่า—

"วาสิฏฐีที่รัก, เรื่องเป็นดังนี้: ฉันจำเป็นจะต้องออกไปชำระคดีพิพาทที่เกิดขึ้นในระวางหมู่บ้านทางมณฑลตะวันออก, จะต้องรีบไปจัดการ. เดี๋ยวนี้ได้ข่าวว่ามีผู้เห็นพวกโจรชุมนุมกันอยู่ในป่าทางตะวันออกของกรุงมาหลายสัปดาห์แล้ว. อันที่จริงเขาว่าอยู่ใกล้ๆ เมืองนี่เอง มีผู้ลือกันเหลวไหลว่าหัวหน้าโจรพวกนี้ไม่ใช่คนอื่นไกล คือองคุลิมาลนั่นเอง ซ้ำยังหาญพูดโดยไม่เกรงกลัวว่า องคุลิมาลแหกคุกหนีไปได้ และฉันจัดเอาคนที่มีหน้าตาคล้ายคลึงไปตัดศีรษะเสียบไว้ที่ประตูเมืองแทนองคุลิมาล. เรื่องอย่างนี้ใครๆ ก็รู้ว่าเหลวไหลถือเอาเป็นแก่นสารไม่ได้. แต่ทว่าโจรคนใหม่นี้ ดูเหมือนมีความกล้าบ้าระห่ำไม่แพ้องคุลิมาล. และถ้าแม้ตั้งตัวใช้ชื่อองคุลิมาลที่ลืออยู่แล้ว ก็คงมีพวกเหล่าร้ายไปสมทบด้วยเป็นอันมาก, และคงประสงค์จะทำการร้ายให้ได้ชื่อสักอย่างหนึ่งเป็นแน่. เพราะ

ฉะนั้น จะต้องระวังตัวรอบคอบให้ดีสักหน่อย.”

มีโต๊ะกลมฝังด้วย แก้วหิน มีค่าตั้ง อยู่ข้าง ตัวสาตาเคียร ขนโต๊ะนั้นมีผ้าเช็ดหน้าแพร วางอยู่.

สาตาเคียรหยิบ ผ้าเช็ดหน้า ผืนนั้น ขึ้นเช็ด หน้าผาก ปากก็พูดขึ้นลอย ๆ ว่า วันนี้พึง จะรุ่งเช้าก็ร้อนเสียแล้ว. แต่ฉันสังเกตว่าที่ สาตาเคียรมีเหงื่อออกมาทุกขุมขน เย็น เพราะครั่นคร้ามองคุลิมาลมากกว่าอื่น. ทั้งนี้ ควรที่ฉันจะเกิดความสงสาร กลับเห็นน่าหมั่นไส้ยิ่งขึ้น: เห็นได้ว่าสาตาเคียรไม่ใช่ชายชาติ ชาตรี. ถึงกับฉันนึกถามตนเองด้วยความ ประหลาดใจว่า เย็นเพราะเคราะห์โชคไฉน จึง ประจวบให้ สาตา เคียรจับ องคุลิมาล มาได้. เพราะองคุลิมาลโจรสำคัญ มีความดุร้าย ใจกล้าหาญไม่ผิดกับพระภิมะในยุคมหาภารตะ ซึ่งเธอเคยไปเกิดเย็นชาติ นักรบอยู่ใน สมัยนั้น และได้ทำการสู้รบอยู่ข้าง พระภิมะที่กุรุเกษตร.

สามีฉันพูดต่อไปว่า “เรื่องเย็นอย่างนี้: การจะไปยังหมู่บ้านนั้นโดยยกทหารไป ด้วยตั้ง ทัพตั้งกองเย็นของที่ไม่น่าดูและทำไม่ได้, จะ ต้องการ เอาติดตัวไปด้วย อย่าง มาก ก็ไม่ เกิน สามสิบคน, แต่จะต้องใช้อุบายระไวระวังเย็นดี กว่าอย่างอื่น. ฉันกำลังปรึกษาหาอุบายดูกับ ปัณฑุกะ. เขามีความเห็นเข้าที่อยู่ ซึ่ง ฉันจะบอกให้หล่อนทราบ เพื่อจะได้ไม่วิตก วิจารณ์ถึงฉัน ในระวางเวลาที่ฉันเดินทางไป.”

ฉันพูดอะไรออกมาสองสามคำ เย็น ที่แสดงว่า ขอบคุณ ที่ยังเย็นห่วงคิด ถึงฉันอยู่.

เขาได้พูดต่อไปว่า “เพราะฉะนั้น ปัณฑุกะ จะเย็นผู้เตรียมการที่จำเย็น และทำเย็นว่า ฉันจะออกเดินทางไป ตะวันออก ในเวลา เช้าตรู่ พรุ่งนี้ มีกองทหารคึกคักจะไปขับโจร ให้ ข่าวแพร่กระจายไป. ฉันเชื่อว่าโจรคงมีพวก อยู่ในเมือง: ข้อนี้เย็นของแน่นอน. มัน คงคอยสืบข่าวนำไปบอกกัน, มันก็จะหลง อุบายตายใจ. ในระวางนั้น ฉันจะออกเดิร ทาง มีทหารขี่ม้าไปด้วยเพียงสามสิบคน, ไปในเวลาเที่ยงคืนวันนี้ ออกไปทางประตูด้าน ใต้ แล้วเดินอ้อมผ่านหุบเขาวกไปทาง ตะวัน ออกอีกที. ถึงกระนั้น ก็จะหลีกไม่ไปทาง ถนนใหญ่ จนกว่าจะออกไกลจากกรุงโกสัมพี ห่างไปหลายร้อยเส้นเสียก่อน. เรื่องที่ต้อง การจะให้ช่วยเหลือเย็นดังนี้ คือหนทางที่ไป จะ ผ่านไปทางบ้านพักร้อนของยิดาหล่อน. หล่อน คงรู้จักถนน หนทาง แถวนั้นได้ดีมา ตั้งแต่เด็ก ฉันเชื่อว่าหล่อนคงสามารถช่วยเหลือเรื่องนี้ให้ แก่ฉันได้มาก.”

ฉันยินดียอมช่วยเหลือทันที, ในขณะจะอธิบายแผนที่ให้ฟัง ได้ให้เขาเอากระดานเข้ามา, แล้วขีดแผนที่ในละแวกนั้นให้ดูอย่างละเอียด, ชี้ให้สังเกตทางแยกซึ่งจะต้องจดจำไว้ ฉันแนะนำให้ไปทางที่ตัดไปทางซอกเขา, ทางนั้นไป ๆ จะสอยเข้าทุกที, จนในที่สุดเข็นช่องแคบ คนขี่ม้าเพียงสองคน ก็เรียงเดียงไปพร้อมกันไม่ได้ แต่ระยะไม่ยาวนัก. อีกประการหนึ่งหนทางนั้น ไม่ค่อยมีใครรู้จัก, ถึงว่าพวกโจรจะสงสัยว่า เดียอ้อมค้อมไปทางนั้น ก็คงไม่นึกฝันที่จะไปดักทางนั้น. ที่ในหุบเขานั้น เมื่อฉันยังเด็ก ๆ อยู่ ได้เคยวิ่งเล่นกับพวกพี่ ๆ น้อง ๆ รวมทั้งเมทินีและเด็ก ๆ บุตรผู้เช่าที่ของยิดาด้วย.

สาตาเคียรสังเกตเห็นมือที่ฉันวาดแผนที่อยู่สั่น, ก็ถามว่าเย็นไข้ไปหรือ, ฉันตอบว่าเปล่าแต่ว่า อ่อนใจเพราะนอนไม่หลับมาทั้งคืน. เขาจับมือฉันไปกำไว้ และคงได้รับความรู้สึกสัมผัสว่าเย็นชืด, จึงได้บอกเย็นการเตือนสติให้อุตส่าห์รักษาตัวหน่อยจะเย็นไข้ไม่สบาย.

ตามอาการกิริยาที่เขามองดูและพูดกับฉันให้รู้สึกเกลียดชังน้ำหน้าและขยะแขยงเหมือนเมื่อครั้งแรกที่ตกไปเย็นภริยา. ฉันถือโอกาสริบอกว่าที่จริงก็รู้สึกครั่นเนื้อครั่นตัวอยู่ อยากจะริบกลับไปนอนเสีย.

สาตาเคียรอนุญาต แต่เดียรตามไปส่งถึงระเบียง. เมื่ออยู่กันระวางสองต่อสอง เขาก็เริ่มขอโทษฉัน บอกว่าเขาได้ละเลยฉันมาช้านาน มัวไปอยู่กับมารดาของลูกชาย, และว่าเมื่อกลับมาจะขอใช้โทษ จะไม่ยอมให้ฉันนอนเปลี่ยวเปล่าอยู่คนเดียวที่บนลาน.

เขาแสดงความเมตตาปราณีและความรักใคร่ ซึ่งดูเหมือนว่าพึงจะมีขึ้นในคราวนี้เย็นครั้งแรก, กระทำให้ฉันซึ้งใจแข็งก็ออก ๆ จะมีความสงสารขึ้นมาอยู่บ้าง. แต่อย่างไรก็ดี ความรู้สึกอย่างนี้จะเกิดมีขึ้นก็ชั่วแล่น, เพราะเมื่อเวลาเขากลับไปแล้ว, ความแค้นที่เขาเย็นผู้พรากความสุขไป ก็กลับคืนเข้าที่อัดแน่นอยู่ตามเดิม.

สามสิบสาม

องคุลิมาล

เมื่อฉันกลับมาถึงห้องแล้ว รู้สึกเงียบอย่างไรพูดไม่ถูก. เย็นอันไม่มีอะไรจะต้องคิด, ไม่มีข้อควรสงสัยรวนเรใจที่จะต้องต่อสู้, ไม่มีปัญหาจะต้องแก้ต้องถามอีก: เพราะได้ตกลงปลงใจเด็ดขาดแล้ว. กรรมที่สาตาเคียรก่อไว้อย่างใด ก็ต้องส่งผลสนองอย่าง

นั้น. สาตาเคียรเย็นผู้คดโกงถึงสองต่อ ก็จะต้องเอาชีวิตเข้าแลกใช้โทษแทนตัวฉัน และองคุลิมาล.

ความเงียบที่กล่าวนี้ชั่งสงบเสียจริง ๆ พอฉันล้มตัวลงบนที่นอน ก็หลับทันที ดูเหมือนว่าร่างกายต้องการความพักผ่อน เพื่อรอเวลาที่นัดกันไว้.

ตกมืดฉันไปที่ลาน เดือนยังไม่ทันขึ้น. ฉันคอยอยู่ไม่นาน เห็นร่างใหญ่มหึมาขององคุลิมาลยืนกำแพงตรงเข้ามายังม้า ซึ่งฉันนั่งอยู่. ฉันไม่ได้เคลื่อนไหวกาย ไม่ได้ยกหางตาขึ้นดู, เย็นแต่พูดว่า "สิ่งที่ท่านประสงค์จะทรายนั้น ฉันไปทรายมาดีแล้ว: ทุกข้อทุกอย่าง รู้ตลอดกระทั่งเวลาไป มีคนไปด้วยกี่คน ไปทางไหน ถนนไหน. ผลกรรมของเขาเอง บันดาลให้เขามอบความลับความไว้ใจให้บริบูรณ์, มิฉะนั้นฉันคงรู้ไม่ได้ เพราะไม่สมัคร จะใช้อุบาย ย่วยวนล้วงถามเอาความลับ."

ที่ฉันพูดกับองคุลิมาลนั้น พูดตามที่ใคร่ครวญไว้ดีแล้ว ด้วยไม่ต้องการจะให้เห็นว่าฉันมีใจเลวถึงปานนั้น, แม้แต่ที่มาสมคบเย็นเครื่องมือของผู้ร้ายเท่านี้ ก็รู้สึกว่าเลวเสียเหลือเกินแล้ว.

วาจาที่ฉันได้กล่าวต่อไป ก็ได้ไตร่ตรองไว้ดีแล้วอย่างเดียวกัน คือได้พูดต่อไปว่า "แต่เมื่อจะยอกเรื่องนี้ จะต้องเอาคำมั่นสัญญาจากท่านเสียก่อน ว่าท่านจะฆ่าเขาคนเดียวแต่จะไม่ทรมาน ส่วนคนอื่น ๆ ที่ไปด้วยจะไม่ฆ่า เว้นเสียจะเพื่อป้องกันตัว. ถ้าไม่ให้สัญญาศาขานอย่างนี้, จะไม่ยอมบอกสักคำเดียว. แล้วฉันจะแนะสถานที่ให้ว่าตรงไหนเหมาะ ซึ่งท่านอาจประหารให้ตายได้ทันทีโดยไม่ต้องสู้รบตบมือกัน. เพราะฉะนั้นขอให้ท่านให้สัตยบัญญา. มิฉะนั้นก็ฆ่าฉันเถิด; ฉันจะไม่ยอมบอกจนคำเดียว."

องคุลิมาลให้ปฏิญญาว่า "ข้าพเจ้าเย็นทาสมีภักดีในพระแม่กาลีมั่นคงตลอดมาจนทุกวันนี้เพียงใด, ข้าพเจ้าขอไม่ฆ่าคนของสาตาเคียรที่ไปด้วย หรือทรมานสาตาเคียร เย็นความสัตย์จริงเพียงนั้น."

ฉันพูดว่า "ดีแล้ว, ฉันจะเชื่อ. เชิญฟังแล้วกำหนดข้อความไว้ให้ถี่ถ้วน. ถ้าท่านมีผู้สมรู้ร่วมคิดอยู่ในเมือง, ก็คงจะได้ทรายถึงเรื่องที่เขาจัดแจงเตรียมทหาร จะยกออกไปจับโจรในวันพรุ่งนี้. เรื่องนี้เย็นกลอุบายจะลวงท่านทั้งสิ้น. ที่จริงสาตาเคียรมีทหารม้าไปด้วยเพียงสามสิบคน, จะออก

จากกรุงไปทางประตูทิศใต้ในคืนนี้ ก่อนเวลาเที่ยงคืนสักชั่วโมงหนึ่ง, จะออกจากดงประดู่ลายไปทางขวา แล้วรีบอ้อมไปทางใต้ เพื่อหักไปทางตะวันออก ไปทางถนนเล็กในหุบเขา."

แล้วฉันได้ชี้แจงแสดงภูมิประเทศให้ฟังอย่างละเอียด ตลอดจนทางซอกเขาที่สาตาเคียรจะผ่านเข้าไป ซึ่งเป็นระยะทางตอนที่อาจฆ่าได้ง่ายดายและแน่นอน.

ฉันพูดแล้วก็หยุดนิ่ง, รู้สึกว่าช่างเงียบเชียบอึดอัดใจเสียนี่กระไร, ไม่ได้ยินเสียงอะไรหมด นอกจากเสียงหายใจแรงของตัวเอง ครั้นเสร็จเรื่องแล้วตั้งใจว่าจะกลับ แต่ให้รู้สึกว่าไม่มีกำลังจะลุกขึ้นลงจากลานไปห้อง.

ครั้นแล้วองคุลิมาลพูดขึ้นด้วยเสียงสุภาพมีกระแสเศร้าๆ ผิดปกติ กระทำให้ฉันตกตะลึงประหลาดใจ สะดุ้งชะงักขึ้นมาเอง, คือพูดว่าดังนี้—

"ที่จริง เรื่องจะต้องเกิดขึ้นเช่นนี้. เธอซึ่งเป็นภริยาที่เสงี่ยมหงิมใจบุญย์สุนทร ไม่เคยทำร้ายแม้แต่สัตว์ที่เล็กน้อย ต้องมาคบค้าสมาคมกับมนุษย์หยาบช้าสามานย์ มือเปื้อนเย็นมนทินด้วยเลือดมนุษย์. เมื่อเป็นผู้ฆ่าสามีของเธอเอง ก็จะต้องทนทุกข์ทรมานใจ ตายไปแล้วผลอกุศลกรรมจะตามสนองให้ไปตกไหม้อยู่ในนรก. ถ้าเธอได้พูดอยู่กับองคุลิมาลมหาโจร, ผลจะต้องเป็นไปตามนี้. แต่เดี๋ยวนี้องคุลิมาลเป็นอีกคนหนึ่งต่างหากแล้ว."

เมื่อฉันได้ยินดังนี้ แทบจะไม่เชื่อหูของตนเอง ว่าถ้าเช่นนั้นเป็นใครเล่าที่ฉันกำลังพูดอยู่. ความจริงเสียงที่พูดกับฉันก็เป็นเสียงองคุลิมาล, ถึงว่าลักษณะน้ำเสียงจะเปลี่ยนแปลกไป ก็เป็นสำเนียงองคุลิมาลอยู่ชัดๆ. ขณะฉันเงยหน้าจ้องพิศดองคุลิมาล ก็ยังเห็นเป็นองคุลิมาลนายโจรอยู่นั่นเอง, ทำให้ประหลาดใจอยู่ครันๆ ผิดจากคราวก่อนซึ่งฉันเคยตกใจกลัว.

องคุลิมาลพูดต่อไปว่า "นางผู้เจริญ, เรื่องที่พูดนี้ไม่ต้องวิตก เพราะจะไม่เกิดขึ้นเลย, และไม่เกิดเลยอย่างแน่นอน; ไม่ยิ่งไปกว่าจะบอกแก่ต้นไม้."

ถ้อยคำเหล่านี้ ฉันเกิดฉงนสนเท่ห์ไม่น้อยไปกว่าที่ได้ฟังมาตอนต้น. เป็นอันเข้าใจรัวๆ ว่า จะเป็นด้วยเหตุผลอย่างใดอย่างหนึ่ง องคุลิมาลจึงกลับใจเลิกความคิดในแผนอุบายที่จะแก้มือสาตาเคียร.

ฉันหรือได้คิดถึงโครงการแก้แค้นเพราะ

ถูกรบความทุกข์เดือดร้อนใจมาสาหัส และก็มาอันตรธานล้มละลายไปในทันที เมื่อไม่ได้อย่างหวัง ก็เกิดความน้อยใจขึ้นเย็นธรรมดา ถึงกับกล่าวบริภาษอย่างรุนแรงใส่หน้าองคุลิมาล เรียกเขาว่าเย็นผู้ร้ายหน้าด้านสัญชาติสัปปลับไม่มีความสัตย์ความจริง และอะไรต่ออะไร ล้วนสรรเอามาว่าอย่างร้ายให้สมแค้นเจตนาจะให้องคุลิมาลเกิดความโกรธยั้งโทษะไว้ไม่อยู่ แล้วฆ่าฉันให้ตายลงที่นั่นเสียรู้แล้วไป.

ครั้นเมื่อฉันด่าเหนื่อยเข้า ต้องหยุดหอบ, องคุลิมาลกลับพูดอย่างสุภาพปกติ เลยทำให้ฉันนึกละอายใจ ว่า—

"ทั้งนั้นก็เพราะฉันที่ควรได้รับผรุสวาจาจากเธอ. แต่ฉันไม่เชื่อว่าเธอจะสามารถทำให้องคุลิมาลเกิดโทษะเหมือนแต่ก่อน แล้วฆ่าเธอเสีย ซึ่งสังเกตดูก็เหมือนเธอจะมีความประสงค์เช่นนั้น. ยิ่งกว่านั้น ถึงจะกล่าววาจาให้เผ็ดร้อนแซบขึ้นไปกว่านี้ ฉันก็คงวางเฉยอยู่ได้เย็นปกติ, และซ้ำจะรู้สึกขอบคุณผู้ด่าเสียด้วย เพื่อมีโอกาสพิสูจน์ความมั่นคงใจในครั้งแรก. เพราะพระบรมศาสดาได้ประทานอนุศาสน์แก่ฉันว่า 'พันพสุธาถูกคนขว้างก้อนดินที่สะอาด หรือโสโครกลงไปก็ไม่รู้สึกกำเริบหรือขุ่นข้อง ฉันใด, ท่านจงข่มจิตต์ตนให้สม่ำเสมอเหมือนฉะนั้น.' วาสิฏฐี, ที่เธอพูดดุยู่นี้ไม่ใช่พูดกับโจร; แต่ว่าพูดกับองคุลิมาล ผู้เย็นสาวกพระบรมศาสดา."

"สาวกอะไร? พระบรมศาสดาอะไรกัน?" นี่เย็นคำถามของฉันที่หลุดออกมาเองโดยคอยฟังไม่ทันใจ. แต่ว่าถ้อยคำอันแปลกของชายผู้ที่ฉันคิดไม่เห็นว่าเย็นคนชะนิดไรนี้ ทำให้รู้สึกอยากฟังต่อไปอีก.

องคุลิมาลตอบคำถามของฉันว่า "พระองค์ซึ่งเขาขนานพระนามว่า พระผู้มีพระภาคสัมมาสัมพุทธเจ้านั่นแหละ เย็นพระบรมศาสดาของฉัน. ในเวลานี้เธอคงจะได้ยินพระนามมาข้างแล้วกระมัง?"

ฉันสั่นศีรษะ.

องคุลิมาลกล่าวต่อไป "ฉันถือว่าฉันได้บุญย์มาก คือได้เย็นผู้กล่าวพระนามพระผู้มีพระภาคเย็นครั้งแรกแก่ตัวเธอ. ถ้าองคุลิมาลครั้งหนึ่งเมื่อยังเย็นโจรผู้ร้าย ได้ทำยาบ่ไว้ให้แก่เธอมากเพียงใดก็ดี, แต่บัดนี้ในฐานะที่เย็นสาวก ก็จะได้ทำบุญย์แผ่กุศลแก่เธอให้สมกัน ฉะนั้น."

ฉันถามองคุลิมาล มีอาการตั้งใจฟังจริงๆ ว่า "ที่เธอเรียกว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

นี้ คือใคร? ท่านทำประการไร ให้เธอกลายเป็นผู้มีกิริยาวาจาเปลี่ยนแปลกอย่างคิดไม่เห็นดังนี้? และบุญย์กุศลอะไร ที่จะมาได้แก่ฉัน เมื่อได้ยินถึงนามนั้น?,"

องคุลิมาลตอบว่า " แม้แต่ได้ยินพระนามซึ่งมีผู้ขานว่า พระตถาคต, ก็ประหนึ่งว่าได้บังเกิดแสงสว่างใน ครั้งแรก แก่ผู้อยู่ใน ที่มืด. แต่ ฉัน จะ เล่า เรื่อง ให้ เธอ ฟัง ทั้ง หมด ที่พระพุทธเจ้าทรงพบฉัน และได้ทรงเปลี่ยนวิถีทางเดิรในชีวิตของฉันเป็นประการไร. ถ้าหากว่าเรื่องไม่เกิดขึ้นในวันนี้แท้ ๆ แล้ว, การณ์ต่อไป ก็ จะไม่ เป็น เหมือน อย่าง ที่ เป็นใหม่อยู่เดี๋ยวนี้."

ถึงแม้ว่ารูป ร่าง องคุลิมาล ยังมี ลักษณะดุร้ายอยู่ก็ดี, แต่ว่ากิริยาเปลี่ยนแปลกดูเรียบร้อยน่านับถือ ทำให้ฉันคงประหลาดใจไม่น้อยทีเดียว. ทั้งยังเห็นกิริยาท่าทางสงบเสงี่ยม เมื่อนั่งลงข้างตัวฉัน คล้ายกับว่าเป็นผู้ร่วมวรรณชั้นเดียวกัน ดูสง่าผ่าเผยเห็นเด่นสมเป็นชายชาตร.

สามสิบสี่

นรกหอก

องคุลิมาล เริ่มเล่าเรื่องให้ฟังว่า—

วันนี้เวลารุ่งแล้ว ล่วงมาสักสองสามชั่วโมง ฉันยืนอยู่ที่ราวบ้าจ้องดูไปทางหอคอยกรุงโกสัมพี ในใจอักอ่วนบ่วนปั่นอยู่ด้วยการคุมแค้นพยาบาทสาตาเคียร. นึกถามตนเองว่า เธอจะนำข่าวที่ต้องการมาให้ทรายได้หรือไม่หนอ. ขณะนั้น ตามทางที่แล่นออกจากประตูเมืองด้านตะวันออกมาสู่บ้านี้ มีชายคนหนึ่งนุ่งห่มผ้าสีเหลือง เดิรสาวก้าวมาโดดเดี่ยว สอง ข้าง ทาง มี พวก เลี้ยง ปศุสัตว์และชาวบ้านนอกกรุง กำลัง สาละวนทำงานหาเลี้ยงชีพกันอยู่. ฉันสังเกตเห็นคนเหล่านั้นที่อยู่ใกล้ถนน ตะโกน บอก อะไร แก่ชายสัญจร โดดเดี่ยวคนนั้น. ส่วนผู้ที่อยู่ห่างถนนลึกเข้าไป ก็หยุดทำงานเอามือชะและมองดูชายคนนั้น. พวกที่อยู่ใกล้ เห็นชายโดดเดี่ยวยังเดิรต่อไป ก็วิ่งไปบอกให้หยุด, บางคนถึงกับยึดชายผ้าไว้ไม่ให้ไป ทำท่าตกใจชักไม้ชักมือไปทางบ้า. ฉันเกือบจะอ่านกิริยาอาการแห่งพวกนั้นออกว่า " อย่าไป, อย่าเลยเข้าไป, อย่าเข้าไปในบ้า: องคุลิมาลโจรร้ายมีซ่องอยู่ในนั้น."

แต่ชาย สัญจร ก็ ยัง เดิร ต่อไปไม่มี กิริยาหวั่นหวาด มุ่งตรงไปทางบ้าท่าเดียว. ยังไม่ฉันเห็นรูปร่างได้ถนัด เป็นนักบวชโกนผมศีรษะโล้น อยู่ในนิกายที่เรียกว่าศากยบุตร

เย็นคนมีอายุแต่ท่าทางผึ่งผาย.

ฉันก็คิดว่า แปลกจริง ๆ ขนถนนนี้ อย่าว่าแต่คนเดียว, ต่อให้สิบคน สามสิบคน หรือยิ่งขึ้นไปตั้งห้าสิบคน รวมกันมา มีอาวุธครบตัว ขึ้นเดิรมาทางนี้ เย็นต้องตกอยู่ในอำนาจเราทั้งสิ้น. แต่นี่ไฉนหนอ นักขวชรูปนี้จึงถือดีกล้าเดิรมาแต่ผู้เดียว คล้ายกับเย็นผู้มีชัยชะนะ ?

ฉันเห็นว่า ที่ยังอาจบุกรุกมาอย่างทะนงตัวนี้ เท่ากับลูบคมดูถูกกัน จะต้องให้เห็นฝีมือเสียบ้าง, และยังนึกอยู่ว่า อาจเย็นคนสับข่าวที่สาตาเคียรส่งมาก็ได้. เมื่อคิดตกลงใจ ก็ควักหอกหยิบคันธนูและแล่งสะพายบ่า ออกจากป่าขึ้นไป บนถนน ต้อมตามนักขวชรูปนั้นซึ่งในขณะนั้นเข้าไปถึงป่าแล้ว.

ครั้นมาถึงที่เหมาะแห่งหนึ่ง ไม่มีต้นไม้กีดกัน ฉันก็ปลดคันธนูออกจากบ่า ขึ้นลูกจ้องยิง เล็งให้ถูกตรงสันหลังด้านซ้ายให้ทะลุถึงหัวใจ. ลูกธนูลั่นหวือข้ามศีรษะนักขวชไป.

เมื่อลูกธนูไม่ดีผิดที่หมาย จึงเลือกลูกใหม่ที่เห็นว่าได้ส่วนสัดงาม จ้องยิงให้ถูกคอ. แต่ลูกธนูกลับแล่นไปปักติดต้นไม้ข้างซ้ายของนักขวช. ชักลูกยิงใหม่ ที่นี้แกว่งไปทางขวาไม่ถูกที่หมาย: ผิดไปพลาดมาอย่างนี้จนลูกธนูหมดแล่งเปล่า.

ฉันเห็นผิดใจ แปลกประหลาดเหลือเกิน เคยยิงได้แม่นยำ, จะพลิกแพลงยิงอย่างไรไม่เคยผิดพลาด, ถึงนกอินทรีบินเร็วที่สุดก็ยังยิงถูก. วันนี้มือไม้เย็นอะไรไปหนอ ?

ระวางนั้น นักขวชเดิรขึ้นหน้าไประยะไกล, ฉันต้องวิ่งไล่ตาม หมาย จะฆ่าเสีย ด้วยหอก. ครั้นไล่เข้าไปทันใกล้กันระยะเพียงห้าสิบก้าวก็เข้าไปใกล้อีกไม่ได้: จะวิ่งให้เร็วที่สุด ก็ไม่เลยระยะนั้นเข้าไปได้. ส่วนนักขวชรูปนั้น ดูก็เดิรตามปกติอย่างสบายไม่ได้รีบเร่งอะไร.

ครั้นแล้วฉันจึงนึกว่า น่าประหลาดจริง ๆ, เกิดมาไม่เคยเห็นเช่นนี้. เคยไล่ช้างไล่กวางที่วิ่งหนีไปอย่างรวดเร็วก็ทัน. แต่นี่นักขวชรูปนั้นเดิรตามปกติ และเราวิ่งเต็มฝีเท้าด้วยซ้ำทำไมจึงไล่ไม่ทัน. เท้าเย็นอะไรไปหนอในวันนี้ ?

ฉันหยุด แล้วตะโกนสั่งนักขวชรูปนั้นว่า

"หยุดนา! พระ, หยุด!"

นักขวชยังเดิรเฉยเรื่อยไป แต่หันมาบอกว่า

"องคุลิมาล, เราหยุดแล้ว. ท่านควรหยุดนิ่งเสียด้วย."

ฉันประหลาดใจซ้ำลงไปอีก นึกว่า ดี ร้ายนักบวชนี้ คงอาศัยสัจจกิริยาอะไรอย่างหนึ่ง ที่ทำให้ยิงไม่ถูกตัวแคล้วคลาดไปหมด วิ่งไล่ก็ไม่ทัน. แต่นี่ไฉนหนอ จึงแสร้งกล่าวเท็จซึ่ง ๆ หน้า ว่าตนหยุดนิ่งอยู่ ทั้งที่เราเห็นกับตาว่า แกยังเดินดุ่ม ๆ อยู่—. ส่วนตัวเราสิหยุดยืนหอบอยู่กับที่ เข้าคู่กับต้นไม้ต้นนี้เห็นอยู่โต้ง ๆ, ยังมีหน้าพูดว่า เราไม่ได้หยุด. คิดดูเหมือนนกที่ยืนอยู่ บอกต้นไม้ว่า "ต้นไม้, เราหยุดนิ่งแล้ว, แต่สูท่านยังไม่หยุดนิ่ง." แปลกจริง! คงมีอะไรลึกลับสักอย่างหนึ่งในคำพูดนี้, บางทีจะมีประโยชน์แก่เรา ที่จะได้ ข้อรหัสย์กถาอาคม ไว้ใช้ บ้าง, ดีกว่าจะฆ่าเสีย.

นึกแล้ว จึงร้องตอบว่า—

"ก็ท่านยังเดินอยู่ ทำไมจึงบอกว่าหยุดเล่า? ส่วนตัวเราหยุดแล้ว, ท่านไพล่บอกว่ายังเดินอยู่. ดูก่อนพระ, โปรดอธิบายให้ฟังว่า ที่ว่าท่านหยุดนิ่งอยู่นั้นเป็นอย่างไร, และตัวเราไม่ได้ยืนนิ่งอยู่ดอกหรือ?"

นักบวชตอบว่า "เราผู้มิได้ทำเวรภัยในสรรพสัตว์ คือหยุดแล้ว ไม่เร่ร่อนไปอีก. แต่ตัวท่านนั้น เป็นผู้มีใจมุ่งร้ายต่อสรรพสัตว์ทุกขณะจิตต์ ต้องเร่ร่อนเพราะอกุศลกรรมไม่มีเวลาหยุด รับทุกข์ทรมานจากที่หนึ่งแล้วต้องไปสู่อีกที่หนึ่งเรื่อยไป."

ฉันตอบว่า "ที่ว่าเราเป็นผู้เร่ร่อนอยู่เป็นนิตย์ ความข้อนี้เคยได้ยิน. แต่ว่าหยุดนิ่งอยู่ ไม่เร่ร่อนไปอีกนั้น ยังไม่เข้าใจ. เออท่านพระ, โปรดชี้แจงเหตุผลที่ได้กล่าวรวบยอดสองสามคำ เมื่อกี้นี้ให้เข้าใจแจ่มแจ้งด้วย. เชิญดู. ข้าพเจ้าวางหอกลงแล้ว, และขอปฏิญญาศาขานที่จะให้อภัยในชีวิตท่านเพื่อศานติสุข."

นักบวชตอบว่า "องคุลิมาล, ท่านได้กระทำปฏิญญาเย็นครั้งที่สองแล้ว."

"เย็นครั้งที่สอง?"

"ครั้งที่หนึ่ง เมื่อครั้งให้สัจจกิริยาอันเย็นเท็จ."

น่าพิศวงจริง ที่นักบวชนี้ก็แจ้งความลับครั้งนั้น; แต่ฉันมีสติทันไม่หยุดชะงักพิศวงให้เย็นพิรุธ, รีบป้องกันการกระทำ ด้วย อุบายที่ฉันเห็นว่าเย็นอย่างฉลาดทันที, ได้ตอบว่า—

"ข้าแต่ท่านพระ, วาจาที่ให้สัตย์ปฏิญญาครั้งนั้นมีความเย็นสองนัย: ถ้าแปลกันตามคำที่กล่าวออกไป, ก็ไม่เย็นคำศาขานที่เย็นเท็จ, เย็นแต่ใช้โวหารที่ผู้ฟังไม่มีเชาวน์แล้วเข้าใจผิดเย็นอย่างอื่นไปได้. แต่ที่ข้าพเจ้า

ให้สัย์ปัฏิญญาครั้งนี้เป็นความจริง ทั้งแปลตามคำและแปลตามสำนวนทั้งสองประการ.”

“ไม่ใช่เช่นนั้น, เพราะท่านจะให้ศานติสุขแก่เราไม่ได้. ถ้าเราจะให้ศานติสุขแก่ท่านจึงจะเป็นการถูกต้อง.”

เมื่อนักบวชนั้นพูดดังนี้แล้ว ก็แสดงอาการเป็นมิตรภาพ บอกให้ฉันเข้าไปหา. ฉันเข้าไปด้วยความเคารพ.

เธอนั่งลงตรงร่มไม้ใหญ่ บอกให้ฉันนั่งแทบเบื้องบาท, แล้วก็ตั้งต้นสั่งสอน ถึงเรื่อง ขณย ยาป มีผลตามสนอง เป็นไปอย่างไร. ได้ชี้แจงให้ฟังอย่างง่าย ๆ ชัดเจน และแจ่มแจ้งทุกแง่ทุกเงื่อน เท่ากับอธิบายแก่เด็ก ๆ. เพราะความจริง ตัวฉันไม่เคยเล่าเรียนธรรมมาเลย, ไม่เหมือนกับศิษย์นักบวชอื่น ๆ ซึ่งตามธรรมดาเป็นบุตรพราหมณ์ ย่อมได้รับการศึกษามีความรู้ในพระเวทมาแล้ว. ส่วนตัวฉันตั้งแต่เกิดมา เคยได้ฟังความรู้ที่จับอกจับใจไม่หายก็ครั้งเดียว คือเมื่อครั้งนั่งอยู่ปลายบาทวาชศรพที่ในป่าคืนหนึ่ง และได้ฟังคำสั่งสอนของท่านผู้นั้น ซึ่งดูเหมือนฉันได้เคยเอ่ยชื่อแก่เธอมาแล้ว, ครั้นมาได้ฟังคำสั่งสอนของนักบวชรูปนี้ รู้สึกข้อความสุขุม กินใจ ทราบซึ้งเหลือเกิน. ท่านชี้แจง

ว่า ที่บุคคลต้องไปเกิดที่นั่นที่นี่ ในโลกมนุษย์บ้าง ในสวรรค์บ้างและในนรกบ้าง เพราะกรรมเท่านั้น เป็นเหตุปรุงแต่งให้ไปเกิด: หาใช่เพราะอำนาจเด็ดขาดที่มาจากสวรรค์ไม่. คำอธิบายนี้ผิดกว่าที่วาชศรพได้เคยสั่งสอน เป็นการตรงกันข้าม. วาชศรพพิสูจน์ให้เห็นอย่างง่าย ๆ และอ้างอิงพระคัมภีร์เป็นหลักว่าไม่มีนรก, ที่กล่าวถึงนรกในพระคัมภีร์เป็นของคนขลาดแทรกเสริมเติมขึ้นใหม่ เพื่อขู่ให้ผู้มีใจเหี้ยมหาญเกิดกลัวไม่กล้าทำร้ายตัว ซึ่งเป็นความคิดขลาดอ่อนแอ. ที่วาชศรพอธิบายอย่างนี้ ฉันเองก็ไม่สู้เลื่อมใสเห็นจริงไปทั้งหมด. จึงเกิดความสงสัยว่า นักบวชผู้นี้จะสามารถทำให้ฉันเกิดเลื่อมใสได้ละหรือ? นี่ก็เห็นอยู่ทนโท่ว่าเป็นความเห็นแย้งความเห็น, ปราชญ์ต่อปราชญ์แย้งกัน. ถึงหากว่านักบวชนี้ จะเป็นสาวกสำคัญผู้ใดผู้หนึ่งของพระศากยบุตรก็ตามที, แต่วาชศรพก็มีศิษย์ที่นับถือเลื่อมใสอยู่มาก. ถึงเวลานี้วาชศรพจะดับขันธ์ไปแล้ว, สามัญชนก็ยังเซ่นบูชาถือว่าเป็นผู้สำเร็จผู้หนึ่ง. เมื่อเช่นนี้ ใครเล่าจะเป็นผู้ตัดสินว่าคำสั่งสอนของฝ่ายไหนผิดและถูก? กำลังนึกอย่างนี้ นักบวชผู้นั้นก็เตือนว่า

"องคุลิมาล, ท่านมิได้ตั้งใจฟังคำที่เราพูด, กำลังไปนึกถึงวาชศรพ และลัทธิที่เห็นผิดของเขา."

ฉันตกตะลึง, ยอมรับตามความจริงทันทีอย่างนั้น, และถามว่า "ข้าแต่อริยะ, ท่านรู้จักวาชศรพสหายของข้าพเจ้าด้วยหรือ?"

"มีผู้ชี้ให้ดูหลุมศพที่นอกประตูเมือง. แต่ก็มีคนเดินทางที่โง่เขลาไป เช่นไหว้อ้อนวอนนับถือว่าเขานี้ผู้สำเร็จอรหันต์."

"เช่นนั้น ไม่ใช่อรหันต์ดอกหรือ?"

"นั่นแหละ. ถ้าท่านว่าเขาเป็นอรหันต์ผู้หนึ่ง, ก็ควรจะไปเยี่ยมกรายดู ว่าในเวลานี้เสวยผลความเป็นอรหันต์อย่างไรบ้าง."

ที่นักบวชพูดเช่นนี้ ดูประหนึ่งว่าอาจไปเยี่ยมกันได้ง่าย จากบ้านหนึ่งสู่บ้านหนึ่ง, ทำให้ฉันงงงัน มองดูนักบวชนั้นอย่างตะลึง, ออกอุทานว่า "ไปเยี่ยมวาชศรพ? ไปได้อย่างไรกัน?"

"ก็ยืนมือมาให้เรา. เราจะเข้าฌานอันเป็นเครื่องช่วยให้ถึงวิถีที่ยังคับให้เทวดาและภูตยักษ์มาปรากฏร่างให้เห็นขึ้นในดวงจิตต์, แล้วเราจะได้เดินตามไปโดยวิถีนั้น จะได้เห็นสิ่งที่ท่านต้องการเห็นด้วย.

ฉันยื่นมือให้ นักบวชรูปนั้นนั่งตาตกสงบนิ่งอยู่เป็นนาน ตลอดเวลาที่ฉันเองยังไม่เห็นแปลกประหลาดอย่างไร. ทันใดนั้นรู้สึกคล้ายกับว่ายน้ำ ถูกผีพรายฉุดแขนขาลงไป. ท้องฟ้าอันเขียวและต้นไม้บนผืนดินที่เคยเห็นก็หายไป. มืดสนิทมากลบศรัยะ หนักเข้าๆ ทุกทีจนท่วมตัว. ช้าๆ นานๆ มีเปลวแปลบแลบสว่างเป็นคราวๆ อยู่รอบตัว แล้วมีเสียงดังฟ้าลั่นเปรี้ยงใหญ่จนซาหู.

ในที่สุด รู้สึกตัวว่าตกอยู่ในที่แห่งหนึ่ง คล้ายถ้ำมืดมาแต่ไกลไปหมด นอกจากมีแสงสว่างนิดไม่ถ้วนสายฉายแวบๆ อยู่. เมื่อประสาทชินต่อลักษณะสถานที่นั้นแล้ว จึงสังเกตเห็นว่าแสงสว่างที่แวบๆ อยู่นั้น คือแสงหอกเหล็กนับจำนวนไม่ถ้วน แกว่งไกวกระทบกันไปมาอยู่ฉาดฉาน เหมือนกองพลในสงครามผมองไม่เห็นตัวผู้ถือ. ทั้งได้ยินเสียงร้องอื้ออึง ไม่ใช่เสียงข้าเลือดเดือดดุร้ายของเหล่าผู้ที่เข้าสัปยุธกัน แต่เป็นเสียงครวญครางด้วยรับความทุกขเวทนาเพราะเจ็บปวด. เสียงเหล่านี้เป็นของใครมองไม่เห็นตัว, และได้ยินมาข้างใต้พื้น ลั่นสะเทือนตรงที่ปลายหอกอันแกว่งไกว. ส่วนบนพื้นนั้นว่างเปล่าไม่มีอะไร.

ในสถานที่ว่างเปล่าอยู่นี้ ขณะนั้นมีรูป

หอสมุดแห่งชาติ หนังสือพิมพ์ไทยเขษม

คน พุ่งขึ้นมา จาก ปากช่อง มีดต่อ อยู่ ทางขวา สามคน. คนอยู่กลางเขี้นรูปวาชศรพ มีกายเปลือย สั่นเทิ้มคล้ายไข้ขับ หรือ ถูก ความหนาวอย่างแรงกล้า. ส่วนผัคมซ้ายขวาวาชศรพ กายเขี้นมนุษย์แต่เท้าเขี้นนก กรงเล็บแหลมโง้ง ตนหนึ่งหัวเขี้นปลา อีกตนหนึ่งหัวเขี้นศุนัก มีอถือหอกยาว. ภูตหัวปลาแนะนำขึ้นก่อนว่า—

"ข้าแต่พระอริยเจ้า, ทันคอนรกหอกซึ่งผู้ทำบาปตกมา ต้องทนทุกข์ทรมานถูกแทงด้วยหอกที่ชูแกว่งชุลมุนอยู่นี้เขี้นเวลาหมื่นปี. เมื่อเสวยวิบากครบกำหนดแล้ว, ก็จะไปเกิดใหม่ในภพอื่นตามควรแก่เศษผล."

แล้วภูตหัวศุนักพูดว่า—

"ข้าแต่พระอริยเจ้า, ถ้าปรากฏมิหอกเสียบหัวใจสองเล่ม ก็แสดงกาลกำหนดว่าสัตว์บาปนั้น ได้รับโทษทรมานล่วงมาแล้วสองพันปี."

พอพูดขาดคำ นายนิริยบาล ทั้งสอง ก็ชัดหอกเข้าไปยังกกายวาชศรพ. ทันใดนั้น คล้ายกับว่าการชัดหอกเล่มที่หนึ่งนี้เขี้นอาณัติสัญญาณ, บรรดาหอกที่อยู่รอบตัวก็เคลื่อนไหวแปลบปลาบ พุ่งเข้าเสียบติดร่างกาย วาชศรพชุลมุนทุกด้าน, และยังมีฝูงกาปากเหล็กพากันมาจิกเนื้อทึ้งหนังกินซ้ำลงอีก.

เห็นแล้วให้ขนพองสยองเกล้า ทั้งสงสารวาชศรพที่ร้องครวญครางเพราะ ความเจ็บปวดรวดเร้า เลยหมดสติไปด้วย. ครั้นฟื้นได้สติแล้ว แลเห็นว่าตัวมานอนอยู่ในป่าใต้ต้นไม้ใหญ่แทบเบื้องยาทนักยวชนั้น. ท่านถามว่า—

"องคุลิมาล, เห็นแล้วหรือยัง?"

"เห็นแล้ว, ผู้เจริญ."

"เขี้นอย่างนี้แหละ. เบื้องหน้าแต่ร่างกายท่านสลายตายไปแล้ว, อกุศลกรรมที่ทำไว้จะสนองผล บังคับให้ตรงลงไปเกิดในนิริยโลก ถูกชำระสะสางลงโทษอย่างเดียวกัน: คือนายนิริยบาล จะเอา หอก ชัดตัว ท่านให้ได้รับทุกข์ทรมาน. ดังนี้ จะสมควรแก่โทษบาปที่ท่านก่อสะสมไว้เพียงพอหรือไม่?"

"ไม่เพียงพอแก่บาปกรรมที่ข้าพเจ้าได้ทำไว้แล้วเลย, ท่านผู้เจริญ."

"ก็เมื่อมองเห็นอยู่แล้วดังนี้, องคุลิมาล, วิถีที่เขี้นอยู่ของท่านในเวลานี้ จะควรดำเนินต่อไปหรือไม่?"

"ไม่ยังควรเลย, ท่านผู้เจริญ. ข้าพเจ้าไม่ขอเดินทางที่ดำเนินมาแล้วต่อไป. ข้าพเจ้าขอเลิกความประพฤติอันหยาบช้าทารุณ และ

ขอยึดเอาท่านเป็นที่พึ่ง.”

“องคุลิมาล, นานมาแล้วครั้งหนึ่ง พระยมเห็นความทุกข์ทรมานของสรรพสัตว์ ก็สลดใจรำพึงว่า ‘แท้จริง ผู้ใดกระทำอกุศลกรรมในโลก ย่อมต้องได้รับโทษสนองหลายเท่าทวีคูณ. กระไรหนอ เราพึงไปเกิดเป็นมนุษย์ ในสมัยที่มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอุบัติในโลกด้วย. เราพึงได้เฝ้าพระพุทธองค์เพื่อฟังพระธรรมเทศนา ให้บังเกิดความรู้แจ้งของจริง.’ พระยมที่กล่าวคำประณิธานนั้น, องคุลิมาล, คือตัวท่านนี่เอง. ท่านได้มาเกิดเป็นมนุษย์ มาเกิดในมัธยมประเทศซึ่งมีที่รมณียสถานน้อยแห่งนัก, แต่ว่ามีป่าเขา และ ลำธาร อันเปล่าเปลี่ยวกันดาร กอบด้วยอันตรายมากมาย ฉันใดก็ดี; สัตว์ที่เกิดมาในโลก มีน้อยนักน้อยหนาที่จะบรรลุถึงมนุษยธรรม, นอกนั้นก็งมงายป่าเถื่อนเปรียบกับแดนกันดารอื่น ๆ อัน กว้างใหญ่ไพศาลเสียเปล่า. อีก อย่างหนึ่ง มนุษย์ที่ได้มีโอกาส พบปะพระพุทธเจ้า ก็เพียงสองสามชั่วคนเท่านั้น, มนุษย์นอกนั้นไม่ได้มีโอกาสพบพระพุทธเจ้า มีมากมายเหลือคณนา, แต่ส่วนตัวเธอ ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ในสมัยที่มีพระพุทธเจ้ามาตรัส, ได้พบท่านได้เฝ้าท่าน, ก็นับว่าเป็นผู้มีวาสนาวิเศษอยู่แล้ว.”

เมื่อฉันได้ยินอภิปรายดังนี้ ก็ทราบประจักษ์ว่า ท่านนักบวช คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า, ยังเกิดยินดีอิ่มเอิบใจ, ยกมือขึ้นประสานถวายอภิวาท เปล่งอุทานว่า—

“ข้าแต่ พระองค์ผู้ทรงความบริศุทธิ์ อุดมเลิศ, พระองค์นั้น คือ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าแน่แท้ ทรงพระมหากรุณาแก่สรรพสัตว์, ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงพระกรุณาให้ข้าพระองค์ได้ยึดถือเป็นสรณะด้วย.”

“สาธุ! จงฟังคำเราต่อไปนี้—

“ถึงกระนั้น มนุษย์ที่เกิดมา ได้เห็นพระพุทธเจ้ายังน้อยคนอยู่แล้ว, แต่ผู้ที่ได้ฟังพระธรรมของพระองค์นั้นมีน้อยกว่า, และยิ่งกว่านี้ ผู้เข้าใจในพระธรรมก็ยิ่งน้อยลงไปอีก. แต่ตัวท่านมาพบเราแล้วทั้งได้ฟังและรับรสพระธรรมนี้. มาเถิด, องคุลิมาลผู้สาวก.”

แล้ว พระผู้มีพระภาค เสด็จ เข้าไปในป่า ประดุจดังนายพรานช้างขึ้นขี่บนหลังสาร ซับมันซึ่งบำราบให้เชื่องแล้ว. พระองค์เสด็จออกจากป่าอีก ประดุจดังนายพรานช้างออกจากป่า มีช้างป่าซึ่งเขาได้ผูกแล้วให้เชื่อง ติดตามมาด้วยโดยดีฉะนั้น.

ด้วยประการฉะนี้ ฉันมาหาเธอวันนี้ ไม่ใช่เยี่ยงคุลิมาลโจรร้าย, แต่เยี่ยงคุลิมาลสาวกพระพุทธเจ้า. ของดูเถิดว่า ฉันได้โยนทิ้งหอกและกระบองเสียแล้ว, เลิกเว้นการทรมานฆ่าฟันแล้ว, แผ่ความศานติสุขแก่เพื่อนร่วมโลกเย็นเยียบหน้า.

สามสิบห้า

การบูชาอันบริสุทธิ์

ฉันรู้ไม่ได้ว่า นานกี่มากน้อย กว่าฉันจะเผยปากขึ้น แต่เชื่อว่านานมากอยู่. ฉันนั่งฟัง มิได้ปริปาก ออกสักคำ ปล่อยให้องคุลิมาลเล่าเรื่องโดยลำดับ, สำรวมใจตรองตามไป ยิ่งตรองก็ยิ่งเกิดความอัศจรรย์ใจ. จริงอยู่ ฉันเคยได้ยินได้ฟังเรื่องราวอันเย็นของโบราณ ว่าทวยเทพกระทำปาฏิหาริย์พิลึกพิลั่น เช่นเรื่องพระกฤษณ์ครั้งอวตารมาในโลก. แต่ถ้าเอามาเทียบกับที่องคุลิมาลได้ประสพมาในข่าวนั้น, รู้สึกว่าเรื่องขององคุลิมาลอัศจรรย์กว่ามาก.

ฉันมารำพึงอยู่ว่า มหาบุรุษใด สามารถบำราบยอดโจรแห่งมหาโจรทารุณหินชาติ ให้กลับเย็นผู้มีใจบุญสุนทรที่พูดกับฉันอยู่นี้สำเร็จในชั่วเวลาสองสามชั่วโมงเช่นนี้, มหาบุรุษนั้นก็ย่อมจะบำราบสิ่งร้ายของสิ่งร้ายที่สุดแห่งธรรมชาติซึ่งมีในสกลจักรวาลได้ง่ายดาย. นั่นแปลว่า พระองค์จะสามารถขันดาลให้ดวงใจของฉัน ซึ่งเจ็บปวดร้อนรุ่มอยู่เสมอให้สงบเย็นได้หรือไม่หนอ? จะทรงกำจัดเมฆในราตรีกาล คือ ความกลุ้มกลัดเหี่ยวแห้งใจซึ่งผ่านมาบดบังปะทะดวงจิตต์ ให้กระจายหายศูนย์ไป เพราะแสงสว่าง คือ พระโอวาทจะได้หรือไม่หนอ? หรือว่ายังมีการกำจัดอารมณ์ร้ายให้เหือดหายได้นี้ เย็นของยากกว่าการบำราบโจร ซึ่งที่จริงก็เย็นปัญหาที่ดูเหมือนจะพ้นความสามารถแห่งนักพรตผู้ศักดิ์สิทธิ์ที่สุด จะแก้ตกได้.

สำหรับฉันเองนึกท้อใจ คิดเห็นเสียว่าโรคอย่างฉันเย็นสิ่งที่แก้ยาก, แต่ก็ยังอยากจะให้สบายใจเหมือนเขา จึงอดซักไม่ได้ว่านักบวชที่องคุลิมาลเรียกว่าพระบรมศาสดานั้นอยู่ที่ไหน, จะไปขอความช่วยเหลือบางอย่างจะได้หรือไม่.

องคุลิมาลตอบทันทีว่า ถูกแล้ว. เธอควรจะได้ถามความนี้เย็นข้อแรกที่สุด. อันที่จริงเมื่อไม่ถามข้อนี้ ก็จะถามข้อไรเล่า? และเพราะเหตุข้อนี้เองที่ฉันมาหาเธอ. เราทั้งสองต่างเข้าใจกันว่า เย็นผู้สมรู้ร่วมคิด

ในเรื่องก่อกรรมทำเข็ญ, ก็เป็นการสมควรที่จะเป็นผู้สมรู้ร่วมคิดกันในเรื่องดี ๆ แต่ยังมิได้พระสัมมาสัมพุทธเจ้า กำลังเสด็จประทับอยู่ในป่าประดู่ลายซึ่งเธอเคยพูดถึง. ริบไปเผ้าเสียในวันพรุ่งนี้, แต่ควรไปในเวลาเย็น: เพราะในเวลานั้น พระภิกษุสงฆ์ออกจากที่เร้นประชุมกันอยู่ที่เทวสถานเก่าพระกฤษณ์ เพื่อสดับพระธรรมเทศนา, และผู้อื่น ๆ ก็พากันไปฟัง. เพราะในเวลานั้น มิสัตบุรุษทั้งหญิงชายชาวกรุง พากันไปเผ้า เพื่อสดับพระธรรโมวาท อันสว่างร่งเรืองปานดวงประทีป. ในเวลาเช่นกล่าวนี้ ยิ่งนานวันก็ยิ่งมีสัตบุรุษไปฟังกันมากขึ้น, บางวันชุมนุมกันจนดิกดื่น. เรื่องเหล่านี้ ฉันทราบมาแต่ก่อนอย่างถี่ถ้วน. เพราะเมื่อครั้งยังเป็นคนมีดโมหันธ์ใจขาปหยายช้าอยู่ เคยคิดกะการไว้ว่า จะยกพวกไปปล้นสัตบุรุษที่ไปชุมนุมกัน เพราะเห็นว่าข้าวของต่าง ๆ ที่พวกสัตบุรุษนำไปถวายพระภิกษุสงฆ์ ก็มีราคาไม่น้อย ซึ่งไม่ควรจะละเลยเสีย. แต่ข้อใหญ่ใจความที่มุ่งหมายจะไปปล้น คือประสงค์จะจับตัวคนสำคัญ เรียกเอาค่าถ่ายเป็นจำนวนมาก. ทั้งยังนึกหวังไว้ในคราวเดียวกัน ว่าเมื่อเกิดมีเหตุอุกฉกรรจ์ขึ้นในที่ใกล้ประตูเมือง เช่นนี้ คงจะเป็นทางให้สาตาเคียรต้องออกมานอกเมืองเป็นแน่. ความที่คิดไว้นี้ คิดไว้เมื่อก่อนที่ยังไม่ทราบว่า สาตาเคียรมีราชการจะต้องออกไปในเวลาไม่สู้ช้านัก. ดูก่อนนางผู้เจริญ, เธอจงอย่าได้ละเลยไปสู่เทวสถานพระกฤษณ์ในเวลาเย็นพรุ่งนี้ เพราะจะเป็นทางปลดเปลื้องความทุกข์เธอได้. ฉันจะต้องรีบกลับไปเสียแต่เดี๋ยวนี้. นี่ก็ยังไม่แน่ว่าจะไปทันฟังพระธรรมเทศนาบ้างหรือไม่. แต่กระนั้น ในกลางคืนเดือนหงาย อย่างนี้ พระสงฆ์ท่านมักจะชมนุมสนทนาปัญหาธรรมอันลึกซึ้งกันอยู่, และอนุญาตให้ชาวบ้านฟังได้."

องคุลิมาลกัมลา แล้วก็รีบไปทันที.

รุ่งขึ้นก่อนเที่ยง ฉันชวนเมทินีซึ่งเวลานี้ไปอยู่กับโสมทัตต์ผู้สามี. เมทินีรับปากว่าจะไปด้วย เหมือนที่เคยพากันไปเมื่อครั้งกระโน้น. อันที่จริง เมทินีเคยขอให้สามีพาไปที่นั่นในเวลาเย็นสักวันหนึ่ง, แต่เกรงพราหมณ์ที่บ้านจะไม่กล้าไป. คราวนี้มีโอกาส: เพราะภริยาเสนายดีมาชวน, พวกพราหมณ์ไม่กล้าขัดข้อง.

เราพากันไปที่ตลาด โสมทัตต์คอยอยู่ที่นั่นก่อนแล้ว เพื่อจัดหาของที่สมควรแก่สมณ

บริโภคสำหรับถวายพระภิกษุและภิกษุณี, ได้ซื้อยาแก้โรคไปด้วยเป็นอันมาก. จ่ายของเสร็จแล้ว กลับบ้าน, ค้นหาภาชนะสำหรับบรรจุน้ำมันเนย อย่างดี น้ำผึ้ง น้ำตาล และของอื่น ๆ อีกหลายอย่าง. แล้วจัดเครื่องหอม มีน้ำอบ ผงไม้จันทน์ กำยาน, และเลือกสรรดอกไม้ในสวนอย่างงาม. เตรียมเสร็จแล้ว, ถึงเวลาเย็นที่กำหนดไว้ ให้คนขนของถวายพระขึ้นบนเกวียนเทียมด้วยลา. ส่วนเรานั่งในเกวียนอีกเล่มหนึ่งมีหลังคา เทียมด้วยม้าคู่พันธุ์สินธุสีขาวสะอาด ซึ่งเลี้ยงด้วยข้าวเปลือกค้างสามปีด้วยมือของฉันเอง; แล้วเคลื่อนออกประตูเมืองไป.

พระอาทิตย์ตกต่ำถึงยอดหอคอยของเมืองแล้ว ส่องแสงจับผงธุลีที่ปลิวฟุ้งไปตามทางเห็นเป็นปรมาณูทอง. ในทางตลอดไปมีผู้คนเป็นอันมาก พากันไปเฝ้าพระพุทธองค์อย่างเดียวกับเรา. ล่วงมาไม่ช้าก็ถึงปากทางที่จะเข้าสู่สวนป่า, หยุดเกวียนลงเดินไป; ส่วนเข้าของก็ให้ข่าวไพร่แบกตามหลัง.

จำเดิมแต่คืนที่เราต้องจากกันไปณที่ตรงนี้ ฉันไม่ได้ย่างเหยียบในป่านี้อีก, ครั้นบัดนี้ได้มากับผู้ที่เคยมาด้วยกัน. เข้ามาถึงแดนอันร่มรื่น รู้สึกชุ่มชื่นซาบซึ้งเข้าไปในดวงใจ. คล้ายกับว่าความหอมซึ่งอัดเก็บไว้ภายในนานมาแล้วจนกลิ่นนั้นงวดข้นเข้า เมื่อระเบิดออกมา ก็กลายเป็นกลิ่นมีพิษ กระทำให้ฉันหยุดนิ่งจังงัง. ดูเหมือนว่า ความรักของฉันจะกลับฟื้นขึ้นมาอย่างพรั่งพรูเต็มที่ แล้วมีศัตรูคือความระทมมากั้นขวางไว้. ฉันยืนรวนเรใจว่าจะเดินต่อไป หรือจะหันหลังกลับเสียดี: เพราะที่มานี่ไม่ใช่มาฟื้นความรักของเก่าแก่, แต่เพื่อแก้ไขความรักนั้น กลับมีอาการรื่น ๆ รอ ๆ เช่นนี้ กระทำให้เมทินีเกิดความรำคาญใจ เพราะเห็นคนอื่นเขามาที่หลังขึ้นหน้าไปหมด.

อันภูมิภาพในป่า เวลาแดดตอนเย็นส่องมีสีดั่งแสงทองอ่อน ๆ ลอดเข้ามาตามช่องต้นไม้, เสียงลมพัดต้องใบไม้ดังกระเส่าคล้ายคนกระซิบ, ประกอบทั้งผู้ย่างเข้ามาในเขตต์ก็สงัดเสียงมีกิริยาสงบเสงี่ยม, ตามโคนไม้ มีนักบวชนุ่งห่มเหลืองนั่งขัดสมาธิเจริญภาวนาแน่วนิ่ง, ช้า ๆ นาน ๆ บางรูปก็ลุกขึ้น มิได้เหลียวซ้ายแลขวา เดินมุ่งไปสู่ที่เดียวกัน: ลักษณะเหล่านี้ ยังยิ่งให้เกิดขึ้น เห็นความผิดปกติอันเป็นไปในทางศักดิสิทธิ์ ยังเกิดความเลื่อมใส เกิดกำลังวังชาเดินต่อไปได้, ทั้งพระวาจาที่พระบรม

ศาสดาตรัสกะ องคุลิมาล ว่า มนุษยชาติที่เกิดมา ล่วงกาล หลายร้อย ชั่วอายุคนนักที่ได้พบพระพุทธเจ้าตรัสในโลก, และน้อยคนนัก ที่ เกิดใน สมัยพุทธกาล จะได้เห็นพระโฉม และฟัง พระพุทธโอวาท จาก พระโอฐโดยตรง: ดังนี้ เข้าไปกรอกอยู่ในโสรตประสาทของฉัน ดังเหมือนระฆังตีในอาราม. ฉันรู้สึก ว่า จะได้ประสพมงคลที่ผู้เกิดมาภายหลังนึกริษยา.

ครั้นมาถึงที่ว่างกลางป่า ซึ่งมีเทวาลัยร้างตั้งอยู่, ก็เห็นพระภิกษุภิกษุณีและคฤหัสถ์มาประชุมกันอยู่เป็นอันมาก, ยืนเป็นหมู่อยู่ใกล้บริเวณเทวาลัยร้าง ซึ่งเห็นอยู่ตรงหน้า. ณที่ใกล้แห่งหนึ่ง อยู่ในทาง ที่เราจะเข้าไป มีพระภิกษุหมู่ใหญ่. ในจำนวนนั้นมีองค์หนึ่ง รูปร่างสูงอวบผิดปกติ เมื่อเห็นเข้าก็จำได้ทันทีว่าเป็นใคร. ขณะเรายืนหาโอกาสว่าจะเดินต่อไปทางไหนดี, ก็เห็นพระภิกษุสูงอายุองค์หนึ่งออกมาจากป่า ทรวดทรงผึ่งผายสมเป็นเชื้อชาติกษัตริย์ มีลักษณะสูง พระพักตร์อิ่มด้วยศานติ. ทันใดนั้น ฉันก็นึกขึ้นทันที ว่าองค์นี้กระมังหนอ คือ พระมุนีศากยบุตร ซึ่งเขาขนานพระนามว่า พระพุทธเจ้า.

ในพระหัตถ์กำใบประดู่ลาย ทรงหันไปทางหมู่พระภิกษุ ซึ่งฉันกล่าวเมื่อกี้, และตรัสว่า—

"ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, อันใบไม้ที่เรากำไว้นี้ กับใบไม้ที่มีอยู่ในป่าโน้น ข้างไหนจะมากกว่ากัน ?"

พระภิกษุเหล่านั้น กราบทูลว่า

"ใบไม้ในพระหัตถ์มีจำนวนน้อยกว่าที่มีอยู่ในป่าโน้น, พระเจ้าข้า,"

ฉับนี้ ฉันทราบแล้วว่าผู้กล่าวนั้นคือพระพุทธเจ้า. พระองค์ตรัสต่อไปว่า—

"ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, ความจริงก็เช่นนั้น. สิ่งที่เราตถาคตได้เห็นแจ้งแล้วแต่มิได้แสดงแก่พวกท่าน ยังมีมากกว่าที่ได้แสดงแล้ว, มีอุปมาเหมือนใบประดู่ลายที่อยู่ในมือเรา กับที่มีอยู่ในป่าฉะนั้น. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, เป็นไฉนเราจึงไม่แสดงให้ฟังทั้งหมด ? ก็เพราะไม่เป็นสาระประโยชน์เพื่อความหลุดพ้น, ไม่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์, ไม่เป็นไปเพื่อความหน่ายในโลกีย์, ไม่เป็นไปเพื่อจืดจางความรักใคร่ยินดี, ไม่เป็นไปเพื่อความเย็นใจ, ไม่เป็นไปเพื่อความสงบ, ไม่เป็นไปเพื่อความรู้แจ้ง, ไม่เป็นไปเพื่อความตื่นเต็มที่, และในที่สุดก็ไม่เป็นไปเพื่อนิรพาณ."

กามนิต ออกอุทานขึ้นว่า " อย่างนี้แหละ:

ตาขรัวแก่ที่เคยอธิบายให้ฉันฟัง ก็พูดถูกแล้ว."

วาสิฏฐี— "ตาขรัวแก่ที่ไหน ?"

กามนิต— "ก็นักบวชแก่ ที่ฉันเคยเล่าให้เธอฟัง ว่าเมื่อครั้งฉันยังมีชีวิตอยู่ในมนุษยโลก ได้สนทนากันในบ้านช่างหม้อใกล้กรุงราชคฤห์คืนหนึ่ง ได้เป็นผู้อธิบายหลักลัทธิของพระพรหมศาสดาให้ฟัง. ถ้อยคำอธิบายมีหลายประการที่เหมือนกับเธอเล่านี้."

วาสิฏฐี— "บางทีจะเป็นพระสาวกองค์ใดองค์หนึ่งแห่งพระองค์. แล้วพระพรหมศาสดาตรัสต่อไปว่า—

"ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, ก็สิ่งใดแล ที่เราได้แสดงแก่ท่าน, สิ่งนั้นคือความจริง. เราได้แสดงแก่ท่านแล้วว่า ความทุกข์คืออะไร เหตุแห่งทุกข์คืออะไร ความดับทุกข์คืออะไร และทางดับทุกข์คืออะไร. เหล่านี้เราได้แสดงแล้ว. ภิกษุทั้งหลาย, สิ่งใดเราได้แสดงแล้ว ก็เป็นอันแสดงจบแล้ว, สิ่งใดเราไม่ได้แสดง ก็คงเป็นรายย่อยรวมอยู่ในความจริงสี่ประการนี้."

เมื่อพระองค์ตรัสดังนี้แล้ว ก็แบพระหัตถ์ให้ใบไม้ร่วงลง. ใบไม้เหล่านี้ใบหนึ่ง ปลิวลอยลมหมุนตัวมาใกล้ตัวฉัน. ฉันริบขมิบมันออกไปรับใบไม้นั้นมาได้ ยังไม่ทันตกถึงดิน เย็นเสมือนว่าฉันได้รับตรงจากพระหัตถ์. ประคองเก็บแนบไว้ที่ทรวงอก, นับว่าเย็นของที่ระลึกหาค่าเปรียบมิได้ ในการที่มาได้ฟังพระธรรมเทศนาฉะเพาะพระพักตร์. และใบไม้นี้จะเย็นเครื่องหมายที่ระลึกติดตัวอยู่สืบไปจนกว่าชีวิตจะออกจากร่าง.

อาการกิริยาที่ฉันได้กระทำไปนี้ เย็นเหตุให้พระพรหมศาสดาทรงเหลียวมาทอดพระเนตร. ขณะนั้น พระภิกษุองค์ที่สูงใหญ่ราวกับยักษ์ ลุกขึ้นถวายอภิวาทแล้วเข้าไปกราบทูลกะซิบ. พระพรหมศาสดาทรงหันมาทางฉันอีกครั้งหนึ่ง แล้วประทานสัญญาณอะไรอย่างหนึ่งแก่พระภิกษุองค์นั้น. เธอก็เข้ามาหาฉัน พูดว่า "ดูก่อนนางผู้เจริญ, พระพรหมศาสดาทรงคอยต้อนรับอยู่แล้ว." เสียงนี้ฉันจำได้ทันที ว่าเย็น พระองคุลิมาล.

พวกเราทั้งหมดพากันเข้าไปเฝ้า ในระยะอุปจารสองสามก้าว ถวายอภิวาทโดยเคารพยิ่ง ด้วยเบญจางคประดิษฐ์. ในใจฉันเปี่ยมด้วยยิ่งนัก.

พระองค์ตรัสว่า "ดูก่อนนางผู้เจริญ, สิ่งของที่นำมาบูชาเย็นของมีค่ามาก, ส่วนภิกษุสาวกของเราเย็นผู้มักน้อย เย็นทายาท

แห่งสัจจธรรม หาใช่เบื้นทายาทแห่งทรัพย-สมบัติไม่. แต่ทว่า พระพุทธเจ้าในปางก่อนทรงอนุมัติ รับเครื่อง สักการบูชา จาก สัตบุรุษผู้เลื่อมใสใจบุญย์ เพื่อจะให้เขาเหล่านั้นมีโอกาสได้บำเพ็ญทานมัยการกุศล. เพราะถ้าสัตว์ทั้งหลายรู้แจ้งซึ่งผลทาน อย่างที่เราแจ้งอยู่ไซร้, แม้มีข้าวเหลืออยู่เพียงฟายมือเดียว ก็ย่อมแบ่งเบื้นทานให้แก่ผู้ที่อัตคัดกว่าหาได้บริโภคเสียทั้งหมดแต่คนเดียวไม่. เมื่อรู้แจ้งและประพฤติอยู่อย่างนี้เบื้นอาจิณ, มัจฉริยความตระหนี่ ที่รัดรึงดวงจิตต์ให้เหนียวแน่นก็จะคลายหายไป. เพราะฉะนั้นสักการวรามิษที่นำมาบูชานี้ คณะสงฆ์ย่อมรับไว้ด้วยดี. เราเรียกว่า เบื้นการบูชาอันบริศุทธิ์: เพราะทายกผู้บริจาคก็มีใจบริศุทธิ์และปฏิคาหกผู้รับก็มีขันธสันดานบริศุทธิ์รองรับถูกส่วนกัน."

ครั้นแล้ว หันไป ตรัสกะ พระองคุลิมาล ว่า "ท่านจงนำสิ่งของเหล่านี้ไปมอบแก่ภัตตุเทสก์ (ภิกษุเจ้าหน้าที่แจกของสงฆ์). แต่ก่อนที่จะไป จงจัดหาที่นั่งให้แก่พวกสัตบุรุษ เพื่อเราจะได้แสดงธรรโมวาทแก่ผู้มาฟังในวันนี้."

เมื่อ พระองคุลิมาล พาเรา ไปหา ที่ นั่งได้, พวกเรา ลาด อาสนะ ลง ตรง ขั้น บันได เทวาลัย แล้ว เอา พวงมาลัย สวม ตามเสา เชิงบันไดซึ่งปรักหักพังแล้ว. ครั้นแล้ว ฉันกับ เมทินี หยิบ ดอกกุหลาบที่บรรจุอยู่ใน ตะกร้าขนพูนล้นมากระจายกลิบโปรยลงบนบันไดขั้นต้น ๆ ตอนที่ พระธรรมศาสดา จะเสด็จ ขึ้นประทับ แสดง พระธรรมเทศนา.

ระวางนี้ สัตบุรุษผู้มาฟัง ก็รวมพวกนั่งเบื้นกลุ่ม ๆ ล้อมกันเบื้นวงอรรธจันทร์. อุบาสกอุบาสิกาอยู่ทางซ้าย, พระภิกษุ ภิกษุณีอยู่ทางขวา ของเทวาลัย, พวกชาวบ้านที่มาใหม่อยู่ตอนกลางนั่งบนหญ้า, ส่วนเราอยู่ข้างเสาที่ปรักหักพัง ห่างจากบันไดไปไม่กี่ก้าว.

ผู้มาเฝ้าฟัง พระธรรมเทศนา มีหมดด้วยกันประมาณห้าร้อย, ล้วนมีกิริยาสงบนิ่งตลอดไป เงียบเชียบปราศจากเสียงต่าง ๆ นอกจากเสียงลมที่กระพือมาเบื้นคราว ๆ แล้วกะทบใบไม้สั่นกระเส่าอยู่เท่านั้น.

สามสิบหก

พระพุทธและพระกฤษณ์

แสงแดดในเวลาเย็นส่องเบื้นทาง ๆ เข้าตามช่องโหรงของหมู่ไม้ ประดุจว่า อำนวยสวัสดิจากสรวงสถาน มาสู่สัตบุรุษซึ่งชุมนุมสงบเงียบ ตั้งใจคอยสดับพระธรรมเทศนาในลำเนาป่าอันร่มรื่น. แลลอดขึ้นไปทางช่อง

ว่างระวางยอดไม้ เห็นก้อนเมฆที่ต้องแสงแดดขับสลับสีเข้มชั้น ๆ ดูงามตา เลื่อนลอยไปในกลางฟ้าสีน้ำเงิน ปานว่าเทพยุตรเทพธิดามาชมนมกันเย็นอีกบริษัทหนึ่ง.

อันเทวาลัยซึ่งมีผนังดำคร่ำด้วยความชราประหนึ่งว่ายินดีรับเอาแสงแดดกำลังรอน ๆ ขวนจะเลื่อนหายไปจากฟ้า เปรียบด้วยชายชราได้ดื่มน้ำทิพย์แล้วกลับฟื้นคืนความกระชุ่มกระชวยขึ้นฉะนั้น. ภายล่างแห่งแสงซึ่งเรืองรองดั่งทองทาประสมกับเงาไม้กลายเป็นสีม่วงแลดูเต้นระยับไป ทุกแห่งหน. ถึงเวลาตอนนี้ที่ประชุมสงบเสียงเงียบยิ่งกว่าเก่า เงียบจนดูเหมือนใบไม้ที่เคยไหวก็หยุดเงียบไปด้วย.

ครั้นแล้วพระพุทธองค์เริ่มแสดงพระธรรมเทศนา ประทับยืนบนขั้นบันไดเทวาลัย ซึ่งแต่กาลก่อนหลายร้อยปีมาแล้ว บรรพบุรุษของเราเคยพากันมาบูชาพระกฤษณ์ เพื่ออนุสรณ์ถึงกิจการที่พระกฤษณ์รับทุกข์ลำยากมาแล้วในโลกนี้, แล้วผู้บูชาจะได้มีใจต้านทานความตรากตรำโดยยึดพระองค์เป็นแบบอย่าง เมื่อตายแล้วจะได้ไปสู่สวรรค์เสวยทิพยสุข. แต่บัดนี้ พวกเราซึ่งเป็นผู้สืบสายโลหิตจากท่านบรรพบุรุษที่กล่าวแล้ว ได้มาชุมนุมกันเพื่อฟังสัจจธรรมของจริง จากพระโอษฐ์พระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วศึกษาพิจารณาให้เห็นแจ้งทางดำเนินชีวิตอันหมดจดบริสุทธิ์, และในที่สุดให้มีชัยชะนะเหนือกำฤษณา คือ ความดิ้นรนทะยานอยากต่อสิ่งแปรปรวนไปเสมอไม่เย็นของคงที่, บรรลุที่สุดแห่งทุกข์ถึงพระนิพพาน.

พระองค์ตรัสว่า "ท่านทั้งหลาย, จงมองดูรูปหินนั้น นายช่างฝีมือเอกครั้งโบราณนานมาแล้ว ได้สลักเป็นรูปพระกฤษณ์ต่อสู้กับช้าง," พลางทรงชี้ไปที่รูปศิลาสลักแผ่นใหญ่ ห่างจากฉันไปไม่กี่มากน้อย, ข้างหนึ่งจมลงในกอหญ้า อีกข้างหนึ่งมีเสาค้ำไว้. แสงตะวันครั้งสุดท้ายในเวลาจวนจะค่ำฉายพุ่งตรงต้องแผ่นศิลานั้น ให้เห็นรูปสลักชัดและจำได้ทันที: คือ รูปชายหนุ่มเหยียบอยู่บนศีรษะช้างที่ล้มลง งาข้างหนึ่งถูกชายหนุ่มคือ พระกฤษณ์กระชากหักสะบั้น.

แล้วทรงเล่าย้อนถึงพญากงส์เข้ากรุงมถุรากษัตริย์โหดร้าย ทารุณ ออกอุบายชักชวนพระกฤษณ์ให้เข้าไปแข่งขันฝีมือเพื่อชิงรางวัลในพระราชวัง, และยอกความลับแก่ควาญช้างให้ปล่อยพลายศึกตัวดุที่สุด ออกจากโรงเพื่อสังหารพระกฤษณ์ ณทางจะเข้าไปสนามแข่งขัน. พระกฤษณ์ประหารช้างนั้น หักงาเสียข้างหนึ่ง, ถือเข้าไปในสนามแข่งขัน

มีโลหิตอาบทั่วกาย, กระทำให้พระญากงศ์ตกใจเย็นอันมาก.

พระพุทธเจ้าทรงเล่าต่อไปว่า แม้พระองค์เองก็ถูกศัตรูออกอุบายให้ช้างที่ดุเดือดมาประทุษร้ายเหมือนกัน. เมื่อทอดพระเนตรเห็นช้างแล่นแปร่แปร่นปราดมา กลับทรงกรุณามันนัก เพราะถูกมนุษย์ใจบาปกักขฬะเอาหอกทิ่มแทงตามตัว จนโลหิตโซมหน้าอก. มิใช่แต่เท่านั้น สัตว์นี้ ตามปกติย่อมกล้าหาญมีกำลังมาก มาต้องตกเย็นเหยื่อแก่โทษะบ้าร้ายไม่รู้จักผิดชอบ เพราะขาดปัญญา, ครั้นถูกคนบาปอยาบช้าทำทารุณต่อมันเสมอ จนเกิดบ้าคลั่งดุเดือดแล้วไล่ต้อนให้มาทำร้ายพระองค์. ดังนี้ควรจะได้รับความสมเพชยิ่งขึ้น. เมื่อยังเกิดพระกรุณาธิคุณพรหมวิหารเต็มในพระกมลสันดาน, พระองค์มิได้มีหฤทัยสะดุ้งต่ออันตรายภายนอก, ทรงรำพึงว่า “ถ้าเราจักบันดาลให้แสงสว่าง แม้แต่น้อย ฉายเข้าไปทำลายความมืดมนอนธการในช้างนั้น, ก็จะเป็นปัจจัยเผื่อแผ่ช่องแก่ความสว่างทวีขึ้นโดยลำดับ จนได้มีโอกาสไปเกิดเป็นมนุษย์ และสดับพระธรรมของพระพุทธเจ้า ซึ่งครั้งหนึ่งได้พยายามประหาร. และพระธรรมนั้น จะเป็นเครื่องช่วยให้มันพ้นทุกข์.”

เมื่อทรงพุทธดำริดังนี้, ก็หยุดพระดำเนินอยู่กลางทาง ยกพระหัตถ์ประทานอภัยแก่ช้างซึ่งกำลังมุ่งเดือด และค่อย ๆ ทรงเผยพระโอษฐ์วาจาอ่อนหวานประโลมใจ. ช้างร้ายได้ยินก็หยุดชะงัก ส่ายศีรษะ ร้องก้องโกญจนาทสองสามหน ชูงวงเร่ร่อนไปมา เสมือนช้างที่ถูกอาวุธกำลังแสวงหาที่พึ่งฉะนั้น. ครั้นแล้วมันค่อยย่างช้า ๆ ตรงเข้าไปยังพระองค์, พอเข้าไปใกล้ในระยะสองสามก้าว, ก็เทาเข่าลงเหมือนอย่างที่เคยย่อให้เจ้าของขึ้นนั่ง, แล้วเดิรตุมโดยเสด็จเข้าไปในอุทยาน ซึ่งเย็นทางที่จะเสด็จไป, กระทำให้ศัตรูของพระองค์พริ้งเพริดแลดูตากัน.

พระพุทธเจ้าทรงยกเรื่องขึ้นเปรียบเทียบด้วยประการฉะนี้.

เมื่อฉันได้ฟังเรื่องนี้ และนึกถึงเรื่องคุลิมาล ที่เมื่อวานนี้เองมีเจตนาร้ายต่อพระพุทธเจ้า แต่กลับเย็นผู้สิ้นพยศถวายตนออกบรรพชาเป็นพระภิกษุ และนั่งมีอากัปกิริยาเคร่งครัดกลายเป็นคนละคนอยู่ตรงข้ามฉัน, ดังนี้ จะให้ฉันนึกเห็นเป็นอย่างอื่นได้อย่างไร? และดูเหมือนที่พระพุทธเจ้าตรัสจะมุ่งหมายโปรดฉันเป็นพิเศษ. เพราะถ้าพูดสำหรับผู้มาฟัง, ยกเว้นพระภิกษุภิกษุณี

ผู้พหูสูตแล้ว, ก็เหนจะมีแต่ฉันคนเดียวที่เข้าใจในประเด็นของเรื่องที่ทรงสาธก.

ครั้นแล้ว พระพุทธเจ้าตรัสเรื่องพระกฤษณ์ต่อไป ผู้มีชายาเป็นจำนวนหมื่นหกพันร้อยคน ที่บรรพบุรุษของเราเคยนับถือบูชาเช่นนั้นณเทวาลัยนั้น. ดั่งได้ยินมา พระกฤษณ์ริบทรัพยศฤงคารทั้งหมด จากปราสาทท้าวนรกาสูร. และถึงฤกษ์งามยามดีวันหนึ่ง พระกฤษณ์ได้เหล่านางพรหมจาริณีทั้งหมดเป็นชายา และสมสู่อยู่ด้วยนางเหล่านี้ในคราวเดียวได้ทุกคน. นางพรหมจาริณีเหล่านี้ มีจำนวนได้หมื่นหกพันร้อยคน, อาศัยที่พระกฤษณ์แบ่งภาคไปสมสู่อยู่ด้วยทั่วกัน, ต่างย่อมเข้าใจว่าพระกฤษณ์โปรดไปสมัครสังวาสกับตนผู้เดียวเท่านั้น.

พระบรมศาสดาตรัสต่อไปว่า "และด้วยประการเช่นเดียวกัน เมื่อเราได้แสดงสัจจธรรม ต่อหน้าบริษัทสี่ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา, ล้วนจึงต่างฟังและต่างเข้าใจว่าพระพุทธเจ้าได้แสดงธรรมนี้แก่ตนผู้เดียว." และพระพุทธเจ้าตรัสเรื่องพระกฤษณ์ต่อไป. ตามความเชื่อของบรรพบุรุษเรา นับถือว่าพระกฤษณ์คือ พระเป็นเจ้าทรงรักษาและถนอมสกลโลก. ด้วยความกรุณาในสรรพสัตว์พระองค์แบ่งภาคอวตารจากสรวงสถานมาทรมานพระกายในมนุษยโลก. ฉันใดก็ดี ฝ่ายพระองค์ก็ได้ทรงทรมานพระกายแสวงหาวิโมกษธรรม จนได้บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณตรัสเป็นองค์พระพุทธเจ้า. ในชั้นแรกที่เสวยวิมุตติสุข พระองค์ท้อพระหฤทัยที่จักแสดงพระธรรมอันล้ำลึกนี้แก่ผู้อื่น ด้วยทรงเห็นเหล่าประชากรมัวเมาจมลงในความมันเทิงโลกิยสุข ยากที่จะกลับใจมาเห็นผลการข้ามขึ้นจากสิ่งที่ติดใจในโลก เพื่อดับความกระหายดิ้นรนอยากได้ ใคร่มี คือ ความเกิด. ถ้าจะทรงแสดงหลักธรรมกำจัดกิเลสของเขา, จะไม่มีใคร ๆ ยอมฟังเห็นแจ้งได้ง่าย. ครั้นแล้วทรงตรวจดูด้วยพระญาณวิถีอีกครั้งหนึ่ง, ก็ทรงเห็นปานว่าดอกบัวในสระ บางดอกยังอยู่ใต้น้ำบางดอกขึ้นมาปริ่มน้ำ บางดอกโผล่พ้นจากพื้นน้ำแล้ว. สรรพนรชนในสงสารโลกก็มีลักษณะเหมือนดอกบัว. ที่ปัญญาต่ำทรามก็มีที่พอฉลาดเข้าใจทันก็มี ที่ปรีชาเฉียบแหลมเชาวน์ไวก็มี. ถ้านรชนเหล่านี้ที่พอโปรดได้ไม่ได้ยินได้ฟังธรรมของพระองค์, ก็จะเลยหลงไปในทางผิดหมดโอกาสถอนตนขึ้นได้. ถ้าได้ทรงแนะวิถีธรรมให้, บางผู้มีผ้าอันกำบังตาเขาบาง อาจเห็นแจ้งในพระธรรมได้เหมือน

กัน. เนื่องด้วยพระกรุณาคุณเต็มเพียบในชาวโลกดังนี้ จึงอธิษฐานพระหฤทัยเลิกจากความเป็นผู้ขวนขวายน้อยปลีกพระองค์เสวยวิมุตติสุข ทรงพระอุตสาหะเสด็จจาริกประกาศศาสนธรรมแก่เวไนยนิกร. ที่พระพุทธเจ้าทรงสาธกเรื่องพระกฤษณาวตารจากสวรรค์เสวยชาติเป็นมนุษย์ทำความสวัสดีแก่โลก ด้วยความยากแค้น ซึ่งบรรพบุรุษเคยคิดหน่วงเป็นอนุสสรณ์สำหรับกะตุ้นใจให้มีกำลังอดทนความลำบากต่าง ๆ จะได้ตั้งหน้าทำความดีนั้น; ก็เพื่อให้พุทธเวไนยผู้บุตรหลานบรรพบุรุษนั้น ๆ ได้รู้สำนึกความยากแสนเข็ญที่ทรงเผยแผ่พระธรรมอันสุขุมคัมภีรภาพ แล้วและจะได้เกิดพลอินทรีย์ต้านทานความอ่อนแอจากอำนาจกิเลสต่าง ๆ พยายามยากขันขับเพลิงราคะโทษะโมหะให้ดับมอด ประสพแต่ความเย็นใจ คือ พระนิรพาน ด้วยวิโมกษธรรม.

เมื่อพระองค์ตรัสตอนนี้ ตัวฉันรู้สึกปีติอิ่มเอิบใจ, เพราะฉันคงเป็นผู้หนึ่ง ซึ่งทรงเห็นว่าเสมือนดอกบัวที่ผุดขึ้นพ้นพื้นน้ำแล้ว, และด้วยพระมหากรุณาคุณ ฉันคงปฏิบัติโมกษธรรมบรรลุความหลุดพ้นจากเพลิงทุกข์ได้สักวันหนึ่งในภายหน้า.

ต่อไปพระบรมศาสดาทรงพรรณนากิจการแห่งวีรบุรุษ คือ พระกฤษณ์ ที่ได้ปลดเปลื้องความเดือดร้อนลำเค็ญแห่งโลก ให้พ้นทารุณกรรมจากสัตวยาป ยังความศานติสุขให้เกิดแก่บรรดาสรรพสัตว์, แล้วทรงบรรยายเรื่องพระกฤษณ์ปราบงูน้ำชื่อ กาลิยะ ฆ่าอริษฎาสูร ผู้แปลงเป็นโค และเธนุกาสูร ซึ่งแปลงเป็นลา และกำจัดท้าวพญาผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรม มิ พญากงศ์ และพญาโปณฑรก เป็นต้น; โลกจึงพ้นจากยุคเข็ญมิคสัญญี.

แต่ว่าในส่วนพระบรมศาสดา พระองค์มิได้ทรงต่อสู้กำจัดศัตรูภายนอกด้วยเวรประติเวร, แต่ว่าทรงสั่งสอนให้กำจัดศัตรูภายใน ได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง. พระองค์มิได้ทรงปลดเปลื้องความทารุณกักขฬะอย่างโน้นอย่างนี้ แต่ว่าทรงปลดเปลื้องทุกข์ให้หมดสิ้นเชิงเท่านั้น. แล้วทรงกล่าวถึงความทุกข์ซึ่งมีอยู่ทั่วสากลและติดตามตนไปเหมือนเงา. ฉันรู้สึกเหมือนมีใครค่อยผะจงยกเอาความหนักที่ท่วมทับหัวใจ คือ ความทุกข์ในความรักไปทิ้งเสีย, เหลืออยู่แต่ความเบาใจเย็นความสุข. เกิดความเห็นว่าตัวฉันไม่ควรสงวนสิทธิ์รับความสุขนี้ตลอดกาลแต่ผู้เดียว เมื่อคนอื่น ๆ ยังเพียบด้วยทุกข์อยู่, สมควรเผื่อแผ่แก่คนเช่นเมทินี ซึ่งมีอาการ งง ๆ ใน

หอสมุดแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม

กระแสพระพุทธโอวาท. ว่าแต่สำหรับฉันได้เสพความสุขนี้แล้ว: ความสุขนี้ได้เกิดมีแก่ฉัน, ครั้นคล่องคลายขยายตัวแล้ว ก็คงจะล่วงพ้นไป, ตามนัยที่พระองค์ทรงแสดง ว่าสิ่งทั้งปวงย่อมมาแต่เหตุ, เมื่อถึงกำหนดสิ้นเหตุก็ล่วงไป ๆ. อันความแปรผันไม่คงทนนี้ คือมายา, แต่ความหลงยึดยังมิให้บุทคลเห็นเลยเย็นเหตุก่อทุกข์เดือดร้อนใจ. ตราบใดความดิ้นรนเพื่อความอยากได้ ใคร่เย็นอยู่ยังมิได้ถูกทิ้งถอนจนกะทั่งราก, ตราบนั้นทุกข์ย่อมติดตามไปด้วยทุกขณะ บุทคลจะหนีทุกข์ไม่พ้น. ตราบใด ยังปล่อยให้ความดิ้นรนนี้งอกงามอยู่เสมอ ชวนเกิดความปรารถนาต่อหรือยักใหม่เรื่อยไป, ตราบนั้น ทุกข์ก็ยังคงทับถมหนาแน่นอยู่. เมื่อบุทคลยังติดใจในความเย็นโน่นเย็นนี่อย่างไม่จืดจาง, เขาย่อมชื่อว่าเย็นเครื่องมือเพิ่มกำลังความริงรัดตนให้กระชับแน่นในสงสารวัฏ, ยิ่งหมดิ่งในความทุกข์ลงทุกทีไม่มีทางโผล่พ้นขึ้นได้. เมื่อฉันเห็นแจ้งดังนี้, เลยไม่ย่นครวญความทุกข์ที่ได้รับอยู่. และเมื่อได้ฟังพระพุทธโอวาทแล้ว, ก็เกิดความสว่างขึ้นในใจว่าแต่นี้ไป สรรพสัตว์จะไม่จำเย็นต้องเสวยทุกข์อยู่เรื่อยไป; เพราะถ้าได้ชำระดวงจิตต์ให้ผ่องแผ้วจากมูลเศร้าหมองพ้นความดิ้นรนอันเย็นตัวการณ์แล้ว ก็ย่อมบรรลุภูมิสิ้นทุกข์ทั้งหมด.

และพระพุทธเจ้าทรงชี้แจงทางพ้นทุกข์จากสงสารวัฏ ด้วยวิธีกำจัดภพ คือ ความเกิด, กำจัดความดิ้นรนแส่อยาก และความหลงผิดในมายา, ให้สิ้นแล้ว ก็บรรลุความดับรอบข้าง คือ พระปรินิพพาน. เย็นคำชี้แจงอันอัศจรรย์. นิพพานเปรียบเหมือนเย็นเกาะโดดเดี่ยว อยู่ท่ามกลางมหาสมุทรอันเดือดร้อนด้วยความเกิดมา, มีหน้าผาศิลาแห่งชายเกาะนี้ ถูกคลื่น คือ มฤตยูซัดสาดไม่เยื่อกไหว กลับกระจายตีฟองคืนสู่ทะเลห้วงสงสารวัฏตามเดิม. ในมหาสมุทรนี้ มีเรือ คือ พระธรรมแห่งพระผู้มีพระภาคเจ้า แล่นตัดไปสู่เกาะนั้นโดยปลอดอันตราย แต่ต้องผ่ามรสุม คือ ตัณหามานะทิฐิ. และที่ทรงกล่าวถึงสถานยรมสุขนั้น, มิใช่ตรัสตามปรัมปรา หรือจากกวีผู้ร้อยกรองตามความนึกความฝันของตน, แต่ทรงแสดง ตามที่ได้ทรงประสพ ตรัส รู้ มาแล้วด้วยพระองค์เอง.

จริงอยู่ ธรรมที่พระองค์ทรงปริยาย มีอยู่มาก แต่ฉันไม่ได้รับการศึกษาทางธรรมมาก่อน ข้ออรรถพึงไม่เข้าใจก็มีไม่น้อย เพราะเย็นของแปลกทั้งสุขมลึกซึ้ง. แม้ผู้มีภูมิรู้สูง

ก็ไม่สามารถจะเข้าใจได้ง่ายในทันที. มีบางข้อบางความ ที่ฉันยังเข้าใจไม่ได้ เช่นว่า ความมีความเย็น และความไม่มีความไม่เย็น ย่อมมีในคราวหนึ่งคราวเดียวกัน, ไม่ใช่ชีวิต แต่ก็ไม่ใช่ว่าไร้ชีวิต. แต่กระนั้นฉันยังรู้สึกเหมือนผู้ได้ฟังเพลงใหม่ ซึ่งไม่เหมือนกับเพลงที่เคยได้ยินมา แต่ว่าเย็นเพลงที่อาจเข้าใจความได้บ้าง. ส่วนรสไพเราะนั้นชำแรกแทรกซึงเข้าไปในดวงจิตต์ กระทำให้เหมือนว่าเข้าใจความได้ตลอดทุกข้อทุกประการ. ก็เพลงนั้นเย็นเพลงอะไรเล่า ? เย็นบทเพลงที่แม่มใสบริศุทธิ์ปานดวงแก้วที่สะอาดหมดจด, ซึ่งเทียบกับเสียงอื่น เสียงเพลงที่ได้ยินนี้คล้ายมีธุรรสที่ได้ยินวังเวงอยู่แต่ไกล มาจากสวรรค์เบื้องบนอันสูงลิบ, บังเกิดความปรารถนาอย่างใหม่ ซึ่งไม่ได้นึกฝันขึ้นทันที เท่ากับคนหลับณที่เดิมและตื่นขึ้น ณที่ใหม่รมณียสถานฉะนั้น.

ขณะนั้น มืดค่ำลงแล้ว พระจันทร์อันส่องแสงอ่อน ๆ โผล่เย็นดวงโตมาทางหลังเทวาลัย, ฉายเงาเทวาลัยนั้น พุ่งเย็นทางคำยาวไปตลอดลำเนาป่า. ฉันคุกเข่าประคองอัญชลีสงบใจนิ่งฟังพระธรรมเทศนา, นัยน์ตาแหงนขึ้นสู่ฟากฟ้า ซึ่งมีดวงดาวน้อยใหญ่ส่งแสงวะวับแวม อยู่เหนือยอดไม้อันเย็นเงาดำถมึงทึง, เห็นแม่คงคาในสวรรค์ผ่านไปในกลางหาวเหมือนแม่น้ำอันเรืองระยับไหลผ่านไปฉะนั้น. ขณะนั้น ก็พลันกระหวัดถึงวันที่เราทั้งสองได้มาพบปะณที่เดียวกันนี้ ได้ให้สัตย์สัญญากันต่อแม่คงคาในสวรรค์ — ซึ่งเย็นที่หล่อเลี้ยงสระบัว ที่เราได้มาพบกันอีกในแดนสุขาวดีนี้ เย็นสวรรค์อันกอปร์ด้วยบันเทิงสุข ที่บรรพบุรุษของเราเคยอ้อนวอนบูชาพระ-กฤษณ์ — ขอให้ได้ขึ้นมาอยู่ ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสมาแล้ว.

เมื่อฉันหวนนึกถึงความหลังดังนี้ กลับเกิดความเศร้าใจ, แต่ความทะเยอทะยานที่ปรารถนาจะไปเสวยความสุขในแดนสุขาวดีนั้นสิ้นไปแล้ว, เพราะมีความปรารถนาที่วิเศษกว่าซึ่งเล็งเห็นด้วยจักษุญาณเย็นความสว่างแต่รางๆ ขึ้นบ้างแล้ว.

ความโทรมนัสย์ความคับแค้นใจ ในเหตุที่ความหวังในความรักอย่างยอดยิ่งมากะทบอุปสรรคพลันละลายไป ในบัดนี้ไม่มีแล้ว เมื่อได้ยินพระธรรมศาสดาตรัสว่า —

"มีเกิดก็มีตาย ถึงแก่ความทำลายไปจนสิ้น;
เหมือนกับสวนในโลก และดอกฟ้าในสวรรค์ก็ย่อมร่วงโรยไป."

หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร

ดอกฟ้าเหี่ยว

วาสิฏฐีกล่าวเพิ่มเติมว่า “ดูสิเธอ. เมื่อฉันได้ยิน คำตรัส ของ พระพุทธเจ้า ดังกล่าวมาแล้ว, ถ้าพูดสำหรับเธอก็ว่าเย็นวาทะทำลายความหวังเสียหมด. ฉันรู้สึกยินดี ที่เห็นว่า คำนั้นเป็นของจริงแท้ เพราะถึงแม้ในสวรรค์นี้ ก็เป็นมายาไม่คงที่เราได้เห็นประจักษ์อยู่ในบัดนี้.”

ระวางเวลาที่วาสิฏฐีเล่าอยู่นี้ ความทรุดโทรมในสวรรค์ก็ ยังเกิดเรื่อย ไปไม่ขาดสาย ได้ดำเนิรไปเงียบ ๆ ไม่มีหยุด เป็นอันไม่มีข้อสงสัยแล้ว ว่าบรรดาสิ่งที่อยู่บนนี้ ตลอดจนสรรพสิ่งที่แวดล้อมอยู่ ย่อมมีความทรุดโทรมเข้าครอบงำ ในที่สุดก็จะย่อยยับศูนย์สลายไปไม่ผิดจาก ธรรมดา ซึ่งมีอยู่ทั่วทุกแห่งหน.

ดอกบัวณบัดนี้ มีกลีบโรยร่วงลงไปลอยอยู่ในน้ำมากกว่าครึ่งแล้ว; ยังร่วงลงไปใหม่ก็มี. กระทำให้ผู้อยู่บนดอกบัว ซึ่งบัดนี้เหลือแต่ฝัก ยังเกิดสลดใจ เห็นความอวสานพินาศจะมาสู่ตนอยู่ชัดแจ้งแล้ว. บางผู้นั่งคอพับ, บ้างก็เอียงคอตกไปทางไหล่, กายสั่นสะท้านคล้ายเย็นไข้. ทุกคราวที่มีลมหนาวเฉียบ เริ่มโชยมา, ดวงหน้าซึ่งเคยมีรัศมีรุ่งเรืองก็ ค่อยจางแสง มัวซัวไปทีละน้อย, ดอกไม้ที่เคยหอมก็ค่อยคลาย กลายเย็นกลิ่นที่ทำให้อิดอัดงงงวยไป.

กามนิตชี้ไปทางสิ่งเหล่านี้ ที่มีอาการวิปริตไปหมด และพูดว่า “วาสิฏฐี, เห็นอยู่แก่ตาอย่างนี้ ใครเล่าจะยินดี?”

วาสิฏฐีตอบว่า “เพราะเหตุนี้ บุทคลจึงพอจะรู้สึกยินดีต่อสิ่งที่แลเห็นอยู่นี้ได้ ถ้าหากว่าสภาพที่เย็นอยู่นี้ไม่มีอาการผันแปรต่อไป และไม่มีสภาพอันที่สูงกว่านี้. แต่ความจริงหาเย็นอย่างนั้นไม่. ยังมีสภาพที่สูงขึ้นไปกว่านี้. เพราะสภาพที่เย็นอยู่ย่อมมีความทรุดโทรม, แต่สภาพที่เหลือนั้นขึ้นไป หามีความทรุดโทรมหรือ มูลเหตุ แห่ง ความทรุดโทรมไม่. สภาพที่เย็นอยู่เดี๋ยวนี้ พระบรมศาสดาตรัสว่า เย็นสภาพแห่งความสุขอันไม่คงที่, และเพราะเหตุนี้ พระองค์จึงตรัสว่า ถ้าเห็นแจ้งว่าสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นย่อมถึงความสลายในที่สุด, ก็เท่ากับได้รู้ถึงสิ่งที่ไม่เกิด.”

กามนิตได้ฟังดังนี้ ดวงหน้าค่อยแช่มใส เหมือนดอกไม้ที่กำลังจะเหี่ยวเพราะขาดน้ำ ต้องฝนไปรอยลงมากลับสดชื่นฉะนั้น, ได้พูดว่า—

"วาสิฏฐี, ขอความสวัสดีจงมีแก่หล่อน เถิด. ฉันจะพ้นความทุกข์ได้ก็เพราะหล่อน. เวลานี้รู้สึกในความจริงขึ้นบ้างแล้ว. เรา หลงผิดมาแล้วแต่เดิมก็ด้วยข้อนี้ คือข้อที่ปรารถนาสุข สมบัติ ชะนิดที่ไม่สูงพอ: เรามัวปรารถนาแต่ความสุขในสวรรค์ ซึ่งตามสภาพย่อมมีความทรุดโทรมและทำลายไป. สิ่งที่ทรงความเย็นอยู่คงที่ ก็เห็นจะเย็นจำพวกดาว ซึ่งโคจรไปตามวิถีแห่งกฎที่ยั่งยืน. ดูซิ, วาสิฏฐี, สิ่งทั้งหลายที่เห็นอยู่รอบตัวเรา ปรากฏว่ามีความทรุดโทรมเข้าครอบงำ. แต่ว่าแม่น้ำน้อยนั้น ซึ่งเย็นกิ่งลำธารของคงคาสวรรค์ไหลมาสู่สระของเรา มีน้ำขาวบริสุทธิ์รุ่งเรืองดั่งดวงดาว จำนวนน้ำก็ไม่บกพร่อง คงมีสมบูรณอยู่เสมอ ก็เพราะน้ำนั้นไหลมาจากโลกดาว. น่าจะพยายามตั้งความปรารถนาไปเกิดอยู่ในหมู่เทพประจำดาว เพื่อหนีให้พ้นจากโลกที่ตายได้."

วาสิฏฐี— "เหตุไฉนเราจะสามารถไปโลกนั้นไม่ได้? เพราะฉันได้ยินมาแน่นอน ว่าพระโยคาวจรผู้มีเพียรทำความบำเพ็ญโยคะเพ่งเล็งต่อพรหมโลก ย่อมไปเกิดในแดนนั้นได้. ถึงเวลานี้ ก็ยังไม่ล่วงเวลาที่เราควรมุ่งหมายไปเกิดในโลกนั้น. เพราะในเมื่อปรารถนาภพหน้าใด ขณะจะตายจงเพ่งไว้ในใจให้แน่วแน่, จิตก็จะไปจุติในภพ ตามลักษณะที่ปรารถนาไว้."

กามนิต— "วาสิฏฐี, หล่อนให้สติฉันให้มีกำลังใจกล้ายิ่งกว่าอะไรหมด. ขอให้เราตั้งดวงจิตเพ่งเพื่อให้ไปเกิดใหม่ในพรหมโลกเถิด."

เมื่อทั้งสองตกลงใจในทันใดนั้น มีพายุใหญ่พัดมาทางสุมทุมพุ่มไม้และในสระ กระทำให้ดอกไม้และใบไม้ร่วงหล่นปลิวว่อน. ผู้อยู่บนฝั่งก็ชักเครื่องนุ่งห่มชิดสนิทกาย มิอาการสั่นเทิ้ม.

กามนิตและวาสิฏฐีรู้สึกอึดอัดใจคล้ายถูกสำลักกลิ่นหอมที่อัดแน่นอยู่ในห้อง. ครั้นแล้วก็รู้สึกซุ่มซ่นใจ คล้ายลักษณะที่เบิดหน้าต่างห้องให้อากาศใหม่เข้าไปสู่, เพราะได้กลิ่นอากาศอันบริสุทธิ์ที่มาจากฝั่งคงคาสวรรค์ ซึ่งเคยสูดมาแล้วครั้งหนึ่ง.

วาสิฏฐี— "เธอสังเกตอะไรหรือไม่?"

กามนิต— "เย็นอาการเชื้อเชิญแห่งคงคาสวรรค์. ฟังซิเธอ, มาเชิญเราแล้ว."

ขณะที่กามนิตพูด เสียงโอดครวญของผู้

อยู่ในสวรรค์ก็หายไป เพราะมีเสียงกึกก้องมากลบไว้. เสียงนี้เขาทั้งสองจำได้เป็นอย่างดีว่าเป็นเสียงคงคาสวรรค์.

วาสิฏฐีพูดว่า "ก็ดีแล้ว; เรารู้ทางไปอยู่แล้ว. เธอยังกลัวอยู่หรือ?"

กามนิต_ "กลัวทำไม? เราไปกันเถิด."

แล้วทั้งสองก็ลอยลิ่วไป, ประดุจนกคู่ผัวตัวเมียที่บินแล่นออกจากรังท่วนลมไปฉะนั้น.

บรรดาผู้อยู่ในสวรรค์ตะลึงมองเขาทั้งสองด้วยความประหลาดใจ ที่เห็นว่าทั้งสองยังมีกำลังกล้าหาญเลื่อนลอยไปได้อีก.

ครั้นทั้งสองเลื่อนลอยผ่าพายุไป, ทางด้านหลังเกิดพายุบรรลัยยุคหวน พัดหอบเอาสิ่งต่าง ๆ ในแดนสุขาวดี รวมทั้งผู้อยู่ในนั้น ถึงความสั่นลง เพราะความทรุดโทรมเข้าครอบงำรุกเงียบ ๆ มานานแล้วด้วยประการฉะนี้.

ทั้งสองเลื่อนลอยลิ่ว ๆ ไม่ช้านาน ผ่านดงตาลแล้วเลยไป เห็นทางข้างหน้า เป็นผืนน้ำแห่งแม่น้ำของแสนโกฏิจักรวาลขาวดั่งเงินยวง มีขอบเขตตัดไปถึงขอบสวรรค์อันอยู่ไกลแสนไกลเห็นเป็นเส้นสีน้ำเงินแก่. แล้วทั้งสองลอยข้ามน้ำนั้นไป, ในทันใดก็ถูกกระแสซึ่งมีอยู่แต่ในที่นั้น พัดพาไปรวดเร็ว ด้วยความเร็วแห่งพายุที่พัดแรง.

เมื่อถูกความเร็ววับเย็นเครื่องยังคับให้แล่นฉุดไปปานสายฟ้า ประกอบกับได้ยินเสียงอู้แห่งพายุ ซึ่งดังคล้ายเสียงฟ้าร้องระคนกับเสียง ระงมขึ้นในทันที ทันใดไม่ทันจะรู้ตัว ฉะนี้ต่างก็สิ้นสมฤดีคับปวัตติจิตต์พร้อมกันทั้งคู่.

สามสิบแปด

พรหมโลก

กามนิตและวาสิฏฐี ก็ถือปฏิสนธิใน พรหมโลก เป็นเทพประจำดาวแฝด. อาตมันของกามนิต เข้าไปสิงสถิตรวมประสานกับคุณลักษณะแห่งดาว อันรุ่งเรืองสมส่วนสนิทสนม กระทำให้ดวงดาวนั้นเหมือนกับมีชีวิตขึ้น, อาศัยมโนมยฤทธิ์ของ กามนิต ผู้มเหสักข์เป็นเครื่องยังคับ ดาวนั้นจึงหมุนรอบด้วยตนเอง. และอาการเคลื่อนหมุนไปนี้ คือ ลักษณะความเป็นอยู่แห่ง กามนิต ในพรหมโลก.

อีกประการหนึ่ง รัศมี วาสิฏฐี ในดาวอีกดวงหนึ่ง เปล่งมากะทบดวงดาว กามนิต และรัศมี กามนิต ก็ฉายไปยังดาว วาสิฏฐี. ถ้อยที่ค่อยแผดรัศมีประสานกัน, ดาวแฝดก็หมุนตามกันไปในจุดหมายแนวเดียวกัน จนแสงนั้น ระคนปนกัน เป็นสัญญาณว่า ทั้งสองมีความรักร่วมปฏิพัทธ์ต่อกันแน่นแฟ้น มิได้ออก

จากกันไปเลย.

ด้วยทิพยานุภาพสมันตจักษุ ทั้งสองอาจมองดูรอบด้านได้ ในคราวเดียวกัน. เมื่อมองดูไปในแดนวิศวากาศอันหาเขตต์มิได้ ก็เห็นดาวเทพ ส่องแสงอยู่พร่างพราวมีจำนวนนับไม่ถ้วน. ในหมู่ดาวเทพเหล่านี้ ต่างรวมกันเป็นราศี ปรากฏเป็นทอด ๆ กันไป. ต่างมีทางเดิรเป็นส่วน ๆ กันฉะเพาะหมู่. กามนิตและวาสิฏฐี อาศัยดาวคู่แห่งตน ก็โคจรไปในวิถีแห่งหมู่ดาวทั้งหลาย เวียนกันไปรอบ ๆ โดยลำดับตามดาราคติ คล้ายกับจัดนัดกันไว้. ต่างไม่เดิรเข้าไปใกล้กันนัก หรือเดิรห่างไกลกันนัก และดูเหมือนจะมีสมานฉันทฤทธิ์ยอกรู้ถึงกันโดยกระแสมโนญาณ ว่าจะควรมีคติทางไหนจึงจะได้ระยะกัน.

อันทางโคจรที่หมู่ดาวหมุนเวียนกันนี้ ย่อมมีจุดที่มุ่ง หมายในการเวียนรอบ คือ ท้าวมหาพรหมผู้สถิตอยู่ท่ามกลางแสนโกฏิจักรวาล มีรัศมีอันวัดไม่ถึง แผ่ซ่านไปส่งหมู่ดาวเทพทั้งปวง. หมู่ดาวเหล่านั้น เป็นดั่งแว่นฉายอันนับไม่ถ้วน ได้รับแสงจากท้าวมหาพรหมแล้วก็ส่งสะท้อนกลับไปสู่ท้าวมหาพรหม คือ พระผู้ทรงพลฤทธิมหานุภาพอันหาหมดเปลืองมิได้. อันดาวเทพเคลื่อนเวียนไป ก็ด้วยได้เดชานุภาพมหิทธิพลาดิศัยมาจากพระองค์. เพราะฉะนั้น ดาวเทพทั้งหลาย จึงได้เวียนรอบท้าวมหาพรหม ห่างเลยออกไปไม่ได้.

แม้ว่า ดาวเทพทั้งหลาย อาศัยมหิทธานุภาพท้าวมหาพรหมบรมมหาตมันเป็นจุดกลางจึงสิษฐ์พรุ่งเรืองนัยด้วยอสงไขยกัลป์ก็จริงอยู่, แต่พรหมโลก ซึ่งดูประหนึ่งว่า หาเขตต์มิได้ เมื่อปรากฏว่า 'มีจำกัด' แล้ว, ก็ย่อมมีสุดสิ้นลงตามธรรมดาวิษัย. และโดยเหตุที่ระยะกาลในพรหม ย่อมดำเนิรไปเงียบ ๆ, เปรียบดังน้ำใสสะอาด ที่ไหลเอื่อยไปตามลำธารโดยราบรื่น ไม่มีสิ่งอะไรกีดกั้นให้ขาดระยะลงกลางคัน, เลยทำให้เห็นว่า พรหมโลกนั้นหากาลกำหนดมิได้. แท้จริง ลักษณะที่ว่าหากาละไม่ได้นั้น ก็ล้วนเป็นมายาทั้งเรื่อง.

สามสิบเก้า

ความมัวมืดแห่งโลกานุโลก

อยู่มากาลหนึ่ง กามนิต บังเกิดความรู้สึกรำคาญใจ เพราะความคว้างเคว้งว่างเปล่าไม่มีอะไรทำ. ความคิดก็หวนไประลึกเองถึงท้าวมหาพรหม ซึ่งเป็นมูลแห่งบรรดาความบริบูรณ. ความรู้สึกนี้ไม่ได้เป็นขึ้นชั่วขณะหนึ่ง แล้วหายไป, แต่ว่า คงทวียิ่งขึ้น

โกฏิยี่, ค่อยๆ เอ่ยคำละหมื่นยี่ว่า— "พระองค์คงจะทรงเห็นความจริงข้อนี้ จึงตรัสว่า—

"สูงลิ่วไปจนถึงความสว่าง อันล้ำเลิศแห่งสวรรค์ มีเกิดแล้วก็มีดับ.

จงรู้ไว้เถิดว่า ความเย็นไปในอนาคต นั้นแล ย่อมดับเสียจนกะทั่งรัศมีมหาพรหม."

ล่วงมาเย็นเวลาอีกเล็กน้อย ราวสองสามพันโกฏิยี่ กามนิต ถาม ด้วย อาการ วิตก ว่า "ใครเย็นผู้กล่าวคำอันน่ากลัว ทำลายความหวังของโลก นั้น?"

วาสิฏฐี ตอบโดยเร็วในเวลาสามโกฏิยี่ว่า "ก็จะมีใครอีก นอกจากพระธรรมศาสดา พระสัพพัญญูสัมมาสัมพุทธเจ้า?"

ครั้นแล้ว กามนิต ก็ยังเกิด ความ ตริกนึก ในคำตรัสของพระพุทธเจ้า และพิจารณาอยู่เย็นเวลาช้านานราวแปดแสนโกฏิยี่, ก็ระลึกถึงเรื่องต่าง ๆ ได้หลายอย่าง, จึงพูดว่า—

"วาสิฏฐี, ครั้งหนึ่ง เมื่อเรายังอยู่ในสวรรค์สุขาวดี, หล่อนได้นำพระพุทธวจนะข้อหนึ่งมากล่าวให้ฟัง. ความก็สมจริงดังที่ตรัสไว้, และเราก็ได้เห็นอยู่กับตาเราเอง; และฉันยังจำได้ทุกประการ ซึ่งคำตรัสของพระพุทธเจ้าที่หล่อนนำเอามาเล่า. แต่ก็ไม่ปรากฏว่า หล่อนได้นำประโยคอันมีข้อความทำลายความหลังของโลกนี้ มากล่าวไว้ด้วยนี่หล่อน. ได้ยินคำตรัสของพระพุทธเจ้ามากกว่าที่ได้เล่ามาแล้วหรือ?"

สักเจ็ดสิบห้าโกฏิยี่ วาสิฏฐี ตอบว่า "มากทีเดียว เพราะฉันได้ไปเฝ้าพระพุทธองค์ทุกวันเย็นเวลากว่าครึ่งยี่มนุษย์ ย่อมได้ยินได้ฟังจนกะทั่งคำตรัสของพระองค์ในครั้งสุดท้าย."

กามนิต จ้องมองดู วาสิฏฐี ด้วยความประหลาดใจและด้วยความเคารพอยู่สองแสนโกฏิยี่ แล้วกล่าวว่า—

"ถ้าเช่นนั้น และเพราะเหตุนี้เอง ที่ฉันเชื่อว่า หล่อนเย็นผู้มีปัญญาความรู้สูงสุดยิ่งกว่าใคร ๆ ในพรหมโลกนี้. เพราะดาวเทพที่อยู่รอบตัวเรา มีแสงหลัว ๆ ลง, แม้แต่ท้าวมหาพรหมเองก็มีรัศมีออกจะด้าน ๆ ไป: เย็นลักษณะให้เห็นว่า สิ่งทั้งปวง ก็จะต้องถึงแก่ความเสื่อมทำลายไป. ฉันเชื่อแล้วว่า ที่หล่อนกล่าวเย็น อันถูกต้อง แท้. โปรดเล่าเรื่องที่ตรัสไว้ พระพุทธเจ้าที่หล่อนยังจำได้ เพื่อฉันจะได้รู้แจ้งความจริง ยังเกิดจิตตญาณเย็นปกติ

ห้องสมุดหนังสือพิมพ์ ร.ร.วัดไทยเขษมราชวรวิหาร

นกาลได้ล่วงไปแล้ว โดยลำดับนัยได้หลายอสงไขยกัลป์.

สมควรที่กามนิตจะรู้สึกต่อความเย็นอยู่ในพรหมโลกคงที่เรื่อยเสมอไป เสมือนกระแสธารอันไหลเจื่อยไม่ขาดสาย, ก็กลับมากะทบกึกประหนึ่งลำธารนั้นเกิดเกาะผุดขึ้นกลางน้ำ กระทำให้กระแสไหลมาปะทะขาดตอน; สะดุดใจเห็นเค้าเงื่อนเย็นอดีตและอนาคตคือเบื้องต้นและเบื้องปลายในกาละแห่งพรหมโลก ซึ่งเดิมเข้าใจว่า เย็นอนันตกาลหาเขตต์ต้นปลายมิได้. แล้ว กามนิตดูเหมือนจะแลเห็นท้าวมหาพรหมในบัดนี้ ไม่ส่องรัศมีรุ่งเรืองเหมือนแต่ก่อน.

กามนิตสังเกตดูท้าวมหาพรหมมาเย็นเวลาได้เก้าโกฏิปี เห็นว่าความเย็นอยู่แห่งท้าวมหาพรหมจะคงที่ก็หาไม่, จึงหันไปจะบอกวาสิฏฐี, ก็เห็นวาสิฏฐีสังเกตเพ่งดูท้าวมหาพรหมอยู่ทำนองเดียวกัน. กามนิตให้หวั่นใจ และเกิดความรู้สึกมีความตริกนึกเย็นวิสังขาร แล้วก็เกิดอาการกล่าววาจาออกมาได้, จึงพูดว่า "วาสิฏฐี, หล่อนก็สังเกตเห็นด้วยหรือ นี่ท้าวมหาพรหมเกิดเย็นอะไรไป ?"

ล่วงมาสิโกฏิปี วาสิฏฐีย้อนถามว่า "ท้าวมหาพรหมเกิดเย็นอะไรไป ดูรัศมีมัวลงทุกที ?"

ทันใดนั้น เย็นเวลาห้าโกฏิปี กามนิตจึงกล่าวรับว่า "ฉันก็เห็นเย็นเช่นนั้น."

ครั้งล่วงเวลามาครู่หนึ่งราวพันล้านโกฏิปี กามนิตพูดขึ้นอีกว่า "ฉันดูเหมือนรัศมีท้าวมหาพรหมกลับรุ่งเรืองขึ้นอีก."

ล่วงมาเจ็ดโกฏิปี วาสิฏฐีจึงได้ตอบว่า "รัศมีของท้าวมหาพรหมหาได้ทวีขึ้นไม่ กลับจะมัวลงทุกที."

กามนิตจึงนิ่งอั้นอยู่ครู่หนึ่ง ซึ่งเย็นเวลาสองพันล้านโกฏิปี แล้วกล่าวว่า "ฉันสนเท่ห์ใจนักว่าที่เย็นอย่างนี้ จะหมายความว่าอย่างไร ?"

วาสิฏฐีถอนหายใจอยู่เก้าแสนโกฏิปี, ตอบว่า "หมายความว่า รัศมีของท้าวมหาพรหมกำลังตกอยู่ในอันตรายที่จะหมดไปโดยไม่มีเพิ่มเติม."

กามนิตตกตะลึงไปเจ็ดแสนโกฏิปี, ได้สติขึ้นมาค้านว่า "เย็นไปไม่ได้, วาสิฏฐี, เย็นไปไม่ได้. ถ้าเช่นนั้น, ความสว่างรุ่งเรืองที่มีอยู่ในพรหมโลกนี้ทั้งหมด จะเย็นอย่างไรต่อไป ?"

วาสิฏฐีหวนนึกถึงความเก่าอยู่แปดพัน

ความรีบ

"วงศ์กมล" เรียบเรียง

ท่านเคยสังเกตบ้างไหม เมื่อท่านรู้สึกตัวว่าสายไป และกำลังแต่งตัวด้วยความรีบร้อนนั้น เป็นอย่างไรบ้าง ? ท่านคงจะเห็นอยู่และสั่นมือกดูแข็งเกะกะ หยิบจับอะไรไม่เรียบร้อยได้ดังใจ ทำสิ่งนี้ตกสิ่งนั้นล้ม ฯลฯ กลับเสียเวลามากยิ่งกว่าที่จะเตรียมตัวอย่างเรื่อย ๆ ตามสบายเสียอีก และในขณะที่รีบเช่นนั้น จิตต์ใจของท่านย่อมยุ่งวุ่นวาย กังวลร้อนใจเข้าครอบงำและกระซิบสั่งด้วยความตื่นเต้นว่า "เร็วเข้า, เร็วเข้า ! ถ้าไปไม่ทันละก็เป็นความเหลวไหลใหญ่ทีเดียว !"

ที่จริงความรีบต่างกับความเร็ว เราอาจจะรีบแต่ไม่เร็ว และอาจจะเร็วโดยไม่รีบก็ได้ สำหรับความเร็วนั้นน่าจะอธิบายว่าเป็นทางสบาย ๆ ที่อยู่ในระหว่างความรีบกับความช้า ความเร็วเป็นของดี แต่ความรีบเป็นโรคติดต่อชะนิดหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยความกระหืดกระหอบความไม่สงบในใจ เมื่อใครคนหนึ่งแสดงความรีบร้อนลุกลน ก็มักจะทำให้คนอื่นที่ทำการเกี่ยวข้องหรืออยู่ณที่นั้นพลอยรีบและตื่นเต้นไปด้วย :—

คนโดยมากมิใคร่จะเห็นโทษของความรีบ แต่ถ้าจะกล่าวอย่างย่อ ๆ แล้ว โทษมีอยู่ดังนี้ :—

๑. ทำลายกำลังให้เปลืองไปโดยเร็ว

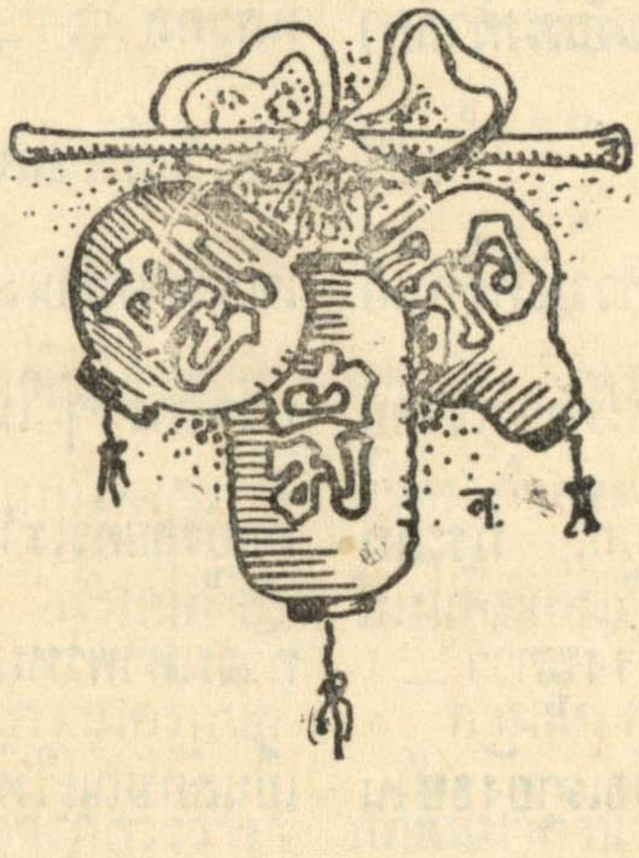
๒. ทำให้เสียหลักและปกติภาพ บางทีตกลงใจผิด ๆ

๓. ทำให้เกะกะงุ่มง่าม กิจการไม่ได้ผลเรียบร้อย

บางคนมีความรีบร้อนประจำนิสสัย ทำอะไรมักรีบไปหมด และไม่สามารถผ่อนการกระทำต่าง ๆ ให้ช้าลงพอสมควรได้ ทั้งนี้เนื่องด้วยผู้นั้นขันเส้นประสาทขึงตึงเครียดจนเคยเสียแล้ว สำหรับผู้ที่เป็นเช่นนี้ ดอกเตอร์ โอ. เอส. มาร์เด็น แนะนำให้นึกว่าตนกำลังเดิร โดยมีภาชนะซึ่งบรรจุน้ำเต็ม

แน่วแน่เหมือนหล่อน. หล่อนได้เล่าถึงเรื่อง อสงไขยกัลป์. ฉันมีสังหรณ์อยู่ว่าที่ฉันสละที่องคุลิมาล ได้บรรพชาเป็นภิกษุ, แต่เรื่องที่องคุลิมาล ไปหาฉันถึงกรุงอุชเชนี เพราะอะไร ฉันยังไม่ทราบ. ที่องคุลิมาลไปปรากฏตนให้เห็นในกรุงอุชเชนีครั้งกระนั้น เป็นเหตุให้ฉันถือเอาซึ่งสัญจาริกแสวงการบุญย์ ไม่ตกไปในทางผิด จนได้ขึ้นไปเกิดอยู่ในสวรรค์สุขาวดี. และอาศัยความช่วยเหลือของหล่อน จึงได้ขึ้นมาอยู่บนพิภพชั้นสูงสุด เสวยความสุขในความเป็นมเหสักขเทพนัยเวลาได้หลายหล่อนเป็นต้นเหตุ, เพราะฉะนั้น จึงอยากรู้ความจริงในเรื่องนี้นัก. และเพราะเหตุไฉนหล่อนเองเป็นผู้ที่ช่วย ฉันให้ขึ้นอยู่บนสวรรค์สุขาวดีและตัวหล่อนก็ขึ้นมาอยู่ด้วย, จึงไม่ได้ไปสู่สวรรค์ชั้นที่สูงไปกว่านั้น ?"

เพียงแปดแสนโกฏิวาสิฏฐี ก็เล่าเรื่องเมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์อยู่ ต่อไปดังนี้—

◎ น่าน้อยใจ เกิดใย สมัยนี้ อีกล้านปี จึงเกิด เถิดสนุก
โลกจะหรู ดูพิกล คนละยุค สะดวกปลุก สุขศานติ์ กว่าฝันเอย ฯ

พระศรี นิพนธ์

หีบเหลือง

โดย

"ปทมวัน"

๑

พอย่างขึ้นปีใหม่ อากาศในพระนครค่อนข้างจะอบอ้าวมาก สำหรับผู้ลากมากดีและคหบดีมีเงิน ท่านเหล่านี้เห็นว่าไม่มีสิ่งใดที่เหมาะกว่า การเดินทางไปรับอากาศบริสุทธิ์ตามหัวเมืองชายทะเล อีกประการหนึ่งเล่า, บางท่านยังรู้สึกว่าได้ตรากตรำคร่ำเคร่งต่อการงานมาเป็นเวลาตั้งปี ควรที่ร่างกายจะได้รับการพักผ่อนเสียบ้าง ส่วนผู้ที่ไม่มีบ้านชายทะเล และผู้ที่ไม่มีเงินเสียค่าเช่าโฮเต็ล วันละ ๑๒ บาท ไม่รู้สึกเดือดร้อนจากอากาศอันอบอ้าวของพระนครเลย อ้างว่าเป็นเพราะความเคยชิน แต่ที่คุยส่งไปว่าอากาศทะเลไม่ถูกกับนิสัยก็มี

สถิติรายได้ของกรมรถไฟ ระวางกรุงเทพ ฯ _บ้านชะอำ, หัวหิน. หนองแก, เขาเต่า และประจวบคีรีขันธ์ สูง ในตอนต้นปีเสมอ สถานีหัวลำโพงตอนเช้า ๆ ก็เนืองแน่นไปด้วยคน เปลี่ยนอากาศ และคนที่ไปส่ง ภาพแห่งเหล่าชนที่ขึ้นรถไฟอย่างกุลีกุจอ ขนเข้าของซึ่งมีนานาชะนิด ควรจัดว่าเป็นที่น่าทัศนาภาพหนึ่ง ที่เปลี่ยนอากาศข้างต้นนี้ พระยาสมบูรณ์ธนสาร และคุณหญิง รู้สึกซึมกับอากาศจนเบื่อเสียแล้ว ในปีนี้จึงตกลงกันว่า จะไปเปลี่ยนอากาศที่จันทบุรี ฉะนั้นในวันเสาร์ที่ ๒๕ แห่งเดือนเมษายน เรือ "ภาณุรังษี" จึงเป็นพาหนะที่นำท่านทั้งสองนี้ ไปสู่จังหวัดจันทบุรพร้อมด้วยลูกหลานและบริวาร

เมื่อเจ้าคุณและคุณหญิงสมบูรณ์ถึงบ้านที่พักในจันทบุรเรียบร้อยแล้ว ต่างแยกไปจัดแจงเข้าของตามห้องที่พักของตน ในทันใดนั้น เหตุอันมิได้คาดหมายก็อุบัติขึ้น เสียงคุณหญิงร้องขึ้นในห้องของเธอดังก้อง ยิ่งเสียกว่าเสียงร้อง ของผู้ หญิงฝรั่งที่เห็น หนูตัวจิ๋ว ๆ

"คุณคะ! เจ้าคุณ!! มานี่เร็ว!!!"

เจ้าคุณ วิ่งอกตั้งหน้าตื่นเข้าไปในห้องด้วยลักษณาการแห่งเจ็กตื่นไฟ เห็นคุณหญิง

ทุนศิริยะอยู่ ถ้าแม้ไม่เดิรด้วยความเริยบและเที่ยงตรงแล้ว ก็จะทำน้ำหกเย็นแน่นอน ข้อนี้เทียบตรงกับความจริง ถ้าท่านไม่รักษาใจให้สงบและมั่นคง ท่านก็เย็นผู้ทำให้กำลังอันมีค่าของตนเองหกหรือรั่วไหลไปโดยเปล่าประโยชน์เพราะความหวั่นไหวตื่นเต้น.

อนึ่งการหายใจกับความริบ เย็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกันอยู่มาก ถ้าสังเกตการหายใจของคนริบร้อน จะเห็นได้ว่า มี ๒ ประเภท คือ อาจจะกลั้นหายใจอย่างหนึ่ง หรืออาจจะหายใจสั้นอย่างผิว ๆ (ใช้แต่ส่วนบนของปอด) อีกอย่างหนึ่ง การหายใจยาว ๆ โดยมีจังหวะสม่ำเสมอย่อมเห็นเครื่องช่วย แก้อาการริบร้อนได้อย่างดี.

การริบไม่มีคุณเลย ทางที่ดีควรทำใจเย็นให้มากที่สุดที่จะเย็นไปได้ ควรบังคับความริบให้เย็นทาสของท่าน อย่าปล่อยให้เย็นนาย.

◎ ยามตะกลาม ยามหิว เย็นทิวท่า ชุบโภชนา- หารอร่อย ชิ้นร้อยเท่า
ยามจำพราก จากเรือน ห่างเพื่อนเคล้า ครั้นคืนเหย้า เร้าบรรโลม ชุบโฉมเอย ฯ

พระศรี นิพนธ์

"กระผมได้คิดแล้วเหมือนกัน จึงได้รีบ โทรเลขไปยังกัปตันเรือภาณุรังษี ว่า "ตรวจคนโดยสารทุกคนและค้นทั่วเรือ แล้ว ไม่พบหีบที่ต้องการ"

ท่านเจ้าคุณประมุข ฯ รับโทรเลขตอบจาก กัปตันเรือไปอ่านสักครู่หนึ่ง ใบหน้าของท่าน เคร่งเครียด แสดงว่ากำลังใช้สมอง เท่า หรือมากกว่าเมื่อคราวออกความเห็นในที่ประชุมสมุหเทศาภิบาลที่กรุงเทพ ฯ เสียอีก ผลที่ท่านใช้สมองอยู่ราว ๕ นาทีเศษนั้น คงกลั่นเป็นคำพูดได้ดังนี้

"เมื่อปรากฏว่าไม่มีตกค้างอยู่บนเรือแน่ มันก็ต้องหายบนบก—ที่นี่ ตำรวจและเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองตกลงต้องรับบาปอันนี้ไว้ พวกเราจะต้องได้หีบนั้นคืนมา เสียเท่าไรเสียไป ขอให้คุณพระระลึกไว้ด้วยว่า เจ้าของหีบทำหน้าที่อะไรอยู่ในเวลานี้ มันอาจเป็นเครื่องวัดความ สามารถในการ ปกครอง และตำรวจของเราก็ได้ ฉะนั้นเราจะต้องได้หีบเครื่องเพ็ชร คืนภายในเร็ววันที่สุด"

พระจันท ฯ กับพระชิตนรพาล กลับจากประชุมพร้อมด้วยความหนักใจ พระชิต ฯ เดินย่นว่า "พอทรายเรื่อง ผมสั่งให้สืบสวนอย่างจะมักเขม้นทันที ไม่ได้นิ่งนอนใจเลย ถ้าได้คืนก็ดีไป ถ้าไม่ได้คืน ใครจะเย็นผู้ รับบาป คุณพระ"

"ด้วยกันแหละน่ะ พระ!"

"แต่ผมมันอยู่หัวแถวเสมอ"

◎ ◎ ◎

ขณะนั้นคน ทั้งสอง กำลัง เดินผ่าน มา ทาง บ้านที่พักพระยาสมบูรณ์กับคุณหญิง พอดี เจ้าคุณสมบูรณ์โผล่หน้าต่างออกมา จึงร้องเชิญคนทั้งสองเข้าไปในบ้าน เจ้าคุณมีลักษณะสมบูรณ์ทั้งร่างกาย ที่สมบูรณ์มาก คือ ท้อง อายุสูงกว่า ๔๐ ส่วนคุณหญิง อายุไม่เกิน ๓๐ รูปร่างตรงกันข้ามกับเจ้าคุณผู้สามี คือ สะโอดสะอง และส่วนท้องยังไม่สมบูรณ์ นิสัยเป็นผู้ที่ชอบแต่งกาย ด้วยเครื่องอาภรณ์อันมีค่า เจ้าคุณและคุณหญิงได้ต้อนรับคุณพระทั้งสองพอสมควร

"พบหีบเครื่องเพ็ชรของดิฉันแล้วหรือคะ?" คุณหญิงทำลายความเงียบขึ้นก่อน

"ยังไม่พบมิได้ครับ แต่หวังว่าคงจะได้ในไม่ช้า" พระชิต ฯ ตอบ บิดหนวดอันไม่สู้จะงามและมองดูเธอ พลางนึกอยู่ในใจว่าเจ้าคุณนี่ ไม่น่าจะมีเมียสวยถึงเพียงนี้

"คุณแม่ได้บอกแล้วว่า อย่าเอามา มันจะหาย" เธอกล่าวต่อไป

กำลังค้นหีบผ้ากะจุยกระจาย

"อะไรกัน แม่สวาสดิ์? ร้องเอาตกอกตกใจ"

"โธ่! โธ่!! นี่จะทำยังไงเล่าคะ หีบเครื่องเพ็ชรหายเสียแล้ว"

"หาย!" เจ้าคุณอุทานได้คำหนึ่ง ก็รู้สึกว่าอะไรไม่ทราบก้อนขนาดเบื่องแล่นขึ้นมาจุกอยู่ที่ลำคอ แต่ท่านสู้อุตส่าห์กลืนลงไปได้โดยไม่สู้ลำบากนัก "นี่หายจริง ๆ หรือนี่?"

"โธ่! เจ้าคุณก็ ดิฉันจะโกหกเอาวิมานอะไรนะ ว่าแต่ไปแจ้งความเร็ว ๆ เข้าเถอะ ขืนโมยจันทบุรีเขาว่าชมไม่ใช่หรือคะ บอกแล้วว่าอย่ามา_อย่ามาเลย ไม่เชื่อ ขืนจะมา ถูกลองดีเข้าแล้วเห็นไหมล่ะ สมน้ำหน้า!!"

◎ ◎ ◎

เมื่อปรากฏว่า หีบอาภรณ์ซึ่งบรรจุเข็มขัดทองคำ แหวนและตุ้มหูเพ็ชร กำไลก้านแข็งลงยา ฝังเพ็ชร อันมีราคาเกิน ๓,๐๐๐ บาท ของภรรยาข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ เกิดหายขึ้นในจังหวัดจันทบุรีเช่นนี้ เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองท้องที่ผู้น้อย จึงรายงานด่วนขึ้นไปตามลำดับชั้นถึงที่สุด เย็นเวลาถึง ๒ วันเต็ม ๆ ที่จันทบุรเกิด โกลาหลกันอย่างขนานใหญ่ ข่าวยังได้ระบาดออกนอกจังหวัดไปถึงกรุงเทพ ฯ ข่าวรายวันลงข่าวอย่างซู่ซ่าครึกโครม แม้ข่าวยิงเข้าของโรงสีมีชื่อตาย แต่ข่าวร่องรอยของคนร้ายรายนี้ ไม่ปรากฏออกจากริมฝีปากของเจ้าหน้าที่ หรือในหน้าหนึ่งหน้าใดของหนังสือข่าวเลย เจ้าหน้าที่ได้พยายามทุกทางที่จะให้ได้ตัวคนร้ายมา เจ้าหน้าที่ต่าง ๆ ได้ถูกเรียกไปประชุม ผู้เย็นประมุขกำลังนั่งรออยู่ในห้องรับแขก

"ผมเรียกคุณพระทั้งสองมาที่นี่" ท่านเจ้าคุณผู้เย็นประมุขกล่าวขึ้น อย่างเอางานเอาการ "เพราะอยากทราบรายละเอียดในเรื่องหีบเครื่องเพ็ชรที่เกิดมาหายขึ้นในจันทบุร"

"คุณหญิงสมบูรณ์บอกว่า ก่อนที่ท่านจะไปลงเรือ ท่านจำได้ว่าได้บรรจุเครื่องเพ็ชรลงในหีบกับมือของท่านเอง ในระหว่างเดินทางไม่ได้เปิดหีบใหญ่ที่บรรจุหีบเครื่องเพ็ชรขึ้นดูเลย จนกะทั่งถึงจันทบุร จึงได้เปิดออก แต่หีบเครื่องเพ็ชรได้หายไปเสียแล้วโดยปราศจากร่องรอย" พระจันทบุรารักษ์รายงาน

"คุณพระไม่คิดบ้างหรือว่า ไอ้หีบเครื่องเพ็ชรนั้นอาจหายหรือตกค้างอยู่บนเรือก็ได้"

มันช่างง่ายดายเสียเหลือเกิน ที่สุภาพ ชิต ฯ เอ่ยตัดบทขึ้นลอย ๆ "เขาไม่มีความสตรีเช่นคุณหญิงทำอะไรผิดลงไป แล้วบอกว่า ผิดอะไรเลย"

เขลาไปนิดเดียว ทุกคนในห้องพากันสงบเงียบดุจฟังพระธรรมเทศนาอยู่เย็นครู่ใหญ่ จนความโกรธของจันท ฯ และพระชิต ฯ ค่อย ๆ บรรเทาลงและชักรู้สึกขบขัน ต่างทำลายความเงียบด้วยการหัวเราะคิกคักในลำคอและพยายามหยุดด้วยความลำบากยิ่ง

"ตกลงคุณหญิงก็ไม่ได้เอาหีบเครื่องเพ็ชรติดตัวมาด้วย" เย็นทิของพระจันท ฯ ที่จะแก้ลำ "แต่หีบที่คุณหญิงไม่ได้เอามานี่แหละ ทำให้เจ้าหน้าที่ตั้งแต่ชั้นผู้น้อยไปจนถึงสมุหเทศาภิบาล พากันโกลาหลไปหมด ต้องเสียงานเสียการเสียเวลา เสียอะไรร้อยแปด"

"คนทุกคนย่อมจะมีเวลาพลาดบางคราวนะคะ" คุณหญิงตอบด้วยเสียงอันไม่แจ่ว

"แล้วนี่จะทำยังไงกับคนที่จับมา" พระขวัญไปไม่น้อย" หันไปทางเลขานุการ "ไปถามคนที่จับมาดูทีหรือว่า จะทำขวัญให้สัก ๕๐ บาท เขาจะพอใจไหม?" เลขานุการออกไปสักครู่หนึ่ง กลับเข้ามารายงานว่า "เขาพอใจครับผม"

"ใต้เท้าควรจ่ายเงินค่าทำขวัญรายนี้" พระจันท ฯ หันมาทางเจ้าคุณสมบูรณ์ "เพราะพูดตามความจริงแล้ว คุณหญิงได้ทำความยุ่งยากให้แก่พวกกระผม เป็นราคามากกว่า ๕๐ บาทนัก"

ด้วยอารมณ์ค่อนข้างไม่ดี เจ้าคุณสมบูรณ์ควักเงิน ๕๐ บาทส่งให้พระจันท ฯ แล้วชวนคุณหญิงกลับที่พัก เดรเอาผ้าเช็ดหน้าซับเหงื่อซึ่งมีมากตอนหน้าผากเย็นคราว ๆ พลางพึมพำไปว่า "อากาศจันทบุรีนี่ร้อนจริง!"

"คงชอบแต่งตัวเอาการ แม่ห้ามยังไม่พ้ง" พระจันท ฯ นึกอยู่ในใจแล้วกล่าวขึ้นบ้าง "ถ้าคุณหญิงเชื่อท่าน ก็จะไม่เกิดเรื่อง เข้าของ—"

"คุณไม่ต้องมาสอนดิฉัน!" คุณหญิงขึ้นเสียงเขียวสวนควัน โดยพระจันท ฯ พูดยังไม่หมดความดี

"นั่น มัน ไม่ใช่ กงการ อะไร ของ คุณพระนี่นา" เจ้าคุณช่วยสำทับพระจันท ฯ

"กระผมขอโทษใต้เท้า แท้จริงกระผมมิได้มีเจตนาดังที่คุณหญิงกล่าวเลย" พระชิต ฯ เห็นท่าไม่ดี จึงพยายามกลบเรื่องโดยเอ่ยถึงหีบเครื่องเพ็ชร กลับถูกเจ้าคุณขัดอย่างชาเย็นว่า "เรา! จะเย็นผู้พยแน่นอน"

ทั้งสอง คนกลับ จากบ้านที่พัก เจ้าคุณสมบูรณ์ พร้อมด้วยความหนักใจเย็นครั้งที่สอง พระชิต ฯ คงย่นตามเคย "ยายคุณหญิงนี่ก่อกรรมให้เราแท้ ๆ อยู่กันมาแต่ไหนแต่ไร ไม่เห็นมีไอ้เรื่องชะนิดนี้ นี่เราคงไม่มีเวลาสงบกันอีกนานซินะ คุณพระ" พระจันท ฯ ไม่ตอบว่ากะไรคร่างออกมาเบา ๆ ว่า "ฮือ!"

◎ ◎ ◎

๑๔ นาฬิกา เศษ แห่ง วันต่อ มาอีก ๒ วัน เจ้าหน้าที่ในท้องที่อำเภอขลุง ส่งตัวชาย ผู้หนึ่ง กับหีบเหลือง พร้อมด้วยสำนวนคำไต่สวน ยกใหญ่ เรื่องนี้ ทำให้พระชิต ฯ ดีใจเสียยิ่งกว่ารวยญาติมิตร รีบนำตัวชายผู้นั้นไปยังศาลากลางจังหวัดโดยด่วน เพื่อพบกับพระจันท ฯ ต่อไป และได้ให้เจ้าหน้าที่ไปเชิญ เจ้าคุณ สมบูรณ์ กับ คุณหญิง มา ที่ ศาลากลาง คุณหญิงพร้อมด้วยเจ้าคุณของเธอโผล่เข้าไปในห้อง ด้วย อาการ อันไม่ผาสุกนัก พระชิต ฯ รีบเสนอ "ได้ตัวคนร้ายพร้อมทั้งหีบแล้วครับ คุณหญิง!" เจ้าคุณและคุณหญิงมองดูตากันเลิกลั่ก แสดงความอึดอัดใจอยู่สักครู่หนึ่ง คุณหญิงจึงพูดอ่อย ๆ ออก มา ได้ โดยไม่ ต้อง พิจารณา ดู หีบ เลยว่า

"นั่นไม่ใช่หีบของดิฉันหรอกค่ะ"

"ไม่ใช่หีบของคุณหญิง!" พระชิต ฯ และพระจันท ฯ ร้องพร้อมกัน เกือบเป็นเสียงตะโกน

"ค่ะ ความจริง—ว่า—ที่จริง คุณพระจะว่าดิฉันยังไงก็ตามเถอะ

"ดิฉันพึ่งได้รับจดหมายจาก คุณแม่เที่ยวเมลุ้นเองว่า ท่านพยหีบอยู่ที่บ้าน คงลืมทิ้งไว้! เวลาไปหน่อยนะคะ"

เหตุการณ์ที่ไม่แน่นอนนั้น คือ สิ่งซึ่งอาจเกิดหรือไม่เกิดแล้วแต่พฤติการณ์ เหตุการณ์ที่ไม่แน่นอนนี้ โดยมากเป็นเรื่องที่เกี่ยวแก่การงานของผู้อื่นด้วย และการงานของผู้อื่นย่อมแล้วแต่ใจของเขา แต่สภาพใจเป็นสิ่งที่รู้จักแปรผันไปต่าง ๆ ไม่ยุติเอาเป็นแน่นอนฉะนั้น การรู้เหตุการณ์ในอนาคต ย่อมไม่หมายถึงเหตุการณ์อันไม่แน่นอนนี้ด้วย และเหตุการณ์ในอนาคตที่จะกล่าวต่อไปนี้ ประสงค์แต่เหตุการณ์ในอนาคตที่แน่นอนเท่านั้น

ถ้ามนุษย์ทุกคนในโลก ต่างพากันล่วงรู้เหตุการณ์ในอนาคตแห่งชีวิตตามความหมายที่กล่าวแล้ว การงานต่าง ๆ ในโลกจะต้องพากันหยุดชะงัก

สำหรับตัวเราเอง เราจะไม่ขยันขันแข็งอะไรมากนัก เพราะเราทราบแล้วว่า เราจะตายเมื่อใด กิจการที่เราจะทำขึ้นด้วยความอุตส่าห์ ถ้าหากเรารู้ความตาย เราจะละเลยเสียด้วยความท้อแท้ ซึ่งถ้าแม้เรากระทำขึ้นแล้วจะเกิดประโยชน์อีกเป็นอเนก นอกจากนี้ เราจะทำอะไรไม่ได้เลย เพราะอะไร — เพราะเหตุการณ์ที่ไม่แน่นอนนั้น คือ สิ่งซึ่งอาจเกิดหรือไม่เกิดแล้วแต่พฤติการณ์ เหตุการณ์ที่ไม่แน่นอนนี้ โดยมากเป็นเรื่องที่เกี่ยวแก่การงานของผู้อื่นด้วย และการงานของผู้อื่นย่อมแล้วแต่ใจของเขา แต่สภาพใจเป็นสิ่งที่รู้จักแปรผันไปต่าง ๆ ไม่ยุติเอาเป็นแน่นอนฉะนั้น การรู้เหตุการณ์ในอนาคต ย่อมไม่หมายถึงเหตุการณ์อันไม่แน่นอนนี้ด้วย และเหตุการณ์ในอนาคตที่จะกล่าวต่อไปนี้ ประสงค์แต่เหตุการณ์ในอนาคตที่แน่นอนเท่านั้น

ถ้ามนุษย์ทุกคนในโลก ต่างพากันล่วงรู้เหตุการณ์ในอนาคตแห่งชีวิตตามความหมายที่กล่าวแล้ว การงานต่าง ๆ ในโลกจะต้องพากันหยุดชะงัก

สำหรับตัวเราเอง เราจะไม่ขยันขันแข็งอะไรมากนัก เพราะเราทราบแล้วว่า เราจะตายเมื่อใด กิจการที่เราจะทำขึ้นด้วยความอุตส่าห์ ถ้าหากเรารู้ความตาย เราจะละเลยเสียด้วยความท้อแท้ ซึ่งถ้าแม้เรากระทำขึ้นแล้วจะเกิดประโยชน์อีกเป็นอเนก นอกจากนี้ เราจะทำอะไรไม่ได้เลย เพราะอะไร — เพราะ

ต่างคนต่างก็พากันหมายแย่งแต่ประโยชน์ฝ่ายเดียว และใครเล่าจะเป็นผู้รับการเสียประโยชน์แห่งการงานทั้งหลาย

ดังนี้ จะไม่เป็นการดีกว่าหรือ ที่เราต่างไม่ทราบเหตุการณ์ในอนาคต และพากันดำเนินชีวิตฝ่าอนาคตอันมืดด้วยความพยายามอย่างดีที่สุดของเรา คาดหมายแต่ผลธรรมดาอันจะเกิดแก่งานการที่เราทำโดยปกติ เท่านั้นดีกว่าที่จะเกิดการช่วงชิงกันอย่างโกลาหลทั้งนี้ คือ ให้เราพอใจในความเป็นอยู่แห่งชีวิตของเรานี้เถิด อย่ามั่นหมายในสิ่งที่นอกเหนือธรรมชาตินักเลย เว้นแต่ — และ — จนกะทั่ง เราจะได้บรรลุภูมิธรรมอันประเสริฐสุดซึ่งพึงทราบเหตุการณ์ในอนาคต และไม่หวั่นไหว แต่การที่จะพาตัวเราให้บรรลุถึงภูมิธรรมเพียงนั้น น่าจะเป็นเพียงความฝันมากกว่าความจริง และเมื่อเป็นเช่นนี้ จะไม่เป็นการสมควรหรอกหรือที่จะคิดว่า ทุกสิ่งในชีวิตของเราได้เหมาะเจาะด้วยประการทั้งปวง.

เราควรทราบเหตุการณ์ในอนาคตหรือไม่ ?

มติ. ว. สารคาม

ชีวิตของมนุษย์เป็นสิ่งรู้จักแปรผัน มีสุขแล้วก็เปลี่ยนเป็นมีทุกข์ มีทุกข์แล้วก็เปลี่ยนเป็นมีสุข ไม่แน่นอนคงที่อยู่ได้ วันนี้เป็นอย่างนี้ พรุ่งนี้เป็นอย่างอื่น

ชีวิตของมนุษย์ดำรงอยู่ไม่นานนัก วันคืนที่ล่วงไปล้วนแต่พาให้มนุษย์เข้าไปใกล้มรณะโดยเที่ยงแท้และโดยไม่มีทางหลีกเลี่ยง ดังนี้จะเป็นการน่าสมเพชข้างหรือไม่ ที่ชีวิตอันมีอยู่นิดเดียวเท่านี้ ยังต้องผจญความทุกข์อยู่อีก

ความทุกข์เป็นสิ่งที่เราท่านพากันหลีกหนีเพราะความกลัว บางทีเราก็เลี่ยงได้ บางทีเราก็เลี่ยงไม่ได้ แล้วแต่ต้นเหตุของมัน

เหตุบางอย่างอยู่ในอำนาจเราแท้ ๆ เราอาจกำจัดเหตุนั้น ๆ เพื่อปลดเปลื้องความทุกข์หรือบรรเทาความทุกข์ให้น้อยลง เช่นในเรื่องโรคภัยไข้เจ็บบางอย่าง แต่ก็มีเหตุบางอย่างที่อยู่เหนืออำนาจของเรา มันทำให้เราได้รับความทุกข์โดยไม่มีทางหลีกเลี่ยงได้

และดังนี้จะเป็นการดีหรือไม่ ที่เรามนุษย์ทุกคนในโลกนี้ควรรู้ เหตุการณ์ในอนาคตแห่งชีวิต รู้ว่าเมื่อไรเราจะสุข _ เมื่อไรเราจะทุกข์

ถ้าไม่พิจารณาให้ถ่องแท้ ใคร ๆ ก็ต้องยอมรับเป็นเสียงเดียวกันว่า “การที่สามารถรู้เหตุการณ์ในอนาคตแห่งชีวิตเป็นสิ่งที่ประเสริฐสูงสุด” เพราะเมื่อทราบเช่นนี้ จะเป็นการดี จะควรหลีกเลี่ยงความทุกข์ในอนาคตที่จะเกิดมีมา แต่ความคิดเช่นนี้จะระงับไปทันทีเมื่อได้ไตร่ตรองถึงผลร้ายอันจะเกิดมีขึ้น จากการที่เราจะทราบเหตุการณ์ในอนาคตแห่งชีวิต ชั้นแรกควรเป็นที่เข้าใจเสียก่อนว่า “เหตุการณ์ในอนาคตแห่งชีวิต” ทั้งที่อยู่ในอำนาจเรา หรือนอกอำนาจเรา อาจแยกได้เป็น ๒ ประการ คือ เหตุการณ์ที่แน่นอนประการหนึ่ง และเหตุการณ์ที่ไม่แน่นอนประการหนึ่ง เหตุการณ์แน่นอน เป็นสิ่ง ซึ่ง จะต้อง เกิดขึ้น อย่างแน่ ๆ แม้พยายามจะระงับสักเพียงใดก็ดี

หนุ่มสาวแก่ และล้วนแต่เย็นขุนนาง มียศ ศักดิ์เย็น เจ้าคุณ คุณพระ คุณหลวง คุณหญิง คุณนาย และอย่างน้อยที่สุดก็เย็นบุตรธิดา ของท่านเหล่านั้น ซึ่งล้วนแต่เย็นผู้ดีมีตระกูลสูงทั้งสิ้น จะมีอยู่ก็สักคนหนึ่งซึ่งเย็นอย่างยิ่งน้อยที่สุด คือตัวข้าพเจ้า เพราะทั้งไม่มียศบรรดาศักดิ์และเกิดในตระกูลสูง และนี่เย็นปัญหาที่ทำให้ข้าพเจ้าสงสัยนักหนา ว่าทำไมคุณบรรเจอดจึงเชิญข้าพเจ้า ซึ่งไม่มีทั้งเกียรติยศ และที่ยิ่งร้ายขึ้นไปก็คือ ไม่รู้จักกันเลย

งานในคืนนี้พุ่มเพียบโอ่โถง สมศักดิ์กับที่เจ้าของบ้านเย็นมหาเศรษฐีทุกอย่าง เสียงเครื่องสายที่กำลังบรรเลงเพลงทะยอยนอกจากระเบียงหน้าตึก ทำความครึกครื้นรื่นเริงให้แก่ผู้รับประทานทั่วหน้า เว้นแต่ข้าพเจ้ามันรู้สึกหงอยเหงาเสียเหลือเกิน แขกที่มาในคืนนี้ถึงแม้จะรู้จักกันโดยมาก แต่ก็ไม่เคยสนทนา มีอยู่สองสามคนที่พอจะสนทนากันได้ก็ไปนั่งอยู่ห่าง ๆ เหลืออยู่อีกคนหนึ่งคือ คุณเฉลียว เกียรติก้อง หล่อนนั่งอยู่เคียงท่านเจ้าของบ้าน แต่หล่อนก็สูงเกินความจำเย็นที่จะต้องมาสนทนากับข้าพเจ้าในเวลานี้ หล่อนเย็นถึงบุตรพระยา ข้าพเจ้าเย็นแต่เพียงบุตรคนสามัญที่จน ๆ คนหนึ่ง การที่ถือความสูงต่ำระหว่างชั้นบุคคลนั้น สำหรับผู้อื่นก็พอปานกลาง แต่สำหรับคุณเฉลียวแล้วหล่อนไม่ยอมเย็นอันขาด

ความจริง ถ้าจะพูดถึงความสนิทสนมฐานเพื่อนฝูงระหว่างหล่อนกับข้าพเจ้าแล้ว พอจะนับว่าใช้ได้ เคยเย็นเพื่อนร่วมโรงเรียนกันมาแต่เด็ก ๆ และเมื่อโตขึ้นมานี่ก็ยังได้พบปะสนทนากันเสมอ แต่สำหรับนิสัยของหล่อนข้าพเจ้าทราบดีมานานแล้ว เวลาที่แขกเหรื่อกำลังท่วมหน้าเช่นนี้ ความพอใช้เหล่านั้นจะเย็นความจริงอยู่ไม่ได้เลย ครั้งนี้ ไม่ใช่ครั้งแรกที่ข้าพเจ้าโดน ข้าพเจ้าเคยโดนมาหลายหนแล้ว แต่ข้าพเจ้าไม่ใช่พวกแมลงวันที่คอยตอมหล่อน และบูชาหล่อนเย็นเทพธิดาจึงไม่รู้สึกแปลกอย่างไร เมื่อเจอกันในที่ ๆ หล่อนเห็นสมควรก็ทักทายปราศรัยอย่างคนที่สนิทสนม แต่ที่ ๆ หล่อนไม่เห็นสมควร ข้าพเจ้าก็ยอมให้หล่อนมองเล่นอย่างคนใช้ คุณบรรเจอดคงรู้สึกว่าข้าพเจ้าหงอย เธอใช้เวลาหันมาพูดกับข้าพเจ้าบ้าง และย่อย ๆ เสียด้วย ซึ่งข้าพเจ้าถือเอาเย็นบุญคุณอย่างสูง เพราะไม่เช่นนั้น ข้าพเจ้าก็ต้องกลายเย็นตัวตือกต่อยอะไรตัวหนึ่ง ที่นั่งเย็นเบื่อ ไม่มีใครเขา

ไม่ก่อเวร

โดย "นาลี"

ในงานขึ้นบ้านใหม่ ของ นายบรรเจอด เพ็ญเพียร มหาเศรษฐีหนุ่มแห่ง กรุงสยาม ข้าพเจ้าก็ได้รับบัตรเชิญ แต่พยายามเท่าใด ก็นึกไม่ออกว่า เคยรู้จักนายหรือคุณบรรเจอด คนนี้ที่ไหน นอกจากเคยเห็นภาพในหนังสือข่าวครั้งหนึ่ง และทราบประวัติย่อ ๆ ตามที่หนังสือข่าวฉะบับนั้นกล่าว ว่าชั้นแรก นาย บรรเจอด คนนี้ก็เป็น ชาว พระนคร ๆ ธรรมดา ต่อมาออกไปก่อร่างสร้างตัวทางปักษ์ใต้เพียงหก _ เจ็ดปี ก็กลับกลายเป็นมหาเศรษฐีมีเงินนับเป็นล้าน ๆ และเวลานี้ พึ่งเข้ามาอยู่ในพระนครได้ สักเดือนหนึ่ง จะเพราะอยากรื้อความทรงจำ หรือ กลัวว่า ถ้างานของคุณบรรเจอดขาดข้าพเจ้าไปแล้วจะขาดความครึกครื้นไป อย่างใดอย่างหนึ่ง ข้าพเจ้าก็ตกลงใจว่า จะไป

ตั้งแต่นำตัวเข้ามาในห้องรับแขก ได้รับการปฏิสันถาร จากเจ้าของบ้าน อย่างแขกผู้มีเกียรติยศผู้หนึ่ง จนมานั่งโต๊ะอาหารซึ่งห่างจากเจ้าของบ้าน ประมาณสักสามศอก เสียเวลาสังเกตและพิจารณาตามใบหน้า ร่างกาย ท่าทาง น้ำเสียงไปสักครึ่งชั่วโมงแล้ว ก็ยังไม่มีอะไรที่พอจะให้ความรู้ว่า ข้าพเจ้าเคยรู้จักหรือเคยพบคุณบรรเจอดคนนี้ที่ไหน นอกจากที่เห็นในเดี๋ยวนี้ว่า เป็นชายหนุ่มที่มีอายุอยู่ในวัยสี่สิบแปด หรือ สี่สิบเก้าปี ร่างสง ใบหน้าเหี้ยมเกรียม อย่างคนที่ถูกตรากตรำจากการงาน ไว้หนวดงามที่ริมฝีปาก ท่าทางผึ่งผาย และสิ่งที่ข้าพเจ้าแน่ใจที่สุด ก็คือว่า ครั้งนี้เป็นครั้งแรกในชีวิตที่ข้าพเจ้าได้ รู้จักบุคคลผู้นี้

คุณบรรเจอด คงรู้สึกว่า ถูกข้าพเจ้ามองมาก เธอหันมาทางข้าพเจ้า และถามว่า

"หวังว่าคุณ คงจำผมได้ดี"

"ครับ ผมจำคุณได้" ข้าพเจ้าตอบไปอย่างแกน ๆ

เธอหัวเราะเบา ๆ ซึ่งทำเอาข้าพเจ้าถึงกับสะดุ้ง

ที่จริง แขกที่มาในคืนนี้หลายสิบคน ทั้ง

"ทำไม?"

"กันว่า คราวนี้หล่อนเห็นจะยอมเปลี่ยนนามสกุล เกียรติก้อง มาเป็น เพ็ญเพียร เสียแน่แล้ว" เขาพูดต่อไป "แกไม่เห็นดอกหรือ? ไม่ว่าคุณบรรเจอดจะไปทางไหน หล่อนเป็นเดิรติดไปด้วยเสมอ เมื่อกี้กันยังแอบทะเล้นไปเห็นเขาเดิรลงไปในสวนลำพังสองต่อสอง"

ข้าพเจ้าหัวเราะเขา ๆ พร้อมกับพะยักหน้าแสดงว่าเห็นร่วมกับเขาอีกครั้งหนึ่ง

"แต่อย่าพูดไปเลย คนอื่นเขาได้ยินเข้าน่าเกลียด" ข้าพเจ้าเตือนสติ

ความจริง สำหรับเฉลียว ถ้ายกเอาความรังเกียจศีลธรรมอย่างนั้นทิ้งเสีย หล่อนก็ไม่มีอะไรที่จะต้องถูกติ หล่อนเป็นหญิงที่งามพร้อมด้วยมารยาท ใบหน้าอ่อนหวาน มีเค้าขอกว่าเป็นคนช่างคิด ท่าทางสงบเสงี่ยม แม้ข้าพเจ้าเอง ที่เคยถูกหล่อนเหยียดบ่อย ๆ ก็ยังอดชมในบางครั้งไม่ได้ และการที่ติบางทีจะเป็นความคิดเห็นของข้าพเจ้าผู้เดียว ผู้ที่ไม่เคยถูกหล่อนดูถูก อาจจะไม่ยอมเห็นพ้องด้วย เพราะผู้ที่หล่อนเห็นสูงเสมอนั้น หล่อนก็แสดงกิริยาอ่อนโยนน่ารัก จนไม่มีอะไรจะติ

เรื่องความชิดเชื้อสนิทสนม ระหว่างหล่อนกับคุณบรรเจอดในคืนนี้ ข้าพเจ้าได้ยินเสียงกะซิบกะซาบกันมาหลายคนแล้ว ไม่ฉะเพาะแต่หลวงสิทธิ์ฯ ความจริง ถ้าจะคิดไปก็ไม่ใช่สิ่งที่แปลก สิ่งที่ทำให้แปลกก็มีอยู่ว่า ตามเสียงเล่าลือ คุณเฉลียวไม่มีความรัก และยังไม่เคยรักใครเลย ข้าพเจ้าไม่เชื่อว่าหล่อนไม่เคยรักใคร แต่ที่หล่อนไม่ยอมแต่งงานกับใครตามความเห็นของข้าพเจ้า ก็เพราะความสูง ๆ ต่ำ ๆ นี่เอง ถ้าหล่อนยอมเปลี่ยนนามสกุลตามที่หลวงสิทธิ์ฯ ว่า ก็แปลว่าหล่อนพอใจในความสูงของมหาเศรษฐีหนุ่มคนนี้เข้าแล้ว

หลวงสิทธิ์ฯ ชวนข้าพเจ้าให้ไปดูภาพยนตร์ ข้าพเจ้ารับคำ และออกเดิรไปด้วยกัน เราทั้งสองเลือกเก้าอี้ทางด้านขวาริมเต็นท์ แล้วก็ลงมือทั้งนั่งดูนั่งคุยกันเรื่อยไป

พอถึงเวลาอันสมควร แขกเหรื่อทั้งหลายต่างก็ลาเจ้าของบ้าน ส่วนข้าพเจ้านั้น แน่ใจมาตั้งสองชั่วโมงแล้วว่า จะต้องริบลาไปเสียให้พ้นหูพ้นตาจาก คฤหาสน์เพ็ญเพียรนี่เสียที เพราะมันไม่เป็นมงคลเลย ถ้าหากคุณบรรเจอดเธอยังเอิญจำได้ขึ้นมาในเวลานี้ ว่าข้าพเจ้าไม่ใช่เพื่อนของแก แต่โอกาสไม่ยอมอำนวยให้เป็นไปตามความตั้งใจเสียเลย คุณบรรเจอดรับคำลำลาของแขกอื่น ๆ ไม่มีเวลา

เอาใจใส่ ถ้าเขาเอาใจใส่ ก็เพราะเขาอยาก จะดูความเป็นผู้ดีพอจะวางหน้าให้ห้องอาจสีหน้าให้ยิ้มแย้มได้บ้าง เฉลียวมองข้าพเจ้าด้วยสายตาอันอิจฉา เพราะที่ถูกคุณบรรเจอดควรจะพูดกับหล่อนมากกว่าใคร ๆ แต่นี่กลับไพล่มาพูดกับข้าพเจ้ามากไปกว่าหล่อน ข้าพเจ้ายิ้มและก้มศีรษะให้หล่อนนิดหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้ารู้ดีว่า ความสนิทสนมระหว่างหล่อนกับข้าพเจ้าที่เรียกว่าพอใช้นั้น คราวนี้คงเหลือเพียงครึ่งเดียว — — แต่ก็ช่างเถอะ

เสร็จจากการรับประทานอาหาร แขกเหรื่อทั้งหลายก็ย่อยออกไปหย่อนอารมณ์ตามที่ต่าง ๆ ที่กลางสนามมีภาพยนตร์กลางแปลงจำอวด บนตึกจัดให้มีละครร้อง กับระบำสลับฉาก ข้าพเจ้ารู้สึกตัวว่าไม่เหมาะสำหรับอยู่บนตึก จึงเลี่ยงลงมาเดินเล่นข้างล่าง ไถลเดินไปที่โน่นนิดที่นี่หน่อย ฆ่าเวลาพอให้ถึงเวลาอันสมควรพอที่จะลาเจ้าของบ้านไปได้ ความตั้งใจที่ว่าเกรงงานของคุณบรรเจอดจะขาดความรื่นเริง ถ้าขาดข้าพเจ้า แต่นี่ข้าพเจ้าเองจะกลับขาดความรื่นเริงแทนไปเสียแล้ว

ขณะที่ข้าพเจ้ากำลังยืนดูตัวคฤหาสน์เพ็ญเพียร ซึ่งก่อเป็นตึกสามชั้นอยู่ด้วยความพอใจ มีเสียงทักทางเบื้องหลัง ข้าพเจ้าเหลียวไปเจอหลวงสิทธิ์ฯ หลวงสิทธิ์ฯ เป็นเพื่อนที่ชอบพอรักใคร่กับข้าพเจ้ามากคนหนึ่ง

"ทำไมมายืนแอบอยู่ที่นี่ล่ะ ?" เขาพูด

"แอบที่ไหน กันยืนอยู่ออกโล่งโถงเช่นนี้" ข้าพเจ้าตอบ

หลวงสิทธิ์ฯ หัวเราะเบา ๆ

"ไม่ใช่ กันหมายความว่า ทำไมไม่ไปดูอะไร ?"

"กันไปดูมาหมดทุกอย่างแล้ว แต่ไม่ค่อยจะชอบ"

"แกเห็นจะชอบพอกับคุณบรรเจอดมานานแล้วกะมัง ?"

"เปล่า ! ไม่สู้นานนักหรอก" ข้าพเจ้าตอบด้วยอาการโล่งอก เพราะรู้สึกว่าคราวนี้ไม่ต้องโกหกมาก

"เย็นคนมีอัธยาศัยดีเหลือเกินนะ แกเห็นเย็นอย่างไร ?"

ข้าพเจ้าร้องว่า "หือ" และพะยักหน้ารับคำเขาด้วยความรู้สึกอันจริงใจ

"เออ ! — อีกอย่างหนึ่ง แกสังเกตหรือเปล่า ?" หลวงสิทธิ์ฯ กล่าวต่อไป

"อะไร ?" ข้าพเจ้าย้อนถามโดยความไม่รู้หนเหนือหนใต้จริง ๆ

"คุณเฉลียว"

ขณะนี้เกียรติยศเป็นมหาเศรษฐี เป็นคนมั่งมี กันทั้งสองคน ข้าพเจ้าก็เป็นฝ่ายผู้เริ่มพูดก่อนที่สุดของเมืองไทยไปแล้ว

ถ้าข้าพเจ้าไม่กล่าว บางทีท่านจะสงสัย นัต กับข้าพเจ้า ถ้าจะว่าไปแล้ว เป็นเพื่อนกันตั้งแต่อยู่บนเขาะ เพราะเกิดเดียวเดือนเดียวกัน บ้านอยู่เคียงกัน บิดามารดานับถือกันเสมือนอย่างญาติ เพราะฉะนั้น นัต กับข้าพเจ้าจึงเล่นหัวเล่าเรียนร่วมกันมาด้วยกันจนโต และเป็นเพื่อนรักที่สามารถตายแทนกันได้ ต่อมาเมื่อบิดามารดาของเขาตายลง และความจำเป็นในอาชีวะบังคับ จึงย้ายไปอยู่ที่อื่น แต่ก็ยังได้พบปะสนทนากันเสมอ ต่อมาอีกประมาณปีหนึ่ง เขาหายไปจากกรุงเทพฯ โดยไม่ได้รับคำลำลาหรือข่าวคราวอย่างใดเลย ข้าพเจ้าพยายามไต่ถามเพื่อนฝูงอื่น ๆ ก็ไม่ได้ความ นับเวลาตั้งแต่นัตหายไป จนมาเจอกันคืนนี้ ประมาณหก _ เจ็ดปีแล้ว และบัดนี้ข้าพเจ้าเข้าใจแล้วว่า ทำไมข้าพเจ้าจึงถูกคุณบรรเจอดเชิญ

ข้าพเจ้าเดินตามเขาไปถึงอีกห้องหนึ่ง พอย่างเข้าไปก็รู้ว่าเป็นห้องสมุด เขาชี้เก้าอี้ตัวหนึ่งข้างโต๊ะเขียนหนังสือยอกให้ข้าพเจ้านั่ง แล้วตัวเขาเองเลือกเอาอีกตัวหนึ่งซึ่งอยู่ตรงกันข้าม ก่อนที่ยังไม่ทันจะได้นั่งเรียบร้อยด้วยดีนั้นเกียรติยศเป็นมหาเศรษฐีเป็นคนมั่งมีกันทั้งสองคน ข้าพเจ้าก็เป็นฝ่ายผู้เริ่มพูดก่อน

"นัต! แกหายไปไหนและทำไมจึงต้องเปลี่ยนชื่อ?" ข้าพเจ้าถามเสียงเบา ๆ เสียงเบา ๆ จนผิดปกติของข้าพเจ้า คงทำให้เขานึกทายว่าข้าพเจ้าคิดอย่างไรซึ่งที่จริงก็ถูก นัต หัวเราะอย่างรื่นเริงพร้อมกับตอบว่า

"แกอย่าบ้าไปเลย กันไม่ได้ไปฆ่าใครเขาตายหรอก"

ข้าพเจ้าถอนหายใจ.

"แต่กันก็ยังไม่สว่างเลย ว่าทำไมแกจึงต้องทำตัวเช่นนี้ มันไม่เป็นเกียรติยศดอกหรือ? ถ้าใคร ๆ เขาทราบว่า นายนัต, แต่ก่อนเป็นคนจน ๆ และโดยน้ำพักน้ำแรงของตนเอง บัดนี้กลายเป็นมหาเศรษฐีมั่งมีที่สุดในเมืองไทย"

นัต ส่ายหน้าช้า ๆ "เปล่า! ถึงกันมาในนามของคุณบรรเจอด แต่กันก็ไม่ได้ยึดยังฐานะเก่า กันยอมแก่คนทุกคนที่ถาม. เอาเถอะ! แกนั่งฟังกันเล่าต่อไป, แล้วแกจะรู้ทั้งสองอย่าง ว่ากันหายไปไหนโดยไม่ได้บอกแกสักคำเดียว และทำไมจึงต้องเปลี่ยนชื่อ"

ข้าพเจ้านั่งเพื่อฟังเขาเล่าต่อไป นัต หยิบยุหรี่ที่มีอยู่ในหีบบนโต๊ะมาจุดสูบ อากัปกิริยา

หยุด หลุดจากคนนี้ถึงคนนั้น หลุดจากคนนั้นก็ถึงคนนี้ พอว่าง ข้าพเจ้าสับเท้าเข้าไปก็เผอิญเธอหันหน้าไปเสียทางอื่น และก็พอดีคนอื่นเข้ามาลาต่อไป ข้าพเจ้าเกือยจะนึกว่าแกแกล้งแต่ก็ไม่รู้จะทำอย่างไร ผลสุดท้าย ข้าพเจ้าก็เหลือเป็นคนสุดท้าย

ขณะที่ข้าพเจ้ากำลังยืนนึกหาคำอำลาเจ้าของบ้าน เศรษฐีหนุ่มก็ยื่นมือมาแตะที่ไหล่ข้าพเจ้า

"ชาญ! นี่แกจำกันไม่ได้จริง ๆ หรือก็ไหนว่ายังจำกันได้อย่างไรล่ะ?" เธอถาม

ข้าพเจ้าเคยจนแต้มมามาก แต่ก็ไม่มากมายเหมือนครั้งนี้ ไม่รู้จะตอบอย่างไรจึงพอจะให้รอดตัวไปได้ เงยหน้าขึ้นมองอีกครั้งหนึ่งเพื่อให้แน่ใจ พยายามนึกถึงพี่น้องพวกพ้องวงศ์วาร ตลอดจนเพื่อน ว่าจะมีหน้าตาพรรค์นี้บ้าง แต่ก็ไม่มีเลยจริง ๆ

"ผมจำได้คลับคล้ายคลับคลา" ข้าพเจ้าตอบซุ่ยส่ง

เธอหัวเราะอย่างขบขัน พลางปล่อยแขนไปจากข้าพเจ้า แล้วถลกเขนเสื้อข้างซ้ายขึ้นไปจนถึงข้อศอก ยกเสือกมาให้ข้าพเจ้าดู ที่ตรงข้อศอกนั้นมีแผลเป็นยาวประมาณสักสามนิ้ว

"ที่นี้จำได้แล้วหรือยัง พ่อมหาบุรุษ? หวังว่าคงจำได้ เพราะแผลนี้แกคัดเลือดให้เอง"

"จำได้ซิ แก_แก_ก็นั่นไง" เสียงข้าพเจ้าแหยเครือ ตะกุกตะกัก แต่ดังเกือบคล้ายตะโกน

เขาเอามือปิดปากข้าพเจ้าทันที

"อย่าเอะอะไป คนอื่นเขาได้ยินเข้าจะตกใจ"

"แต่ทำไมแกต้องปลอมตัวและเปลี่ยนชื่อ" เสียงข้าพเจ้าอ่อยลง

"ไม่ถึงปลอมตัวหรอก เป็นแต่เพียงเปลี่ยนชื่อ ว่าแต่แกเถอะ ค่ำวันนี้มีธุระที่ไหนอีก?"

"เปล่า!"

"งั้นอยู่คุยกันก่อนเถอะ เราจากกันหลายปีเหลือเกิน"

พอเขาพูดจบ ก็จับมือข้าพเจ้าลากให้เดินตามเขาไปโดยไม่ต้องฟังคำตอบ ข้าพเจ้าก็ปล่อยให้เขาลาก และเดินตามไปโดยไม่ขัดขืน ในสมองเวลานี้เต็มไปด้วยความตื่นเต้นแปลกใจและคลายจะยินดี เออ!_นั่นไง เพื่อนที่เคยเล่นหัวกินนอนมาด้วยกันแต่เด็ก ๆ เพื่อนที่นานแสนนาน แทบจะไม่มีเงินให้ค่าเล่าเรียน

เปลี่ยนแปลงไปข้างเล็กน้อย สักประเดี๋ยวก็ตั้งต้นเล่าด้วยเสียงอันเบาไปกว่าเดิม.

"ชาญ! หวังว่าแกยังคงจำได้ที่กันย้ายที่อยู่จากหลานหลวงไปอยู่สามเสน ความจริง ไม่ใช่ เพราะความจำเป็นในอาชีวะอย่างที่กันบอกแก ที่จริง เป็นเพราะคุณสุดจิตต์วัฒน์ป่าณี บุตรีของพระยาดำรงค์วุฒิภาพ ถ้าไม่ใช่เพราะหล่อนแล้ว ถึงกันจะต้องไปทำงานไกลกว่าสามเสน กันก็ไม่ย้ายไปอยู่ให้ไกลจากแก. กันรู้จักกับหล่อนโดยบังเอิญ และเพราะกิริยาที่สุภาพและอ่อนโยนทำให้กันพอใจในหล่อนตั้งแต่แรกรู้จัก. แต่ชาญ! กันเองเวลานั้นแกก็รู้ว่ากันจน กันก็ไม่ลืมฐานะ, รู้สึกอยู่เสมอว่าความรู้สึกที่เกิดขึ้นในใจนั้น มันเป็นแต่ความฝัน เพราะฉะนั้น, กันจึงไม่เล่าเรื่องเหล่านี้ให้แกฟัง เสียแต่เดิม, เพราะถ้าขืนเล่าให้แกฟัง แกก็คงลงความเห็นเช่นเดียวกับกันอีก คนหนึ่ง. แต่จะว่าเพราะพระเจ้าบรรดาลหรือผิบรรดาลก็ตามเถอะ ผลสุดท้ายหล่อนก็รักกัน คือ ต่อจากวันที่รู้จัก, กันก็ไปหาหล่อนสองสามครั้ง ต่อมาก็บ่อยเข้า เพราะบ้านของหล่อนอยู่ใกล้ที่ทำงาน บ่อยเข้าก็กลายเป็นสนิทสนม ต่อจากสนิทสนมก็กลายเป็นความรัก. ทั้งหล่อนและกันต่างมองเห็นฐานะความรักของเราดีด้วยกันทั้งสองคน ว่าจะดำรงค์อยู่ด้วยความเปิดเผยไม่ได้ หล่อนจึงกำชับให้กันเก็บเป็นความลับอย่างเด็ดขาด กันเองเวลานั้นรู้สึกว่าเกือบไม่ใช่ตัวกันเอง ความรักมันบังหน้าไปหมดเสียทุกสิ่งทุกอย่าง คำพูดของหล่อนเป็นคำพูดที่กันต้องเชื่อเสมือนคำสั่งของแม่ทัพ ตัวแกซึ่งกันควรจะไว้ใจที่สุดในโลก แต่กันก็ยังไม่บอก ไม่ใช่แต่กันคนเดียวที่ตาบอด เราต่างตาบอดด้วยกันทั้งสองคน หล่อนชวนให้กันย้ายที่อยู่ไปอยู่ใกล้ๆ หล่อน เพื่อจะได้มีเวลาพบกันได้มาก ซึ่งกันก็ต้องยอมตาม"

ข้าพเจ้านิ่งฟัง เขาพูดโดยไม่ได้กล่าวคัดค้านอย่างไร.

"ความรักของเราดูดดื่มเหลือเกิน — ชาญเอ๋ย!" เขากล่าวต่อไป "สิ่งใดที่ต้องปิดบังซ่อนเร้น ดูเหมือนสิ่งนั้นจะยิ่งมีกำลังแรง การที่เราต้องแอบต้องบังนั้นยิ่งทำให้เรารักกันมากขึ้น. หล่อนดีต่อกันทุกอย่าง ซึ่งยังต้องทำให้กันคิดถึงหล่อนอยู่จนบัดนี้ และจนตลอดชีวิตของกันก็คงไม่มีอะไรทำให้ลืมหล่อนได้. แม้เราทั้งสองจะรักกันมากก็ไม่มีอะไรทำให้กันนึกว่า กันคู่ควรต่อหล่อน กันไม่มียศถาบรรดาศักดิ์ ไม่มีทรัพย์สิน

เงินทอง ไม่มีแม้แต่บ้านช่องที่เย็นสิทธิของตนเองจะอยู่. กันมองไม่เห็นหนทางที่จะให้ความรักมันเผล็ดผลได้อย่างไร สิ่งเหล่านี้ควรจะเตือนให้กันรู้แต่แรก ว่าไม่ควรย้ายไปอยู่ใกล้หล่อน แต่กันเองเวลานั้นยังหนุ่มเกินไป เกินกว่าที่จะเข้าใจ อะไรได้ทั้งสิ้นกันลืมคำที่เขาเปรียบเทียบว่าความรักนั้นเปรียบเหมือนกับไฟ มันอาจเผาผลาญความรู้สึกผิดชอบให้หมดไปสิ้นเชิง กันเองถึงจะมีความรู้สึกผิดชอบอยู่บ้าง แต่ก็ไม่มีความยังคับใจเหลืออยู่เลย ความรู้สึกเหล่านั้นถูกความรักบังเสียจนเห็นแต่ราง ๆ. เวลานั้นกันไม่คิดถึงความทุกข์ความลำบากที่จะมาต่อภายหลัง กันมองเห็นแต่ความสุขที่อยู่เฉภาะหน้า บัดนี้กันรู้แล้ว อำนาจของความทะเยอทะยานในความรักซึ่งเป็นความผิดครั้งแรกในชีวิต ยังติดตามเผาผลาญกันอยู่จนบัดนี้. กันรู้ดีถ้ากันไม่รักหล่อน หรืออย่างน้อยไม่ย้ายไปอยู่ให้ใกล้หล่อนที่สามเสน ความรักของเราก็จะไม่ลงเอยอย่างหน้าอนาถ และกันต้องรับทุกข์ทรมานเหมือนผีนรกเข้าสิงอยู่ในหัวใจบัดนี้”

นัติหยุดพูด แสดงกิริยาเหมือนเหนื่อยอ่อน สายตาที่เพ่งไปข้างหน้าดูเลื่อนลอย ไม่มีจุดที่มุ่งหมายใด ๆ เขาสูบบุหรี่อย่างแรงเหมือนจะเอาเข้าไปช่วย กำลังใจสักประเดี๋ยวก็เริ่มเล่าต่อไปอีก.

“กันย้ายไปจากแกได้แปดเดือน แปดเดือนที่เต็มไปด้วย กลิ่น และรส อันหอม หวานของความรัก และแปดเดือนที่เย็นยันได แปดขั้นที่นำความรักของเราเดิรต่ำลงไปเย็นลำคับจนถึงอวสาน กันลืมยอกแกไป สุดจิตต์หล่อนมีพี่สาว ลูกพี่ลูกน้อง ห่าง ๆ อยู่คนหนึ่งชื่อเฉลียว เฉลียว เกียรติก้อง คนที่นั่งเคียงกันเมื่อรับประทานอาหารตอนหัวค่ำ หวังว่าแกคงรู้จักหล่อนดี” ข้าพเจ้าพะยักหน้าแทนคำตอบ เพื่อไม่ให้ขัดจังหวะที่เขาจะเล่าต่อไป “เฉลียว หล่อนเย็นคนฉลาด” เขาเล่าต่อไปโดยไม่หยุด “ใครที่ได้คุ้นเคยสนทนากับหล่อนเย็นครั้งแรก จะต้องรักใคร่นับถือหล่อนทุกคน หล่อนเย็นคนที่พูดจามีหลักฐานอ่อนหวานน่านับถือ แต่สำหรับความเห็นของกัน หล่อนเห็นจะมีหยิ่งปนอยู่ในความอ่อนหวาน ของหล่อนด้วยอีกประการหนึ่ง สุดจิตต์หล่อนนับถือและรักใคร่ในพี่สาวคนนี้ของหล่อนยิ่งนัก. ความลับของเราที่หล่อนกำชับกันไม่ให้แพร่งพรายอย่างเด็ดขาด แต่หล่อนก็ยังอดบอกพี่สาวของหล่อนคนนี้ไม่ได้น่าสงสาร

สุดจิตต์, ถ้าหล่อน รู้จักนิสสัยอันแท้จริง หรือมิตาทิพย์มองเห็น การกระทำของ เฉลียว อันประทุษร้าย ต่อ ความรัก ของหล่อนในภายหลัง หล่อนจะไม่ยอมยอกเลยเป็นอันขาด. เฉลียว หล่อนไม่เห็นพ้อง ด้วยในความลับของเรา หล่อนชี้แจงให้ สุดจิตต์ฟังถึงความแตกต่างใน ระหว่าง ชั้น และ ฐานะ ของเรา ทั้ง สองต่าง ๆ นานา หล่อนว่า ความแตกต่างในระหว่างชั้น บุคคลนั้น อาจจะไม่เป็นสิ่ง ที่สำคัญในประเทศอื่นเมืองอื่น แต่ยังเป็นสิ่งสำคัญสำหรับประเทศไทยเมืองไทย สุดจิตต์, หล่อนไม่เห็นตามคำ ตักเตือน ชี้แจง เหล่านี้ทั้งสิ้น คำพูดและอากัปกิริยาที่หล่อนแสดงต่อกันนั้น เหมือนว่าจะไม่มีกำลังอะไรในโลกพอที่จะพรากหล่อนให้ไปจากกันได้ ผลของการที่ สุดจิตต์ไม่เชื่อคำของหล่อน เฉลียว หล่อนก็นำความลับของเราเข้าไปเรียนคุณพ่อของสุดจิตต์ แต่สิ่งนี้เราก็พึงมาทราบกันในภายหลัง”

นัยน์ตาที่เลื่อนลอยไม่มีจุดที่มุ่งหมาย เปลี่ยนมามองที่ข้าพเจ้า แล้วก็เปลี่ยนไปสิ่งอื่นแล้วก็เลื่อนลอยไปตามเดิม ตามใบหน้ามองดูซีด และท่าทางของเขาอ่อนระโหยยิ่งขึ้น.

“คืนวันนั้น, ท่ามกลางแสงขมุกขมัว ของดวงดาวในท้องฟ้า ในที่ ๆ เราเคยมาแอบซ่อนหาความสุขซึ่งกันและกัน สุดจิตต์หล่อนนั่งเอาศีรษะซบอยู่ที่ไหล่ของกัน หล่อนร้องไห้เสียจนไม่มีน้ำตาจะร้อง เล่าเรื่องที่คุณพ่อของหล่อนทรายมา แล้วว่า หล่อนเสียอย่างสาดเสียเทเสีย ในที่สุดหล่อนก็อ้อนวอนกันให้พาหล่อนหนีไป. ชาญ!—ถึงหล่อนจะรักกันมากสักเพียงใด กันก็รู้ดีว่ากันไม่มีสิทธิ์พอที่จะทำเช่นนั้น ถึงแม้ว่าไม่คิดถึง ความสูงต่ำในระหว่างชั้นของตระกูล ก็จำเป็นจะต้องคิดถึงฐานะของเราอยู่บ้าง กันมีเงินเดือน ๆ ละห้าสิบบาท แม้จะเลี้ยงตัวคนเดียวก็เกือบจะไม่พออยู่แล้ว กันรักหล่อนเหมือนชีวิต กันจะพาหล่อนไปทนทุกข์ทรมานกับกันอย่างไรได้ กันจึงปฏิเสธหล่อนอย่างเด็ดขาด กันอ้างเอาความเห็นของ เฉลียว ขึ้นมาพูดอีก และกันว่า ถูก เรารักกันผิดกันเองจะหนีไปเสีย ส่วนหล่อนอยู่ข้างหลังต่อไปก็คงลืมกันได้เอง แต่หล่อนก็อ้างเอาความเห็นของหล่อน ซึ่งเป็นตรงกันข้ามกับความเห็นเหล่านั้นขึ้นมาเถียง คำพูดของหล่อนกันยังจำได้ดี เหมือนหล่อนพูดกับกันในเดี๋ยวนี้ และมันเป็นข้อเดียวที่ทำให้กันมีมานะยกยั่นก่อร่างสร้างตัวได้เห็นปานนี้ แกพึง

หล่อนเถอะ หล่อนว่า

'เกียรติยศ คือ อะไร ที่มองเห็นเผิน ๆ ในปัจจุบันนี้ ความอบรม การศึกษา ความมั่งมี สามอย่างนี้เรียกว่าเป็นเกียรติยศได้พอไหม ? ตระกูลของผู้ดีที่นับว่าเป็นตระกูลสูง และมีเกียรติยศชื่อเสียงอย่างที่นับว่าไพศาล มีตระกูลไหนบ้างที่บรรพบุรุษของตนไม่เคยผ่านจากชั้นต่ำมาก่อน หรือการที่อุตส่าห์จดจำกันมาแต่บรมบุราณว่าตระกูลของตนสืบเชื้อสายมาได้เท่านั้นเท่านี้ร้อยปี ดิฉันก็มองไม่เห็นว่าเป็นสิ่งที่น่ามีเกียรติที่ตรงไหน ? เวลานี้นักประวัติศาสตร์เขาค้นต่อไปได้ว่าชาติไทยเราสืบเชื้อสายมาตั้งหกพันปี คุณหรือดิฉันก็อาจอ้างได้ว่าเราสืบเชื้อสายมาได้หกพันปีแล้วเหมือนกัน. ผู้ใดที่ประพฤติชอบทุกคนก็มีเกียรติยศเท่ากัน ไม่ใช่พระยาอะไรที่โกงเงินหลวง บิบคั้นราษฎร มีเกียรติยศไปกว่านายอิกคนหนึ่งซึ่งทำนาเผาถ่านนั้นหามิได้. ผู้ที่ทำราชการก็เป็นอาชีพส่วนหนึ่ง ผู้ที่ทำนาก็เป็นอาชีพส่วนหนึ่ง บุคคลทั้งสองนี้มีเกียรติยศเท่ากันไม่ต่างกันเลย ขอให้พิจารณาดูอาการของความเป็นผู้ดีมีตระกูลสูงในสมัยนี้เถอะ อะไรที่ทำให้เกิดนิยมกันว่าเป็นกองเกียรติยศ นอกจากการยินยังไว้ท่า หยิบหย่งอ่อนแอ ไม่ทำสิ่งที่เห็นว่าชนชั้นธรรมดาเขาทำกัน เพราะเห็นว่าเป็นการเสียแผนของผู้ดี แล้วมีอะไรอิก. ในสมัยก่อนพลเมืองได้รับการศึกษาไม่เท่ากัน ผู้ที่มีความรู้ฉลาด จึงเหยียดผู้ที่เห็นว่าโง่กว่าตน ผู้ที่ปราศจากความรู้ก็ต้องนอบน้อมต่อคนที่ฉลาดเสมอไป เพราะจำเป็นต้องพึ่งพาเมื่อยามมีกิจธุระ แต่ในสมัยนี้แทบทุกคนได้รับการศึกษาเท่ากัน ฉลาดและมีความคิดอ่านทันกัน ได้รับความอบรมให้มีความประพฤติมีธรรมในใจเหมือนกัน แต่อะไรที่ยังขีดขั้นแบ่งชั้นของบุคคลเหล่านี้อยู่อิก นอกจากอาการมารยาต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วก็ไม่เห็นมีอย่างอื่น และสิ่งที่เป็นต้นเหตุให้ยังเกิดอาการเหล่านี้เพราะเงินใช่ไหม ?

ถ้าการเกิดในตระกูลสูงเป็นสิ่งที่มีเกียรติยศ ทำไมผู้ดีตระกูลเก่าแก่ที่ต้องตกยากที่ถูกพ้องล้มละลายจึงไม่มีใครนับถือ ไม่มีใครให้เกียรติยศ, กลับแสดงกิริยาดูถูกดูหมิ่นเสียอิกด้วยซ้ำ และถ้าจะกล่าวให้ชัด การมีเกียรติยศก็คือ การมีเงิน พอที่จะแสดงตัวให้คนทั้งหลายเห็นว่าตนมีความเป็นอยู่ผิดจากธรรมดาที่จำเป็นไปหน่อยหนึ่งเท่านั้นเอง. อย่างตัวดิฉันนี่แหละ หรืออย่างลูกสาวของพระยา

อื่น ๆ ทั่วไป ไม่ใช่จะคอยถูกยกให้กับผู้ดี มีตระกูลสูงเสมอไป ผู้ชายคนไหนที่ได้รับการศึกษา ได้รับความอบรม พอที่จะเดินเข้าสโมสรได้ โดยไม่ต้องถูกหาว่าโง่และเขิน มีเงินพอที่จะแสดงอาการได้อย่างผู้ดีแล้ว ดีฉันหรือใคร ๆ ก็ถูกยกให้ทั้งสิ้น. เพราะฉะนั้น ความรัก ระหว่างคุณกับดีฉันที่ไม่ราบรื่นไปได้นั้น ไม่ใช่เพราะดีฉันสูงหรือคุณต่ำ แท้จริงเพราะเงินนี่เอง แต่เงินกับความรักมีธรรมชาติต่างกันมาก เงินเป็นวัตถุสมมต ใครฉลาดใครมีความเพียรก็อาจหาได้ แต่สำหรับความรักแล้วไม่เสมอไป เงิน คือ สิ่งที่เป็นต้นเหตุให้บังเกิดความโลภ ความโลภเป็นบ่อเกิดแห่งความเบียฬ, ใจคับแคบและปราศจากเมตตา แต่ธรรมชาติของความรัก ล้วนแต่ตรงกันข้ามกับสิ่งเหล่านี้ เพราะฉะนั้น ดีฉันจึงบูชาความรักยิ่งกว่า ไม่เห็นตามความคิดความนิยมของคนอื่กครึ่งค่อนประเทศ การที่ความรักของดีฉันขาดเงินไปแต่อย่างเดียว ไม่ใช่เรียกว่าเป็นการรักผิด แต่นั่นแหละ, ถ้าคุณรักดีฉันจริงก็ คือ พาดีฉันไปเสีย และช่วยกันก่อกู้สิ่งที่โลกเขานิยมสรรเสริญว่าเป็นเกียรติยศเกียรติคุณ'

"ไม่ใช่ฉะเพาะคำพูดเหล่านี้ดอกนะชาญ! ที่ทำให้กันตกลงใจที่จะพาหล่อน เพราะกันยังไม่แน่ใจว่า กันจะ หาความ สุขให้ หล่อนได้สักเพียงไหน ในโลกนี้กันไม่มีญาติพี่น้องแม้แต่สักคนเดียวที่พอจะพึ่งพาอาศัยได้ แต่คำอ้อนวอนที่ปนไปด้วยน้ำตาและ เสียงสะอึกสะอื้นต้องทำให้กันรีบตกลงใจ — —

"แต่เราก็ยังไม่หมดเวร" เขาพูดเสียงยิ่งแผ่วเบาลงไปกว่าเดิม "เฉลียว ถึงหล่อนจะไม่เห็นพ้องด้วยในความรักของเรา แต่หล่อนก็ไม่ได้แสดงกิริยาให้เห็นว่า เป็นศัตรูสุดจิตต์ หล่อน ยังเข้าใจว่า เฉลียว เป็นพี่สาวและมิตรที่ดีของหล่อนอยู่เสมอ. แม้เรื่องที่เฉลียวนำมาเรียนเจ้าคุณ หล่อนก็ไม่ทราบเรื่อง เล่านี้ เรา พึ่ง มา ทราบ กัน ใน ภาย หลัง. หล่อนจึงนำเรื่องของเราที่ตกลงกันใหม่ ไปบอกแก่ เฉลียว อย่างฐาน คน ที่ เคยไว้ ใจ ใน ความลับต่อกัน ผลของอันนี้ก็ คือ, เฉลียว นำความ เข้าไป เรียน คุณพ่อ ของ สุดจิตต์ อีกครั้งหนึ่ง และ บอกให้ กักตัว สุดจิตต์ ไว้ โดยแข็งแรง. และครั้งนี้เองความรักของเราก็ถึงที่สุดขั้นอวสาน. ต่อจากนั้น กันได้พบหล่อนอีกครั้งเดียว ซึ่งเป็นเวลา ห่างจากกันประมาณสองปีกว่า แล้วหล่อนก็ตายจากกันไป."

"หล่อนตาย:" ข้าพเจ้าร้องขัดขึ้นด้วย

เสียงค่อนข้างดัง

เขาหันมาทาง ข้าพเจ้าพร้อมกับพะยักหน้าช้า ๆ

“หล่อนตายแล้ว ขณะที่กำลังจะคลอดบุตรชายคนแรกของหล่อน—แต่—แต่—พังกันเล่าต่อไปเถอะ”

ข้าพเจ้านิ่งอดใจฟังเขาเล่าต่อไป

“ส่วนกัน” เขาเล่าต่อไปด้วยสำเนียงเดิม “หลังจากคืนนั้นที่กันคอย สุดจิตต์อยู่ด้วยความขมขื่น รุ่งขึ้นอีกวันหนึ่งกันก็ได้รับจดหมายจาก เฉลียว ฉะบับหนึ่ง ข้อความในจดหมายในฉะบับนั้น บอกให้กันไปหาหล่อนมีเรื่องสำคัญบางอย่างที่จะพูดด้วย. แกคงจะมองเห็นหัวใจของกันเวลานั้นว่าเย็นอย่างไร กันเกือบจะเย็นข้าอยู่แล้ว สำหรับเฉลียวกันก็รู้อยู่ว่าหล่อนเกลียดกัน และในทำนองเดียว กันเองก็รู้สึกไม่ค่อยจะชอบหล่อน แต่ด้วยเหตุที่กันอยากจะทราบเรื่อง และไม่รู้ว่าจะหันหน้าไปพึ่งใคร กันมองเห็นเฉลียวเป็นมิตร กันหวังว่าคงจะได้ทราบเรื่องราวของ สุดจิตต์บ้างไม่มากก็น้อย กันจึงรีบไปหาหล่อนในวันนั้น แต่ความคิดของกันตรงกันข้ามหมด แทนที่จะพบความเย็นมิตรของหล่อน แม้แต่เพียงบอกข่าวของ สุดจิตต์หล่อนกลับรับสารภาพอย่างหน้าชื่นตาบานว่าหล่อนเย็นศัตรู

“หลังจากที่กันเข้าไปนั่งในห้องรับแขกอันรโหฐานของหล่อนสักประเดี๋ยว หล่อนก็ลงมาพบกัน กันกล่าวเตือนหล่อนให้รู้ว่ากันมาตามจดหมายของหล่อน และก่อนที่ยังไม่ทันสิ้นคำพูด หล่อนก็ถามกันอย่างตรงไปตรงมาว่า

‘คุณรักสุดจิตต์มากหรือ?’

กันตอบหล่อนธรรมดา บอกให้หล่อนรู้ว่า กันมีความรู้สึกในสุดจิตต์เพียงไร

‘ธรรมดาคนที่รักใครมาก ต้องเย็นคนที่หวังดีแก่ผู้ที่ตัวรักมากว่าใคร ๆ—’ หล่อนถามกันอีก แต่น้ำเสียงของหล่อนคราวนี้ประกาศให้กันรู้ชัดว่า หล่อนไม่ใช่มิตรเสียแล้ว น้ำเสียงของหล่อนหยิ่งยโสที่สุดที่กันเคยฟัง กันไม่ตอบเย็นแต่ก้มศีรษะรับคำพูดของหล่อนนิดหน่อย

‘ถ้าอย่างนั้น’ หล่อนพูดต่อไป ‘ฉันขอให้คุณทรมานตัวเอง อย่าทรมานสุดจิตต์เลย หมายความว่า คุณรักสุดจิตต์มากเพียงไหน ขอให้คุณอดทนเพียงนั้น สุดจิตต์เกิดมาในตระกูลผู้ดี ในวงศ์ชั้นสูง ถูกอบรมให้อยู่ในกองเกียรติยศเกียรติคุณที่เขาพึงนิยม

มาแต่กำเนิด ขออภัยเถอะ, ตระกูลของคุณต่างกับสุดจิตต์มาก และสมัยนี้ยังไม่ถึงสมัยพระศรีอารย์ คนตั้งครึ่งค่อนประเทศยังเห็นชอบประเพณีแบบเก่าอยู่ และเขาเรียกสิ่งนี้ว่า ลัทธิธรรมเนียม แม้จะไม่มีกฎห้ามปรามแต่คุณก็ดูความนิยมของพวกผิวขาวเรื่องสมรสกับคนต่างผิวเถิด'

'คุณประสงค์จะให้ผมทำอย่างไร?' กันถาม

'คุณจะทำอย่างไรก็ได้ แต่ไม่ใช่พาสุดจิตต์ไปทรมานกับคุณ คุณว่าคุณรักสุดจิตต์แต่ขอให้คุณคิดดูเถอะ. คุณต้องเสียสละอะไรไปอย่างสุดจิตต์บ้าง สุดจิตต์, หล่อนต้องสละชื่อเสียง, บิดา, มารดา, ทรัพยสมบัติ ในสิ่งเหล่านี้มีสิ่งไหนบ้างที่คุณต้องเสียสละเหมือนอย่างหล่อน สุดจิตต์ไม่ได้เป็นคู่มั่นหรือภรรยาใคร คุณจะได้รับนามว่า 'ชู้' ซึ่งเป็นการแสดงว่าประพฤติผิดธรรมดานิยม เปล่าทั้งสิ้น นี่ค่าแห่งการเสียสละของความรักยังจะทัดเทียมกันอยู่หรือ สงเหล่านี้ล้วนเป็นพะยานแสดงว่าคุณไม่ได้รักหล่อนด้วยความรักอันแท้จริง นอกจากความเห็นแก่ตัวเอง

เลือดในตัวกันออกจะรู้สึกเดือดขึ้นบ้าง คำพูดที่ว่ากันเป็นคนชั้นต่ำไม่คู่ควรกับสุดจิตต์นั้นก็จริงหรอก แต่การที่ว่ากันเห็นแก่ตัวเอง ไม่รักสุดจิตต์ ด้วยความรักอันแท้จริงนั้นหล่อนรู้ได้อย่างไร? ถึงกันตกลงใจจะพาสุดจิตต์กันก็ตั้งใจจะพยายามก่อร่าง สร้าง ตัวโดยไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยาก. ทำไมหนา! ถึงกันจะเป็นคนชั้นต่ำ ถ้าสมมตว่ากันยังเอิญไปสบโชคร่ำรวย เป็นมหาเศรษฐีมีเงินนับเป็นร้อยล้าน แล้วกันก็ใช้เงินเป็นเครื่องมือยกตนจากขั้นต่ำเหมือนมหาเศรษฐีทั้งหลาย เช่นยกให้สำหรับบำรุงการศึกษาของประเทศเสียแปดสิบล้าน สำหรับการป้องกันประเทศห้าสิบล้าน สำหรับการสาธารณสุขเสียอีกสามสิบล้าน เช่นนี้สุดจิตต์กับกันยังจะต้องตกต่ำอีกหรือ? แกอย่าหาว่ากันคิดโง่ๆ เวลานี้กันมีเงินยังไม่ถึงร้อยล้าน แต่ภายในคืนนี้ แกเห็นใครที่แสดงกิริยากับกันว่าเป็นคนชั้นต่ำบ้าง กันไม่หวังจะพาหล่อนไปทอดทิ้ง กันไม่ได้ลวงให้หล่อนพาเงินก้อนใหญ่ไปบำรุงบำเรอกัน สงเหล่านี้จะเรียกว่า กันเห็นแก่ตัวอย่างไรได้

กันอุตส่าห์สะกดใจ พยายามตอบหล่อนแต่เรียบๆ แต่ก็ดูเหมือนจะเต็มที่

'ก่อนที่ผมจะตกลงใจและรับคำ ก็ได้

พยายามตักเตือนหล่อนหลายหนแล้ว แต่หล่อนเห็นว่า การไปอยู่กับผมนั้นไม่เป็นการทรมาน ส่วนที่ผมไม่ต้องเสียสละไปเท่ากับคุณสุดจิตต์นั้น ไม่ใช่เพราะผมเอาเปรียบหรือมีกำไร แต่เพราะผมเองไม่มีอะไรที่จะต้องเสียสละเหมือนอย่างหล่อนต่างหาก ถ้าเรากลับฐานะกันเสีย คือถ้าผมมีฐานะเหมือนคุณสุดจิตต์และคุณสุดจิตต์มีฐานะเหมือนผม ก็ต้องเป็นการแน่นอน ที่ผมจะต้องเสียสละทุกอย่าง เหมือนอย่างที่หล่อนต้องเสียสละให้ผมในครั้งนี้ คุณเฉลียว! ผมเองยังเป็นแต่เพียงบุถุชนธรรมดา ไม่ได้บรรลุอรหัตตผลอันใดมาแต่ไหนมิได้ ตรายใดที่ผมยังรักหล่อน ผมก็ยังต้องการตัวหล่อนอยู่ตรายนั้น ผมสละทุกสิ่งทุกอย่างแม้แต่ชีวิตเพื่อหล่อนได้ แต่ไม่ใช่สละตัวหล่อน การที่ผมตกลงใจจะพาหล่อนไปนั้นเป็นความผิดหรือ?'

แม้กันพยายามตอบแต่เรียบๆ แต่ก็ยังทำให้หล่อนโกรธบ้างที่จะเป็นเพราะคำพูดของกันที่ตอบดังไม่ตรงความประสงค์ หล่อนตัวสั่นเล็กน้อยเมื่อฟังคำพูดของกันในตอนท้าย

'ดิฉันไม่ทราบว่าเป็นความผิดของคุณหรือไม่ ดิฉันรู้แต่ว่าคุณจะต้องสละสุดจิตต์แน่'

หล่อนร้องคล้ายตวาด, เสียงดังก้องไปทั่วห้อง 'ดิฉันจะยอกคุณก็ได้ ดิฉันเองที่เป็นคนนำความเข้าไปเรียนให้คุณพ่อของสุดจิตต์ทราบแล้ว ดิฉันเองที่ส่งตัวสุดจิตต์ไปให้ขังไว้อย่างแข็งแรงในครั้งนี้ และ—เออ—อีกอย่างหนึ่งคุณทรายแล้วหรือยัง——' หล่อนหัวเราะกังวานไปด้วยสำเนียงอันเยาะเย้ย '—คุณทรายแล้วหรือยัง—ว่าสุดจิตต์มีคนมาขอและตกลงกันแล้ว และก็ดิฉันอีกนั่นแหละที่เป็นคนชักนำ เขาคนนั้นเป็นพระยา, เป็นคนชั้นสูง, มีเกียรติยศ, มีทรัพย์สมบัติ ซึ่งไม่เหมือนกับคุณเลยแม้แต่อย่างเดียว หวังว่าคุณคงยินดีในข่าวนี้ เพราะในไม่ช้าคนรักที่คุณประสงค์จะให้ได้รับความสุข ก็จะได้รับความสุขตามประสงค์ และเป็นความสุขที่แท้จริงยิ่งกว่าคนชะนิดอย่างคุณที่จะหาให้หล่อนได้ด้วย และก็ในไม่ช้าหล่อนที่คุณรักที่หลงว่าหล่อนจะลืมคุณไม่ได้ในชีวิต, ก็จะลืมคุณเหมือนเป็นแต่เพียงความฝันที่ผ่านเข้ามาในความรู้สึกของหล่อน คุณอย่าเข้าใจผิดไปว่า สุดจิตต์เป็นหญิงที่ไม่ซื่อสัตย์ ความจริงหล่อนเป็นหญิงดี แต่ในเรื่องพรรค์นี้สุดจิตต์หรือใครๆ ก็ไม่ซื่อสัตย์ด้วยกันทั้งนั้น คุณเชื่อหรือว่าความรักเป็นสิ่งที่แท้จริง เป็น

สิ่งที่ยังยิ้น เข้าใจผิด ไว้ว่า

ถ้าเข้าใจเช่นนี้ ก็แปลว่าคุณลืมคำโบราณที่เขาเปรียบเทียบสภาพของความรักเหมือนน้ำขึ้นน้ำลง ธรรมชาติของมนุษย์เราต้องการความสุขเมื่อมาเจอความรักซึ่งเป็นความสุข ชะนิดใหม่ที่ไม่เคยลิ้มรสเลยในชีวิตก็หลงไหล แต่ธรรมชาติของมนุษย์เราก็ลืมง่าย เบื่อง่าย ชอบเปลี่ยนใหม่ไม่หยุดหย่อน ดิฉันขอยอกให้แน่ใจ คุณไม่ต้องวิตกว่า สุดจิตต์ จะได้รับความทรมานในการแต่งงาน ของหล่อน ครั้งนี้ และคำพูดที่ดิฉันว่า คุณจะเหมือนความฝันที่ผ่านเข้ามาในความรู้สึกนั้น บางทีจะน้อยไปเสียอีก' หล่อนหัวเราะอีกครั้งหนึ่ง คล้ายกับมีสิ่งที่หน้าขบขันเสียเหลือเกิน'

"กันเองเวลานั้นถ้าความรู้สึกที่ปรากฏอยู่ในใจ ไม่เตือนว่าหล่อนเป็นเพศที่โลกยอมให้อภัยแล้ว หล่อนคงไม่มีชีวิตอยู่จนมานั่งโต๊ะอาหารของกันได้ในคืนนี้ และแทนที่กันจะได้มามีเกียรติยศเป็นมหาเศรษฐี กันก็คงเป็นคนขี้คุกขี้ตะรางเสียนานแล้ว. ชาญ! แกมองเห็นไหม? ว่าหล่อนโหดร้ายปานใด ความถือสูงต่ำในระหว่างชั้นบุคคลอย่างเดียวเท่านั้น ทำให้หล่อนมีความรู้สึกผิดแผกไปจากมนุษย์ กันไม่โกรธหล่อนเลยในถ้อยคำที่ว่ากันเหล่านั้น ถ้าไม่มีการกระทำอีกอันหนึ่งเข้ามาขวาง ถ้าหล่อนไม่ไปฉุดเข้าพระยาคนนั้นให้มาขอสุดจิตต์ บางทีกันอาจจะคิดว่าเป็นความหวังดีต่อน้องสาวของหล่อน เพราะใครจะกล้าคิดว่ากันจะสามารถก่อร่างสร้างตัวได้เพียงไหน แต่นี่การกระทำของหล่อนไปอีกอย่างหนึ่งซึ่งกันลืมไม่ได้เลยจริงๆ เออ! ___ทำไมนะ___ถึงจะหวังดีจริงๆ __ทำไม__ทำไมไม่รอพอให้สุดจิตต์หล่อนลืมคลายความรักในกันลงสักเล็กน้อย" เขาพูดคล้ายเหน็อย เสียงขาดเป็นห้วงๆ และแผ่วเขาจนพังดูแหบแห้ง "การกระทำของหล่อนไม่ใช่อย่างอื่น นอกจากเป็นมารที่ขัดดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของสุดจิตต์ให้ถึงความวินาศ สุดจิตต์ไม่ใช่เป็นหญิงอย่างชะนิดที่หล่อนว่าเลย หล่อนเป็นหญิงที่งามพร้อมด้วยรูปร่างและดวงใจ พ่าเป็นพะยานเถอะ! หล่อนซื่อสัตย์ต่อกันจนนาทีสุดท้าย.

"กันมองไม่เห็นประโยชน์ที่จะพูดอยู่ต่อไปอีกจึงริบลามาเสีย ออกจากบ้านเฉลียวแล้วกันก็ลอยละล่องไปทุกแห่ง กันในเวลานั้นเกือบเหมือนคนบ้า กันไปบ้านแกสองหน หวังจะเล่าเรื่องเหล่านี้ให้ฟัง แต่ไม่พบทั้งสองหน กันรออยู่ในกรุงเทพฯ อีกเดือนหนึ่ง หวัง

จะได้ ทราย เรื่องราว ของสุดจิตต์ ต่อไปอีกบ้าง แต่ก็ไม่ได้รับข่าวอะไรเลย. ความคิดความรู้สึกของมนุษย์เรานั้นลังเลไม่หยุดหย่อน แม้กันจะรู้ดีว่าสุดจิตต์จะต้องซื่อสัตย์ต่อกัน แต่คำพูดของเฉลียวในตอนท้ายก็สามารถชั่นหัวใจกันให้ลังเลไปได้ กันคิดว่าถ้ากันหายไปเสียโดยไม่ได้ส่งข่าวคราวให้หล่อนทรายเลย สุดจิตต์ก็คงสิ้นรักในกัน หรืออย่างน้อยหล่อนก็คงลืมกันได้ และต่อไปหล่อนก็คงเย็นสุขอย่างที่หล่อนเคยรับมาก่อน. ผลของความคิดอย่างขรมข้า กันก็ลางานตั้งตนระเหระหนไปทางใต้"

นัตขว้างกันบุหรี่ที่อยู่ในมือ, ซึ่งโดยมากใช้เผาให้มันหมดไปเอง, ลงไปในกะโถน หยิบแก้วน้ำที่มีอยู่บนโต๊ะขึ้นดื่มแก้กระหาย

"ส่วนสุดจิตต์" เขากล่าว เสียงฟังดูค่อยแข่มใสขึ้น "หลังจากที่กันลาจากกรุงเทพ ฯ ไปได้สักสองเดือน หล่อนก็ถูกบังคับให้แต่งงานเหมือนกับที่เฉลียวบอกกับกัน หล่อนขึ้นไปอยู่ทางเหนือได้ประมาณสองปี สามีหล่อนก็ถูกย้ายให้ไปรับราชการทางใต้ ซึ่งกันเองเวลานั้นก็บังเอิญอยู่ที่นั่นด้วย สุดจิตต์อยู่ที่สรายภูร์ได้เพียงเดือนเศษ หล่อนก็พอดีสิ้นชีวิต บุตรชายของหล่อนอยู่มาได้อีกสองสามวันก็เลยตายตามมารดาไปด้วย. สุดจิตต์หล่อนซื่อสัตย์ต่อกันจนนาทีสุดท้าย เหมือนอย่างที่กันบอกแกแล้ว เมื่อก่อนจะถึงวันแต่งงาน หล่อนพยายามหนีมาหากันอีกครั้งหนึ่ง แต่เวลานั้นกันออกจากกรุงเทพ ฯ เสียแล้วจึงไม่เจอ. หล่อนพยายามสืบหากันทุกหนทุกแห่ง แต่ก็ไม่ได้รับข่าวเลย เพราะเหตุนี้เองหล่อนจึงยอมแต่งงาน. ความจริงพระยาคนที่เย็นสามีของหล่อนไม่ใช่เย็นคนแก่เกินไป และเย็นคนที่ดีที่สุดจริง ๆ คนหนึ่ง ได้พยายามเอาอกเอาใจหล่อนทุกอย่าง และเพราะความดีของสามีของหล่อนเหล่านั้น จึงช่วยให้หล่อนมีอายุยืนยาวมาได้อีกเย็นอันมาก. เรื่องราวเหล่านี้กันได้ ทรายมาจาก จำนงค์เด็กหญิงที่เย็นคนใช้หล่อนตั้งแต่ครั้งอยู่ที่บ้านเก่า แล้วติดสอยห้อยตามกันเรื่อยมา เมื่อจวนหล่อนจะสิ้นใจ ยังได้สั่งจำนงค์ไว้อีกว่า ถ้ามีโอกาสได้พบกันขอให้บอกด้วยว่า หล่อนลากันไปแล้ว และหวังว่าผลของความรักและซื่อสัตย์ที่หล่อนมีอยู่ต่อกันนั้น คงจะบันดาลให้หล่อนไปพบกันในชาติหน้า" เสียงที่แข่มใสนั้นบางครั้งก็แปรไปตามเดิม แล้วก็กลับแข่มใสขึ้นอีก แสดงว่าผู้พูดพยายามฝืนอย่างเต็มที่

"สิ่งเหล่านี้แกเห็นว่าเป็นความผิดของใคร?" เขาหันมาถามข้าพเจ้า แต่แล้วเขาก็ชิงกล่าวต่อไปโดยข้าพเจ้ายังไม่ทันจะตอบ "เป็นความผิดของสุดจิตต์และกันหรือถ้าเช่นนั้นธรรมชาติสร้างให้มีผู้หญิงกับผู้ชายไว้ทำไม? ไม่ใช่ไว้ให้รักกันดอกหรือ? เออ ธรรมดานิยม ลัทธิประเพณีของพวกที่ได้รับนามว่า อารยชน กันเป็นผู้ประพฤติผิดลัทธิประเพณีของชาติ แต่—ชาญ! ตั้งแต่แกได้เล่าเรียนศึกษามา, แกเคยเจอคำสั่งสอนที่ไหนบ้างว่า การไว้ศไว้อย่าง ถือชั้นในระหว่างบุคคลนั้น เป็นลัทธิธรรมเนียมของชาติเรา พ่อแม่ปู่ย่าตายายของเราไม่ได้สั่งสอนไว้ดังนี้ดอกหรือ ว่า การรักอิสสรภาพ การถือศาสนาอย่างเดียวกัน การรักเพื่อนร่วมชาติเหมือนหนึ่งพี่น้อง การเคารพนอบน้อมต่อบรรพบุรุษและเจ้านาย การเผื่อแผ่อารีต่อชาติอื่น ๆ สิ่งเหล่านี้เป็นสมบัติสืบสันดานของพวกเรา ความนิยมมหาอุบาทว์เหล่านั้นไม่ใช่ขนบธรรมเนียมของชาติเราแท้ นอกจากเป็นสมบัติของพวกที่ได้รับการศึกษาต่ำหรือสูงเกินไป และมีเงินไว้สำหรับคอยเหยียดพวกอื่น ๆ ที่จนกว่าตัว. กันควรจะโกรธใครโกรธตัวกันเองหรือ ที่ทะเยอทะยานไปรักสุดจิตต์? จริงหรือก, กันทะเยอทะยาน แต่ความตายของสุดจิตต์จะว่าเป็นผลของการทะเยอทะยานก็ไม่สู้จะถูกนัก สุดจิตต์ไม่ได้ตายเพราะรักกัน แต่หล่อนต้องตายเพราะจากกัน ความทุกข์ร้อนขมขื่นที่ครอบงำหัวใจกันอยู่ขัดนี้ ไม่ใช่เป็นผลมาจากถูกหล่อนเหยียด. ทำไม! ถ้าไม่มีความนิยมอย่างที่เขาอ้างว่าเป็นลัทธิธรรมเนียมเหล่านั้น สุดจิตต์กับกันจะไม่อยู่ด้วยกันด้วยความเป็นสุขหรือ? จริงดอก, กันอาจจะไม่ไปร่ำรวยเช่นนักก็ได้ แต่เราพูดกันถึงคนที่มีความรู้สึกในใจเหนืออำนาจเงิน คนที่มีความรู้สึกสันโดษ. กันควรจะโกรธความนิยมเหล่านั้นหรือ แต่มันก็ไม่มีตัวตน แต่ผู้ที่ประพฤติมันเหล่านั้นล่ะ—เออนั่นแหละ!

"ความตายของสุดจิตต์เปลี่ยนหัวใจของกันให้กลายเป็นคนละคน มันนำเอาความรู้สึกชะนิดหนึ่งเข้ามาสู่หัวใจ. หลังจากที่สุดจิตต์ตายได้สักสองวัน กันออกจากสุรายฎร์ไปขังหวัดระนอง ที่นั่นกันไปสมัคร เป็นหัวหน้าคุมคนงานขุดแร่ คำพูดของสุดจิตต์ที่หล่อนพูดกับกันคืนนั้นยังกังวานอยู่ในหัวใจกันไม่รู้หาย และมันเป็นข้อเดียวที่ประโลมใจกันให้ทำงานไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยาก กันทำ

งานอย่างข้าบ่น กันเก็บทุกสตางค์เกือบจะไม่ใช้มันเลย หลังจากที่กันทำงานอย่างไม่เห็นแก่ชีวิตประมาณสามปี, ซึ่งในระหว่างนั้นได้ถูกเลื่อนตำแหน่งและเงินเดือนขึ้นบ้าง, กันก็รวบรวมเงินได้จำนวนหนึ่ง กันเคยอัยวาสนาในความรัก แต่สำหรับในทางนี้แล้วต้องนับว่าตรงกันข้าม กันเอาเงินจำนวนนี้ไปจับที่ดินแห่งหนึ่งประมาณพันไร่ ความตั้งใจของกันที่แรกก็จะทำการเพาะปลูกแต่ ชาญ! โชคอำนวยให้กันอย่างไม่นึกฝัน ที่ดินเหล่านั้นบริบูรณ์ไปด้วยแร่ดีบุกทั้งพันไร่. เวลานั้นกันยังไม่มีทุน จึงขายให้แก่บริษัทที่กันเคยทำงานอยู่เสียครึ่งหนึ่ง อีกครึ่งหนึ่งที่เหลืออยู่กันจัดการทำเอง และก็เจริญรุ่งเรืองขึ้นเรื่อยมาเป็นลำดับ

"บัดนี้เหลืออีกข้อเดียวที่แกยังไม่รู้ ว่าทำไมกันจึงเปลี่ยนชื่อ เมื่อกี้กันพูดว่า ความตายของสุดจิตต์นำเอาความรู้สึกชะนิดหนึ่งมาสู่หัวใจ และแม้มันจะเป็นเวลานานตั้งหลายปี ความรู้สึกอันนี้ก็ไม่ลบเลือนไปแม้แต่นิดเดียว สิ่งนี้แหละที่บันดาลให้กันเข้ามากรุงเทพ ฯ ในนามของนายบรรเจอด อ้า—ชาญ! เดี๋ยวนี้กันสามารถพิสูจน์ได้แล้วว่า ถ้อยคำของสุดจิตต์ที่หล่อนกล่าวนั้นมีความจริงอยู่เพียงไหน เดี๋ยวนี้กันเป็นคนมีเกียรติยศ เป็นคนที่ได้รับความยกย่องของประชาชนทั่วไป ไม่ใช่คนที่ได้รับฉายาว่าเป็นพวกชั้นต่ำอย่างแต่ก่อนแล้ว_____"

"แกมาทำไม?" ข้าพเจ้าร้องขัดขึ้น

"มาหาเฉลียว" เขาตอบเรียบ ๆ แต่เยือกเย็นจนข้าพเจ้าสะดุ้ง

"พยาบาท?" ข้าพเจ้าถาม

เขาสั่นศีรษะช้า ๆ พร้อมกับตอบว่า

"ถ้ากันพยาบาท กันก็คงฆ่าหล่อนตายเสียนานแล้ว กันตั้งใจเพียงแต่จะสั่งสอนให้หล่อนรู้ว่า คนชั้นสูงชะนิดที่หล่อนต้องการนั้นไม่ใช่เป็นคนดีเสมอไป__" เสียงนาฬิกาเรือนใหญ่ที่ตั้งอยู่มุมห้องกังวานขึ้นหนึ่งครั้งบอกสัญญาณว่าเป็นเวลาหนึ่งนาฬิกา เขาหันไปมองนาฬิกาแล้วหันมาทางข้าพเจ้า "_และอีกครึ่งชั่วโมงความประสงค์ของกันก็จะลุถึงที่หมายแล้ว_____"

"แกจะทำไมหล่อน?" ข้าพเจ้าร้องดังเขาหัวเราะเสียงเยือกเย็น

"อะไรทำให้แกตกใจ กันจะพาหล่อนไป__แล้วก็ทิ้งเสีย" เสียงพูดของเขาหนักแน่นจนข้าพเจ้ารู้สึกสยิวกาย "หล่อนจำกันไม่ได้เหมือนแก" เขาหัวเราะต่อไปอีก

คล้ายกับขบขัน "คนที่หล่อนด่าว่าเย็นคน ทำให้กันลืมได้"

ชั้นต่ำ เย็นคนเห็นแก่ตัว แกแปลกใจไหม? ข้าพเจ้าเอามือบิบไหล่เขาแน่นเพื่อให้รู้สึก

หล่อน สัญญา จะ ล่มหัว จมท้าย กับกันใน คืนนี้ ตัว

แล้ว"

นัตลุกขึ้นยืนแล้วหัวเราะต่อไป จนไม่มีระหว่าง เขาจัดเสื้อผ้าที่ยับไปด้วยการถูกนั่งและอิริยาบถอื่น ๆ ให้เรียบร้อย ท่าทางของเขาดูบรรจงแลกริ้วกราย

"คำวันนี้แกค้างที่นี่เถอะ พรุ่งนี้กันจะพาหล่อนมาอวด ว่าถ้อยคำที่กันพูดนั้นจะเย็นความจริงแค่ไหน"

ทันทีที่เขาพูดจบก็ตั้งท่าจะออกเดิร ข้าพเจ้ารีบลุกขึ้นเอามือไปเหนี่ยวที่ไหล่ของเขาไว้

"แต่นัต! การกระทำของแกโหดร้ายยิ่งกว่าฆ่าหล่อนอีก" ข้าพเจ้าพูดพร้อมกับสั่นหน้า

เขาเหลียวมาหา "แกไม่เห็นสมควรหรือ?"

"แต่ไหนแกว่าไม่พยาบาท"

เขาหัวเราะดังก้องไปทั้งห้อง

"กันไม่พยาบาท แต่การกระทำของหล่อนเย็นการกระทำที่ต้องใช้หนี้ กันบอกแกแล้ว ความตายของสุดจิตต์นั้นไม่มีอะไร

"กันเข้าใจแล้วว่า อะไร มันสิงสู่อยู่ในหัวใจของแก" ข้าพเจ้ากล่าว "แต่นัต! แกคิดหรือว่า การกระทำเหล่านี้จะช่วยให้ความทุกข์ในใจของแกเบาบางลง ผู้ชายอย่างเราไม่ได้เกิดมาเพื่อความพยาบาท เชื่อกันเถอะ! การกระทำของแกมันเย็นการก่อเวร และมันจะเผาผลาญ ความรู้สึก ของแก ยิ่งกว่าที่ได้รับอยู่ในขณะนี้"

เขา สะบัด มือ ข้าพเจ้าไปจากไหล่ของเขาโดยแรง

"อะไร——แกจะให้ความ ตั้งใจของกันที่ลงทุน ลงแรง ด้วย ความ พยายาม นับจำนวนปีมาทำลายลงเพราะเหตุที่กันเล่าให้แกฟังเท่านั้นหรือ? กันจะกลัวอะไรเผาผลาญอีก เวรกรรมที่กันรับอยู่ขณะนี้ มันพอที่ จะทนให้อะไรเผาผลาญได้อีกทั้งนั้น" เขาเบี้ยวปากเหมือนจะยิ้ม พร้อมกับยื่นหน้ามาหาข้าพเจ้า "ชาญ! แกเกี่ยวข้องอะไรกับเฉลียวบ้างหรือ?"

ข้าพเจ้าส่ันหน้าปฏิเสธเขา ด้วย ความรู้สึกอันจริงใจ

"เปล่า! กันไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับเฉลียว

แม้แต่นิดเดียว นอกจากความสงสาร กันคิดว่า หล่อน ยังไม่ สมควร ที่จะ รับความ พยาบาทร้ายถึงปานนั้น เฉลียว, หล่อนไม่มีอะไรร้ายแรง, นอกจากความคิดของหล่อนอันนั้นอันเดียว แม้คุณสุดจิตต์ ถ้าหล่อนยังมีชีวิตอยู่ หล่อนก็คงไม่พอใจในการกระทำของแกครั้งนี้"

คำพูดในตอนท้ายมีพิษสงสมกับที่ ข้าพเจ้าตั้งใจ นั่งทิ้งตัวนั่งลงไปในเก้าอี้ตามเดิม เขาเงยหน้าขึ้นมองข้าพเจ้า

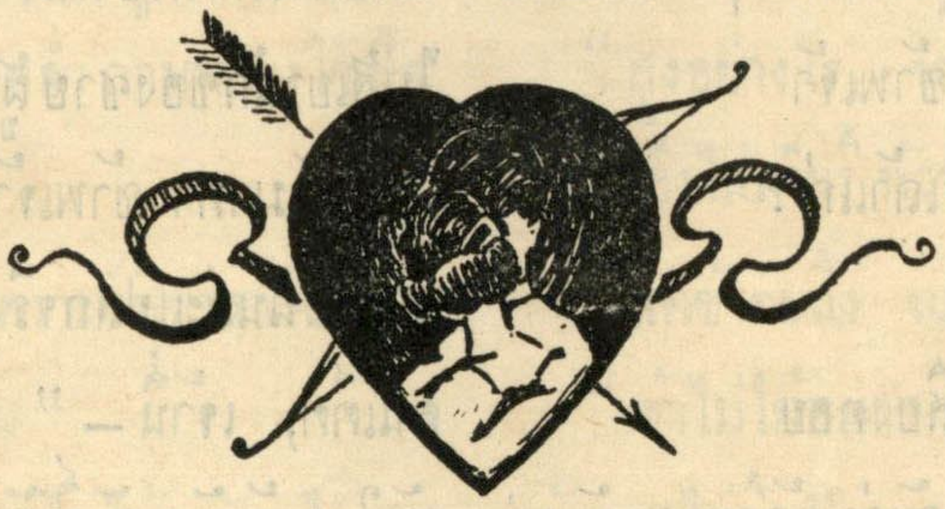
"กันควรจะล้มความตั้งใจอันนั้นเสียหรือ ---ความ พยายาม ของ กันไม่มี ผล แม้ แต่นิดเดียว"

ข้าพเจ้าเดิร เข้าไปใกล้ และเอา มือวางบนไหล่เขา

"เปล่า! นั่น การกระทำของแกเพียงเท่านั้น ก็คงทำให้คนอย่างเฉลียวรู้สึกตัวได้ ดิ ผลของความสุจริตและความพยายาม ก็ยันดาลให้แกได้รับความดี ส่วนหนึ่ง อยู่แล้ว"

◎ ◎ ◎

ต่อมาอีกสองเดือน ขณะที่ข้าพเจ้ากำลังนั่งอยู่ในที่ทำงานของ "บริษัทข่อแร่ไทย จำกัด" ในฐานที่มีหุ้นส่วนในบริษัทนั้น และเป็นเลขานุการของนายบรรเจอด เพ็ญเพียร ซึ่งเป็นผู้จัดการ พอดีบุรุษไปรษณีย์นำจดหมายต่าง ๆ ของบริษัทและหนังสือข่าวมาส่ง ภาพถ่ายที่มองเห็นได้ แต่เพียง คร่าว ๆ จากหนังสือข่าว ที่ ม้วน อยู่ ทำ ให้ ข้าพเจ้า ใจ เต้น จน ต้อง หยิบ หนังสือ ข่าว ฉะบับนั้นขึ้นมา อ่าน ก่อน จดหมายอื่น ๆ ภาพที่เห็นนั้นเป็นภาพคู่ของหญิงชาย ภายใต้ภาพนั้นมีข้อความว่า "พระยาหัศดิน บุรีรักษ์, นางสาวเฉลียว เกียรติก้อง คู่ข่าวสาวที่จะทำการสมรสในวันที่ ๑๕ เดือน นี้ ณ บ้านของเจ้าสาว ฯ ล ฯ" ข้าพเจ้ารู้สึกพลอยยินดีไปด้วย เพราะหล่อนจะไม่ต้องปล่อยชีวิตให้เย็นสาวไปจนแก่ แล้วก็ตายไปโดยเปล่าประโยชน์.

วันติดฝน

ของ "ทิดคุ่ย"

เพราะฝนที่เดียว ซึ่งทำให้ข้าพเจ้าต้องกะหืดกะหอบ นำร่าง พรวดพราด เข้าไปในร้านชงแดงเถ้าแก่เส็ง มองกวาดตอนแรกเห็นเถ้าแก่เส็ง กำลังเงยหน้าคุมเชิงดูข้าพเจ้าอยู่แล้ว, ตามลักษณะของอาเฮีย — คงเตรียมพร้อมทุกเมื่อ ถ้าหากว่าข้าพเจ้าพะยักหน้าเพียงนิดเดียว "รัฐบาล" แก้วย่อม ๆ ก็คงถูกนำมาวางลงบนโต๊ะข้างหน้า เพราะพื้นแกพาดมือลงบนฝาขวดโหลที่หุ้มห่อไว้ด้วยผ้าแดง และอ้าปากยิ้มแฉ่งอยู่ในที แต่ข้าพเจ้าไม่ได้มีเครื่องหมายส่วนใด ส่อว่าจะตอบรับเถ้าแก่เส็ง จึงเปลี่ยนเป็นการชวนนั่ง และความจริงข้าพเจ้าก็ตั้งใจหลีกฝนมาเพราะเหตุนั้นเป็นข้อใหญ่

"ลิทิเลียว, นาย โล้นจิน ๆ ตกมากก็ลิ" เถ้าแก่เส็งพูดกับข้าพเจ้า

"ตกมากดีอย่างไรเถ้าแก่?" ข้าพเจ้าถาม

"จะไล่ใช้ล้ำ" เสียงตอย

"แล้วส่วนฉันก็เป็นอันว่าต้องมาชะงักอยู่เพียงนี้ซิ" ข้าพเจ้าพูดยิ้ม ๆ

"เลียวนายยิไปไหน?" เถ้าแก่เส็งถามอย่างสงสัย

"จะไปดงพระราม" ข้าพเจ้าตอบหัวน ๆ เวลานี้ภายนอกเสียงฝนยิ่งตกหนักขึ้น ข้าพเจ้ายืนกะสับกะส่าย มองดูโน่นดูนี่ในตู้รอย ๆ สิ่งที่เป็นชิ้นเป็นอันซึ่งกล้าคุยอย่างขึ้นหน้าขึ้นตาได้ ในร้านนี้ก็คือสุราต่างประเทศ

"เชิงนายนั่งข้างในก่อง" เถ้าแก่เส็งพูดอย่างใจดี

ข้าพเจ้าเดินเลยต่อไป พอโผล่ถึงประตูที่มีม่านยังก็เห็นโต๊ะทางมุมตัวหนึ่งถูกล้อมอยู่ด้วยชายอายุรุ่นเลยกลางคน ๒ คน และหนุ่ม ๒ คน แม้แต่เสียงฝนกะทบหลังคาดังแปะ ๆ ก็พอที่จะทำให้ข้าพเจ้าได้ยินเสียงคุย อันดังไม่สิเขานักของชายผู้เป็นเจ้าของผมครึ่งหัวที่หันหน้ามาทางข้าพเจ้านั้นได้

"ฉันล่ะแปลกจริงพี่ทิดถ้าไม่เมาเป็นไม่สู้คนเด็ด, เข้านี่—" พลางยกแก้ว "ทำให้ฉันใจกล้านัก, ศักดิ์สิทธิ์จริง, ครั้งหนึ่งเล่นกัน

ถึงเกือบจะเย็นศพ _ ”

“ เย็นแต่เกือบ, สู้ฉันไม่ได้ น้องอำ ใจฉันตรงข้ามกับน้อง เพราะได้เล่นกันเข้าจริง ๆ ข้อสำคัญเมาหรือไม่เมาสู้ทั้งนั้น ถ้าสู้ได้, เจ็กเยี๊ยะ ขายเหล้าหัวสนน เมื่อไม่ตายอย่างไรหนอยแน่จะตบตาเสือเก่าอย่างฉันอ้ายนี่ _ ถุย ! โกงชะมัดนัก นึกว่าฉันเมาตักไม่เต็มแก้ว ฉันต่อว่า มันเถียงฉันคว่ำแก้วเหล้านั้นลงบนโต๊ะแล้วพานไม่ให้สตางค์เอาดื้อ ๆ มันผลักอกฉันต่อย ถุย ! เฮย ! เสีย อีก ๔ แก้วซิวะเต็ม ๆ นะ ” ข้าพเจ้าเห็นทีชักสนุกเลยเลี่ยงเข้าไปที่โต๊ะตัวถัดไป สั่งชาร้อนมาหนึ่งถ้วย เตรียมรอให้ฝนหาย

ตอนนี้ได้ยินชายคนหนุ่ม หน้าตาเสียม ๆ ผมยาว สนใจถามผู้ที่เล่าค้างต่อไป

“ แล้วเย็นอย่างไร ลุงสุก ? ”

ผู้ถูกเรียกว่า ลุงสุก ยั้วนเขพ้ะลงบนพื้นดังแผละแล้วแสยะพ่นประกอบ

“ โปลิสมาจับไป ” เสียงพูดอ่อย ๆ

“ จับใคร ! ” นายอำถามพลางใช้มือเคาะโต๊ะ

“ จับฉัน ! ถึงว่าซิ เคราะห์ดีของอ้ายเยี๊ยะมาก ไม่ฉะนั้นคงต้องหาม ”

เสียงชายหนุ่มคนที่ยังไม่ได้ถามอะไรเลย แต่นั่งอ้าปากปล่อยให้ฝนแห้งถามสอดขึ้น

“ หามลุงกะมัง ? ”

“ อย่าขัดคอซิ ” นายสุก ทำตาแวว เสียงเงียบกันอยู่ครู่หนึ่ง แต่การเงียบนั้นไม่ได้หมายความว่า ไม่ได้ทำอะไร เพราะข้าพเจ้าเห็นทุกคนกำลังยกแก้วขึ้นดวด อย่างน่าเอร็ดอร่อย

พอเสียงแก้ววางลงสัมผัสพื้นโต๊ะชายหนุ่มหน้าเสียมผมดกก็พูดขึ้นก่อน

“ ฉันถ้าไม่เมาล่ะลุง, กล้าเหมือนอย่างเสือและคุด้วย แต่ถ้าเมาเข้าแล้วกลายเป็นแมวตัวหนึ่ง เชื่องอย่างที่ผู้ใหญ่ หรือเด็ก ๆ ตบหัวเล่นได้ ”

พอพูดขาดคำ ข้าพเจ้าเห็นชายหนุ่มที่นั่งติดอยู่ด้วยกันยกมือขึ้นตบหัวผู้พูดเบา ๆ

ผู้ที่เป็นเจ้าของแห่งหัว ซึ่งกลายมาเป็นกรรมของกริยาตบเหวี่ยงศอก กลับเล่นอักเข้าให้ที่ซี่โครงผู้นั้น แล้วกล่าวอย่างฉุน ๆ

“ อ้ายห่า ! เล่นสูงเสียแล้ว ”

“ สูงอย่างไร, จอน ? ”

“ เอ็งไม่เห็นรึ หัวนั่นสูง ”

“ แต่ข้าตบถึง แล้วจะสูงอย่างไร ? ”

“ ข้าไม่ได้หมายความว่า เมื่อสูงแล้ว เอ็งจะต้องตบไม่ถึง ” ผู้ชื่อจอน หน้าแดงจัด

ยกมือขึ้นทุบโต๊ะ แล้วพูดเสียงอ่อย ๆ

"เข้า, แกกับกันต้องเลิกคบกันที เล่นไม่รู้จักสัมมาชีวะ"

"เออ! ดีเหมือนกัน," เสียงนายเข้าพูดเห็นชอบ

"ดีอย่างไรวะ?" นายจอนถามอย่างสงสัย

"ดี เหมือน กัน นั่นแหละ จะเป็นอย่างไรวะอะไรล่ะ!"

"อย่า! น้องชาย, กินแล้วอย่าให้สุคติจริตเข้าครอบงำ เหล้านั้น ถ้าไม่กินแล้วไม่เมาเป็นอันขาด" เสียงนายอ่ำ กล่าวตักเตือน "ขอเสียที นั่นก็น้อง นี่ก็หลานหรือ อย่างไร พี่ทิด?"

"เห็นไหม, ลุงสุก" นายเข้าพูดเสียงสั้น ๆ "จอน หาเรื่องกับฉันก่อน ก็แกรับอยู่โต้ง ๆ ว่า ถ้าเมาเข้าแล้วเชื่องอย่างที่ผู้ใหญ่หรือเด็ก ๆ ตบหัวเล่นได้ ฉันก็ลองตบดู"

"คนเปรต!"

"เปรตอย่างไรวะ, จอน?"

"อย่างไรล่ะ เปรตอย่างเปรตนั่นแหละ ก็ข้าชักวุธยาหรณ์ให้ฟังต่างหาก"

"วุธยาหรณ์อย่างไร?"

"ที่ตบหัวเล่นได้นั้นไม่ใช่หมายถึงหัวข้า"

"ก็แกพูดเองนี่"

"ถูกละ, แต่ข้าหมายความถึงหัวแมวต่างหาก"

ชายหนุ่ม ๒ คน ยั้น หน้ายักษ์ เข้าใส่กัน เตรียมท่าจะฉะกันจริง ๆ แต่ทิดสุก กับลุงอ่ำต่างช่วยกันจับมือรั้งไว้คนละคน

"ปล่อย, ลุง" เสียงนายจอนว่า "ข้าไม่กินร่วมกับมึงละ, เข้า" "พูดขาดคำเดิรอาด ๆ ออกจากร้านไป

นายเข้า สะบัดมือหลุดจาก ลุงอ่ำ แล้วก้าวพรวด ๆ เดิรตามออกไปดุจกัน

เสียงฝนหายเกือบเป็นปกติ ดีแล้วข้าพเจ้าชำระค่าชาร้อน แล้วนั่งวางอารมณ์เผยุหริ่ได้ครึ่งตัว ก็ได้ยินเสียงทิดสุกบ่นอุบอิบเบา ๆ ว่า "แย่มัน อ้ายหนุ่มนั้น ๒ คนนัดเล่นงานเรา — เราก็มัวตักเอา ๆ ที่ไหนได้ มันเบี้ยวไปแล้ว"

ลุงอ่ำ ผู้นั่งตรง ข้ามโคลง หัวไปมา อย่างชา ๆ แล้วเงยหน้าดูหลังคา พูดเบาที่สุดว่า "ฝนเกือบหายแล้วพี่ทิด"

ราว ครู่ หนึ่ง ข้าพเจ้า ก็เดิรออกจากร้าน, จิตต์มุ่งหวังไปที่หมายข้างหน้า คือดงพระราม.

ฝรั่งเศส – สยาม

ร. ศ. ๑๑๒

รายงานการเดิรทางของเรือโคเมต

(ต่อจากหน้า ๒๗๐ ฉะบับ มิถุน ๒๔๗๔)

ส่วนเรือมกุฎราชกุมาร ซึ่งเป็นเรือรบตามเสด็จลำหนึ่งนั้นเล่า ก็นับว่าเป็นคู่แข่งขันที่มีกำลังได้เปรียบกว่าเรือโคเมต อีก เหมือนกัน เป็นเรือที่ทันสมัย เพราะพึ่งต่อขึ้นที่อู่ช่องกง สำหรับรัฐบาลฟิลิปไปน์ ในขณะที่เกิดพิพาทเรื่องเกาะคาโรลินา (*Carolina*) ซึ่งจวนจะทำให้เส์ปญ [๑๘] กับ อเมริกัน ต้อง จับ อาวุธประหัตประหารกันนี่เอง และเรือนี้ก็ยังส่งมอบให้แก่ผู้ซื้อหาได้ ไม่ ขนกะทั่งเหตุการณ์ได้สงบเรียบร้อยแล้ว ยาดหลวง ..... ซึ่งรัฐบาลฟิลิปไปน์ ได้ส่งไปตรวจรับเรือนี้ ก็เลยพาลพาโลไม่ยอมรับ โดยหาว่า ต่อไม่ตรง กับสัญญาที่ได้ตกลงกันไว้ เมื่อต้องจำนนแก่ผู้ตรวจรับเรืออันแปลกประหลาดผู้นี้ ซึ่งดู ดูเหมือน จะมี สติ ปัญญา เฉียบแหลม และมีเชาวนะดีกว่าความสามารถเฉพาะการ, บริษัทต่อเรือ จึงหันมา ขอกขาย ให้แก่ ประเทศสยาม ซึ่งกำลังจะบำรุงกำลังทางเรือขึ้น และในที่สุดสยามก็ตกลงรับซื้อไว้อย่างหลับตา ไม่ต้องสงสัยเลยว่า ราชสำนักกรุงเทพ ฯ จะไม่ กำลัง สะสม ซื้อ หา สรรพาวุธยุทธภัณฑ์เตรียม ไว้ อย่าง บริบูรณ์ ..... ย่อม ขนเกาะที่ปากน้ำย่อมหนึ่ง, ย่อมสำคัญที่สร้างขึ้นที่แหลมพระจุลจอมเกล้า ฯ อีกย่อมหนึ่ง กับเรือเหล่านี้ต้องนับว่าไม่ใช่ เป็นเครื่องรบ ที่ตระเตรียมไว้ โดยไม่ใฝ่ใจเลย การเดิรทางของเราในครั้งนี้ต้องนับว่าได้พบเห็น สิ่งต่าง ๆ ที่มีประโยชน์ต้องจดจำไว้มากมายหลายประการ

หมายเหตุ (๑๗) คือ เรือพระที่นั่งมหาจักรีลำเก่า เดิมเรือชะนิดเรือย๊อช ลาดตระเวน. (ดูหน้า ๒๗๐ ฉะบับ มิถุน.)

หมายเหตุ (๑๘) ในเวลาที่กล่าวนี้ เกาะฟิลิปไปน์ ยังเป็นของ เส์ปญ อยู่ พึ่งตกมาเป็นของ สหปาลีรัฐอเมริกา ภายหลังสงคราม เส์ปญ—อเมริกัน เมื่อ ค. ศ. ๑๘๙๘

นายพลเรือจัตวาผู้นั้นได้มาเยี่ยมตอบข้าพเจ้า แต่ยังเอิญประจวบกับเวลาที่ข้าพเจ้าไม่อยู่ เขาจึงได้วางนามบัตรของเขาไว้ นามบัตรนั้นเขียนเป็นตัวอักษรงดงามดังนี้—

อารมังด์ ดู เปลสซิส เดอ ริชลิว
นายพลเรือจัตวา
ผู้บัญชาการกรมทหารเรือสยาม [๑๙]

โอ! นามนี้ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกพิศวงอย่างลึกซึ้ง และวิญญาณของท่านสังฆราช [๒๐] ผู้ทรงซึ่งเกียรติคุณอันยิ่งล้น ก็คงจะมีส่วนในความหลากใจของข้าพเจ้านี้ด้วยเหมือนกัน ใครเล่าจะรู้จักผู้สืบสายโลหิตอันแปลกประหลาดของท่านผู้นี้? ในประเทศฝรั่งเศสใคร ๆ ก็ย่อมซึมซาบได้อย่างดี ๆ ว่านาม "ริชลิว" นี้ในชั้นต้นได้ตกทอดไปได้แก่สายหญิงในตระกูล "วิเญอโรต์ เดอ ปงต์คูรเล" (*Vignerot de Pontcourlay*) และต่อมาได้แก่ตระกูล "ชาแปลล์ เดอ ชูลมีอ๊าคส์"

หมายเหตุ (๑๙) อารมังด์ ดู เปลสซิส เดอ ริชลิว (*Armand du Plessis de Richelieu*) คือนามเดิมของ พ. ร. ท. พระยาชลยุทธโยธิน แต่ผู้เขียน ๆ ผิดที่จริง พ. ร. ท. พระยาชลยุทธมีนามว่า *Andrè de Richelieu* หาใช่ *Armand du Plessis de Richelieu* ไม่ อนึ่งตำแหน่ง "ผู้บัญชาการกรมทหารเรือ" นั้นเล่าก็น่าจะคลาดเคลื่อน เพราะใน ค. ศ. ๑๘๙๓ (พ. ศ. ๒๔๓๖) พ. ร. ท. พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นปราบปรปักษ์ทรงดำรงตำแหน่งนี้อยู่ เมื่อสิ้นพระชนมแล้ว ใน ค. ศ. ๑๘๙๘ (พ. ศ. ๒๔๔๑) พระบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม ก็ได้เป็นผู้บัญชาการ ฯ แทน พ.ร.ท. พระยาชลยุทธ ฯ พึ่งได้รับตำแหน่งนี้เมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม ค. ศ. ๑๙๐๑ ในเวลาที่กล่าวนี้เข้าใจว่า พ. ร. ท. พระยาชลยุทธ ฯ ยังเป็นแต่เพียงนายพลเรือจัตวา รองผู้บัญชาการกรมทหารเรือ

พูดถึงชาติภูมิของ พ. ท. ร. พระยาชลยุทธโยธินนั้น ในนิพนธ์ของ ม. อาลเบิรต์ เดอ ปูรวูรวิล กล่าวว่า พ. ร. ท. พระยาชลยุทธ ฯ เป็นสมาชิกแห่งตระกูล "ริชลิว" จริง ปรากฏว่าในประวัติการของชาติฝรั่งเศส มีสมาชิกแห่งตระกูลนี้ คนหนึ่ง นับถือลัทธิโปรเตสตันต์ ต้องอพยพไปอยู่ประเทศเดนมาร์กในสมัย *Revocation of Edict of Nantes* ในรัชชสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔

หมายเหตุ (๒๐) คือ *Cardinal de Richelieu* (๑๕๘๕—๑๖๔๒) ซึ่งเป็น "สังฆราช" (*Cardinal*) และอัครมหาเสนาบดีในพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๓ เป็นนักการเมืองที่เชี่ยวชาญมีชื่อเสียงที่สุดในยุคนั้น และมีนามว่า *Armand du Plessis de Richelieu* ซึ่งผู้เขียนสำคัญว่าเป็นนามเดียวกันกับนามของ พ. ร. ท. พระยาชลยุทธ ฯ

(*Chapelle de Julmihac*) ซึ่งในเวลานี้เป็นเจ้าของ มีกรรมสิทธิ์อันแท้จริง ในนามนี้แต่ผู้เดียวเท่านั้น อา ! ก็ด้วยเหตุผลกลใดเล่า ท่าน นายพลจัตวา ผู้กล้าหาญจึงได้ จงเจตนาคร่าห์เอานามนี้มาเป็นนามของท่านเสีย เมื่อประวัติการ ของชาติ ฝรั่งเศส ยังมีนามที่มีชื่อเสียงโด่งดัง มากกว่านี้ให้ ท่านเลือก ได้ตามอัตตโนมัติของท่านอยู่อีกมากเล่า ? ข้อนี้ย่อมเป็นปัญหาลึกลับมาก แม้ “ท่านบาดหลวงเมือง มนิลา” ของเราผู้มีสติปัญญาเฉียบแหลมเห็นปานใดก็ดี ก็คงจะอธิบายได้ โดยยาก แต่เพื่อจะเป็นการตัดบทให้ง่ายเข้า ก็คงจะมีเหตุมีผลพอที่จะสันนิษฐานได้ว่า ผู้ใช้นาม “ริซลิว” นี้เป็นมนุษย์ลวงโลกเท่านั้น

การเดิรทางกลับของผู้บัญชาการทหารเรือเมือง ไซ่ง่อน มีกำหนด ใน วันพรุ่งนี้ตอน เย็น ฉะนั้นถ้าเราอยากชมนครหลวง ก็ต้องรีบเข้าสักหน่อย เรือกลไฟลำหนึ่งซึ่งได้จัดมาสำหรับรับเราก็มาถึงพอดี และได้พาพวกเราซึ่งไม่ติดราชการเข้ามายังนครหลวง

แม่น้ำเข้าพระยานั้น กว้างและงดงามมาก ฝั่งทั้ง ๒ ฝั่งปกคลุม ไปด้วย พันธุ์ไม้ อันเขียวชะอุ่ม เหนือปากน้ำเข้ามาไม่กี่มากน้อย มีวัด ๆ หนึ่งทาสีขาวสะอาด มีเจดีย์ หอระฆัง และมณฑป สัณฐานคล้ายคลึงกับเข็มขนาดใหญ่ ๆ ซึ่งเป็นแบบศิลปกรรมของชาวอินดูจีน วัดนี้งดงามมาก แต่ค่อนข้างจะหรูไปสักหน่อย จนทำให้เราอดระลึกถึงเครื่องตั้งที่ประดับประดาโต๊ะอาหารในการเลี้ยงครั้งใหญ่ ๆ ในประเทศของเราไม่ได้

ขนฝั่ง แม่น้ำ ก็มีหมู่เรือนไม้ยกพื้นสูง ๆ ปลูกอยู่ เป็นระยะ ๆ ไป และแวดล้อม ไป ด้วย ต้นตาล และต้นกงกาง

หมู่เด็ก ๆ ได้พากันออก มาเล่นที่หน้าประตูบ้าน พวกสตรีนั้นนุ่งผ้ายาว ยาง ๆ เปลือยหน้าอก มีผ้าสีเข้ม ๆ ปกปิดนมไว้ ผู้ชายก็หยุดงานพากันมาดูเราผ่านไป สตรีนั้นบ้างก็ไว้ผมยาว บ้างก็ไว้ผมสั้นเกรียน สำหรับนัยน์ตาชาวยุโรปเช่นเรา ให้รู้สึกประหลาดมาก ในความแตกต่าง แห่งประเพณีนิยมเช่นนี้ อย่างไรก็ดี ดูเหมือนว่า พลเมือง ซึ่งอาศัยอยู่ในบริเวณนี้คล้ายกับ “กบอยู่ในโคลน” มีความสุข และ มีความมั่งคั่งสมบูรณ์อยู่

เมื่อยิ่งใกล้กรุงเทพ ฯ เข้ามา ตามฝั่งแม่น้ำก็ยิ่งมีพลเมืองหนาแน่นขึ้น และในชั่วระยะไม่กี่มากน้อยต่อมา ก็คล้ายกับว่าไม่

พอเพียงที่จะเป็นที่พำนักอาศัยแล้ว มีแพผูกเรียงรายกันไปตามลำแม่น้ำ เท่าที่เห็นตอนแรก ๆ ก็ดูห่างเป็นระยะ ๆ ดี แต่ตอนต่อ ๆ มาก็ยัดเยียดกันมากขึ้น และกลายเป็นถนนแพไป ดูประหนึ่งว่าชีวิตทั้งหลายแหล่ได้มารวมซับซ้อนชุมนุมกันอยู่ในลำแม่น้ำนี้ทั้งหมด

เวลาประมาณ ๑๑๐๐ ก็มาถึงท่าน้ำหน้าสถานทูตฝรั่งเศส ม. ปาวี ราชทูตประจำกรุงสยาม ได้รับรองเราอย่างเรียบ ๆ และอย่างสนิทสนม การรับรองของท่านนี้ เราจะลืมระลึกถึงบุญคุณเสียมิได้เลย แม้ว่าท่านผู้แทนรัฐบาลของเราจะแสดงความโอบอ้อมอารีแก่เราด้วยความยิ้มแย้มแจ่มใสสักเพียงไร ท่านก็ไม่วาย วิตกถึงเหตุการณ์ที่เป็นอยู่ในเวลานี้ ท่านเชื่อว่า การแก่งแย่งกันในการยึกยั่นเขตต์แดนนี้คงจะต้องเกิดเป็นข้อที่จะพิพาทกันขึ้น จะเป็นภัยในอนาคต และไม่เป็นปัญหาอะไรเลยว่าในไม่ช้า นายพลเรือตรี ฮูมันน์ ผู้บัญชาการกองเรือฝรั่งเศสภาคบูรพทิศจะต้องเป็นผู้แก้ไขระงับเสียโดยใช้กำลัง

อังกฤษกำลังยุยงส่งเสริมให้สยามทำการขัดขืนเรา และ "เอเยนต์" ตัวสำคัญที่สุดของอังกฤษก็คือ ม. โรแลง-ยัคแมงส์ [๒๑] (*Rollin-Jacquemyns*) หมอกฎหมายเบลเยียม

หมายเหตุ (๒๑) คือ เจ้าพระยาอภัยราชา (*Gustave Rollin Jacquemyns*) ที่ปรึกษาราชการแผ่นดินของไทยในรัชชกาลที่ ๕ เป็นนีติศาสตร์บัณฑิต ที่เชี่ยวชาญ และมีชื่อเสียงที่สุดในยุโรปในยุคนั้น เคยเป็นศาสตราจารย์ พิเศษแห่งมหาวิทยาลัยกรุงบรุซแซลส์ และปริญญาเอก กิตติมศักดิ์แห่งมหาวิทยาลัยอ๊อกสฟอรด์ และเคมบริดช์ และเคยเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยในประเทศเบลเยียม เป็นผู้ที่ได้ตั้ง "สภาการกฎหมายระหว่างประเทศ" (*Institute of International Law*) ขึ้น และได้ถูกเลือกให้เป็นสภานายกถึง ๓ ครั้ง ชั้นต้น รัฐบาลสยามได้ตั้งให้เป็นตุลาการผู้แทนของไทยใน "ศาลอนุญาโตตุลาการที่กรุงเฮก" (*Hague's Court of Arbitration*) แล้วใน ค. ศ. ๑๘๙๒ ได้มารับตำแหน่งเป็น "ที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน" (*General Adviser*) ในกรุงสยาม ได้เป็นผู้ที่ได้มีส่วน ช่วยเหลือในการ ดำริร่างกฎหมายในกระทรวงยุติธรรมโดยอเนกนัย และเป็นบุคคลสำคัญที่มีคุณานุปการแก่สยามในฐานที่ได้ชักจูงให้ดำเนินรัฐประศาสโนบายเป็นอย่างดีตลอดมา ต่อมาจึงได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยาอภัยราชา ฯ (๑๘๓๕—๑๙๐๑)

ผู้ทุจริต ซึ่งเร่ร่อนไปทั่วพิภพเพื่อแสวงหาเกียรติยศ และชื่อเสียงในหมู่ชุมนุมชน และราชสำนัก กรุงเทพ ฯ ก็มีความคิดแปลกที่งมงาย รับเอามันไว้เป็นที่ปรึกษาในทางรัฐประศาสโนบาย อันเกี่ยวกับต่างประเทศ บุคคลผู้ใช้นามคล้ายภาษาฝรั่งเศสทั้ง ๒ นาม คือตัวมันเองกับ "ริชลิว" นี้เป็นผู้ที่เกลียดชังฝรั่งเศส (*Gallophobes*) มากที่สุด โดยลบหลู่ศีลธรรม อันควรคารวะของมนุษย์ มันทั้ง ๒ ได้ยุยงให้พระเจ้าแผ่นดินผู้เขลาเชื่อฟังมัน และต้องตกไปอยู่ในวิถีแห่งภยันตราย มันเป็นข้าราชบริพารที่กอปร์ด้วยโลภจริต และมุ่งแต่หาประโยชน์ส่วนตัว ทั้งเป็นมนุษย์ที่

"สอพลอ" เทพะผู้ สรวงสวรรค
อประสิทธประสาทสรร แต่งไว้
เป็นอุบาทะวะบรร- ณาการ แด่ราชะเธย
เพราะเคียดแค้นจึงให้ สิ่งนี้ มาสนอง ฯ

วันที่ ๒๒ เมษายน ค.ศ. ๑๘๙๓

เราได้ชมนครหลวง แต่เพียง โดยด่วน แต่ก็นับว่าเพียงพอแล้วที่จะทำให้เราต้องรู้สึกเสียใจในการที่ไม่มีโอกาสอยู่อีกนานวัน และให้ต้องอาลัยในการที่ชมไม่ได้ทั่วถึง วัดวาอารามอันงดงามในนครหลวงเป็นสิ่งที่น่ามหัศจรรย์ใจยิ่งนัก เราไม่เคยเห็นที่ไหนในแถบบูรพทิศประเทศนี้จะมาเทียบเทียมได้

ในชั้นต้นเรือยนตร์ได้นำเรามาสู่ปูชนียสถานอันระโหฐานแห่งหนึ่งซึ่งตั้งอยู่บนฟากฝั่งขวาของลำแม่น้ำเจ้าพระยา ปูชนียสถานนี้ประดับประดาด้วยลวดลาย และกะเบื้องเคลือบสีต่าง ๆ มีสีแดง, สีคราม และสีเขียวใบไม้ ตามอรรถจันทร ภายนอกและตามระเบียงที่มีคูหาก็ตกแต่งด้วยรูปยักษ์ มีรูปมนุษย์และสิงห์สาราสัตว์แปลก ๆ แต่ครั้นเมื่อเราได้ขึ้นไปถึงเบื้องบนแล้ว ก็ให้อัดอั้นตันบ่ญญาไม่ทราบว่าจะตัดใจทัศนานครหลวง อันกว้างไหญ่ไพศาล ซึ่งในขณะนี้อยู่ภายในเขตต์ทรรศนวิษัยของเรา ดี หรือจะชมปูชนียอันวิจิตร ซึ่งสำเร็จขึ้นโดยประณีต แลดูตระหง่านงามประหนึ่ง ว่าได้เนรมิตขึ้นจากนิยาย "พันหนึ่งทิวา" ในอาหรับราตรีฉะนั้นดี

ปูชนียสถาน บนฝั่งซ้ายนั้น มีสัณฐานค่อนข้างย่อมกว่าสักหน่อย แต่ดูเหมือนงามและน่าชมกว่า มีลานรอบ ๆ ปูด้วยหินอ่อนประตูสลักเป็นลวดลาย และประดับด้วยมุกดำมีรูปยักษ์ใหญ่ ๆ ซึ่งยืนขึ้นด้วยหินทราย มีพระพุทธรูปซึ่งทำด้วยไม้ทาสีทอง และมีมณฑปสีสุกใสซึ่งแต่ละอย่างล้วนแล้วแต่ยิ่งพิศก็ยิ่งทำให้เพลินทั้งนั้น

พูดกันตามจริงแล้ว เราให้รู้สึกพิศวงและตะลึงตะไลในการแสดงความมั่งคั่งสมบูรณ์กับความเลื่อมใสในศาสนาอย่างเคร่งครัดของพลเมืองเหล่านี้มาก ปูชนียสถานเหล่านี้ แม้ยังค่อนข้างใหม่อยู่ ก็ดูจะทอดทิ้งให้หักพังทรุดโทรมลงแล้ว ไม่คิดจะปฏิสังขรณ์ขึ้นอีกเลย เพราะประเพณีนิยมอยู่ว่า เมื่อวัดวาอารามใดใกล้จะพังก็ให้สร้างขึ้นใหม่ณบริเวณที่ข้างเคียงกันนั้นแทนเสมอไป เนื่องด้วยเหตุนี้ จึงเป็นข้อพิสูจน์ถึงจำนวนอันมากมายก่ายกองที่มีอยู่ในนครหลวงนี้

ต่อจากนี้ เราใคร่จะชมพระราชวังพระเจ้าแผ่นดิน เป็นต้นว่า ดูช้างเผือกอันมีนามอุโฆษ ที่เป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ของประเทศมีรูปประจำอยู่ในธงชาติ, ในเงินตรา และในเครื่องราชอิสริยาภรณ์ต่าง ๆ เป็นสิ่งที่นับถือกันในประเทศสยาม คล้ายกับดอกเบญจมาศในประเทศญี่ปุ่น และดอกลิลี่ (*Lily*) ในประเทศฝรั่งเศส แต่บัดนี้ทางสถานทูตได้ขออนุญาตให้เราเข้าไปเที่ยวชมน่าเสียดายที่เราจำต้องเดินทางกลับเสียก่อนที่อนุญาตนี้ตก ถึงกระนั้น เราก็ได้พยายามพูดจาทายทามจะขอเข้าไปให้ได้ แต่ก็ไร้ประโยชน์ ใครจะฝ่าฝืนข้อบังคับไปไม่ได้เป็นอันขาด.....ทวารวังไม่เปิดสำหรับเรา และช้างเผือกนั้นเล่า ก็ไม่ปรารถนาจะปราศรัยกับบุคคลเช่นเรา ที่มันสงสัยว่ามีจิตต์เจตนาที่จะปองร้ายต่อทรัพย์สมบัติของเจ้านายของมันก่อนกลับไปยังสถานทูต ผู้นำของเราได้คิดด้านำเราไปดูสิ่งที่แปลกประหลาดที่สุดในนครหลวง คือ ที่สำหรับทิ้งซากศพให้แร้งกิน การทำศพเช่นนี้เป็นข้อบังคับวางไว้สำหรับนักโทษ แต่บางทีราษฎรผู้ขัดสนจนทรัพย์หรือผู้ที่ใกล้จะตาย มีความผิดสำคัญใคร่จะล้างบาปโทษของตนเสียก็ยอมให้ทำศพของตนเช่นนี้เหมือนกัน การที่ได้เห็นและได้กลิ่นเหม็นในบริเวณอันน่าสลดใจนี้ ประการหนึ่ง ภาพของหมู่นกอันน่าเกลียดซึ่งกำลังเกาะอยู่บนหลังคาวัดผุ ๆ พัง ๆ เพื่อคอยอาหารของมันประการหนึ่ง และคำอธิบายต่าง ๆ พระภิกษุบางรูป มีรูปร่างพิลึก และน่าสะพึงกลัวได้ชี้แจงให้เราฟังนั้นอีกประการหนึ่ง เหล่านี้ทำให้เราอึดอัดตันใจราวกับว่าได้ผ่านเห็นสิ่งร้าย ๆ ฉะนั้น เมื่อได้ออกมาพ้นจากบริเวณอันเป็นส่วนหนึ่งของอเวจีภาคนี้แล้ว แม้ว่าวันนี้ปรอทจะขึ้นสูงถึง ๓๕ เหนือศูนย์ก็ตาม ก็ยังทำให้เรารู้สึกว่าอากาศในถนน และลมซึ่งพัดมาจากลำแม่น้ำ นั้น ช่างทำให้เราหายใจ

สะดวกขึ้นอย่างประหลาด

นี่แหละเป็นลักษณะส่วนสำคัญของกรุงเทพ ฯ ซึ่งคลุกเคล้าไปด้วยอารยธรรมและอนารยธรรมอันจะกำจัดให้เหือดหายไปเสียมิได้ มีรถรางไฟฟ้าเดิรทั่วไปตามถนนสายต่าง ๆ, มีเรือใหม่ ๆ อย่างทันสมัยจอดอยู่ตามหน้าอู่หลวง, มีโรงทหารที่สร้างขึ้นตามแบบชาวยุโรป ให้หมู่ทหารซึ่งใช้ปืนเล็กแบบใหม่ที่สุดได้พักอาศัยอยู่, โทรเลข, โทรศัพท์ก็ได้วางสายระเกะระกะอยู่ทั่วนครหลวง, รถไฟก็ได้จัดสร้างขึ้นในทิศต่าง ๆ แห่งราชอาณาจักร เมื่อพิเคราะห์ถึงความศิวิไลส์อันสยามนำมาใช้ในประเทศแล้ว ก็ยังมีความคิด, จารีตประเพณีและธรรมนิยมของบุราณสมัยติดระคนอยู่ เป็นต้นว่า บูชาช้างเผือกอย่างเคร่งครัด และทอดทิ้งซากศพมนุษย์ให้แร้งกิน เหล่านี้ล้วนเป็นเครื่องชี้ให้เห็นความย่าเถื่อนอันได้เข้าเกลือกกลั้วกับแสงไฟฟ้าแห่งอารยธรรมปนกันไป ถึงอย่างไรก็ดี ก็เป็นประเทศที่มีพฤตติการณ์ต่าง ๆ น่ารู้น่าศึกษายิ่งนัก และ หน้าต่างรถนั้นลอดพ้นสายตาของเราไปได้เลย

ม. ปาวี ก็ได้พยายามอย่างไม่ท้อถอยที่จะเชื่อมให้สัมพันธ์สนิทชิดเชื้อกับประเทศฝรั่งเศส เพื่อทวีผลและอำนาจของเราให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้น

เวลา ๑๔๐๐ เราก็ได้มาถึงสถานีรถไฟที่จะนำเรากลับคืนไปยังปากน้ำ รถไฟสายนี้พึ่งสร้างขึ้นใหม่ พระเจ้าแผ่นดินได้ทรงทำพิธีเปิดเมื่อวานนี้เอง ในขณะที่เสด็จขึ้นทรงรถพระที่นั่งซาลูน พระองค์ท่านได้ทรงพลาดตกลง และในระหว่างทางรถยังได้ทับฝูงกระบือ ซึ่งสิ่งแปลกประหลาดนี้ทำให้มันกะเจิงแตกตื่นล้มตายลงเป็นอันมาก ดูเหมือนพระสงฆ์และพวก “ตะละโปย”[๒๒] ในกรุงเทพ ฯ พากันถือว่าเป็นลางร้ายอย่างหนึ่ง อนาคตก็คงจะบอกแก่พวก “เถรกะโปรงเหลือง” เหล่านี้ว่า คำทำนายของเขาทั้งนี้ ถูกหรือไม่ดอก !

สำหรับเรารถไฟไม่เป็นปัญหาที่ชวนให้คิดนัก เราได้ตั้งปณิธานไว้อย่างแน่วแน่ว่า จะไม่ยอมให้ภาพทั้งหลายที่พอจะมองเห็นได้จากหน้าต่างรถนั้นลอดพ้นสายตาของเราไปได้เลย

หมายเหตุ (๒๒) คำว่า “ตะละโปย” นั้นมาจากคำภาษาฝรั่งเศสว่า *talapoin* เป็นคำที่พวกเข้ารีตถือศาสนาโรมันคาโธลิกแปลงมาเรียกพระสงฆ์ไทย เหตุไรจึงเรียกว่า “ตะละโปย” นั้น ในนิพนธ์ของ ม. เมย์นารด์ สันนิษฐานว่าคงจะมาจากคำว่า “ตาละปัด” ซึ่งพระสงฆ์ไทยถือและใช้

เย็นอันขาด ทั้ง ๒ ข้างทางรถ มีทุ่งนาอัน กว้างเรียบ, มีพรรณไม้ต่าง ๆ อยู่มาก แลดู เย็นตา แต่นับว่ามีสิ่งที่น่าทัศนา และมีผู้คน น้อยกว่าตามริมฝั่งแม่น้ำมาก ถัดจากทุ่งนา ออกไปก็เย็นไร่อ้อย, ป่ามะพร้าว และสวนพลู แล้วก็มีสวนส้ม, สวนมะนาว และ สวนมะม่วง ตามที่ได้สังเกตเห็นนั้น เรารู้สึกว่าได้เลียบแม่น้ำมาเย็นระยะ ๆ และได้ผ่านคลองมาหลาย คลอง แต่ก็เห็นได้ ไม่ใคร่จะถนัด เพราะหมู่ไม้ ได้ปกคลุมแสงเย็ยดยังเสีย

ในที่สุด เราก็มาถึงสถานีปากน้ำ แลเห็นเรือโคเมต ของเรา ชักธงสามสีสะบัดชายอยู่ นั้นเอง

◎ ◎ ◎ ◎ ◎

ตอนที่ ๒

การเดิรทางจากประเทศจีนมารวมกำลังเรือที่ไซ่ง่อน การลาดตระเวนในอ่าวสยาม, พิจารณาภูมิประเทศที่จะยึดเป็นที่พักของกองเรือเมื่อเกิดการรบกับไทย [๒๓]

ฮ่องกง, วันที่ ๑๙ มิถุนายน ค.ศ. ๑๘๙๓ ในประเทศลาวอันเย็นดินแดนของเรา เจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสชื่อ ม. โกรส์กูแรง ได้ถูกล่อลวงไปทำร้ายถึงแก่ชีวิตพร้อมกับผู้ที่ไปด้วยอีก ๑๘ คน เรือตรียงพังต์กับเรือแองกอง-สตังต์ได้ออก จาก ที่นี่ไป ไซ่ง่อน อัน เย็น ศูนย์กลางที่กองเรือ ภาคบุรพทิศ จะ ต้องไปรวม กัน

เวลา ๑๒๐๐ เราได้มาทอดสมออยู่ที่ฮ่องกง และรู้สึก หลากใจ มากที่มิได้เห็นเรือ ฝรั่งเศส จอดอยู่เลยสักลำเดียว จดหมายของผู้ขัญชา การซึ่งได้ฝากไว้ ที่นี่ นั้นทำให้เราทราบเหตุ-การณ์ต่าง ๆ ได้ทันที คือ ไทยได้บุกรุกเข้ามา

หนังสือพิมพ์ไทยเขษมรัฐ

แล้วเรือโคเมตก็จะต้องรีบลงไปที่นั่นด้วย

การนี้ได้เป็นไปโดยเร่งร้อน และไม่ต้องสงสัยเลยว่า รัฐบาลของเราจะไม่คิดดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใด เพื่อให้ราชสำนักกรุงเทพ ฯ เห็นผิดและชอบ และให้รู้สึกตัวด้วยว่า เราได้ดำเนินการป้องกันสิทธิของเราโดยขันแข็งจะได้ยอมจำนนแก่เรา และการประพฤติตนเป็นศัตรูอย่างลับ ๆ ล่อ ๆ ก็จะได้สิ้นสุดลง เราจักต้องใช้กำลังเข้ากระทำการเพื่อให้บรรลุผลตลอดไป เพราะวิสัยชาวบุรพทิศนั้น ไม่รู้จักอะไรนอกจากการใช้กำลัง ทางการเมืองนั้นเขาเฉลียวและมีภายกว่าเรามาก

วันนี้ ในเรือยุ่งกันตลอดวัน ต่างเตรียมเข้าของตลอดจนสะเบียงอาหาร กงสุลฝรั่งเศสซึ่งเป็นผู้แทนของธนาคาร กงตัวร์เดส กงปต์ (*Comptoir d' Escompte*) กับพวกพ่อค้าส่งของต่าง ๆ ก็มาอยู่ในเรือจนเย็น เพื่อชำระหนี้สินและตกลงเรื่องเงิน ๆ ทอง ๆ กันเวลา ๖๐ เราก็เตรียมพร้อม แล้วเรือโคเมตก็ใช้จักรเต็มที่เดินเข็มต่าง ๆ ตรงมาไซ่ง่อนเพื่อให้ทันกับเวลาที่ได้ล่าช้าไปนั้น

การลงไปประเทศโคชินไชนา[๒๔] (*Cochinchina*) และประเทศสยามอันเป็นหน้าที่ของเราโดยตรงนี้ เราขอให้กิจที่จะมุ่งไปกระทำนั้นสำเร็จผลลงเป็นครั้งเดียวเถิด และขอให้การเดินทางของเราเกิดประโยชน์ตามควรอีกด้วย

ประเทศฝรั่งเศสจะยอมให้ดูหมิ่นเช่นนี้ไม่ได้ จะต้องแสดงเหตุผลให้แจ่มแจ้ง และมีประกันรับรองให้เป็นหลักเป็นฐานไว้ ทั้งครอบครัวผู้ที่ต้องทำร้ายเสียชีวิตไปแล้วนั้นก็จะต้องได้รับเงินค่าทำขวัญตามสมควรด้วย ข้อเหล่านี้แหละเป็นข้อที่เราต้องการเป็นอย่างน้อย เพื่อมิให้การรีบลงไปโดยด่วนของเรานี้ไร้ประโยชน์เสียทีเดียว

วันที่ ๒๓ มิถุนายน ค.ศ. ๑๘๙๓

มรสุมตะวันออกเฉียงเหนือมิได้ช่วยการเดินทางของเราให้เร็วขึ้นเลย ตรงกันข้ามเมื่อวานนี้ขณะที่เดินเลียบฝั่งญวน, เราสังเกตเห็นว่ามีกระแสคลื่นต้านหน้าเรือเราไว้ ทำให้เสียความเร็วลงถึง ๖๐ ไมล์ และซ้ำวันนี้ตอนใกล้ ๆ ปานดาราน (*Pandaran*) เราต้องเผชิญหน้ากับมรสุมตะวันตกเฉียงใต้อย่างแรงกล้า มีทั้งลมทั้งฝนตกพรำ ๆ อยู่เรื่อย จนหาแสงสว่างมิได้เลย คลื่นก็จัดจนยามยนสะพานกล่าวว่า ต้องระวังตัวมากเหลือเกิน เพราะทุก ๆ ครั้งที่เรือโดนคลื่น

ดูเหมือน กับว่าเรือจะมุดลงไป ภายใต้กระแสน้ำเสียให้ ได้

เราเสียดาย ที่ไม่ได้ ออกเรือ มาพร้อม กับเรือที่ลงมาไซ่ง่อนด้วยกัน ป่านนี้เขาคงถึงแล้ว เพราะเรือ เหล่านั้นใหญ่ พอสู้ คลื่นได้ พออากาศที่มืดมิดนั้นค่อยกระจ่างขึ้น เราก็แลเห็นประภาคารแหลม เซนต์ เยมส์ เวลาเที่ยงคืนก็มาถึงอ่าว โคโคเตียรส์ (*Baie des Cocotiers*) การเดินทางต่อไปอีก จำต้องใช้นำร่อง แม้ว่าเราได้ส่งสัญญาณโคมไฟ และเป่าหวูดเรียกเท่าใดก็ดี ก็ไม่เห็นมีมาสักคนเดียว แต่ก่อนเมื่อยังแข่งขันกันอยู่ พวกนำร่องเหล่านี้ได้เพียรพยายาม มาคอย รับเรือต่าง ๆ ถึงในทะเล บัดนี้ได้รวมกัน เป็นบริษัทขึ้นแล้ว ต่างคนจึงต่างพยายาม กระทำหน้าที่ให้น้อยที่สุดเท่าที่จะน้อยได้ เพราะไม่มีส่วนได้ส่วนเสียอะไรด้วย นี่ย่อมเป็นหลักธรรมดาที่มีอยู่ทั่วไป !

พอค่อยสว่าง, เรือ โคเมต จึงทอดสมอลงณที่นั้น ทั้งเรือ และทั้งคนจะได้พากันพักผ่อนให้คุ้มกับที่ได้ผ่าคลื่นอันร้ายแรงมาได้ ยินแต่เสียงเครื่องจักรก้องขรม และเสียงลมในท้องทะเล ซึ่งในเวลานี้จะไม่สามารถพัดมาถึงเราได้ พลางพากันแช่งด่าพวกนำร่อง เราเข้าใจกันว่าในวันใดวันหนึ่งพวกนี้คงกำเริบเสิบสานกันยิ่งขึ้น จนถึงกับเรียกเงินค่านำร่องก่อนแล้วปล่อยให้เรานำเรือกันไปเอง นี่แหละยางที่จะเป็นบทสุดท้ายของเจ้าพวกนี้ !

วันที่ ๒๔ มิถุนายน ค.ศ. ๑๘๙๓

เราได้ลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ แสงอาทิตย์เมื่อแรกขึ้น ให้เราเห็น เสาเรือ ตรียงพ์ต์ ได้รำไร ๆ เหนือต้นกงกาง ทันใดนั้น เรือนำร่องก็มาถึง เราจึงสั่งให้ติดไฟ และออกเรือทันที..... ไม่กี่ นาทีต่อมา เรือเรา ก็มาทอดสมออยู่ ทางท้ายเรือ ตรียงพ์ต์ ซึ่งเป็นเรือธง ของผู้ บัญชาการ กองเรือ ภาค บูรพทิศ เรือนี้ได้มาถึงก่อน หน้าเรา ๗ ชั่วโมง เท่านั้น ท่านผู้บัญชาการรู้สึก พอใจมาก ที่เรือ โคเมต มาถึงได้ โดยเร็วและทันแก่เวลา ท่านจึงสั่งให้เดินทางต่อไปอีก เมื่อน้ำขึ้นมากพอที่จะผ่านเข้าไปได้แล้ว เรือ ตรียงพ์ต์ ก็ใช้จักรเดินเข้าไป แล้วเราก็ได้มารวมกันที่ ไซ่ง่อน อีกวาระหนึ่ง

ใน ระหว่าง ขนถ่าน ลงเรือ เพื่อ เตรียม ให้พร้อมสำหรับเหตุการณ์อันจะเกิดขึ้นนั้น เราได้ ยิน เสียงโจษกัน ต่าง ๆ นา ๆ ว่าทางปารีส ดูเหมือนจะไม่ริเริ่มทำการอันใดเลย ทางกระ ทรวง ทหารเรือ เล่า ก็ ดู จะ เปลี่ยน ความ

หนังสือพิมพ์ไทยเขษม

คิดเดิมไปเป็นอย่างอื่นเสียแล้ว ส่วนทางประเทศสยามนั้น พระเจ้าแผ่นดินทรงปริวิตกมากที่ได้เห็นเหตุการณ์ต่าง ๆ กลับหน้ามือเป็นหลังมือไป ทรงอัดอั้นตันสติปัญญาไม่ทราบว่าจะทรงดำริอย่างไรดี การทดลองป้อมใหม่ก็ไม่ได้ผลที่น่าพึงพอใจ อังกฤษและสหปาลิรัฐอเมริกา ซึ่งทรงหวังไว้ว่าพอจะเป็นที่พึ่งได้บ้าง ก็ดีห่างไม่ยอมเกี่ยวข้องด้วยในการศึก ทั้งนี้ทำให้ทรงเริ่มนึกถึงความอ่อนแอและความโดดเดี่ยวแล้ว ยิ่งกว่านี้ จะทำให้ท้อพระหทัยลงไปอีกมาก ถ้าได้ทรงทราบว่ากองเรือภาคบุรพทิศทั้งหมดได้มารวมกันอยู่ที่ไซ่ง่อนนี้แล้ว และเรืออีก ๒ ลำ ซึ่งได้สั่งต่อเป็นพิเศษสำหรับเดินและรักษาความปลอดภัยในแม่น้ำโขง ก็กำลังจะออกจาก ประเทศฝรั่งเศส และจะมาถึงในไม่กี่สัปดาห์นักด้วย นี่แหละเป็นเสียงของบุคคลที่ทราบเหตุการณ์ได้ดีเลิศลือกัน เมื่อได้พิจารณาดูแล้วก็น่าจะมีมูลแห่งความจริงอยู่บ้าง

วันที่ ๒๕ มิถุนายน ค.ศ. ๑๘๙๓

เมื่อวานนี้ทหารประจำเรือชุดเก่าของเรา ๒๑ คน ได้กลับไปยังประเทศฝรั่งเศส และได้รับทหารใหม่มาแทน ในจำนวนนี้มีชาวประมงค์ซึ่งถูกเกณฑ์มาใหม่ ๆ และยังไม่ได้รับการฝึกฝนในทางการเรือเลย บางคนแทบจะไม่รู้จักเรือรบเสียด้วยซ้ำ มีหลายคนที่พูดได้แต่ภาษาบริตัน กับที่ยังไม่เคยเห็นยี่นใหญ่และยี่นเล็กเลยก็มีเป็นส่วนมาก ฉะนั้นจึงตกเป็นหน้าที่ของเราที่จะต้องรีบฝึกฝนกันเสียโดยเร็ว แต่กว่าจะฝึกหัดให้ใช้การได้จริง ๆ นั้น คงจะกินเวลาหลายเดือนเป็นแน่ ในระหว่างที่กำลังจะเกิดความยากขึ้นนี้ จะมามัวไว้ใจบุคคลอันปราศจากค่าเหล่านี้ซึ่งมีจำนวนตั้ง ๑ ใน ๔ ของพลประจำเรือนั้นไม่ได้ เราจะต้องหัดไว้เพียงสำหรับวิ่งเต้นให้ได้คล่องแคล่ว เช่นขนกะสุนยี่นใหญ่ และบรรจุชะนวนยี่นเป็นต้น และยังไม่จำเป็นที่จะต้องฝึกให้มีความรู้พิสดารยิ่งขึ้นไปกว่านี้นัก

เย็นวันนี้ได้มีการเลี้ยงต้อนรับนายทหารประจำเรือฉลิกผู้ว่าราชการผู้เลี้ยงสุภาพมาก การรับรองก็เป็นไปอย่างหรูหรา มีมีนูมากหลาย จนเกินกว่ากำลังของผู้รับเลี้ยง ซึ่งส่วนมากเป็นผู้ที่ไม่สู้จะมั่งคั่งบริบูรณ์มาตั้งหลักตั้งฐานอยู่ในประเทศราช จะรับประทานได้เพราะเคยชินแต่อาหารกับซุปธรรมดาของบ้านเกิดเมืองนอนเท่านั้น เวลาอาหารว่างได้มีผู้นำทุเรียนเข้ามาด้วย ทุเรียนผลนี้

๓—๔—๕๑

ม. ปาวิ ราชทูตฝรั่งเศส ประจำราชสำนักกรุงเทพ ฯ ได้ส่งมาเป็นกำนัลแก่ผู้เลี้ยงเรา บรรดาอาหารที่มีกลิ่นแรงทั้งหลาย รวมทั้งเนยแข็งลิวาโรต์ซึ่งชื่นชอบลิ้นนาม ว่ามีกลิ่นฉุนจัดนั้น ถ้าจะมารวมกลิ่นกันเข้าแล้ว ก็เห็นจะยังแพ้กลิ่นที่ส่งพุ่งตลบห้องเลี้ยง ในเวลาที่ขอสารภาพว่า ผลไม้ชะนิดนี้มีรสหวาน สนิทดีหลักอันฉลาดของชนทุกชาติมีว่าไม่ควรเกี่ยงงอนอาหารชะนิดใด ๆ ทั้งหมด แต่ผู้ที่เคยชินแก่อาหารสูง ๆ ในกรุงเทพ ฯ คงจะไม่เห็นพ้องด้วยเป็นแน่ ทั้งนี้ก็เพราะเขายชาติเรียนกันนัก กล่าวกันว่า ทุเรียนเมื่อผลิดอกออกผลแล้วเป็นขุมทรัพย์อันหาค่ามิได้ ประเสริฐยิ่งกว่าส้มในอุทยาน เอสเปริดส์[๒๕] (*Hesperides*) เสียอีก ในเวลากลางคืนเจ้าของจะต้องคอยระแวดระวังป้องกันการโจรกรรมอย่างแข็งแรง บางทีถึงกับต้องอดตาหลับขับตานอนด้วยความเป็นห่วงเป็นใยคล้ายคนเย็บรองเท้าทุรชาติที่ได้ทรัพย์ในนิยายฝรั่งเศสฉะนั้น ในประเทศฝรั่งเศสกลิ่นของผลไม้ชะนิดนี้ย่อมอาจปลดเปลื้องความกังวลของเจ้าของลงได้บ้าง และทั้งทางเจ้าหน้าที่ทางฝ่ายนครบาลก็คงจะจัดเข้าไว้ใน "จำพวกสิ่งซึ่งไม่ต้องด้วยอนามัย" อีกด้วย

วันที่ ๒๙ มิถุนายน ค ศ. ๑๘๙๓

วันนี้เรือโคเมต ได้ออกเดินทางไปยังอ่าวสยามบรรทุกถ่านเต็มหมดทุกยุ้ง อาหารก็เตรียมไว้สำหรับ ๗๕ วัน ยี่นใหญ่กะบอกหนึ่ง ๆ มีกะสุนสำรองไว้ ๑๐๐ นัด และมีกะสุนบรรจุดินเมลิกไนต์อยู่ข้างด้วย สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้เตรียมไว้ล่วงหน้าทั้งสิ้น ไม่มีอะไรขาดตกบกพร่องเลย ถึงกระนั้นการเดินทางของเราคราวนี้ก็มีลักษณะสงบเสงี่ยมที่สุด จุดมุ่งหมายแห่งการเดินทางก็คือไปเพิ่มกำลังกองทหารอันพึงจะไปตั้งไว้ณที่นั้น และระวังรักษาทหารฝ่ายไทยมิให้รุกล้ำเข้ามา กับทั้งจะได้พิจารณาถึงวัตถุปกรณ์อันมีอยู่ตามชายฝั่งฮาเตียน (*Hatien*) ไว้สำหรับเวลาที่เกิดเหตุการณ์อันร้ายแรงขึ้นด้วย ประมาณ ๓ สัปดาห์ คือภายหลังพิธีการฉลองชาติ

หมายเหตุ (๒๕) อุทยาน เอสเปริดส์ (*Hesperides*) ในคัมภีร์ไสยศาสตร์กรีก คือ อุทยานของนางเทพธิดาทรงนามว่า *Hesperides* ซึ่งมีต้นไม้ออกผลเป็นทอง

ในวันที่ ๑๕ กรกฎาคม [๒๖] เรือแองกองสตังต์ก็จะไปเปลี่ยนให้เรากลับไซ่ง่อนต่อไป

วันที่ ๑ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๓๙๘

ลักษณะปกติของอากาศทำให้การเดินทางของเราสะดวกดีมาก มรสุมตะวันตกเฉียงใต้นั้นได้หมดไปแล้ว มีลมชื้นลมล่องพัดมาทางตะวันออกเฉียงเหนือบางขณะ ในเวลากลางคืน ดวงจันทร์อันแจ่มจรัสก็ส่องแสงอยู่อย่างสว่างไสว ในเวลากลางวันอากาศก็ปลอดโปร่งดี แต่อยู่ค่อนข้างจะร้อนจัด ดังนี้การเดินเรือของเราจึงง่ายมาก เราได้มาถึงอ่าว ซาราเซน (*Baie de Saracen*) ซึ่งเรือลิ่ง กำลังคอยเราอยู่โดยสวัสดิภาพ นายทหารและพลประจำเรือต่างมีความยินดีเป็นอันมากที่ได้เห็นเรามาผลัดเปลี่ยน เมื่อเรือลำนี้ได้ออกเดินทางลับตาไปแล้ว เรือ โคเมต ก็ต้องอยู่อย่างสันโดษเดียวดายอันเปล่าเปลี่ยวแทบจะไม่มีผู้รู้จัก และไกลจาก การคมนาคมทั้งหลายแหล่นี้แต่ลำเดียว

เดชะบุญ ภารธุระของเรายังหาได้ขาดมือลงไม่ เป็นต้นฝึกสอนวิชชาการเรือแก่พลประจำเรือมีอยู่มากมาย คงยังจะสำเร็จไปโดยราบรื่นไม่ได้

วันที่ ๒ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๘๙๓

ยนผ่งตรงที่เรือ โคเมต จอดอยู่นี้ มีทหารอาสาสมัครเขมร ๑๒ คน ทำที่พักแรมอยู่ใช้ใบไม้ที่มีอยู่ตามแถบนั้น มาประกอบทำขึ้นมีญวนคนหนึ่งอาศัยอยู่ในอ่าวเล็ก ๆ ทางเหนือขึ้นไป คงมีแต่เพียงบุคคลเหล่านี้เท่านั้นที่เป็นพลเมืองประจำเกาะนี้ แม้ "โรบินสันครูโซ" เอง ก็คงจะไม่เปล่าเปลี่ยวไปกว่าเรา ประจำเรืออันมีจำนวนไม่น้อย ก็ยังไม่เริ่มทำและที่ได้รับการฝึกฝนไปเพียงครึ่งหนึ่งสำหรับบางคนนั้น ก็ยังไม่ได้เพิ่มเติมให้บริบูรณ์ตามหลักสูตร สิ่งเหล่านี้จึงยังตกเย็น กิจวัตรประจำวันอันสำคัญที่จะต้องปฏิบัติต่อไป นอกจากนี้แผนที่ ๆ สำหรับจอดเรือก็ยังคลาดเคลื่อนอยู่ผู้บัญชาการกองเรือใคร่จะให้เราสำรวจเสียใหม่ด้วย เผื่อไว้เมื่อเวลาจำเป็นจะได้นำเรือใหญ่เข้ามาได้สะดวก ในเย็นวันนั้นเอง เราก็ได้ตั้งต้นหยั่งน้ำ และ วางหมุดฐานสามเหลี่ยมเพื่อทำการสำรวจทันที และเข้าใจว่าอีกสัก ๒๐ วัน งานอันมีอยู่มากมายนี้ คงยังจะสำเร็จไปโดยราบรื่นไม่ได้

หมายเหตุ (๒๖) วันที่ ๑๔ กรกฎาคม เรียกกันตามภาษาฝรั่งเศสว่า *Le 14 Juillet* เป็นวันพิธีที่ระลึก ของชนชาติฝรั่งเศสในการที่ได้เปลี่ยนแปลงลัทธิการปกครอง จากราชาธิปไตยมาเป็น ประชาธิปไตย

ในเวลานี้นักยนหาดทรายรอบ ๆ เรานั้นก็ไม่เห็นมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เป็นเครื่องหมายแสดงว่ามีมนุษย์พำนัก พักอาศัย อยู่เลย มีผาชะโงกเงื้อมอยู่แห่งหนึ่ง เต็มไปด้วย ก้อนหินกะรังอันขาวสะอาด เมื่อต้องแสงอาทิตย์เข้าก็มีแสงระยับตา เราชอบขึ้นไปเดินเล่นและอาบน้ำยนนั้นเสมอ ไม่มีช่องทางที่จะไปทางไหนได้เลย ถ้าเราเดินเข้าไปข้างในก็มีแต่พงอันรกหนาแน่นกั้นกางอยู่ ทั้งจะหาสิ่งใดพอที่จะแสดงถึง ความกว้างใหญ่ไพศาลของบริเวณนี้ก็ไม่มี ในฤดูกาลอันมีพายุและอากาศร้อนจัดนี้ ดูเหมือนนานารกชาติจะยิ่งขึ้นหนาแน่นมากขึ้นเสียอีก ในป่าลึกเหล่านี้เอง ที่อุดมไปด้วยพรรณไม้ อันหายาก ที่สุดในโลก ซึ่งล้วนแล้วแต่มีประโยชน์ใช้ทำภาชนะ และเครื่องไม้ อันวิจิตร สำหรับประดับประดา ตามข้าง ๆ ปกคลุมไปด้วยพฤกษาชาติอันเขียวชะอุ่มชื้นเยียดเสียดเยียดยัดอัดแอกันอยู่ มีวัลลิชาติเป็นอันมาก ที่เลื้อยโยงไปมาตามต้นไม้ ใหญ่น้อยเป็นพัลวัน เป็นเหตุให้การที่จะเดินฝ่าเข้าไปนั้นยากเย็นนัก ภายในของหมู่ไม้อันหนาแน่นนี้ ก็มีเถาวัลลิไต่เลื้อยขึ้นไปจนสูงสุด และชูดอกออกช่อมีสีสรรแปลก ๆ และต่างกันอยู่หลากหลาย

พวกทหารเขมรนั้น สามารถขึ้นต้นไม้ได้รวดเร็วคล่องแคล่ว ได้ขึ้นไปเก็บดอกไม้ต่าง ๆ นำเข็นช่อนำมาให้เรายนเรือ มีมะลิวรรณ, นมสวรรค์, เสาวรส และยานบุรี ซึ่งล้วนแต่สวยงาม น่าชม ทั้งนั้น นอกจาก ดอกไม้ที่เป็นเครื่องประดับประดาอันงามนี้แล้ว เขาก็ยังส่งสิ่งที่จะใช้เป็นอาหารได้มาให้อีกเหมือนกัน เช่นผลไม้ป่าต่าง ๆ และยอดเข็งซึ่งเราสามารถปรุงทำเป็นยำสลัดอย่างอร่อย ๆ ได้ จนที่ตัดมาจากต้นหมากก็มีรสดีเหมือนกัน ต้นไม้ที่เราตัดจน และยอดเสียเช่นนี้ มักจะตายลงทันที จึงนับว่าความ จะกละในการบริโภคของเรานี้ให้โทษร้ายแรง แต่ก็คงจะไม่เป็นเช่นนั้นทีเดียว เพราะป่ายนเกาะซาราเซ็นนี้อุดมนัก น้ำส้ม และน้ำมันสลัดทั้งหมดที่กลั่นกันที่เมือง แอกซ์ (*Aix*) และเมืองออรลีย์ยังส์ (*Orléans*) ก็คงยังไม่พอที่จะยำ "สลัด" ซึ่งห้อยกวัดไกวไปมาเหนือพื้นดิน ประมาณ ๒๐ เมตรเหล่านี้ได้

วันที่ ๓ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๘๙๓

ในบริเวณที่เหมาะสำหรับ "โรบินสัน" นี้ มีสัตว์ป่าต่าง ๆ ชุกชุม ตามชายป่าเราเห็นกวาง และอีเก้งลงมากินน้ำในลำธารที่ชายหาด สัตว์จำพวกนี้ออกจะขลาดมาก

หูตา คอยระวังระไว อันตราย เท้าก็คอย เหยียบย่างอยู่เสมอ ถ้ามีเสียงแกรกกราก ตะกุกตะกักผิดสังเกต ก็วิ่งรุดหนีเข้าป่าลึก เสียโดยเร็ว ทำให้การที่จะติดตามนั้นยากเย็น นัก ทหารเขมรแจ้งว่าตามแถบนี้มีเสือ และหมูป่าอยู่บ้างเหมือนกัน นกต่าง ๆ ก็มีอยู่เป็นอันมาก เช่นนกเขา, แร้ง และนกทะเล เป็นต้น จนผู้ที่จะดักยิงแม้จะคอยอยู่ตามริมฝั่ง ก็มักไม่รู้ว่าจะตกลงยิงตัวไหนดี นักตกปลาก็ย่อมจะมีโอกาสดี ๆ ไม่น้อยไปกว่ากัน ในอ่าวนั้นอุดมไปด้วยปลาชะนิดต่าง ๆ ในเวลากลางวันก็ชุ่มชื่นว่ายตามกันเป็นหมู่ นกทะเล ก็บินโฉบฉวย มาเป็นอาหาร อยู่ตลอดวัน ในเวลากลางคืน ก็แหวกว่ายไปมาตามสาย ละลอก แลดูขาวสะอาดตา ความสวยงามของอ่าว ซาราเซ็น ที่พิเศษ นอกเหนือไปกว่าที่กล่าวมาแล้วนั้นก็คือ มีน้ำพุอยู่อีกธารหนึ่ง พลประจำเรือได้พากันไปซักผ้า และชำระกาย และเมื่อเวลาเลิกงานแล้ว บรรดานายทหารก็ได้ใช้น้ำอันใสสะอาดของธารนี้อาบด้วยเหมือนกัน น้ำพุธารนี้มีกำเนิดจากเขาลูกหนึ่ง ไหลรินลงตามซอกหิน และป่าเป็นทอด ๆ จนถึงลาดหญ้า อันเขียวชะอุ่ม ในระหว่างสุมทุมพุ่มไม้ ตอนหนึ่งของหาดนี้ ดูเย็นภาพที่งาม และเย็นตามาก ภายหลังที่ได้อาบน้ำค่อนข้างอุ่นในทะเล ถ้าได้ลงไปอาบในธารน้ำพุอีกครั้งหนึ่งแล้ว ก็ดูประหนึ่งว่าได้อาบน้ำทิพย์อันยะเยือกเย็น การที่ได้มีโอกาสพักผ่อนอารมณ์หลังจากความเหน็ดเหนื่อยที่ต้องตรากตรำการงาน และต้องสัมผัสกับอากาศอันอบอ้าวเช่นนี้ ดูออกจะเป็นประโยชน์แก่ร่างกายเย็นอเนกประการ

วันนี้ มีมรสุมตะวันออกเฉียงใต้พัดมาพร้อมกับพายุอันแรงกล้าตอนเช้า อากาศนับว่าชุ่มชื่นดี พอตกตอนบ่ายกลับร้อนอบอ้าว มีกลุ่มเมฆสีดำ ๆ ใหญ่น้อยลอยแล่นไล่กันมาในท้องนภากาศ และในทันใดนั้นเสียงต่าง ๆ ก็ค่อย ๆ เงียบลงทุกที ๆ จนกลายเย็น ความเงียบสงัด พรรณไม้ใหญ่น้อยก็ทอดกิ่งก้านและใบไม่ไหวสะบัดอีกต่อไป ..... แล้วฟ้าก็แลบแปลบปลาบมือสนียาตผ่าซ้อน ๆ กันลงมา เสียงดังกะหึมก้องกังวาน ฝนก็ตกลงมาอย่างไม่ขาดสาย พื้นแผ่นดิน และพรรณพฤกษาชาติซึ่งได้รับความร้อนระอุมาก็ค่อย ๆ ชุ่มชื่นขึ้นทีละน้อย ๆ เย็นลำดับไป

(ยังมีต่อ)

หนังสือพิมพ์ไทยเขษม

รวมหมายเหตุฉะเพาะแต่ที่ยาว ๆ หน้า ๓๙๘—๓๙๙

หมายเหตุ (๒๓) ผู้อ่านจะเห็นว่าความในตอนหนึ่งและตอนสองนี้ไม่ต่อเนื่องกัน จึงขอให้ทำความเข้าใจว่ารายงานการเดิรทางนี้ กล่าวถึงเหตุการณ์ในประเทศจีน, ญี่ปุ่น, สยามเป็นลำดับเวลาที่เรือได้เดิรทางไปปฏิบัติการ ได้ตัดตอนแปลฉะเพาะที่กล่าวด้วยประเทศสยามเท่านั้น เมื่อเรือโคเมตได้มาส่งสะเบียงและเชื้อเพลิงให้แก่เรือลูแตง ที่ปากน้ำแล้ว ขากลับแวะไซ่ง่อนส่งผู้บัญชาการทหารเรือไซ่ง่อน ขึ้นที่นั่น เสร็จแล้วเรือเดิรทางต่อไปยังซัวเถา และนางาซากี ครั้นกลับลงมาฮ่องกงก็พอดีได้รับคำสั่งให้มารวมกำลังกันที่ไซ่ง่อน เนื่องด้วย ม. โกรส์กูแรงถูกฆาตกรรม เรือโคเมตนี้เป็นเรือปืนลำหนึ่งอยู่ในกองเรือฝรั่งเศสภาคบุรพทิศ ต่อขึ้นใน ค. ศ. ๑๘๘๔ ตัวเรือเป็นไม้และเหล็กปนกัน ระวาง ๔๗๓ ตัน ลำเรือยาว ๔๖ ม. กินน้ำลึก ๓.๖๐ ม. เครื่องจักรมีกำลัง ๖๙๑ แรงม้า ความเร็ว ๑๒.๒๓ น็อต มีปืนหัวขนาด ๑๐ ซ. ม. ๑ กะบอก ปืนท้ายขนาดเดียวกันอีก ๑ กะบอก กลางลำเรือมีปืนขนาด ๑๓.๘ ซ. ม. กราบละกะบอก บนนั่งร้านมีปืนฮอชกิส ขนาด ๓๗ ม. ม. ๒ กะบอก พลประจำเรือ ๘๖ คน ในกองเรือภาคบุรพทิศนั้นมีเรือรบอยู่ด้วยกันทั้งสิ้น ๕ ลำ คือ—

๑) เรือลาดตระเวนหุ้มเกราะ ตรียงฟังต์ (*Triomphant*) เรือธงของผู้บัญชาการ

๒) เรือลาดตระเวนชั้น ๓ ฟอรเฟต์ (*Forfait*) น. อ. เรอกูลูส์ (*Recouloux*) เป็นผู้บังคับการ

๓) เรือปืนชั้นที่ ๑ แองกองสตังต์ (*Inconstant*) น. ท. โบรี (*Bory*) เป็นผู้บังคับการ

๔) เรือปืน โคเมต (*Cométe*) ร. อ. หลุยส์ ดาติช ดู ฟูรเนต์ คือ ผู้เขียนรายงานการเดิรเรือทางนี้เป็นผู้บังคับการ

๕) เรือปืน ลียง (*Lion*) ร. อ. ปาปาอีส์ (*Papaix*) เป็นผู้บังคับการ

ผู้บังคับการกองเรือนี้ คือ พ. ร. ต. ฮูมันน์ (*Humann*), น. อ. โปเรล เดอ เบรติเซล (*Borel de Bretizel*) เป็นเสนาธิการกองเรือ น. ท. รัฟฟเนล (*Raffanel*) เป็นผู้ช่วย ในเรือตรียงฟังต์ มีนายทหารชั้นสัญญาบัตร พรรคนาวิน ๒๑ นาย (รวมทั้งกองเสนาธิการด้วย) ในเรือ ฟอรเฟต์ มี ๑๓ นาย, เรือ แองกองสตังต์, เรือโคเมต

หนังสือพิมพ์ไทยเขษม

และเรือ ลียง มีลำละ ๕ นาย (จำนวนนี้ไม่นับนายทหารพรรคกลิน, นายแพทย์, สมุหบัญชี และอนุศาสนาจารย์รวมด้วย) นายทหารประจำเรือ ตรียงฟังต์ นั้น บัดนี้ได้เป็นนายทหารชั้นนายพลเรือในนาวีฝรั่งเศสก็มากด้วยกัน เช่น นายเรือเอก โกเชต์ (*Gouchet*) นายธงผู้บัญชาการ ในระหว่างมหาสงครามได้เป็น นายพลเรือโท และได้มารับตำแหน่งเป็นผู้บัญชาการกองทัพเรือฝรั่งเศสแทน พ. ร. ท. ดารติช ดู ฟูรเนต์ ผู้เขียนรายงานการเดิรทางนี้ระหว่างที่ประจำอยู่ในน่านน้ำกรีก ในขณะนั้นประเทศกรีกกำลังเป็นกลางอยู่ และทางการเมืองก็กำลังตัดสินใจไม่ถูกว่าจะเข้าฝ่ายเยอรมันดี หรือจะเข้าฝ่ายสัมพันธมิตรดี ข้างพระเจ้า คอนสตันติน (*Constantine*) ก็เป็นน้องเขยของพระเจ้าไกเซอร์ จึงเอนเอียงจะเข้าข้างเยอรมัน ส่วน ม. เวนิเซโลส (*Venizelos*) อัครมหาเสนาบดี และพรรคพวกมีความเห็นตรงกันข้ามใคร่จะเข้าข้างสัมพันธมิตร เหตุ เป็นดังนี้ สัมพันธมิตร จึงสั่ง กองทัพเรือ ฝรั่งเศส ที่ประจำเกาะมอลต้า กับ กองเรืออังกฤษอีกบางกองเข้ามาประจำอยู่ในน่านน้ำกรีกเพื่อสนับสนุนคณะของ ม. เวนิเซโลส และเพื่อขู่พระเจ้าแผ่นดินกรีกด้วย ในที่สุดกรีกเข้าข้างสัมพันธมิตร ๆ จึงบังคับให้พระเจ้าคอนสตันตินสละราชบัลลังก์ เหตุไร พ.ร.ท. โคเชต์ จึงมาแทน พ. ร. ท. ดารติช ดู ฟูรเนต์ นั้น ก็เพราะ พ. ร. ท. ดารติช ปฏิบัติการไม่ต้องกับแผนรัฐประศาสโนบายของฝรั่งเศส จึงถูกปลดเป็นกองหนุนไปแต่บัดนั้น ขอเว้นไม่กล่าวให้พิสดารในที่นี้ นายทหาร ประจำเรือ ที่ต่อมาได้เป็นนายทหาร ชั้นนายพลเรือ ดังได้ กล่าวแล้ว นอกจาก พ. ร. ท. โคเชต์ ก็มี นายพลเรือตรี ดะวาลุย (*Daveluy*) นักเขียนผู้เชี่ยวชาญในทางยุทธศาสตร์ และยุทธวิธีทางเรือของฝรั่งเศส, นายพลเรือตรี โฟรโชต์ (*Frochot*) ผู้ดำริจัดตั้งกองบินขึ้นในนาวีฝรั่งเศส, นายพลเรือโท แวงดรีย์ (*Vindry*) เมื่อไม่ช้านี้ได้รับตำแหน่งเป็นสมาชิกแห่งสภาการป้องกันฝรั่งเศส ฯ ล ฯ นายทหารเหล่านี้ใน ร. ศ. ๑๑๒ ล้วนแล้วแต่เป็นนายทหารชั้นนายเรือทั้งสิ้น

ในระหว่างที่ฝรั่งเศสบีดอ่าวสยามนั้น ผู้อ่านจะเห็นว่านอกจากเรือในกองเรือภาคบุรพทิศแล้ว ยังมีเรือปืน อาลูแอตต์ (*Alouette*) วิแปร์ (*Vipère*), อาสบีก (*Aspic*), ซึ่งประจำอยู่ที่กรมทหารเรือเมืองไซ่ง่อน เรือ ลูแตง ที่เข้ามาจอดอยู่ในแม่น้ำเจ้าพระยา และอีกลำหนึ่ง คือเรือ ปาแปง (*Papin*) ซึ่งจะไป ประจำอยู่ที่เกาะมาดาคาสการ์ บังเอิญฝรั่งเศสกับไทยเกิดควานยุ่งยากกันขึ้น รัฐบาลฝรั่งเศสจึงได้สั่งให้มาเข้าสมทบรวมกำลังน่านน้ำสยามด้วย กับยังมีเรือตอร์ปิโดอีก ๒ ลำ คือเรือหมายเลข ๔๓ และ ๕๐ เรือ ๒ ลำนี้สันนิษฐานว่าอยู่ที่ไซ่ง่อน แต่เป็นเรือสำรอง

หนังสือพิมพ์ ไทยเขษม

หมายเหตุ (๒๔) ที่เรียกกันว่า (*Cochinchina*) นั้น เดิมเป็นมณฑล ๓ มณฑลของญวน (*Annam*) เพราะในระหว่างที่เข้ามาบีดอ่าวสยามนั้น ปรากฏว่าถอนเอา ร. ท. เดอ คาคเกอเรย์ (*de Cacgueray*) นายทหารประจำเรือฟอรเฟต์ ไปเป็นผู้บังคับการเรือ ตัว ร. ท. เดอ คาคเกอเรย์ ในเวลานี้ก็ได้เป็นนายพลเรือตรี ประจำอยู่ที่กรมทหารเรือเมืองแชรบูรก์

ชาวพื้นเมืองมีขนบธรรมเนียมถือจารีตประเพณีอย่างเดียวกัน แต่มีข้อที่ควรสังเกตว่าต่างกันดังนี้ คือ—ในแผ่นดินพระเจ้าตือดึก (*Tu-Duc*) พระองค์ทรงเกลียดชังลัทธิโรมันคาโทลิก มาก ถึงกับทรงยุยงและประทานรางวัลเป็นราย ๆ แก่ผู้ที่สามารถตัดศีรษะบาดหลวงฝรั่งเศสที่มาเผยแผ่ศาสนาและชาวพื้นเมืองที่เลื่อมใสด้วย ความนี้ทราบถึง พระกรรณ เอมเปอเรอ นะโปเลียนที่ ๓ จึงโปรด ให้ พ. ร. ท. ริโกลต์ เดอ เชอนูยี (*Rigault de Genouilly*) ยกกองทัพเรือมาตีเมืองเว้ อันเป็นนครหลวง แต่ไม่สำเร็จเพราะเข้าปากน้ำเมืองเว้ไม่ได้ จึงกลับไปยึดเอา ไซ่ง่อนไว้ ได้ ในวันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ ค. ศ. ๑๘๕๙ แล้วบังคับให้ญวนทำสัญญายอมยกมณฑลทั้ง ๓ นี้ให้แก่ฝรั่งเศสในปี ค. ศ. ๑๘๖๑ จึงนับว่า เป็นขั้นต้นที่ฝรั่งเศส มาตั้งเป็นหลัก เป็นฐานในตะวันออกไกลนี้ได้ แม้ว่าแต่กาลก่อนเช่นในแผ่นดินพระเจ้า ยาลอง (*Gia-Long*) หรืออีกนัยหนึ่งเรียกว่า "องเชียงสือ" พระเจ้าเมียนมาง (*Mihn-Mang*) และพระเจ้าเทียวตรี (*Tieu-Tri*) ญวนจะมีความสัมพันธ์กับฝรั่งเศสอยู่บ้างแล้วก็ตาม

ส่วนญวนที่เรียกว่า อานัม (*Annam*) นั้น ตกมาอยู่ภายใต้อำนาจของฝรั่งเศสภายหลัง คือ ตอนปลายแผ่นดินพระเจ้า ตือดึก นั่นเอง ญวนได้ทำความยุ่งยากให้แก่ฝรั่งเศสขึ้นอีก ครั้งนี้ฝรั่งเศสจึงรู้สึกเห็นว่า ญวนไม่เป็นประเทศที่เปล่าประโยชน์นัก จึงได้ส่งกองทัพเรือในบังคับบัญชา พ. ร. ท. คูรเบต์ (*Courbet*) มาตามแผนรัฐประศาสโนบาย ของ ม. ชูลส์ แฟรรี่ (*Jules Ferry*) ได้ตีญวนพ่ายแพ้ยับเยินแทบทุกแห่ง แล้วจึงได้มีอำนาจขึ้นในญวน (*Annam*) แต่เวลานั้น ในเวลานี้ตามลักษณะการปกครองของฝรั่งเศสแบ่ง "โคชินไชนา" ไว้ส่วนหนึ่ง คือ มณฑลทั้ง ๓ ที่กล่าวมาแล้วนั้น มีเมืองไซ่ง่อนเป็นนครหลวง และเรียกว่า "ประเทศราช" (*Colony*) แต่ญวน (*Annam*) นั้นเรียกว่า "ประเทศในความอารักขา" (*Protectorate*) ยังคงมีพระเจ้าแผ่นดินเรียกว่า "เอมเปอเรอ" สืบราชสมบัติอยู่ตามเดิม ซึ่งความจริงก็หาอำนาจอันใดมิได้ พระเจ้าแผ่นดินญวนเดี๋ยวนี้ ทรงพระนามว่า "เบาด่าย" (*Bao-Dai*) ยังทรงพระเยาว์อยู่ และกำลังทรงศึกษาวิชาการอยู่ในวิทยาลัย *Lyceé de Condoreet* ประเทศฝรั่งเศส

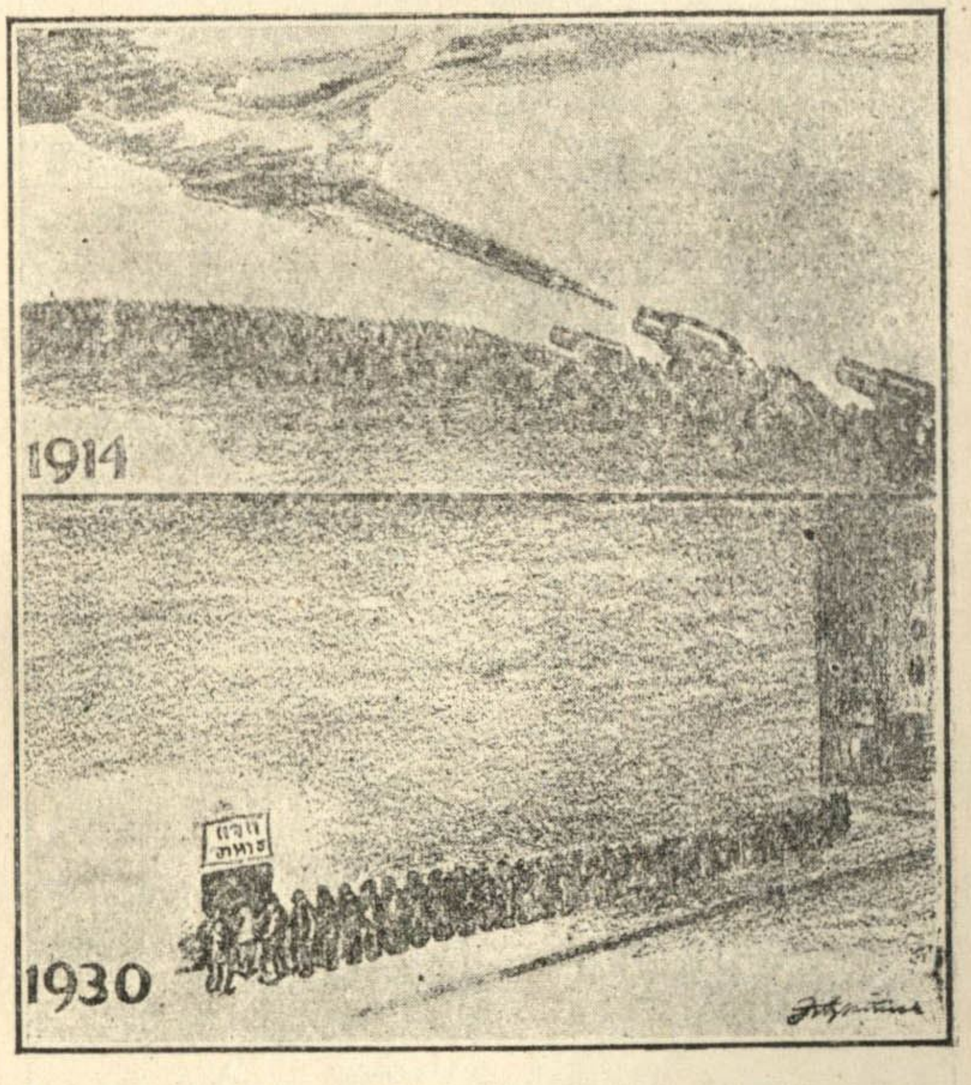
คนขับรถเปลี่ยนใหม่ (รูป คัณฑี)

เออลแห่งวิลลิดอน อุปราชคนใหม่ ถึงอินเดีย ๑๗ เมษายน (จากลอนดอน)

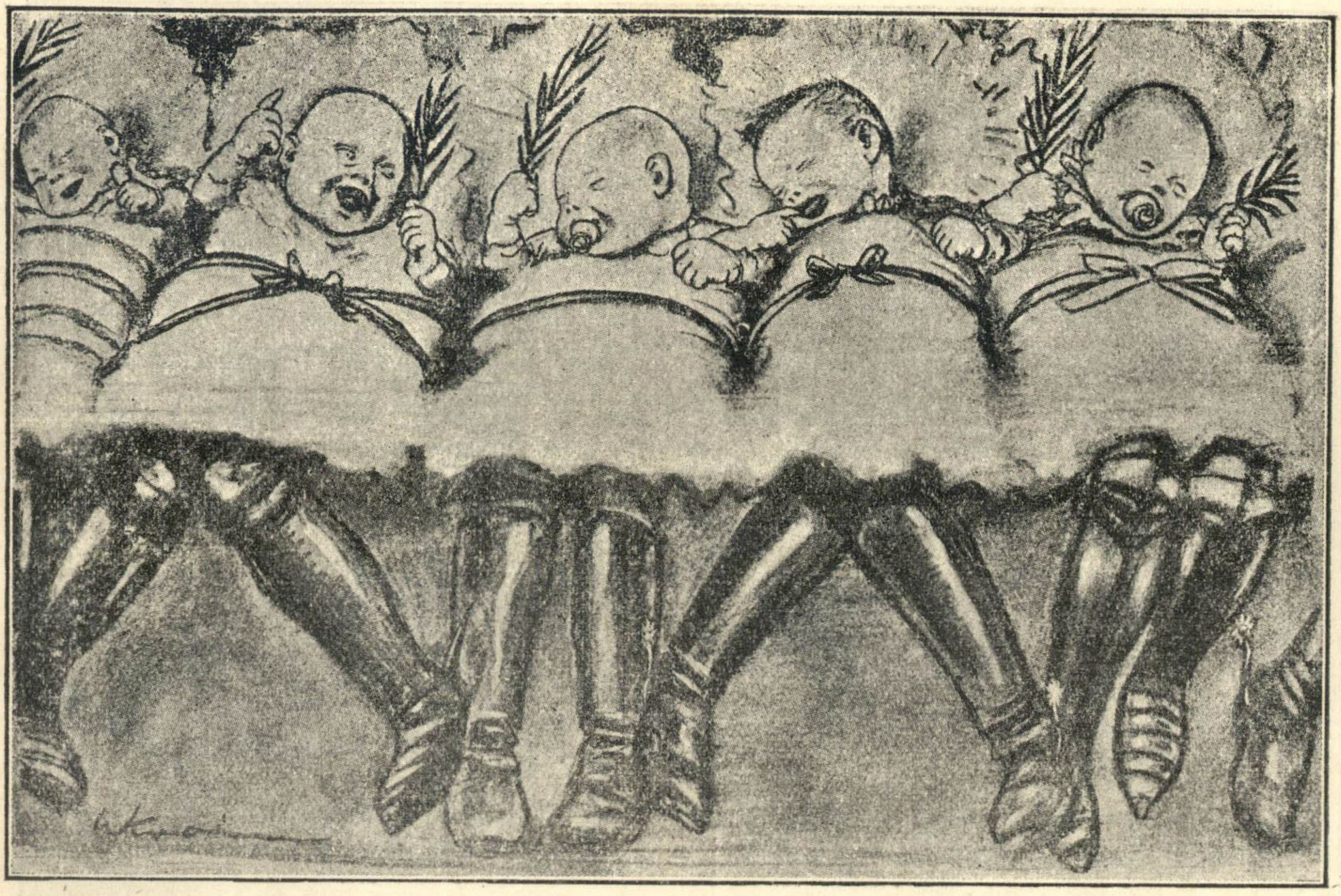

โลกซึ่งฝีมือมนุษย์กำลังทำให้เป็น

(จากเซนตุหลุยสุ)

ฉาก ๑ กับ ฉาก ๒ แห่งมหาสงคราม

สันนิบาตชาติ

(ติเรื่องประชุมลดอาวุธว่าพูดกันเหมือนเด็กอมมือ) (จากเบอรลิน)

ที่นั่งของคนโต (รูปคัณฑี)

(จากลอนดอน)

อารักขาของนายสโนอดอน เสนาบดีคลังอังกฤษที่เติบใหญ่ขึ้นทุกที (แสดงว่ารัฐบาลจะต้องหาเงินเลี้ยงผู้ไม่มีงานทำมากขึ้นทุกที)

ภาพหน้าปก

บรมบรรพต มีตำนานมาอย่างใด จึ่ง กรุงธนบุรี ทรงระงับคเชนทร เสด็จขึ้นผ่าน พิภพปราบดาภิเษก ทรงย้ายพระนครมาสร้าง กรุงรัตนโกสินทร ข้างฝั่งตะวันออก สร้าง พระบรมมหาราชวัง สร้างวัดพระศรีรัตน ศาสดาราม โปรดให้นำระฆังที่วัดสะแก ซึ่ง มีเสียงไพเราะไม่มีระฆังใดเสมอ มาแขวนไว้ ที่หอระฆัง วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

พ.ศ. ๒๓๒๘ โปรดให้ขุดคลองคูพระนคร ตั้งแต่วัดตีนเลน (ยพิตรภิมุข) ข้างใต้ ผ่าน วัดสะแก บรรจบคลองบางลำภู ขุดคลองจาก คลองคูพระนคร ข้างเหนือวัดสะแก ตรงไปทาง ตะวันออกอีกคลอง ๑. พระราชทานนามว่า คลองมหานาค. ในครั้งนั้น จึ่งโปรดให้ สถาปนาวัดสะแก เป็นพระอารามหลวง พระ ราชทานนามใหม่ว่า วัดสระเกศ

พ.ศ. ๒๓๔๔ โปรดให้แต่งคลองมหานาค ตอนริมวัดสระเกศ และคลองเดิมหน้าวัดให้ กว้างขวาง ทำเป็นเกาะแก่ง สำหรับเป็นที่ ทวยนาครประชุมเรือเล่นนักขัตฤกษ์ในฤดูน้ำ เมื่อการสำเร็จในเดือน ๑๒ ปีนั้น โปรดให้มี มหกรรมฉลองวัดสระเกศ ๗ วัน

วัดสระเกศ ตั้งอยู่ปากคลองมหานาค พระนคร เดิมชื่อวัดสะแก เป็นวัดโบราณ ก่อนมีตำนานสืบเนื่องมาอย่างใดไม่ปรากฏ ตามตำนานของวัดนี้ เพิ่งมามีเนื่องในพระราช พงศาวดารว่า เมื่อกรุงธนบุรีเกิดจลาจลใน พ.ศ. ๒๓๒๕ พระยาทสมเด็จพระปฐมบรม มหาจักรีวงศ์ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เสด็จ ดำรงพระยศเป็นสมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ ศึก เสด็จยกกองทัพไปกระทำการสงครามอยู่ ณกรุงกัมพุชา ทรงทราบว่าเกิดจลาจลขึ้นใน กรุงธนบุรี จึงเสด็จยกกองทัพกลับมาทางด่าน พระจาฤก ผ่านเมืองปาจิน นครนายก ตัดลง ท้องทุ่งแสนแสบ เสด็จเข้าโขลนทวาร ประทับ สรงมูรธาภิเษกที่วัดสะแก ครั้นถึงณวันเสาร์ เดือน ๕ แรม ๙ ค่ำ พ.ศ. ๒๔๓๕ เสด็จจาก พลับพลาวัดสะแกโดยกระบวนทางสถลมารค ไปประทับพลับพลาหน้าวัดโพธาราม เสด็จ ลงเรือพระที่นั่งกราบ ข้ามไปยังพระราชวัง

ในรัชชกาลที่ ๒ จะทรงสถาปนาสิ่งใดบ้างไม่ปรากฏ ปรากฏแต่ว่าโปรดให้สมณทูตออกไปลังกาทวีป สมณทูตกลับได้ต้นโพธิลังกา พรรณพระศรีมหาโพธิ์เมืองอนราธบุรมาถวาย ๓ ต้น โปรดให้ปลูกไว้ที่วัดมหาธาตุวัดสระเกศ วัดสุทัศน์ แห่งละต้น ที่วัดสระเกศนั้นโปรดให้ก่อฐาน ปลูกไว้ข้างหน้าพระอุโบสถยังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้

รัชชกาลที่ ๓ ทรงบูรณะวัดสระเกศทั่วทั้งวัด โปรดให้เชิญพระยืนองค์ใหญ่ สูง ๕ วา ๑ ศอก ๑๐ นิ้ว ซึ่งประดิษฐานอยู่ในวัดวิหารทอง เมืองพิษณุโลก มาประดิษฐานณวิหารสร้างใหม่ ถวายพระนามว่า พระอัฏฐารสศรีสุคตทศพลญาณบพิตร สันนิษฐานกันว่าราว พ.ศ. ๒๓๗๒ ซึ่งเป็นคราวเดียวกับเชิญพระพุทธชินสีห์มาไว้วัดบวรนิเวศ เพราะมาจากเมืองพิษณุโลกด้วยกัน การบูรณะวัดสระเกศในคราวนี้ ทรงพระราชดำริจะสร้างพระปรางค์ใหญ่ให้มีในกรุงรัตนโกสินทรอีกองค์ ๑ จึงโปรดให้พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา เป็นแม่กองสร้างพระปรางค์องค์ที่ทรงพระราชดำริขึ้น ฐานเป็นเหลี่ยมไม้สิบสอง ด้านหนึ่งยาว ๕๐ วา ก่อสร้างไปได้ถึงชั้นทักษิณที่สอง พื้นล่างทานน้ำหนักไม่ไหว จึงทรุดลงถึง ๙ วา เมื่อก่อแก้ก็ทรุดลงอีก ๓ วา เห็นจะแก้ไขไม่ได้ จึงเลิกการนั้นเสีย พระปรางค์ที่ก่อสร้างนี้ เรียกกันว่าภูเขาทอง มาแต่แรกสร้าง เพราะเหตุที่อยู่ใกล้คลองมหานาค เหมือนอย่างภูเขาทองที่กรุงเก่า ภูเขาทองนี้จึงเป็นสิ่งสำคัญซึ่งทรงสร้างในวัดสระเกศสิ่งหนึ่ง

รัชชกาลที่ ๔ โปรดให้แก้ไขพระปรางค์ใหญ่ ซึ่งค้างมาแต่รัชชกาลที่ ๓ ทำเป็นภูเขา มีบันไดเวียน ๒ บันได ขึ้นถึงยอดบนยอดเขาก่อพระเจดีย์ขึ้นองค์ ๑ พระราชทานนามภูเขาว่า บรมบรรพต

รัชชกาลที่ ๕ โปรดก่อสร้างบรมบรรพต ซึ่งค้างมาแต่รัชชกาลสมเด็จพระบรมชนกนาถแล้วเสร็จ โปรดพระราชทานพระทันตธาตุจำลองมาตั้งไว้ในคูหาพระเจดีย์ยอดบรมบรรพต และโปรดให้กำหนดงานนักขัตตฤกษ์ให้ทวยนาครมาบูชาพระที่บรมบรรพต ในกลางเดือน ๑๒ ทุกปี มีมาจนบัดนี้

พ.ศ. ๒๔๔๐ มีผู้ขุดพบพระบรมธาตุที่เนินพระเจดีย์เก่า ณเมืองกบิลพัสดุ์ ในมัชฌิมประเทศ มีอักษรจารึกที่ผะอบเป็นสำคัญว่าเป็นพระบรมธาตุ กิตติศัพท์แพร่หลายไปในบรรดาพุทธศาสนิกชน นานาประเทศพากัน

อยากได้ พระบรมธาตุนั้น รัฐบาลอังกฤษ มายังพระคร เมื่อได้ทรงแบ่งพระบรมธาตุไว้
เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามพระองค์เดียว สำหรับพระราชทานนานาประเทศ คือ ลังกา
เป็นอิสสระ มหาราช พุทธศาสนูปถัมภก จึง ทวีป ประเทศญี่ปุ่น พะม่า รุสเซีย แล้ว
ถวายพระบรมธาตุนั้น แด่ พระบาทสมเด็จ พระ พระบรมธาตุที่เหลือ โปรดให้แห่มาประดิษฐาน
รามาธิบดี ศรีสินทร มหาจุฬาลงกรณ์ พระ ไว้ในชุมพระเจดีย์ ยอด บรมบรรพต เมื่อ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อทรงแบ่ง พระราช- วันอังคาร ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๗ ปีกุน เอกศก
ทานแก่ พุทธศาสนิกบริษัท นั้น ๆ โปรดให้ จุลศักราช ๑๒๖๑ พ.ศ. ๒๔๔๒ มีมหกรรม
เจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม) แต่ยังเป็น การสมโภชแล้ว โปรดให้สร้างพระเจดีย์น้อย
พระยาสุขุมนัยวินิจ ออกไปเชิญพระบรมธาตุ บรรจุพระบรมธาตุ นั้น ซึ่งปรากฏจนบัดนี้

◎ คิดคำบรรพ์ บรรพ์บุรุษ เป็นชุดเยิง สิงบ่าเชิง กะเจิงยุ่ง ไม่นุ่งผ้า
ถึงชุดเรา เนาเมือง เปรื่องปรีชา แต่เหลนบุตร ชุดหน้า เอกกว่าเอย ฯ

พระศรี นิพนธ์

บทนำบางเรื่อง

รัฐบาลกับหนังสือข่าว

(บางกอกเดลิเมล์ วันที่ ๑๕ มิถุน.)

ข่าวต่าง ๆ เรื่องความเข้าใจผิดระหว่างสองกระทรวง ซึ่งเกี่ยวพาดพิงไปถึงกระทรวงอื่น ๆ กับมหาชนส่วนมาก และหนังสือข่าวภาษาอังกฤษอย่างน้อยฉะบับหนึ่ง ได้เปลี่ยนโฉมไปเป็นว่า ทำไมหนังสือข่าวจึงไปเอาเรื่องมาได้? และในภายหน้าจะห้ามมิให้ลงข่าวการประชุมของเสนาบดีสภาได้อย่างไร?

บางกอกไตมส์ เป็นอาทิ ตั้งปุจฉาขึ้นว่า ข่าวการประชุมของเสนาบดีสภาควรจะเอามาโฆษณาหรือไม่? เราเห็นว่าตราบใดที่สมาชิกแห่งเสนาบดีสภาเห็นควรเผยข่าว ตราบนั้นหนังสือข่าวต้องโฆษณา เว้นไว้แต่จะมีกฎหมายห้าม. กฎหมายเช่นนั้นถ้าจะทำก็สำเร็จ แต่เราเชื่อว่าจะเป็นการถอยหลังขัดแก่รัฐประศาสโนบายของสยาม. เรามีความเห็นอย่างหนึ่งในเรื่องนี้ ซึ่งคงจะมีผู้คัดค้านมาก แต่เป็นความเห็นอันแท้จริงของเรา เราจึงขอแสดงโดยสุจริต คือ เราเชื่อว่าอิสสรภาพแห่งหนังสือข่าวเป็นอุปกรณ์การอารักขาแห่งรัฐบาลดี ไม่ใช่แต่ว่าเพราะมิบทนำคอยอุปถัมภ์ความเห็นของประชาชนให้เกิดขึ้นเท่านั้น หนังสือข่าวยังเป็นกะจกเงาที่ฉายเหตุการณ์ของคนและเรื่องสำคัญ ๆ อยู่เสมอด้วย. หนังสือข่าวที่ประกอบด้วย อิสสรภาพย่อมให้สติแก่เจ้าหน้าที่บางคนผู้ยกพร่องสติ และไม่ว่ารัฐบาลไหน ย่อมจะต้องมีเจ้าหน้าที่ ๆ ยกพร่องสติไปบ้าง. หนังสือข่าวอย่างดีที่สุดนั้นเราเชื่อแล้วว่าคือหนังสือซึ่งฉายเรื่องและบุคคลอันเกี่ยวด้วยมหาชนอย่างถูกต้องไม่มีผิด แต่หนังสือเช่นนั้นในเมืองไทยเวลานี้ยังไม่มีสักฉะบับเดียว. เงาที่หนังสือข่าวฉายออกไปนั้น ถึงจะเที่ยงบ้างไม่เที่ยงบ้างก็ตาม ก็ยังเป็นข่าวให้ทรายความจริงกันบ้างไม่มากก็น้อย. อันนี้แหละเรายืนยันว่ายังดีเสียกว่าที่ไม่ให้ทรายเรื่องกันเลย.

แต่ยังมีตำหนิสำคัญอยู่อย่างหนึ่ง ซึ่งเราเชื่อว่าเป็นบ่อเกิดแห่งความเสียหายระหว่าง

รัฐบาลกับหนังสือข่าวในเมืองไทย คือ ถึงแม้ว่าหนังสือข่าวของเราจะมีอิสสรภาพ ส่วนมากของรัฐบาลก็ยังดูถูกหนังสือข่าวอยู่อย่างที่เคยดูถูก เมื่อ ๔๐ ปีมาแล้ว. ที่เรากล่าวนี้เกี่ยวด้วยหนังสือข่าวภาษาไทยโดยมาก แต่ผู้อ่านหนังสือข่าวอังกฤษในกรุงเทพ ฯ ชะนิดผู้ดีขัดก็ทำนองส่วนมาก ที่กล่าวนั้นเหมือนกัน. อุทาหรณ์แห่งการเห็นหนังสือข่าวไม่เป็นของสำคัญนี้ จะอ้างตั้งร้อยก็ได้ ในที่นี้จะยกมากล่าวเพียงสองสามเรื่อง. ข่าววิทยุเรื่องเสด็จประพาสอเมริกา ซึ่งประชาชนต้องการทราบ เจ้าหน้าที่ส่งให้หนังสือข่าวล่าตั้งสองหรือสามวัน บางเรื่องส่งให้เมื่อหนังสือข่าวได้ลงข่าวที่ผู้ส่งข่าวของเขาเองส่งมาจากที่เดียวกันเสร็จไปแล้วตั้งสองวัน. พระราชดำรัสในวันฉัตรมงคลที่แล้วมาได้ประกาศแพร่หลายทางวิทยุด้วย เพราะเหตุรัฐบาลประสงค์จะให้มหาชนทราบทั่วกัน แต่หนังสือข่าวได้รับพระราชดำรัสนั้นล่าไปสองวัน จนกะทั่งความกระหายอยากรู้ของประชาชนได้ขาดหายไปเสียหมดแล้ว. ผู้ส่งข่าวกว่าจะได้รับคำรับรองของเจ้าหน้าที่ว่าข่าวที่ได้มานั้นจริงหรือไม่จริงก็แทบเลือดตาไหล ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เป็นประโยชน์แก่บ้านเมือง หรือเรื่องซึ่งมีตำหนิทะบวงการของรัฐบาลเกี่ยวอยู่ข้างก็เช่นเดียวกันทั้งนั้น. ในเรื่องข่าวขุนนิเสนาบดีองค์หนึ่งลาออก จนกะทั่งวันนี้ (๑๕ มิถุนายน) ก็ยังหามิแถลงการณ์ของรัฐบาลไม่ปล่อยให้โจษกันไปต่าง ๆ นานา. แถลงการณ์เช่นนั้นไม่จำเป็นจะต้องทำความเสียหายให้แก่ท่านเสนาบดีคนใด และเมื่อส่งให้หนังสือข่าวแล้ว ทุกฉะบับก็คงจะนำลงโดยไม่ต้องทักท้วงอะไรอีก.

มีข้อควรใส่ใจอยู่อย่างหนึ่งในเรื่องหนังสือข่าวไม่ว่าที่ไหน ๆ คือ ไม่ปรารถนาจะลงข่าวที่เพียงเป็นเสียงโจษยังไม่เป็นเรื่องแน่นอน. หนังสือข่าวย่อมไม่อยากจะกล่าวว่า "ได้ทราบว่า" "เข้าใจว่า" หรือ "คิดว่า" แต่ถ้าหนังสือข่าว เอาข่าวที่แน่นอนไม่ได้ ก็จำต้องลงไปเท่าที่ได้ยินหรือได้ทราบมา

มีผู้กล่าวว่า สยามต่างกับที่อื่น ๆ รัฐบาลสยามไม่ต้องสนใจกับหนังสือข่าวเหมือนรัฐบาลอื่น ๆ รัฐบาลสยามจะละเมินหนังสือข่าวเสียทีเดียวก็ได้ ในคำกล่าวอย่างนี้ เราขอกล่าวว่า รัฐบาลสยามควรทำอย่างใดอย่างหนึ่ง รัฐบาลสยามมีอำนาจที่จะละเมินหนังสือข่าวและกดหนังสือข่าว หรือนับถือหนังสือข่าวและให้อิสสรภาพแก่หนังสือข่าว ทางใด

ทางหนึ่งในสองทางนี้. แต่ถ้ารัฐบาลละเมินหนังสือข่าวแล้ว ก็ยังปล่อยให้หนังสือข่าวมีอิสสรภาพอยู่ เหตุไม่น่าพอใจเช่นข่าวเรื่องกระทรวงคลังกับกลาโหมก็จำต้องเกิดขึ้นเหมือนคราวนี้.

เราไม่เชื่อว่า การกดขี่หนังสือข่าวชอบด้วยรัฐประศาสโนบายแห่งรัฐบาลสยาม เราเชื่อว่าประโยชน์แห่งหนังสือข่าวในสยามแม้ในสมัยที่ยังเยาว์วัยอยู่เหมือนเดี๋ยวนี้ ก็ยังเป็นที่พอใจของผู้หลักผู้ใหญ่ในประเทศนี้ และเราเชื่อว่าเหตุการณ์อย่างที่เกิดขึ้นนี้กำลังเป็นบ่วงขัดให้ความเข้าใจกันระหว่างรัฐบาลกับหนังสือข่าวค่อยดีขึ้นทีละน้อย ๆ แต่เป็นแน่นอนยิ่งนานไปก็จะยิ่งเข้าใจกันมากขึ้น ระหว่างรัฐบาลกับหนังสือข่าว ซึ่งอะไรเสียอีกเล่าก็คือ ระหว่างรัฐบาลกับประชาชนนั้นเอง

◎ ◎ ◎

ตรวจข่าว

(บางกอกเดลิเมล์ วันที่ ๑๙ มิถุน.)

มีเสียงโจษกันว่า รัฐบาลกำลังดำริหาหนทางที่จะตรวจข่าวก่อนอนุญาตให้ออก เนื่องจากที่หนังสือข่าวในกรุงเทพ ฯ ได้ลงข่าวเลื่อนลอยเรื่องกระทรวงคลังกับกลาโหมเมื่อเร็ว ๆ นี้ เสียงหนึ่งว่า ให้ตั้งทะบวงการขึ้น ให้มีหน้าที่แจ้งข่าวราชการ ให้หนังสือข่าวไปรับข่าวจากทะบวงการนั้น ทั้งหมดดุจไปรับแจกอาหาร แต่ว่าความคิดนี้ตกไปเพราะเหตุสมัยนี้กำลังตัดเงิน ไม่ใช่เวลาที่จะตั้งทะบวงการใหม่. นัยว่ายังมีทางอื่น ๆ อีกที่แนะขึ้น แต่ยังไม่ตกลงว่าจะเหมาะได้ทางไหน.

เราไม่ประหลาดใจเลยที่ปัญหาเรื่องนี้เป็นปัญหาแก้ยาก ถ้าจะคิดหาทางควบคุมความพิศวงของคน หรือจำกัดความทะยานอยากของมนุษย์ หรือยั้นทอนความรัก หรือทำสติปัญญามนุษย์ให้แตกฉาน ก็จะไม่เป็นการยากมากไปกว่าเลย เพราะเหตุว่าวิธีที่เกิดมีหนังสือข่าวขึ้นนี้ เป็นวิธีเกี่ยวกับมนุษย์โดยตรง ในบรรดาวิธีการทั้งหลายซึ่งเกิดขึ้นกับอารยธรรมของมนุษย์.

ไม่ว่าสำหรับอาชีพใด ๆ ผู้ถืออาชีพนั้น ๆ เกือบทั้งหมดย่อมเป็นปุถุชน พวกหนังสือข่าวก็เช่นนั้น ยิ่งชำนาญงานมากเข้าก็ยิ่งคดถึงอกมนุษย์มากขึ้น หน้ากระดาษหนังสือข่าวเป็นสมรภูมิแห่งแรงงานของเขา หน้ากระดาษหนังสือข่าวจึงมีทั้งคุณและโทษอันเป็นวิสัยของปุถุชนนั้นเชียว. เราเชื่อว่าเพราะเหตุนี้เอง จึงยังไม่มีรัฐบาลใดในโลกสามารถ

จัดการกับหนังสือข่าวได้เย็นอย่างที่ควรจะพอใจ. สยามอาจหาทางปฏิบัติในเรื่องนี้เพื่อแสดงให้เห็นว่าทำได้. เราไม่เข้าใครออกใคร และไม่เข้ากับตัวเอง แต่เราเชื่อว่าถึงจะมีทางทำอย่างที่จะตั้งทะบวงการหรือทางอื่น ๆ ก็ยังจะได้รับความพอใจน้อยไปกว่าที่ไม่ทำอะไรเสียเลยเหมือนที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้. การตั้งทะบวงการนั้นจะเกิดความลำบากที่ไม่สามารถตอบคำถามของหนังสือข่าวได้เสมอ. สมมตว่าสามารถตอบคำถามทั้งหมดได้ ก็ยังเป็นที่สงสัยว่าคำตอบเช่นนั้นจะได้รับความเชื่อถือของมหาชนแหละหรือ. ข้อร้ายของการตรวจกัก ไม่ว่าอะไร ๆ และไม่ว่าที่ไหน ๆ ทั้งหมดนั้น อยู่ที่พอมีการตรวจกักกันขึ้นก็เท่ากับยุให้มีความอุตริต่าง ๆ ที่ยิ่งให้โทษมากเสียกว่าข่าวหรือเรื่องหรือหนังสือที่กักไว้นั้นเสียอีก ประเทศใดควบคุมหนังสือข่าวในเรื่องข่าวรัฐบาลอย่างกวดขัน ประเทศนั้นส่อให้โลกสงสัย เช่นเมื่อพยายามจะป้องกันมิให้ความรู้สึกไม่ดีเกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกประเทศ รัฐบาลห้ามมิให้ลงข่าว ซึ่งถึงแม้จะทำให้เกิดอื้อฉาวก็จะเงียบและลืมกันได้ ในสัปดาห์เดียว รัฐบาลนั้นกลับจะถูกระแวงสงสัยว่ามีข้อเสียหายอะไรอย่างหนึ่ง จึงทำเช่นนั้น ซึ่งที่แท้ไม่มีอะไรเลยก็เย็นได้.

อำมาตย์เอกอเมริกันผู้ชื่นชอบได้เคยกล่าวว่า เขาไม่เคยถูกหนังสือข่าวให้ร้ายแก่เขา เพราะเขาใช้วิธีถือว่าผู้สืบข่าวเหมือนทารก ถ้ามีความจริงอะไรก็บอกให้เสียตรง ๆ ถ้าบอกทั้งหมดไม่ได้ ก็บอกเท่าที่จะทำความพอใจให้แก่เขาได้ เพราะถ้าไม่เช่นนั้น เขาก็จะสืบเรื่องเอาเอง และลงข่าวมากเกินไปกว่าความจริง. อุทาหรณ์นี้ไม่เย็นการยกย่องหนังสือข่าวเลย แต่ว่าเย็นคติสำหรับคนทั่วไปได้ดี.

◎ ◎ ◎

ให้ราษฎรมีเสียงในการเมือง

(บางกอกเดลิเมล์ วันที่ ๒ มิถุน.)

ข่าวจากอเมริกา เรื่องพระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะโปรดเกล้า ฯ หัดให้ราษฎรมีเสียงในการบ้านเมือง คงจะเย็นที่ยินดีแก่ผู้ได้เคยปรารภถึงเรื่องที่ปรารภกันมากนี้ คือ การให้ชาวสยามค่อยมีเสียงในการปกครองบ้านเมืองของตน ๆ บ้าง. เมื่อพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ผู้แทนหนังสือข่าวของกรุงนิวยอร์ค ๔ คนเข้าเฝ้า พระองค์ย่อมทรงตระหนักแล้วว่า พระราชดำรัสเรื่องนี้คงจะเย็นที่ยินดีอ่านกันทั่วไปในกรุงสยาม,

หอสมุดแห่งชาติ หนังสือพิมพ์ไทยเขษม

และเราเข้าใจว่า ได้ทรงตอบคำถามของผู้แทนหนังสือข่าวเหล่านั้นด้วยความพอพระราชหฤทัยมากกว่าด้วยความหนักพระหทัย เพราะเราเชื่อว่า พระองค์โปรดให้ประชาชนหรือข้าราชการหรือหนังสือข่าวปรารภเผ็ดเผย จะได้เป็นผลดีแทนที่จะเป็นผลร้าย. พระองค์ไม่โปรดวิธีห้ามปากเสียงซึ่งเป็นวิธีของกษัตริย์โบราณ และน่าเสียดายที่ผู้ปกครองมีสำคัญน้อย ในทุกวันนี้ก็ยังใช้กันอยู่บ้าง. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงต้อนรับผู้แทนหนังสือข่าว และทรงตอบคำถามลึกลับของเขาอย่างเผ็ดเผย. การพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้อินเตอร์วิวนี้เป็นบทเรียนสำคัญยิ่งนัก ถ้าข้าราชการของรัฐบาลสยามถือเอาเป็นเยี่ยงอย่างยอมเจรจากับราษฎรโดยทางวิทยุ หรือทางหนังสือข่าว หรือทางพูดบนเวที พระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็จะถึงผลสำเร็จได้ง่ายเข้า. ฝูงชนนั้นถึงจะน่ารังเกียจเพียงไร ก็คงมีคนฉลาดหลักแหลมปนอยู่ด้วยไม่มากก็น้อย ในหมู่คนมากย่อมมีทั้งคนดีและคนชั่ว พระบรมราชวงศ์จักรีที่ได้ทรงสถาปนาสยามรัฐก็ได้เสด็จมาจากหมู่คนเหล่านี้.

คำถามอุตตริที่ว่า สมบูรณาชญาสิทธิราชย กับเดโมคราซี อย่างไหนจะให้อิสสรภาพที่แท้จริงแก่ราษฎรได้มากกว่ากัน ได้ทรงตอบอย่างงดงามว่า การปกครองของประเทศไหนดีที่สุด ก็คือ การปกครองที่เหมาะแก่ราษฎรของประเทศนั้น. เราเชื่อโดยสุจริตว่า การปกครองประเทศทั่วโลกในเวลานี้ จะหาที่ไหนเหมาะแก่ราษฎรของประเทศ เท่าการปกครองของสยาม หาได้ยากเต็มที แต่พระบาทสมเด็จ พระเจ้าอยู่หัวคงทรงรู้สึกโดยพระเมตตาคุณว่า สมบูรณาชญาสิทธิราชยนั้น จะเป็นยถาภัพย์ด้วยได้วิวัฒนาการ โดยอำนาจพระญาณทัศน์อันน่าชมนี้ จึงทรงสอดส่องถึงทางที่จะลดพระราชอำนาจพระราชทานให้แก่ราษฎรของพระองค์เสียบ้าง และทรงชี้แจงว่า พระราชดำริเช่นนี้เกิดจากพระองค์เอง หาใช่ว่า ราษฎรของพระองค์ได้ปรารภขึ้นไม่. กษัตริย์ที่ต้องลดราชอำนาจ เพราะราษฎรร้องขอนั้น ดูจะทำได้ง่ายเสียกว่า พระราชประสงค์ที่จะทรงลดพระราชอำนาจลงเองเพื่อความปลอดภัยแห่งราษฎรของพระองค์เอง เพราะจะต้องทรงพิจารณาถึงว่า ราษฎรพร้อมที่จะปกครองตนเองได้หรือยัง จะต้องทรงผ่อนผันค่อย พระราชทานทีละน้อย เพื่อมิให้เกิดอันตราย.

ทางการที่ตั้งพระราชหฤทัยไว้ดั่งปรากฏในกระแสพระราชดำรัสนั้นจะทรงลองให้รายฎรมีเสียงในการปกครองฉะเพาะท้องที่อย่างเทศบาลก่อน ดั่งได้เคยมีปรารภในหน้ากระดาษของเราและที่อื่นๆหลายครั้งแล้วแต่อดีตกาล. การทดลองเช่นนั้นเป็นการผึกหัดอย่างดีที่สุด แต่ผลสุดท้ายจะเป็นอย่างไร เราขอเป็นกลางไว้. เดโมคราซีเช่นในอังกฤษและอเมริกาเป็นต้น ไม่ดำเหมือนผู้ไม่รู้จักแท้จริงได้เอาดินหม้อย้ายไว้ แต่ก็ไม่ขาวบริสุทธิ์เหมือนผู้โปรดลัทธินี้ ตั้งความหวังไว้.

แต่สิ่งที่ยวนใจและอิ่มใจมากที่สุดนั้น คือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แม้เสด็จไปเพื่อรักษาพระองค์ ก็ยังทรงใฝ่พระหทัยในเรื่องนี้และตั้ง พระราชหฤทัย จะทอด พระเนตร วิธีการปกครองในประเทศที่พระองค์เสด็จไปถึง ทั้งฝ่ายคุณและโทษ เพื่อแสวงหาวิธีดีที่สุดสำหรับราษฎรของพระองค์.

◎ ◎ ◎

โปลิซีเรื่องข้าวของเพื่อนบ้าน

(บางกอกไตมส์ วันที่ ๒๐ พฤษภ.)

บรรดาประเทศทำนาข้าวยังไม่เข้าถึง สมัยที่จะประชุมกัน เพื่อ แบ่งเฉลี่ย ช่วยเหลือ กันในทางค้าข้าว นี่เพราะเหตุว่า ราคาข้าวยังไม่ตกต่ำเหลือเกิน เหมือนราคาข้าว สาลีในยุโรปและอเมริกาหรือ? อันที่จริงในเวลานี้ก็เท่ากับเราได้ถอยเข้าไปหาเวลาก่อนมหาสงครามซึ่งข้าวมีราคาปาน ๆ กันกับเดี๋ยวนี้. ความลำยากของเราอยู่ที่จะจัดตัวเราให้เข้ากับภาวะอย่างใหม่. อันนี้เป็นความยากยิ่งนัก แต่ในประเทศนี้ ดูเหมือนเราได้ตกลงวางทางการเพื่อแก้ไขให้สำเร็จในข้างหน้า. ผลแห่งการจัดในทางขายข้าวคงจะได้ปรากฏก่อน แต่การที่เราได้มีกรมตรวจกสิกรรมตั้งขึ้น (Research ไม่ใช่ Inspection) ย่อมเป็นพะยานอยู่ว่ารัฐบาลได้แลดูไกล เพื่ออุดหนุนชาวนาผู้ก่อเกิดทรัพย์ให้แก่ประเทศ. ปัญหาเหล่านี้กำลังเห็นกระจ่างขึ้นทุกทีว่า เป็นสำคัญในการปกครอง คือ ประเทศเพาะปลูกจำจะต้องบำรุงการเพาะปลูกให้มากกว่าอย่างอื่น.

ถึงกระนั้น เราก็ควรแลดูว่า เพื่อนบ้านเขาทำกันอย่างไรบ้าง เพราะเขาก็ได้รับความลำยากเช่นเดียวกับเราเหมือนกัน. ในเวลานี้อุปราชแห่งอินโดจีนกำลังอยู่ในปาริส และกำลังขวนขวายวิ่งเต้นปรึกษาหารือกับธนาคารอินโดจีนต้นตอในปาริส กับบรรดาพ่อค้าข้าวและเจ้าหน้าที่ เช่น นายกสภาพาณิชย์ และอุต-

สาหกรรม, อธิบดีกรมโยธา, อธิบดีคลัง ฯ ล ฯ โทรเลขยืดยาว เมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม แสดงว่า ได้ทำความตกลงกับธนาคารอินโดจีน ว่า จะให้ชาวนาในเมืองญวนกู้เงินไปทำทุน. ความตกลงเช่นนี้สำคัญนัก แต่ยังน่าสงสัยว่า ธนาคารอินโดจีน จะทำหน้าที่อย่างธนาคารชาวนาทีเดียวหรือ ความข้อนี้ไม่ปรากฏชัดเจนในโทรเลขนั้น.

ยังการช่วยเหลือสำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ ท่านอุปราชได้ตกลงจะตั้งฉางหลวงในอินโดจีน เป็นแห่ง ๆ ทั่วประเทศ เพื่อให้ชาวนามีที่เก็บข้าวได้สะดวก. ข้าวที่มาขึ้นฉางนี้เองจะเป็นประกันรับเงินล่วงหน้าได้. ถ้าเราจำไม่ผิด เมื่อสักสิบปีมาแล้ว มิสเตอร์ เคเบิ้ล ได้เคยเสนอโครงการอย่างนี้แก่กระทรวงพระคลัง ฯ หนหนึ่งแล้ว. ความคิดเช่นนี้ดีมาก แต่รัฐบาลยังไม่จัด เพราะจะต้องลงทุนมากมาย กับจะต้องรับผิดชอบมากในการจำหน่ายข้าวในฉางนั้น ๆ ด้วย ที่เขาจะทำกันในอินโดจีนคราวนี้ จึงน่าคอยดูว่า จะได้ผลสำเร็จอย่างไรบ้าง. เงินที่รัฐบาลอินโดจีนจะใช้ ในการสร้างฉาง คือ เงินที่รัฐบาลฝรั่งเศสให้บรรดาเมืองขึ้นกู้ในคราวนี้. ส่วนของอินโดจีน เดิมว่า จะกู้มาสำหรับสร้างรถไฟจากไซ่ง่อนถึงเตนินห์ ราวครึ่งทางถึงพนมเป็ญ. เขาตกลงจะงดการสร้างรถไฟนี้ไว้ก่อน เพื่อเอาเงินมาสร้างฉางช่วยกู้สินค้าข้าวตกต่ำนี้ก่อน. การสร้างฉางที่พ้นอันตรายจากอัคคีภัยเช่นนี้ เป็นการดีมาก และเงินที่กู้มานั้น คงจะพอใช้ แต่เงินที่จะจ่ายให้แก่ชาวนาล่วงหน้า เมื่อเขาได้เอาข้าวขึ้นฉางแล้วนั้น ในโทรเลขยังไม่ปรากฏว่า จะใช้เงินอะไร แต่รายละเอียดเหล่านี้ เขาคงได้คิดกะเผื่อไว้แล้ว. ถ้าเขาทำสำเร็จ อินโดจีนจะเป็นตัวอย่างแก่บรรดาประเทศ ทำนาข้าวทั้งหลาย. นอกจากทางการสำคัญทั้งสองทางนี้ ท่านอุปราชยังได้ไปทำความตกลงในปารีส เรื่องเผยแผ่สินค้าข้าว เพื่อชาวฝรั่งเศสจะได้ใช้ข้าวในทางต่าง ๆ ให้มากขึ้น. ประเทศบราซิล ได้ทำการเผยแผ่เรื่องกาแฟสำเร็จมาแล้วเป็นอย่างดี. วิธีเผยแผ่เช่นนี้ยังอาจใช้การขึ้นภาษีขาเข้าจากสินค้าเช่นเดียวกันที่มาแต่ประเทศอื่น ๆ เพื่อเป็นอุปกรณ์อีกทางหนึ่ง. เหตุการณ์เหล่านี้ล้วนแสดงว่า อินโดจีนรู้สึกความสำคัญในเรื่องนี้มากเพียงไร และได้เข้าช่วยแก้ไขอย่างจริงจัง. หนังสือข่าวที่ไซ่ง่อนฉบับหนึ่งใช้คำว่า การช่วยเหลือนี้ถึงจะช่วยช้าไป ก็ยังดีกว่าไม่ช่วยเสียเลย.

◎ ◎ ◎

โปลิซีเรื่องข้าวของเพื่อนบ้านอีกรายหนึ่ง

(จากบางกอกไตมส์ วันที่ ๕ มิถุน.)

เราได้พรรณนายืดยาวเรื่องรัฐบาลอินโดจีนจะแก้ไขเรื่องข้าวอย่างไร. ในประเทศนั้นเขากลัวว่า เมื่อข้าวเก่ายังเหลืออยู่มาก ชาวนาจะไม่ทำนาเต็มที่ จะทิ้งนาให้ร้างเสียบ้าง ราคานาก็จะตกต่ำ เกิดเข็ญภัยขึ้นทั้งข้าวและทั้งนาที่ปลูกข้าว. บัดนี้รัฐบาลพะม่าได้ออกแถลงการณ์เรื่องข้าวในประเทศพะม่า เราจึงควรทราบไว้ และสนใจดูต่อไป. ความยากลำบากของพะม่าในเวลานี้ ยังมีการกบฏอีกเรื่องหนึ่ง ถึงรัฐบาลพะม่าจะไม่เชื่อว่ากบฏเกิดเพราะเหตุเศรษฐกิจตกต่ำ ก็ยังรับว่าการขายข้าวไม่ได้ราคา ย่อมเข็ญเหตุเดือดร้อนแก่ชาวนา เขาจึงเอนเอียงไปตามความชักจูงของผู้ปรารถนายุแหย่ให้ราษฎรเกลียดรัฐบาล. การเกลียดแขกอินเดียเข็ญส่วนหนึ่งของกบฏครานี้ รัฐบาลก็เชื่อว่าเนื่องมาแต่เศรษฐกิจตกต่ำนั้นเอง. ในอดีตสมัย พะม่าไม่ชอบทำงานบางอย่าง จึงพอใจให้แขกอินเดียนมาทำแทน ครั้นตกมาถึงเวลายากลำบากเช่นนี้ พะม่าเกิดอิจฉาว่าตนต้องแข่งกับอินเดียนในกิจการทุกอย่างในประเทศของตัวเอง. ความอิจฉานี้ยิ่งมากขึ้น เพราะเหตุที่ชาวอินเดียนยอมรับค่าข้างถูกกว่า และยอมเสียค่าเช่านาแพงกว่าด้วย.

หนังสือร่างกุ้ง กาเซตตุกล่าวว่า “รัฐบาลได้ออกตราสั่งไปยังหัวเมืองว่า เงินที่ได้ให้ชาวนากู้ไปนั้น ในปีนี้ให้งดการเรียกคืนไว้ก่อน ในส่วนดอกเบี้ยก็ให้เก็บแต่ที่ควรเก็บ ห้ามมิให้ใช้วิธีขู่เข็ญ. รัฐบาลกำลังดำริที่จะเพิ่มเงินในงบประมาณสำหรับให้ชาวนากู้ไปทำทุนอีก เงินค่านาก็ได้มีการสำรวจเพื่อลดหย่อนชั่วคราวบางแห่ง. ได้มีการลดค่านาใน ๑๕ ตำบล รวมเป็นเงิน ๒๐ หลักรูปี (หลัก ๑ เท่ากับ ๑๐๐,๐๐๐ รูปี.) เจ้าหน้าที่สรรพากรได้รับคำสั่งให้รอการเก็บค่านาไว้ เมื่อเห็นว่ารายใดไม่มีเงินจะเสียให้แท้ๆ การเอานาขายทอดตลาดเพื่อใช้เงินค่านา ให้ทำได้แต่เมื่อเห็นว่าเจ้าของนามีเงินจะเสีย แต่แกล้งไม่ยอมเสีย”

แถลงการณ์ของรัฐบาลนี้ออกเมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม. เมื่อวันพุธเราได้พิมพ์โทรเลขรัฐบาล ย่อแถลงการณ์ฉะบับใหม่อีกฉะบับหนึ่ง ในฉะบับนี้ แสดงว่ารัฐบาลได้ตกลงเพิ่มงบประมาณสำหรับให้ชาวนากู้อีก ๒๐ หลักรูปี.

เวลานี้คนไม่มีงานทำมีจำนวนมากขึ้น เพราะเหตุฉาวนาพากันทิ้งนาให้ร้างเสียมาก. เพื่อจะแก้ความเสียหายข้อนี้ อันจะให้ผลร้ายในเบื้องหน้า รัฐบาลจึ่งต้องจัดการดั่งกล่าวข้างต้นนั้น. แต่หนังสือร่างกุ้งกาเซตตุ์ก็ยังเห็นว่ารัฐบาลจะช่วยไม่ได้เท่าไรนัก. ในอินโดจีน ค่าข้างลูกข้าง ทำนาได้ลดลงจาก ร้อยละ ๓๐ ถึง ๔๐. สำหรับสยามเรา การตกต่ำไม่น้อยกว่าประเทศนั้น ๆ แต่ก็หวังกันว่ากรมใหม่ ๆ ที่รัฐบาลได้ตั้งขึ้นคงจะช่วยชาวนาของเรา ให้รอดพ้นจากเวลาคับแค้นนี้ได้ดีกว่า ชาวนาในประเทศเพื่อนบ้านสักเล็กน้อยกะมัง.

◎ ◎ ◎

เศรษฐกิจ

(จากบางกอกไตมส์ วันที่ ๑๖ มิถุน.)

"มนุษย์ทุกวันนี้รู้สึกเหมือนผู้โดยสารเรืออยู่ในกลางทะเล เมื่อกัปตันลงมาจากสะพานและบอกว่า เรือไม่อยู่ในความบังคับของเขาแล้ว เขายังคับหางเสือไม่ได้ เขาหมดทางรับผิดชอบในความเย็นไปของเรือแล้ว."

ศาสตราจารย์ดัสตาฟ แคสเสล ได้แสดงปาฐกถาที่ลอนดอน ในที่ประชุมนายธนาคารทั้งหลาย เมื่อราวสามสัปดาห์มาแล้วนี้ ได้กล่าววาทะเปรียบเทียบข้างบนนี้. เขาเห็นเหตุแห่งความตกต่ำของเศรษฐกิจ เขาได้ประกอบยาแก้ แต่โลกหาใช้ยาของเขาไม่ เขาจึ่งทำนายเย็นความอุปมาดั่งนั้น. ความเห็นของเขานั้น คือ ให้บรรดาธนาคารกลางของทุกประเทศ รวมหัวกันแก้การตกต่ำด้วยประกาศออกไปให้โลกทราบว่า จะช่วยเหลือในทางขับจ่าย เพื่อมิให้ราคาสินค้าตกต่ำต่อไปอีก. ให้ธนาคารเหล่านี้สาดเงินและเครดิตออกไปช่วยยกราคาสินค้าให้กะเตื้องขึ้น แต่ปรากฏในหนังสือที่มาถึงเมลนี้ว่า ความเห็นของศาสตราจารย์อีกคนหนึ่ง คัดค้านไม่เชื่อว่ายาขนานนี้ จะแก้ความตกต่ำของโลกได้สำเร็จ คือ ศาสตราจารย์สแปรก ทปรึกษาทางเศรษฐกิจแห่งธนาคารกลางของอังกฤษ กล่าวว่า ผู้รับผิดชอบทั้งหลายเกี่ยวด้วยธนาคารกลางทั้งหลาย เชื่อว่าราคานี้ตกต่ำเย็นเพียงอาการ ไม่ใช่เย็นต้นเหตุแห่งโรค ซึ่งจะแก้ให้หายขาดได้. พวกธนาคารเหล่านี้กล่าวว่า ราคาพืชผลและวัตถุดิบได้ตกอย่างที่ไม่เคยตก หนทางแก้จะต้องทำให้ราคาสินค้าที่ทำขึ้น (อุตสาหกรรม) พอเหมาะ

หนังสือพิมพ์ไทยเขษม

กับราคาวัตถุดิบ ไม่ใช่วิธีตรงกันข้าม คือยกราคาวัตถุดิบขึ้นไปให้สูง พอดีกับราคาสินค้าที่ทำขึ้น ด้วยวิธีที่เอาเงินออกช่วยอย่างศาสตราจารย์แคส เสล ว่า. เดี๋ยวนี้ราคาของที่ทำขึ้น คือ อุตสาหกรรมทั้งหลายก็กำลังตกต่ำอยู่เหมือนกัน การเทียบเคียงให้พอดีกัน จะต้องให้ ราคา อุตสาหกรรม ลดลงมา หา ราคาวัตถุดิบ. ศาสตราจารย์สแปรก เห็นว่าวิธีเอาเงินออกช่วยนั้นจะเห็นผลเร็วจริง แต่จะทำให้เกิดหนี้มากขึ้น อันจะเป็นความยากลำบากแก่ประเทศยิ่งขึ้น เพราะเหตุหนี้สินเหล่านี้. สยามอยู่นอกวงแห่งปัญหาเหล่านี้ ราคาพืชผลของสยามตกต่ำมาก สยามจะต้องลดเงินค่าสินค้าขาเข้าลงไปหาความตกต่ำแห่งเงินค่าสินค้าขาออก ในเวลานี้ความเปลี่ยนก็กำลังค่อยเป็นไปในทางที่ประสงค์ นับว่าศึกนี้เราพอต่อต้านเอาไว้อยู่ได้. แต่ศึกหน้าจะมาถึงเข้าในไม่ช้า คือ ว่าชาวนาของเราจะทำนาต่อไปด้วยราคาข้าวถูกเช่นนี้ได้หรือไม่? ปัญหานี้แหละ เป็นเรื่องที่กำลังก่อเกิดภยาคติกันในประเทศใกล้เคียงของเรา. รายงานน้ำฝนต้นข้าวใน สองสามเดือน ข้างหน้าจะน่าสนใจ มากทีเดียว

◎ ◎ ◎

ประกาศขายของ

(จากสยามออบเซอร์ฟเวอร์ วันที่ ๑๘ มิถุน.)

สมเด็จพระยุพราชแห่งอังกฤษได้ รับสั่งว่าการค้าขายของอังกฤษต้องการประกาศเผยแผ่มาก ถ้าหากจะรักษาฐานะเดิมไว้ให้อยู่. คนสำคัญอื่น ๆ ได้กล่าวเช่นนี้ โดยนัยอย่างอื่นก็มีมาก เราจำได้ว่าผู้ชำนาญคนหนึ่งได้กล่าวว่า ในเวลาที่การค้าขายตกต่ำเช่นนี้สิ่งเย็นเวลาที่ต้องประกาศ เผยแผ่มาก กว่า เวลาปกติ. อเมริกาเป็นประเทศแรกที่ใช้ วิธีประกาศขนานใหญ่อย่างมีแบบแผน. ถึงแม้จะมีพ่อค้าอังกฤษที่ขึ้นชื่อ แลเห็นประโยชน์แห่งการประกาศมาก่อน เช่นเจ้าของผู้ทำสะบู่ชื่อว่าแพร์โส๊ปจนมั่งมีด้วยอุตสาหกรรมนั้น พ่อค้าอังกฤษทั่ว ๆ ไปก็ยังล้าเต้ กว่าจะแน่แก่ใจว่าการประกาศนั้นต้องชวนดูชวนอ่าน, ชวนให้สนใจ, และต้องประกาศติดต่ออยู่เสมอ ก็กินเวลานานเต็มที. ในสองสามปีนี้วิธีประกาศของอังกฤษค่อยเปลี่ยนมากขึ้น ค่อยมีโวหารที่จำง่าย, และชวนให้ติดใจได้ง่าย, ไม่จืดชืด. ประกาศที่ดี ย่อมมีถ้อยคำที่ผูกใจ ชวนให้นึกถึงสินค้าที่ประกาศขายนั้นได้เสมอ

คนมักจะไม่แน่ใจ. และสงสัยว่าการประกาศ

เป็นการเปลืองเงิน บางคนก็เห็นประโยชน์ในการประกาศ ได้จองหน้ากระดาษไว้ในหนังสือข่าว แต่หาใช้หน้ากระดาษนั้นให้เป็นประโยชน์เต็มที่ไม่. และมีพ่อค้าบางจำพวกพอเริ่มประกาศออกไป ไม่เห็นการค้าขายทวีขึ้นทันตาก็ตัดสินว่า การเสียเงินประกาศนั้นไม่คุ้ม. อันที่จริงนั้น การประกาศขายของเป็นวิชชาฉะเพาะที่มีเล่ห์เหลี่ยมมากในวิทยาศาสตร์แห่งพาณิชย์. ผู้ใดประกาศถูกแบบแผนย่อมจะได้ผลที่แน่นอน และประกาศที่ถูกแบบแผนนั้น ต้องประกาศอยู่เสมอ ทั้งเปลี่ยนให้จับใจอยู่เสมอ. คนไม่เข้าใจคิดว่าสักแต่ประกาศออกไป ของก็จะขายดีขึ้น แต่เขากลับได้รับความเสียหายมาแล้วมากต่อมาก. ความเข้าใจผิดสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่มักมีอยู่ทั่วไป คือหลงเข้าใจว่าของดีอยู่แล้ว ไม่ต้องประกาศก็ขายได้. มีอุทาหรณ์คือยาทารองเท้ายี่ห้อเดกับมาติน แต่ก่อนนี้มีชื่อเสียงมาก ไม่มียี่ห้ออื่นสู้ได้เลย แต่ผู้จัดการเข้าใจผิด เช่นที่กล่าวมาแล้ว ไม่สนใจในเรื่องประกาศขายแต่นั้นมาการประกาศทันสมัยของยาทาเกือกยี่ห้ออื่น ๆ ก็ทำให้เกิดการแข่งขันหนักขึ้น จนยายี่ห้อเดกับ มาติน ตกต่ำไม่ค่อยมีใครนิยม. เพราะฉะนั้นพึงเห็นได้ว่าถึงแม้บริษัทหรือยี่ห้อที่ขึ้นชื่อเสียงมาแล้ว ก็จะละทิ้งการประกาศเสียมิได้ ต้องประกาศอยู่เสมอ และประกาศให้แยบคายถูกแบบแผนด้วย.

◎ ◎ ◎

กบฏจีนใต้

(จากสยามออบเซอร์ฟเวอร์ วันที่ ๓๐ พฤษภ.)

ข่าวจากเมืองจีนมีน้อย ข่าวที่มีมาบ้างในเรื่องกบฏกวางตุ้ง ก็มักเป็นข่าวชวนให้ตื่นเต้นเกินไป. เสียงทางฝ่ายกวางตุ้งคงจะทำให้ทางนานกิงหวั่นไหวอยู่บ้าง แต่น่าสงสัยว่าเจียไกเชี่ยะจะเห็นหมดหนทางง่าย ๆ เจียวหรือ? ทราบกันอยู่ว่าในชั้นต้นนั้น เจียไกเชี่ยะปรารถนาจะระงับการกบฏนี้ด้วยไม่ต้องเสียเลือดเนื้อที่ไม่จำเป็น. หนทางที่พึงปฏิบัติก็มีอยู่ ผู้อ่านข่าวเรื่องนี้เสมอย่อมทราบดีแล้ว. แต่ถ้าเจียไกเชี่ยะระงับเหตุการณ์โดยดีไม่สำเร็จ เขาจะทำอย่างไร? มีข่าวว่าเขากำลังเตรียมกองทัพสำหรับปราบพวกกบฏทางใต้อยู่เหมือนกัน เป็นกองทัพที่เลือกเฟ้น มีพลตั้ง ๒๕๐,๐๐๐ เมื่อถึงเวลาจำเป็น เขาจะยกไปปราบพวกกบฏเป็นสามทาง. ถ้าข่าวเหล่านี้จริงไซร้ พวกกบฏไหนเลยจะสู้ได้ ลงปลายก็จะต้องยอมแพ้และทำสัญญากันชั่วคราว. พวกข้างใต้

หรือจะมีกองทัพใหญ่ถึงเพียงนั้น ว่าขาดเงิน

ความเย็นอยู่อย่างนี้ นับว่าไม่ใช่การเล็กน้อย. พวกชาวใต้เกลียดเจ๊กไกเจ๊ะนั้นแน่นอน และเกลียดฉะเพาะตัวมากกว่ารังเกียจรัฐบาลที่นานกิง. ถ้าเจ๊กไกเจ๊ะอยู่ต่อไปความไม่พอใจก็คงต้องมีอยู่เช่นนี้ แต่ถ้าเจ๊กไกเจ๊ะยอมลาออก ก็เท่ากับเขาแสดงความอ่อนแอ อาจเป็นเหตุให้เกิดภัยต่างๆ และเป็นการยอมให้ กวางตุ้ง ยังคัย นานกิงได้ ตามชอบใจทีเดียว.

เมื่อการเป็นดังนี้ ความยุ่งเหยิงในเมืองจีนก็ยังจะสงบมิได้. ตั้งแต่กวางตุ้งได้ซุนโฟ (บุตร ซุนยัตเซ็น), ได้อิวจินเซน (เสนาบดีต่างประเทศที่ฮันเค้า ก่อนเจ๊กไกเจ๊ะเป็นใหญ่) และนายวังชุงเว เสนาบดียุตติธรรม ก็ได้ทำให้ฐานะของพวกกบฏแข็งแรงขึ้น เพราะคนเหล่านี้เป็นคนสำคัญ จะต้านทานนานกิงได้มาก. แต่ก่อนก็เชื่อกันว่า ซุนโฟกับอิวจินเซนจะเป็นผู้ช่วยไกล่เกลี่ยให้กวางตุ้งยอมภักดีต่อเจ๊กไกเจ๊ะ แต่บัดนี้ทราบกันแน่แล้วว่า เขาไปเข้ากับพวกกบฏ เพื่อทำลายอำนาจเด็ดขาดที่เอาแต่ใจตัวของเจ๊กไกเจ๊ะ นายเซน ประกาศ ออก มา ว่า การ ต่อสู้ เจ๊กไกเจ๊ะ เพราะเหตุ ครานี้เป็นงานชาติ จะเหมาว่าทางใต้เป็นกบฏไม่ได้. เราไม่เชื่อว่ากวางตุ้งจะต้านทานนานกึงไหว แต่กว่าเรื่องการเมืองนี้จะแตกหักกันลงได้ บ้านเมืองที่จะนำทุกข์ภัยมาให้คนนับด้วยจำนวนล้านๆ

◎ ◎ ◎

สิทธิแห่งราษฎร

(พิมพ์ไทย วันที่ ๕ มิถุน.)

กระแส พระราชดำรัส เมื่อทรงมีพระราชปฏิสันถารแก่คณะหนังสือข่าวอเมริกัน ซึ่งนายฮาโรลด์ เอ็น. เค็นนี เขียนลงใน "นิวยอร์คไตมส์" และซึ่งเราได้นำคำแปลลงสู่ผู้อ่านแต่เมื่อวันก่อนแล้วนั้น มีข้อความที่พึงสนใจสังเกตหลายประการ แต่ในที่นี้จะพูดถึงฉะเพาะเรื่องให้สิทธิแก่ราษฎรในทางการบ้านเมือง เท่านั้น

เรื่องนี้ จะเนื่องมาแต่อะไรเป็นมูลขึ้นก่อนก็ตาม จึงได้มีเสียงร่ำร้องกันอยู่ในหมู่ชนบางชั้นในพวกเรา ๆ ว่า ถึงเวลาแล้วที่รัฐบาลจะเปลี่ยนแปลง แก้ไข ลักษณะการปกครองให้เป็นไปตามแบบแผนชาวตะวันตก คือ การปกครองอันครอบงำด้วยรัฐสภา (ปาร์ลิเม็นต์)

เพื่อราษฎรจะได้มีส่วนได้รู้ ได้เห็น ได้ตำหนิ ติโครงการของรัฐบาล ก่อนตราออกเป็นตัวบทกฎหมาย ทั้งนี้ เห็นกันว่าเป็นลักษณะการปกครองที่เหมาะแก่สมัย และซึ่งได้จัดอยู่แล้วในหมู่ประเทศโดยมาก ไม่เลือกว่าประเทศที่เป็น ราชาธิปไตย หรือ อาณาธิปไตย

เราอยากจะเชื่อว่า บุคคลที่พากันร่ำร้องเช่นนี้ คงไม่ใช่เพื่อจะให้สิ่งที่จะได้มานั้น เป็นเพียงอาภรณ์ติดตัวเล่นหรู ๆ แต่คงได้เพ่งถึงคุณประโยชน์แห่งอาภรณ์นั้น สำหรับอนาคตด้วยแล้ว แน่ทีเดียว ความสำเร็จแห่งงานที่จะได้ผลดี พอควรแก่ขนาด คงสำคัญอยู่ที่การรวมความคิดความอ่าน ของคนหลายคน แต่เมื่อมานึกถึงคะแนนความรู้ในหน้าที่กิจการ ของพวกเรา หมู่เรา ก็ไม่ใช่เป็นการลบหลู่ดูหมิ่นอะไรที่จะกล่าวว่า คะแนนอันนั้น ยังไม่ได้ไว้เป็นคุณสมบัติอันสูงพอ จนควรเป็นที่พอใจแล้ว

การถ่ายแบบแผนของผู้อื่น นำมาใช้เป็นแบบแผนของเรา เป็นการสำคัญยิ่งนัก เพราะเกี่ยวกับผลได้เสียในทาง ความสงบ ราบคาบ อัฟกานิสตาน เป็นประเทศหนึ่ง ซึ่งเป็นตัวอย่างอันดีในเรื่องด่วนเปลี่ยนเครื่องแต่งตัวที่คิดว่าเป็นของสวยงาม แต่หาได้ยั้งคิดถึงข้อที่เหมาะแก่ตัว หรือไม่ นั้นไม่ แห่งชาวเรา คงได้ทรงพระราชวิจารณ์เรื่องนี้เป็นอย่างดี พร้อมด้วยรัฐบาลของพระองค์แล้ว จึงปรากฏในกระแสพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่คณะหนังสือข่าวอเมริกัน สรุปความว่า พระองค์ทรงยินดีจะจำกัดสิทธิแห่งพระองค์ โดยเปิดโอกาสให้ราษฎรได้มีเสียงในราชการงานเมือง หากแต่การจะต้องค่อยเป็นค่อยไปเป็นขั้น ๆ ไม่ใช่กะโดดขึ้นไปขยับเอาสิ่งที่อยู่สุดยอดในรวดเดียว ซึ่งเราก็เห็นว่าจะเป็นการชิงสุกก่อนห่าม อาจเป็นเหตุทำให้ขว้างหน้ากันด้วยกะปุกหมึก ก็ได้

พระราชดำริในอันจะพระราชทานอิสสระแก่ราษฎรให้ได้มีเสียงในราชการงานเมือง โดยวิธีผ่อนผันเป็นขั้น ๆ เช่นนี้ เป็นอันงามแก่กาลเทศะแท้ ด้วยการค่อย ๆ ฝึกฝนราษฎรให้รู้จักใช้สิทธิในหน้าที่โดยถูกต้องย่อมเป็นหลักแห่งความสงบ กับเป็นทางที่จะนำไปให้บรรลุถึงจุดที่หมายได้ด้วยความเรียบร้อย พร้อมทั้งที่จะหมายผลอันพึงพอใจได้ด้วยเสมอไป

◎ ◎ ◎

หนังสือพิมพ์ไทยเขษมรัฐ

ตำรวจกับอั้งยี่

(พิมพ์ไทย วันที่ ๒๔ มิถุน.)

จากรายงานที่ได้รับจากผู้สืบข่าวของเรา มีพฤติการณ์เรื่องหนึ่ง ซึ่งสมควรจะใส่ใจเป็นพิเศษ กล่าวคือ ในการเปิดรับราษฎรสมัครเข้าเป็นตำรวจเมื่อเร็ว ๆ นี้ เจ้าหน้าที่สังเกตเห็นผู้สมัครหลายคน มีรอยสักชะนิดที่เรียกกันว่า "เครื่องหมายเก้ายอด" อยู่ที่หลัง ส่อให้สงสัยว่าคนจำพวกนี้ จะเป็นสมาชิกแห่งสมาคมลับคณะใดคณะหนึ่ง เจ้าหน้าที่ผู้คัดเลือกจึงมิได้รับไว้ เพราะเกรงความยุ่งยากในเวลาต่อไป

ความสงสัยของเจ้าหน้าที่จะโยงไปถึงไหนหรือถึงอะไรบ้างแล้วก็ตาม แต่เราเคยได้ยินเสียงกล่าวกันว่า สมัยนี้อั้งยี่ไม่มีฉะเพาะแต่พวกเจ๊กเท่านั้น ถึงคนไทยชั้นต่ำ ๆ ก็หันไปหากินทางเป็นอั้งยี่กันบ้างแล้ว กับได้ตั้งชื่อคณะต่าง ๆ กัน รวมทั้งคณะ "เก้ายอด" นี้ด้วย

เราไม่คิดว่าความผิดเคืองแห่งเศรษฐกิจจะเป็นต้นเหตุของการเป็นอั้งยี่ เพราะปรากฏว่า คนโดยมากที่เป็นอั้งยี่ เป็นคนชั้นต่ำและไร้การศึกษา เมื่อถูกชักชวนก็เลยสมัครใจไปถือเอาการทุจริตเป็นทางอาชีพ หาได้สำนึกไม่ว่า นั่นแหละคือการสร้างสุมความชั่วร้าย อันท่านไม่พึงปรารถนา

โดยการสืบสวนของผู้สืบข่าวของเรา อั้งยี่จำพวกเหล่านี้กำลังขยายตัวออกไปทุกที่ และดูเหมือนพวกคุม "ซ่องเถื่อน" ต่าง ๆ ก็ได้สมทบเข้าเป็นกำลังอยู่มาก เราสงสัยว่าเครื่องหมายชะนิดนั้น จะเพิ่งผ่านตาเจ้าหน้าที่เมื่อเปิดรับพลอาสาสมัครครั้งนี้ หรือว่าได้ผ่านตามาบ้างแล้ว หากว่าเพิ่งจะรู้สึกบางทีก็จะมีบ้างกะมังที่คนจำพวกนั้นได้หลุดเข้าไปเป็น "เจ้าหน้าที่" ก่อนแต่หน้านี้

ความคิดของพวกอั้งยี่ที่ต้องการอยู่ในเครื่องแบบเจ้าหน้าที่นั้น ออกจะแยบคายไม่น้อย หากว่าถ้าสมประสงค์ ก็ย่อมเป็นการเพิ่มความสะดวกให้แก่การหากินของมันยิ่งขึ้น เพราะได้อาศัยตำแหน่งหน้าที่ช่วยสนับสนุน แต่จะเป็นอย่างไรก็ตาม เมื่อปรากฏร่องรอยเช่นนี้ และเพื่อป้องกันมิให้พวกทุรชนไปแอบแฝงร่มเงาเจ้าหน้าที่ที่แท้จริง ก็คงจำเป็นที่กรมตำรวจฯ จะต้องสอดส่องดูบ้าง อนึ่ง การแก้เสียแต่แรก ๆ ย่อมจะไม่มีเรื่องหนักใจยิ่งกว่าไปแก้ต่อเมื่อโรคได้หนักเสียแล้ว

◎ ◎ ◎

สมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย

ตึกสูง

(กรุงเทพฯ เดลิเมล วันที่ ๑๙ มิถุน.)

การสร้างตึกสูงเดี๋ยวนี้ มีอาการเป็นที่ต้องความนิยมยิ่งขึ้นเป็นลำดับ ความมั่นคงถาวรของตึกสูงนี้ กรมนครบาลก็ได้ดูแลและเอาใจใส่อยู่ แต่นอกจากนี้ เช่นการป้องกันเพลิงป้องกันคน ดูยังมีช่องทางที่จะต้องทำให้รัดกุมขึ้นอีก

การป้องกันไฟบนตึกสูงเป็นของสำคัญอย่างยิ่ง กำลังสูบแต่พื้นดินจากสายสูบของกองดับเพลิง ย่อมหมดกำลังที่จะฉีดได้ถึง ถ้าว่าตึกนั้นหลายชั้น การดับเพลิงบนตึกสูงจำเป็นต้องคิดกันเป็นเรื่องฉะเพาะทีเดียว เท่าที่เรานึกได้ในปัจจุบัน คือ ให้มีท่อน้ำให้พอแก่การ เผื่ออัคคีภัยเกิดขึ้นในชั้นใด ก็จะได้เปิดก๊อกต่อสายสูบทำการดับได้ทันท่วงที อันแก๊สดับเพลิงที่มีแขวนอยู่ตามฝาผนังนั้น หาเป็นของไว้ใจได้ทีเดียวไม่. อนึ่ง ทางกองดับเพลิงนั้นเล่า ก็ควรมีบันไดและเครื่องเกี่ยวกับความสูงต่าง ๆ เพื่อไว้ทำการช่วยเหลือในคราวที่ตึกชะนิดนี้จะเกิดไฟขึ้น จะได้ป้องกันทั้งเพลิง และป้องกันทั้งคนให้สมกัน.

ความสนุกสนานบนตึกสูง ก็เป็นอีกเรื่อง ๑ ที่จะต้องพิเคราะห์กันให้จัด เพราะตามธรรมดาในชุมนุมชนหมู่มาก ย่อมต้องการการอารักขาเป็นพิเศษ นั่นก็อย่าง ๑ แล้วซ้ำตึกสูงยังไม่ใช่ที่ธรรมดาด้วยอีก เกลือกเกิดเหตุเอะอะอย่างใดขึ้น ย่อมต้องเป็นการพิเศษทุกคราวเสมอ เหตุนั้น เพื่อป้องกันตัดไฟเสียแต่หัวลม จึงควรพิจารณาถึงผู้ที่จะขึ้นไป ยกอุทาหรณ์ เช่น คนเมาไม่ควรจะยอมให้ขึ้น เพราะหากเหตุการณ์จะเป็นปกติก็อาจก่อเรื่องขึ้นได้ หรืออย่างน้อย ๆ อาจพลาดพลั้งตกลงมาก็ได้ ดังนี้เป็นต้น.

ทุก ๆ อย่าง บนตึกชะนิดนี้ ควรมีผู้ดูแลให้ทั่วถึงตลอดทุกชั้น แสงสว่างควรมีให้พอแก่ความต้องการ เป็นการกันดีกว่าแก้ในเหตุที่จะเกิดขึ้น เป็นประการต่าง ๆ หรืออย่างน้อยทีเดียวก็พอจะได้มีพะยานไว้เสนอคดีบ้าง

เข้าใจว่า ตึกสูงยังจะเป็นที่พอใจสร้างกันมาก ๆ ต่อไป เพราะฉะนั้นจึงเป็นการสมควรที่เราจะต้องริบมองถึงภัยกันเสีย และจัดการป้องกันไว้ให้รอบคอบ เพื่อเหตุเกิดขึ้นจะไม่ได้เสียใจภายหลัง ซึ่งเป็นกิจโดยตรง ทั้งราชการ, เจ้าของ และตลอดจนบุคคลนั้นด้วย.

◎ ◎ ◎

หนังสือพิมพ์ไทยเขษม

เด็กหาย

(กรุงเทพฯ เดลิเมล วันที่ ๒๔ มิถุน.)

รวน ๆ จะเป็นโรคอย่าง ๑ ในเรื่องเด็กหาย ซึ่งถ้าไม่ช่วยกันป้องกัน อาจจะร้ายแรงกำเริบขึ้นก็ได้ สมุฏฐานของเรื่องจะมาจากอะไร เป็นเหตุควรรีบขับกันเสีย

เท่าที่สังเกตเห็นกันทั่ว ๆ เด็กที่หายมักเป็นเด็กที่มีของมีค่าเป็นเครื่องแต่งตัว จึงทำให้เด็กคนนั้นกลายเป็นเหยื่อของคนร้าย ผู้ปกครองเด็กที่มีความต้องการให้เด็กสวยงามหรือทะเยอทะยานจะแต่งตัวเด็กด้วยเหตุใดก็ตาม ควรเล็งถึงภัยที่อาจมีแก่เด็กได้ให้จงหนัก หน่อยจะเข้าตำรับว่า ใช้ทรัพย์ให้เป็นภัยแก่ตัวเอง

การทุจริตคิดเอาเด็กเป็นสินค้านี่เป็นเหตุใหญ่อีกเหตุ ๑ ที่ทำให้เด็กหาย เมื่อพวกทุจริตได้โอกาส เห็นเด็กอยู่เปลี่ยว ๆ ไกลตาประชาชน มันก็เข้าชักชวนเป็นเล่ห์ต่าง ๆ เหตุนั้นไม่ควรให้เด็กเดินทางเปลี่ยว ๆ ผู้คนบางตา หรือควรให้เด็กเดินเป็นพวก และให้ระวังคนแปลกหน้าที่จะเข้ามาทักทาย

สมุฏฐาน ๒ ประการที่กล่าวนี้เป็นมูล สำคัญยิ่งใหญ่ ซึ่งทั้งผู้ปกครองและครูบาอาจารย์จะต้องเกี่ยวข้องโดยตรง คอยพร่ำสอนอย่าให้เด็กหลงระเริงได้ อนึ่ง ถ้าไม่เป็นการขัดข้องแล้ว จะเป็นการส่วนทางบ้านหรือส่วนโรงเรียนก็ดี ควรถ่ายรูปไว้ ปีละรูป ซึ่งถ้าเป็นรูปหมู่ ก็ควรให้เห็นหน้าชัดไว้ เพื่อเป็นเครื่องมือประกาศเมื่อเด็กหาย

การผิดเวลาไปหรือกลับของเด็ก ถ้าคลาดไปแล้ว ไม่ควรนิ่งนอนใจ ควรรีบไถ่ถามให้ได้ความแน่นอน เพื่อถ้ามีเหตุลักพาเกิดขึ้น ก็จะได้รีบกระทำได้ทันท่วงที อนึ่ง ควรแจ้งให้ตำรวจช่วยจัดการ ถ้าจะเกิดหายไป

ทางเจ้าหน้าที่ในเรื่องเด็กหาย ถ้ามีผู้มาแจ้งความ จะได้กระทำแล้วอย่างไรก็ดี การออกไต่ถามในทันควันทันที ในที่ ๆ เด็กได้ไปมา นั่นแหละจะเป็นคุณประโยชน์มาก ว่าที่แท้เรื่องเด็กหาย ชวนเจียนจะพึงสงเคราะห์ได้ก็ราว ๆ ฆาตกรรม ซึ่งจะล้มตายหรือไม่ก็ตาม แต่ก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับชีวิต และการสืบค้นตัวผู้ร้ายได้เนือง ๆ เท่าไร ย่อมทำให้ผู้ทุจริตในทางนี้บันเทาลง

ประกาศเด็กหาย มักจะโผล่ขึ้นในหน้าหนังสือข่าวเนือง ๆ ผู้เกี่ยวข้องแก่ความปกติสุขของเด็กไม่ควรเผอเรอ และประชา

ชนทั่วไปควรช่วยกันเอาใจใส่เย็นหูเย็นตาของกันและกัน การรับเด็กไว้ด้วยประการใด ๆ ควรรำลึกถึงเรื่องเด็กหายที่กล่าวนี้

◎ ◎ ◎

มักนอนไม่เป็นที่

(ศรีกรุง วันที่ ๑ กรกฎ)

ข่าวเรื่องตำรวจ ๓ คนนอนหลับบนทางรถไฟ จนถึงกับเป็นเหตุให้รถไฟทับตายอย่างน่าเอ็นดอนาถ ซึ่งเราได้ลงไว้ละเอียดเมื่อวานนี้แล้วนั้น ถ้าพิจารณาตามทางที่ควรก็เห็นว่าเป็นเรื่องซึ่งเกิดแต่ความพลั้งพลาดของตำรวจผู้ตายเอง หาใช่ผู้อื่นทำให้ไม่ และจะว่าเกิดแต่การอบรมตำรวจไม่พอก็ไม่สนิท เพราะอะไร ๆ ที่บุคคลเราควรจะรู้สึกได้เองยังมีอีกมากนัก ข้อบังคับและวินัยจะตามควบคุมทั้งหมดย่อมไม่ไหวอยู่เอง ทั้งเรื่องชะนิดนี้ ใช่ว่าจะเพิ่งเป็นเพิ่งมีเป็นครั้งแรกก็หาไม่ ได้เคยมีข่าวลงในหนังสือพิมพ์แล้วเนือง ๆ จึงควรพลตำรวจทั้ง ๓ นั้นจะสำนึกอยู่แล้ว

แต่ที่เราพูดวันนี้ เรามีประสงค์ระงับเสียงของบ่ระชาชนที่พูดกันต่าง ๆ นานา อันเป็นไปในเชิงตำหนิตำรวจ ซึ่งเราเห็นว่าเป็นคำตำหนิที่ผิดอยู่ แต่ถ้าตำหนิบุคคล คือ ตำรวจทั้ง ๓ นั้นแหละถูกแล้ว และควรเป็นตัวอย่างของตำรวจทั้งหลายด้วย เราทราบว่าทางราชการไม่ได้เอาใจใส่ต่อศพของตำรวจทั้ง ๓ เลย เพราะเห็นว่าเป็นความตายที่ไม่น่านิยม ดู ๆ ก็เป็นการสมควร เพื่อมิให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทั้งมวลถือเอามาฝันเป็นแบบต่อไป

แต่มีอยู่อีกข้อหนึ่งที่เราอยากจะสะกิดไว้บ้าง กล่าวคือ ข่าวชะนิดนี้ จริงอยู่เป็นข่าวที่วิญญูชนไม่เห็นเป็นอย่างอื่น นอกจากที่เรากล่าวแล้ว แต่ควรคิดถึงบุคคลบางจำพวกที่ยังเห็นเป็นอย่างอื่น และพากันเดือดร้อนใจโดยถือเอาอาการตายอย่างน่าสยดสยองมาเป็นมูลฉะนั้นจึงใคร่จะพูดถึงการนอนไม่เป็นที่ของตำรวจบางคน ทั้งในระหว่างอยู่ยามและออกยามแล้ว เช่นแหมะอยู่ตามหน้าร้านหน้าโรงหรือข้างทางซึ่งไม่เป็นความน่าดู ทั้งถ้ามีเหตุอย่างใดขึ้นเช่น มีคนแกล้งลักเครื่องแต่งกาย หรืออาวุธหรือทำร้ายร่างกาย หรือทำสิ่งที่น่าอับอายให้ เหล่านี้ก็จะเป็นทางให้คนบางพวกแสดงความขาดเคารพต่อตำรวจลงก็เป็นได้

เพื่อป้องกันเหตุน่าชังอย่างนี้ หรืออันตรายร้ายแรงอย่างที่เป็นมา เราเห็นควรว่าจะได้มีคำสั่งระงับเสียอย่างเด็ดขาด เมื่อจะหลับจะนอนในเมื่อออกยามแล้วก็ควรจะให้เป็นที่เป็นทางที่

บุคคลธรรมดาเขาทำกัน แต่ในระหว่างยืนยามนั้น ย่อมมีข้อบังคับอยู่แล้วไม่ยอมให้นั่งหลับนอนหลับ แต่ข้อบังคับอันนี้จะสำเร็จงดงามได้ ก็ต้องมีผู้ออกตรวจอีกต่อหนึ่ง ซึ่งถึงแม้จะได้กระทำอยู่แล้วก็ดี แต่การเตือนให้เคร่งครัดขึ้นย่อมเป็นวิถีหนึ่งที่ควรได้รับคำขอบใจ หวังว่าต่อไปเราจะได้ฟังแต่ความเรียบร้อยเสมอ

◎ ◎ ◎

ขวัญของหนังสือพิมพ์

(ไทยใหม่ วันที่ ๒๒ มิถุน.)

ฐานะ ใน การ สืบข่าว และ พิมพ์ ข่าว ของหนังสือพิมพ์เมืองไทย มีความเย็นอยู่อย่างน่าทุเรศเพียงใด เราได้บรรยายย่อ ๆ ไว้แล้วในหนังสือฉะบับประจำวันพุธที่ ๑๗. ก็การที่หนังสือพิมพ์ต้องตก อยู่ ใน ลักษณะ อัน ไม่ พึง พิศวาสของทางราชการนี่เอง คือ เหตุหนึ่ง ซึ่งทำให้ขวัญของหนังสือพิมพ์เสียไปอย่างมาก

อันที่จริงขวัญย่อม เย็นของ สำคัญที่สุดในกิจการทุกอย่าง การถูกทำลายขวัญ ไม่ได้ช่วยให้ ผู้ ที่ถูก ทำลาย เย็นคน ที่ น่ารัก ขึ้นเลย ตรง กัน ข้าม กลับ ทำ ให้ ผู้เสียขวัญ กลับ เสีย ความน่ารักและ ความ อะไร อย่างอื่น ๆ ไปอีก ถนัด แต่ถ้าหากผลร้ายได้เกิดขึ้นเพราะเหตุนี้ เราจะตำหนิผู้เสียขวัญหรือ ตำหนิผู้ถูก ทำลาย ขวัญนั้น ว่าง ๆ ขอเชิญวินิจฉัยกันดู

การ ประ ชุม บรรณาธิการ หนัง สือ พิมพ์ เพื่อปรับความเข้าใจให้เข้ารูปอันสนิท ระวางราชการกับหนังสือพิมพ์ เมื่อวันเสาร์ที่ ๑๓ นี้ เย็นโอสถขนานหนึ่ง ซึ่งบำรุงขวัญของหนังสือพิมพ์ให้ดีขึ้นเล็กน้อย และได้กะเตืองขึ้นอีกอย่างน่าโสมนัสย์ เมื่อปรากฏข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ณวัน พฤหัสที่ ๑๘ ว่าทางราชการได้นำ ข้ญหาเรื่อง ให้ข่าว หรือเยีดเผยข่าวแก่หนังสือพิมพ์ ขึ้นปรึกษากันในที่ประชุมเสนาบดีสภา มีรูปโฉมโนมพรรณละม้ายไปในทำนองจะ ลดหย่อน ความ รังเกียจหนังสือพิมพ์ ให้คงเหลือปริมาณน้อยลง โดยจะขยายสิทธิใน การ สืบข่าว และ สอบสวนข่าวของ หนังสือพิมพ์ให้กว้างขวาง ออกไปอีกครั้นต่อมาเมื่อวันศุกร์ที่ ๑๗ กรมราชเลขาธิการ ได้ จัด ส่ง คำ แถลงการณ์เรื่อง เสนาบดีกระทรวงกลาโหมลาออก มาให้แก่หนังสือพิมพ์ ก็จัดเป็นการบำรุงขวัญของหนังสือพิมพ์ดียิ่งขึ้น เป็นคำรบที่สามในชั่วเวลาอันน้อย

จำได้ว่าเมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้ กรมราช-เลขาธิการ ได้เคยยอกข่าวเรื่องภายในด้วย ซึ่ง

ได้ประชุมพิจารณากันในสภาองค์มนตรี มาให้เราเรื่องหนึ่ง ดังนั้นคำแถลงการณ์เรื่องเสนาบดีกระทรวงกลาโหมลาออกจึงนับเป็นลำดับเรื่องที่สอง แม้การส่งข่าวชะนิดที่เป็นความปรารถนาอย่างมโหฬารของหน้าหนังสือพิมพ์และสาธารณชน จะไม่ใช่งานใหม่ของกรมราชเลขาธิการก็ตาม แต่การประกาศคำแถลงการณ์เรื่องเสนาบดีลาออกแก่มหาชนนั้น เข้าใจว่าจะเป็นงานที่ใหม่ถอดด้ามแท้ทีเดียว

หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร ทูตที่เลิศด้วยเกียรติคุณของสยาม ครั้งหนึ่งเมื่อได้ทรงถูกเชิญให้สัชที่สันนิบาตชาติ สมาคมณกรุงเยเนวา ได้ทรงบรรยายความหมายของศัพท์สันติภาพไว้เป็นใจความว่า "สันติภาพ ไม่ใช่เพียงการอยู่นิ่ง ๆ ไม่ผิดพ้องหมองใจ หรือกระทำยุทธนาการแก่กัน แต่ได้หมายไปถึงว่า การทำความเข้าใจกันอย่างแจ่มแจ้งชัดเจนทีเดียว" เราเชื่อมั่นเหลือเกินว่าทุกสิ่งทุกอย่าง ถ้าตัดขาดเสียจากการทำความเข้าใจในกันและกันแล้ว จะหวังให้สันติภาพทรงตัวอยู่อย่างถาวรนั้น ย่อมไม่มีทางสำเร็จได้เลย เราอยากจะกล่าวไว้เสียในที่นี้ว่า ความสงบหรือความไม่ผิดพ้องหมองใจ เป็นผลอันเนื่องมาแต่การทำความเข้าใจในกันและกันโดยแท้

การงานทางราชการได้ปฏิบัติหรือดำริจะปฏิบัติต่อหนังสือพิมพ์และต่อสาธารณชนดังได้หยิบยกมากล่าวไว้แต่ข้างต้นนั้น ย่อมถือได้ว่า เป็นศุภนิมิตต์อันหนึ่ง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ทางราชการของเราได้คลำมาพบเงื่อนอันขมวดอยู่ที่ปมของการทำความเข้าใจในกันและกันเข้าแล้ว เป็นที่หวังได้ว่า ถ้าราชการจะอุตส่าห์ค่อยคลำไปแก้ไปโดยวิธีดังที่เริ่มขึ้นอย่างใหม่ถอดด้ามนี้ และในมิช้าเงื่อนเก่าอันยุ่งเหยิงระหว่างราชการกับหนังสือพิมพ์ก็ดีหรือกับราษฎรก็ดี คงจะสิ้นศูนย์ไปได้ โดยแน่แท้

ไม่จำเป็นเลยที่จะกล่าวว่า การทั้งนี้จะนำมาซึ่งคุณประโยชน์ต่อประเทศชาติของเราเพียงใด ด้วยการเผยแพร่ข่าว อันถูกต้องแน่นอนแก่หนังสือพิมพ์นั้น รัฐบาลทุกประเทศที่ดำเนินการเพื่อประโยชน์และเพื่ออะไร ๆ ที่ดีงามสำหรับพลเมืองหมู่มากแล้ว เขายอมยินดีจะให้มหาชนได้รู้เห็นกิจการที่ได้ทำหรือที่คิดจะทำอยู่เสมอ เพราะรัฐบาลเป็นผู้นำของพลเมือง และเมื่อพลเมืองไม่ใช่ปสุสัตว์อย่างน้อยเขาก็ควรจะต้องรู้บ้างว่า รัฐบาล

จะนำเขาไปทางไหน

เดี๋ยวนี้ขวัญของหนังสือพิมพ์อยู่ข้างจะดีขึ้นมาก เพราะราชการทำท่วงทีจะมีความพิศวาสเอาบ้างแล้วไม่มากก็น้อย และในทำนองเดียวกันขวัญของพลเมืองก็ได้ถูกอิมปรูฟขึ้นมากพอใช้ทีเดียว เพราะถึงแม้อย่างไร ๆ เขาจะต้องเดินตามรัฐบาลของเขาไป ทุกฝีก้าวด้วยปากที่ถูกตรึงตาปู ด้วยหูที่ถูกอุด แต่นัยน์ตาของเขาที่ถูกยึดไว้นั้นก็ได้เผยอแย้มขึ้นนิดหน่อย พอจะแลเห็นหนทางข้างหน้าได้ราง ๆ และขอให้ได้หวังว่าจะค่อยเห็นกระจ่างแจ้งขึ้นเป็นลำดับไป.

◎ ◎ ◎

สิ่งที่คนไทยหวัง อยู่ในอนาคตแค่ไหน

(ไทยใหม่ วันที่ ๒๐ มิถุน.)

ข้าพเจ้าได้นิ่งฟังความเห็นของหนังสือพิมพ์หลายฉะบับ กล่าวถึงการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเปลี่ยนลัทธิการปกครองของสยามจากที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้ ไปเป็นอะไร ๆ อย่างหนึ่งที่รับฟังเสียงราษฎรในวิธีจัดการบ้านเมือง ในชั้นแรกรู้สึกตกใจราวฟ้าผ่าเฉียดร่าง เพราะอยู่ ๆ ก็มีข่าวโครมครามขึ้นเพราะพระราชประสงค์ทั้งนี้ แทนที่เราจะทราบเสียแรก ๆ ในประเทศสยาม กลายเป็นข่าวลอยข้ามน้ำข้ามทะเลมา จึงคลับคล้ายคลับคลาว่าจะเป็นความผันเสียมากกว่า แต่เมื่อในที่สุดสิ่งที่ไม่เคยคาดคิดว่าจะเป็นจริง ได้ปรากฏเป็นความจริงขึ้นฉะนี้ สมองของข้าพเจ้าก็ถูกทรมานด้วยความคิด ตั้งแต่วันที่ได้ทราบ สืบมาจนกระทั่งถึงเวลาที่ลงมือเขียนเรื่องนี้

ข้าพเจ้าไม่มีความเห็นอย่างที่คนเป็นอันมากเห็น คือยินดีในความที่น่าจะสำเร็จของวิธีการปกครองแผนใหม่ของสยาม ในอนาคตอันใกล้. ด้วยเหตุ ๗ ข้อ ดังที่ข้าพเจ้ากำลังจะกล่าวอยู่เดี๋ยวนี้ ทำให้ข้าพเจ้าไม่เชื่อว่าเราจะได้เห็นวิธีการปกครองแผนใหม่ในอนาคตอันใกล้เลย เพราะ :—

๑. ราษฎรเกือบทั้งประเทศมีความรู้คิดไม่สมแก่การที่จะปกครองตนเอง และ "ความรู้คิด" นี้เพิ่มจำนวนมากขึ้นทุกขณะ เพราะคนเกิดมากขึ้น แต่การศึกษาอย่างน้อยก็ไม่ได้ก้าวหน้าเลย

ราษฎรที่โง่เท่าเวลานี้ยังไม่ควรแก่การปกครองตนเอง เมื่อภายหน้ามีคนโง่ทวีจำนวนมากขึ้น จึงไม่น่าเย็นไปได้ ที่สยามจะ

มิการปกครองโดยฟังเสียงราษฎร

๒. หน้าที่สำคัญ ของ ราชการ โดยมาก หรือเกือบทั้งหมด **ฉะเพาะงาน** เป็นของ คนที่ชำนาญงานเป็นบ้าง ๆ **ฉะเพาะตำแหน่ง** คือ ผู้ชี้ขาดและเซ็นสั่ง (ตามความเห็นเสนอ) ส่วนมากเป็นของพระบรมวงศ์หรือเชื้อ พระวงศ์ คนฉลาดย่อมรู้แจ้งเอง แม้ ไม่เคยงานก็ควรแก่งาน ถ้าราษฎรสามัญมีเสียงในราชการ ย่อมต้องเกิดโต้แย้งกันขึ้นกับ ความเห็น ของผู้ฉลาดงาน ในราชการคงไม่สะดวกอาจ จะเกิดเรื่องไม่งามขึ้นได้ (ถ้าไม่เข้าในลักษณะ "ใต้เท้ากรณาขัญชาไม่ผิด" อยู่ข้างจะใช้ ไม่ได้) นี่เป็นอีกข้อหนึ่งที่ สยามจะเปลี่ยนการปกครองจากแบบที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้ได้ยาก

๓. ไม่ค่อยได้เห็นวิธีการปกครอง ของที่ทำการต่าง ๆ ในประเทศสยามที่ปลูก สามัคคี ให้กลมเกลียว กันจริง ๆ ตลอดไป ถึงราษฎร. ไม่ได้สอนให้พลเมืองรู้จริง ถึง สิทธิ ของเขาว่าควรไม่ควรในการใด ข้าพเจ้าเห็นการอบรมเป็นทำนอง *Faith* อย่างไม่มีเหตุผล ความจริงเป็นของไม่ตาย ความไม่จริง คือ ทางที่นำไปสู่หายนะ เมื่อราษฎรไม่ทราบแน่ว่าตนเอง มีสิทธิเพียงใดแล้ว ก็ย่อมกลมเกลียวกันไม่ได้เป็นธรรมดา และตราบใดที่ยังไม่มีความ **สามัคคีอันแท้จริง** ตราบนั้นการเปลี่ยนการปกครองก็เป็นของยากอีก

๔. จากข้อ ๓. พลเมืองกำลังถูกอบรมให้หนักอยู่ในความเชื่อมั่น (*Faith*) อันอ่อนต่อเหตุผล หัวคิดอันซึมอยู่ในร่างของคนไทยเช่นนี้ เมื่อถึงคราวจะพิจารณาปัญหาใด ๆ ก็คงเอาความเชื่อขึ้นเป็นข้อสำคัญ คนหนึ่งเชื่อไปอย่างหนึ่ง อีกคนหนึ่งแปลกออกไป ผลที่สุดก็จะเกิดการ ดันทุรัง อย่าง เหลวแหลกขึ้น ไม่เป็นผลอะไร

๕. เราชาวไทย, ถือพุทธศาสนา และส่วนมากไม่เข้าใจศาสนาที่นับถือพอ มีความมักน้อยเป็นนิสสัย กระทำการใดก็มักคำนึง ถึงประโยชน์อันน้อยในหมู่คณะเท่านั้น จนบางขณะเกือบจะเป็นการเห็นแก่ ตนเอง อย่างชัด ๆ น้อยคนที่จะ เห็นว่า การ บำเพ็ญ กุศล เป็น ประโยชน์แก่คนอื่น นอกจากมุ่งหวังว่าตนจะได้ขึ้นสวรรค์ ทั้งที่มั่งมีและจน เกือบไม่มีที่จะยอมเสียสละเพื่อประโยชน์คนอื่น ถ้าตนจะไม่ได้รับประโยชน์ตอบแทนอย่างน้อย ก็โดยทางอ้อมบ้าง

๖. ต้องไม่ลืมว่า เราทั้งหลายได้น้อมเกล้า ฯ ถวายสิทธิทุก ๆ อย่าง แก่คณะผู้ปกครองของเราโดยมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เย็นประธาน ทุกสิ่งทุกอย่างเย็นของพระองค์ การพร้อมเพรียงถวายสิทธิ์ หาใช่ด้วยถูกอำนาจกดขี่อย่างใดไม่ เย็นความยินดีและเต็มใจ เพราะเราจงรักภักดีและเชื่อมั่นในพระองค์และพระบรมวงศ์ว่า ทรงอยู่ในทศพิธราชธรรม ประกอบกรณียกิจทั้งหลายโดยมิได้มุ่งต่อความสุขของคนหมู่น้อย ทรงวุฒิปริชา ปฏิภาน เย็น อัจฉริยบุคคล ทุก กาลสมัย พระองค์ทรงปกป้องประชาราษฎร์ให้มีความสุขทั่วหน้า ไม่มีผู้ใดที่จะพ้นข่ายแห่งพระมหากรุณาธิคุณ เย็นการแสดงน้ำพระหฤทัยอันเลิศที่จะทรงตัดพระราชอำนาจของพระองค์ ชาวสยามเมื่อได้ทราบ ย่อมปลาบปลื้มปีติในพระมหากรุณาธิคุณนี้.

๗. พระบรมวงศานุวงศ์ซึ่งเย็น พระกำลังอันยิ่งใหญ่ประดุจพระกรขวาซ้าย ของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระองค์ท่านเหล่านี้ แม้ว่าไม่ประกอบราชกิจอันใด ก็ทรงได้รับความเกื้อหนุน จาก พระ ราชทรัพย์เย็น พิเศษทรงสมบูรณ์ด้วยพระอำนาจ ทรงสุขานุสุขยิ่งนรชนคนธรรมดาด้วยประการทั้งปวง เช่น การเสด็จประพาสตามหัวเมืองต่าง ๆ บ้านเมืองก็มักจัดการรับเสด็จด้วยแรงและทุนทรัพย์ตลอดจนเครื่องใช้ของรัฐบาล หันไปทางใดจะพบแต่ผู้โอนอ่อนผ่อนตาม ใครบ้างจะไม่ปรารถนาน้ำเสียงของพระองค์ท่าน ที่จะให้ทรงบัญชากิจการเด็ดขาดโดย ฉะเพาะพระองค์นั้น ๆ

ด้วยเหตุ ๗ ประการ ดัง ได้พรรณนา มานี้ เรายังจะต้องเรียนและแก้ ไข อะไร กันอีก มากมาย ซึ่งตามรูปการเท่าที่เย็นอยู่ ไม่ยอมอนุญาตให้เราหวังว่า วิธีการปกครองแผนใหม่จะสำเร็จได้ภายในเวลาปีหนึ่งสองปี แต่เราจะต้องคอยไปนานเท่านานเพียงใด ใครจะรู้ ถึงแม้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงแสดงพระราชประสงค์ออก มา เย็น การ แน่วแน่แล้วก็ตาม

เขียนโดย 'รีไว้ทอ'

◎ ◎ ◎

ปัญหาเรื่องช้างเผือก

(ศรีกรุง วันที่ ๖ มิถุน.)

บุคคลเราจะทำอะไรย่อมหวังประโยชน์เย็นที่ตั้ง จะได้ประโยชน์โดยปัจจุบันหรืออนาคตก็ตาม และจะเย็นประโยชน์แก่ตน—แก่ครอบครัว—แก่คณะ—แก่ชาติ เหล่านี้ย่อมเย็นการใช้ได้ทั้งนั้น การที่รัฐบาลสยามมีช้างเผือกหรือช้างธรรมดาไว้ในพระนคร ณ

สมัยกะโน้น ดูก็ พอเห็นประโยชน์หลายอย่าง จัดสร้างสถานที่โอ่อ่าใหญ่โตให้ช้าง เพราะการรบก็ใช้ช้าง การพาหนะบรรทุก แต่ก่อนนี้ มักมีผู้เข้าใจกันไม่ฉะเพาะในขนของเดินทางก็ใช้ช้าง นอกจากนั้นยังมี หมู่คนไทย แม้แต่ชาวต่างประเทศก็คิดว่าพะเนียด ไว้จับ ช้าง อีกด้วย และสมัยนั้น ช้างเผือก——เผือกจริง และเป็นสิ่งวิเศษพระนครก็คือป่าบางแห่งของเราเวลานี้ จะหา ศักดิ์สิทธิ์ถึงกับ เป็น สัตว์เดียรัจฉาน ที่ยกย่องคนเดินก็ทั้งยาก ยิ่งยวดยานด้วยแล้ว เป็น บูชากัน ทั้งนี้ก็เพราะช้างทุกตัว (เชือก) อันไม่มีอะไรนอกจากเกวียน ซึ่งนาน ๆ จะ มียศเป็นเจ้าพระยา และพระยา คุณพระ อย่างเห็นสักคัน ถ้าผู้ใดโปรดหลับตามองภาพ ยิ่งยงทั้งนั้น ชื่อยาวตั้งเกือยหน้ากระดาษ และของพระนครหลวงสมัยก่อนกับสมัยนี้แล้ว เรา ทั้งมีเครื่องยศประดับประดาหรูหรา ซึ่งยากที่เชื่อว่ากถายทนี้จะได้รับความเป็นธรรมที่สุด มนุษย์ผู้เห็นแล้วจะลืมได้ ดังนั้นชาวต่าง-

เราจำได้ว่า เราไม่เคยพูดน้อยกว่า ๒ ประเทศจึงจำเข้ากะดูกว่า ช้างเผือกของไทย ครั้ง ถึงเรื่องการเลี้ยงช้างในพระนคร เพราะ วิเศษวิเสโสนานาประการ และถ้าผู้ใดพูดว่า ถ้าถือว่าอันตรายที่เกิดแต่ช้างแล้ว แทบจะ ช้างเผือกไม่มี ประโยชน์อย่างที่ เราเสก เวลานี้ กล่าวได้ว่ามีทุกปี และก็ทุกครั้งที่ช้างฆ่าคน แล้วมักจะเป็นอัปมงคลด้วยประการทั้งปวง จึง หรือทำลายทรัพย์สมบัติของประชาชน เรา ไม่มีใครพูดกัน แต่สมัยนี้ รัฐบาลที่รักได้ให้ มักจะได้เสกกถาสะกิดใจไว้ด้วยเนือง ๆ ว่า ความเป็นธรรมแก่สิทธิในการ แสดง ความเห็น ไม่ควรจะเลี้ยงช้างในพระนคร ควรจะนำไป มาก ยิ่งสมัยการเงินตกต่ำเช่นนี้ ก็ยิ่ง ตั้งโรงไว้ภายนอก ๆ เช่นแถวพญาไท หรือ เปิดโอกาส ให้ประชาชน มี หน้าที่ ในการผดุง บางกะปิเป็นต้น การที่เรายังขยักให้เลี้ยง ชาติยิ่งขึ้น เช่นกรรมการการค้าในกระทรวง ไว้เพียงตำบลเหล่านั้น ก็เพราะยังเห็นแก่ พาณิชย์ ฯ เป็นอาทิ งานแห่แหนและพิธี บางอย่างที่ ต้องใช้ช้าง อยู่ ยิ่งกว่านั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ บ้าง ถ้ามิฉะนั้นแล้ว เราอยากจะให้ส่งออก กรมพระสวัสดิ์วัดนวิศยฏ ผู้ทรงเป็นขัตติย ไปให้พ้นพระนครเสียทีเดียว แล้วและจะได้ ตระกูลผู้ใหญ่ พระองค์หนึ่ง ณบัดนี้ และทรง ไม่เปลืองเงินของชาติมาเลี้ยงกรมช้าง และ เป็นที่เคารพนับถือของประชาชน ยังได้ทรง

รับสั่งแก่คณะหนังสือพิมพ์ที่อเมริกาเมื่อเร็ว ๆ นี้ มีใจความว่า "ช้างเผือกที่เลี้ยงไว้ในกรุงสยาม ไม่เผือกจริง เป็นแต่มีสีเหลือบ ๆ ตาขุ่นขาวเท่านั้น และก็ไม่ใช่สัตว์ศักดิสิทธิ์หรือวิเศษอย่างไร ตามที่ชาวตะวันตกเข้าใจและเชื่อกัน ทั้ง ๆ ไม่ใช่สัตว์ที่เคารพบูชาของคนไทยด้วยเลยทีเดียว"

พระดำรัสอันหนักแน่นที่ออกจาก พระหทัยนี้ คงทำให้ชาวโลกเข้าใจแจ่มแจ้ง และชาวไทยก็คงซึมซาบถึงคุณประโยชน์ของช้างเผือกว่ามีแค่ไหน ตั้งแต่บัดนี้ไป

ในที่สุดนี้ เราหวังว่า กถาของเราจะกินความไปถึงการไม่ขึ้นระวางช้างเผือกอีก เพราะต้องทำเย็นพิธีมหกรรมอันอายไปด้วย เงินของชาติ งานนี้จะพอออกพอใจประชาชนชนยอมตายในการไปชม

◎ ◎ ◎

ศุภนิมิตต์ของสยาม

(หลักเมือง วันที่ ๘ มิถุน.)

เย็นที่ทราบกันอยู่ทั่วไปแล้วว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ของเรา ซึ่งเสด็จไปรักษาพระเนตรที่ประเทศอเมริกาครานี้ ได้เสด็จไปอย่างอินค็อกนิโตในพระนามของเจ้านายสามัญองค์หนึ่งเท่านั้น ทั้งนี้เพราะพระองค์ไม่ทรงประสงค์จะให้มีการเอิกเกริกเกรียวกราว โดยใช่เหตุ แต่การกลับปรากฏว่าการต้อนรับเสด็จของประเทศต่าง ๆ ที่พระองค์ผ่านไปนั้นได้เย็นอย่างตรงกันข้ามกับกราว ประสงค์ของพระองค์เสียทีเดียว

การรับเสด็จของพสกนิกรชาวญี่ปุ่นและพระราชปฏิสันถารของสมเด็จมหาจักรพรรดิญี่ปุ่นด้วยพระอัธยาศัยไมตรีอันดีนั้น เย็นข่าวอันคาดไม่ถึง และก่อให้เกิดความปลาบปลื้มยินดีแก่ชาวสยามที่อยู่หลังเย็นล้นพ้น ความไม่ล่วงรู้แต่กาลก่อน ๆ นั้น ได้ละลายหายไปจากดวงกมลของชาวสยามทั้งมวลในขณะที่ได้พบความสว่างของความรู้ประจักษ์ว่า ญี่ปุ่น—เพื่อนร่วมทวีปได้สำแดงความเย็นมหามิตรต่อเราเพียงไร และดูเหมือนจะยิ่งกว่าที่ญี่ปุ่นได้เคยสำแดงแก่ใคร ๆ มาแล้ว แต่กาลก่อนเย็นอันมาก

ครั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ของเราเสด็จข้ามไปถึงฟากฝั่ง ของมหาสมุทรแปสิฟิกข้างโน้น ข่าวที่ชาวเราได้ทราบก็ยิ่งชวนให้ตื่นเต้นลำพองใจไม่น้อยไปกว่าที่ทราบจากญี่ปุ่นอีกนั่นแหละ การต้อนรับอย่างเอิกเกริก การแสดงสันถวไมตรีของรัฐบาลอเมริกา เหล่านี้

ย่อมทำให้เราเห็นว่า แม้สยามจะเป็นประเทศน้อย ๆ แต่ก็ได้รับการแสดงความเป็นมหามิตรจากอเมริกาซึ่งเป็นมหาประเทศที่ใหญ่ที่สุดในยุคนี้นับเป็นเกียรติยศที่น่าภาคภูมิใจอยู่มากครัน เมื่อได้หวนคำนึงถึงอาการของสหปาลิรัฐอเมริกาที่ได้แสดงแก่เราแต่เบื้องก่อน คือ การแสดงไมตริจิตต์ การเป็นผู้นำในการเพิกถอนสิทธิพิเศษเป็นต้น มาประมวลกับอาการที่อเมริกาแสดงต่อพระเจ้าอยู่หัว ผู้แทนของราษฎรสยามทั้งมวลในวาระนี้ด้วยแล้ว ก็ทำให้เรากล้ากล่าวได้ด้วยความมั่นใจว่า มิตรภาพระหว่างสยามกับอเมริกาได้หยั่งรากลงไปลึกยากที่จะถอนกะชากให้เขยื้อนออกไปจากที่ได้ และประชาชนชาวสยามเข้าใจความข้อนี้ด้วยกันทุกคน

คนไทยเรานิยมภาษิตที่ว่าการคบเพื่อนดี การเสวนากับปราชญ์ย่อมเป็นหนทางพาบุคคลผู้นั้นไปสู่ภูมิแห่งความเจริญ ก็แหละการที่ญี่ปุ่นและอเมริกาทั้งสองชาติได้สำแดงอาการต้อนรับเราไว้เยี่ยงมหามิตรเช่นนี้ จัดเป็นศุภนิมิตต์อันประเสริฐของสยาม ซึ่งคนไทยทุกคนได้หวังแล้วเป็นอย่างมาก ว่า สยามเราจะได้พบความเจริญตามแนวกับชาติทั้งสองนั้นเป็นเที่ยงแท้ที่สุด ของคำบรรยายสั้น ๆ นี้เราขออาราธนาคุณ พระรัตนตรัย อันเป็นสรณะแห่งชาวเราทั้งหลาย จงช่วย คุ้มครอง ป้องปัดสรรพอันตรายใด ๆ ที่จะมาพ้องพาน มิตรภาพระหว่าง สยามกับ สองชาติที่ กล่าวมา แล้ว นั้นด้วยเถิด

◎ ◎ ◎

กรรมกรไม่มีงานทำเมืองไทยก็แยะ

(สยามราษฎร์ วันที่ ๒๒ มิถุน.)

ผู้ที่สนใจอ่าน ข่าว โทรเลข อยู่บ่อย ๆ คงทราบดีว่า ในต่างประเทศโดยมาก เขามักประกาศ ถึง จำนวน กรรมกร ของ ประเทศ เขาบรรดาที่ไม่มีงานทำว่ามีมากน้อยเพียงใด อยู่แทบทุกสัปดาห์ แสดงให้ทราบถึงผลแห่งการกระทำของรัฐบาลประเทศเขา ว่า ได้ ช่วยเหลือบรรดากรรมกรที่ไม่มีงานทำ ให้ ได้ทำงานไปแล้วเท่าใด และที่ยังจะต้องช่วยให้ ได้งานทำอีกเท่าใด ซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นว่าประเทศนั้น ๆ เขามีการสำรวจจำนวนกรรมกรที่ไม่มีงานทำพวกนี้อยู่เสมอ และการสำรวจเท่าที่เขา สามารถ กระทำ ได้ โดย รวดเร็ว และละเอียดถี่ถ้วนนั้น ก็เนื่องจากเหตุว่าในต่างประเทศแทบทุกประเทศ เขาต่างมีสมาคมกรรมกรอยู่เป็นหลัก สำหรับควบคุมการ

กรรมกรของเขาทุกเหล่า ทุกชะนิด ทั่ว ประเทศ และมี สารบบ บัญชี แสดง จำนวน กรรมกร ทุก ประเภทไว้พร้อมเพรียง

แต่สำหรับประเทศสยามเราไม่มี และไม่เคยมีสมาคมกรรมกรอย่างเขา ไม่มีสารบบบัญชี แสดง จำนวน กรรมกรไทย ของ ประเทศอะไรทั้งสิ้น จนดูเหมือนกับว่าประเทศเราไม่มีพลเมืองประเภทกรรมกรเสียเลย ฤๅหากจะมีก็ล้วนแล้วแต่มีงานเต็มมือ ด้วยกันทุกคน แต่หากจะเหลียวมาดูตามถนน ตามตรอก ตามซอกอะไรต่าง ๆ เข้าข้างสิ จะเห็นได้ทันทีว่า ความจริง กรรมกร ประเภทไม่มีงานทำของเราก็มีเหมือนกัน และมีเป็นจำนวนที่เรียกว่าแยะเสียด้วย

เราเคยได้รับ ขดหมาย ร้องทุกข์ จากพวกกรรมกรประเภทนี้หลายต่อหลาย ฉะนั้น มาแล้ว ล้วนแต่คร่ำครวญ ถึงความ ทุกข์ยาก ของพวกตนด้วยประการต่าง ๆ อย่างน่าเห็นใจ เนื่องแต่เหตุที่หางานทำไม่ได้ นัยว่าบางคนถึงกับต้องทนทรมาน อดมื้อกินมื้อ มา ตั้งหลายต่อหลายเดือนแล้วก็มี และที่ต้องถึงกับกระทำอัตวินิบาตกรรม ฤๅกลายภาวะกลับเป็นอ้ายผู้ร้ายใจทมิฬ ซึ่งเจ้าหน้าที่กำลังต้องการตัวอยู่เวลานี้ก็มี ซึ่งทั้งนี้ก็เพราะเหตุด้วยการ ไม่ มี งานทำ นั่นเอง บังคับ ให้ เป็น ไป เช่นนั้น

จริงอยู่ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ประเทศสยามเรายังไม่มีหลักการกรรมกร ดังต่างประเทศทั้งหลายเขา จึงเป็นการยากที่รัฐบาลจะทราบได้ โดยละเอียด ถึงจำนวนกรรมกรไทยผู้ไม่มีงานทำให้ทั่วถึงกันได้ แต่ถึงกระนั้นเราก็ยังไม่นึกอยากจะเชื่อว่า ด้วยเหตุดังที่กล่าวมานี้จะถึงแก่กระทำให้รัฐบาลของเรา ตัดธุระ ไม่เอาใจใส่ต่อพวกกรรมกรเหล่านี้เสียเลย

เราไม่อยากจะกล่าวถึงว่า วิธีที่รัฐบาลจะช่วยเหลือบรรเทาทุกข์ พวก กรรมกร ประเภทนี้มีอะไรบ้าง แต่อยากจะกล่าวเพียงว่างานของรัฐบาลประเภทที่จะต้องจ้างกรรมกรนั้น ควรจะให้ มีอยู่เสมออย่าให้หยุดมือได้ ยกตัวอย่างเช่นงานในวงการของกรมนครบาลเป็นต้น มีกรรมกร หลาย ต่อหลาย คนร้อง กัน ว่า งาน นี้แปลก กล่าวคือ ทำกันเป็นพัก ๆ และพักหนึ่งราว ๗–๘ เดือน แล้วก็หยุดไปตั้ง ๔–๕ เดือน ฤๅบางทีก็กว่า จนไม่มีกำหนด บรรดา

บทนำบางเรื่อง

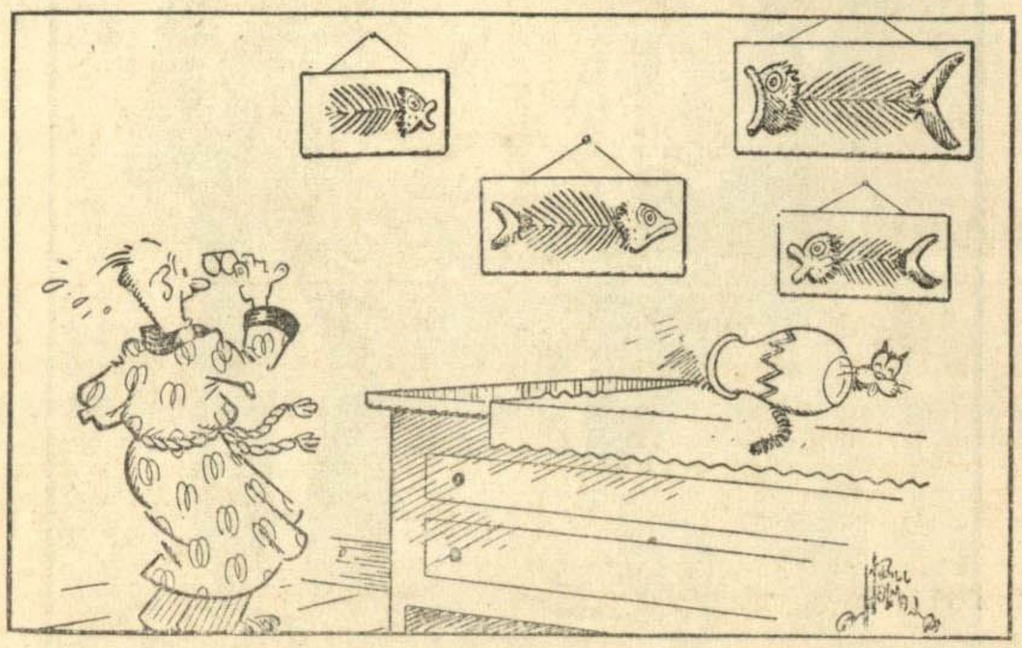
กรกฎ

กรรมกรที่เคยหวังงานแผนกนี้เป็นอาชีพ มักได้รับความเดือดร้อน เพราะงานหยุดนี่บ่อย ๆ เพราะตามธรรมดาเมื่อเวลามีงาน ค่าจ้างที่ได้รับก็น้อย จนเกือบไม่พอใช้จ่ายอยู่แล้ว ที่ไหนจะเหลือเก็บ เอามาเก็บไว้ใช้ในเมื่อเวลาไม่มีงานได้ ความจริงอยู่ที่ว่ายุคนี้เป็นยุคเศรษฐกิจตกต่ำ รัฐบาลจำเป็นจะต้องออมรายจ่ายไว้บ้าง แต่ก็ขอให้คิดดูว่างานประเภทโยธาของกรมนครบาลนั้นเป็นงานจำเป็นส่วนหนึ่งของรัฐบาลที่จะต้องกระทำอยู่เสมอเพื่อทำนุบำรุงประเทศก็ถ้าและจะพยายามให้มีอยู่เสมอ อย่าทำบ้างหยุดบ้างเช่นที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้จะมีดีกว่าหรือและทั้งรัฐบาลก็ยังจะได้ประโยชน์ถึงสองทางคือทางหนึ่งงานก็ก้าวหน้า และอีกทางหนึ่งก็ยังได้ชื่อว่าช่วยเหลือกรรมกรไทยให้มีงานทำอีกด้วย

◎ เออวันไหน ในชีวิต คิดสำคัญ คงตอบกัน ต่างต่าง ด้วยต่างจิตต์
จบศึกษา ข้างวิวาห์ รวยอามิส ก็ไม่ผิด แต่มิล้ำ รู้ธรรมเอย ฯ

พระศรี นิพนธ์

“ ตายจริง อ้ายแมวหิวตัวนั้นอีก ”

นาย “ วันนี้ฉันมีแขกมากินเข้าด้วย สำหรับอีก ๓ คน

ทำกับเข้าเพิ่มเติม

แม่ครัว “ ค่ะ แต่คุณนาย อยากจะให้เขามาอีกหรือไม่?”

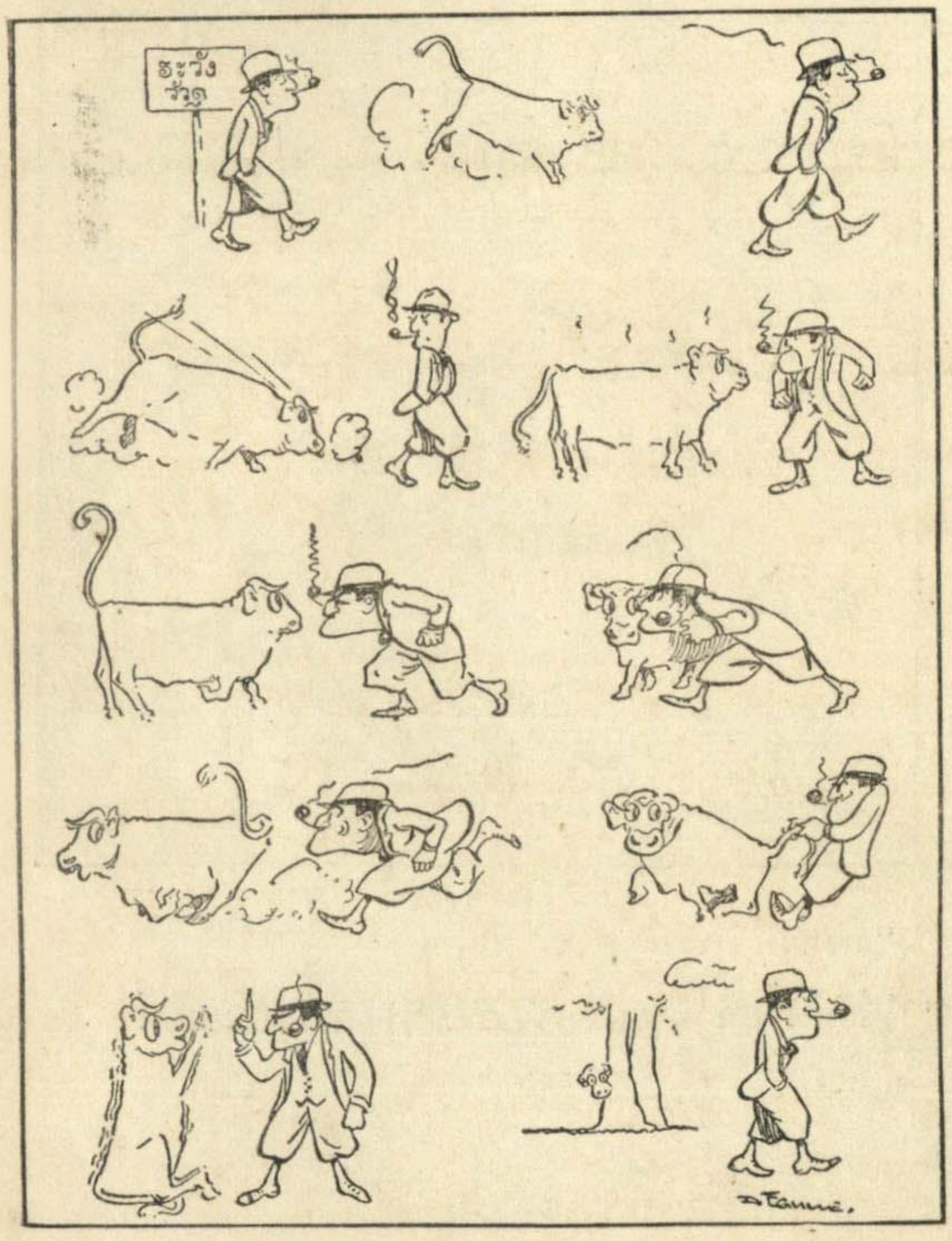
“ ยิงสิงห์โตสิพี่ ”

“ ไม่ได้หร็อก นายฝรั่งเขาว่าเขาต้องการจับมันเป็น ๆ ”

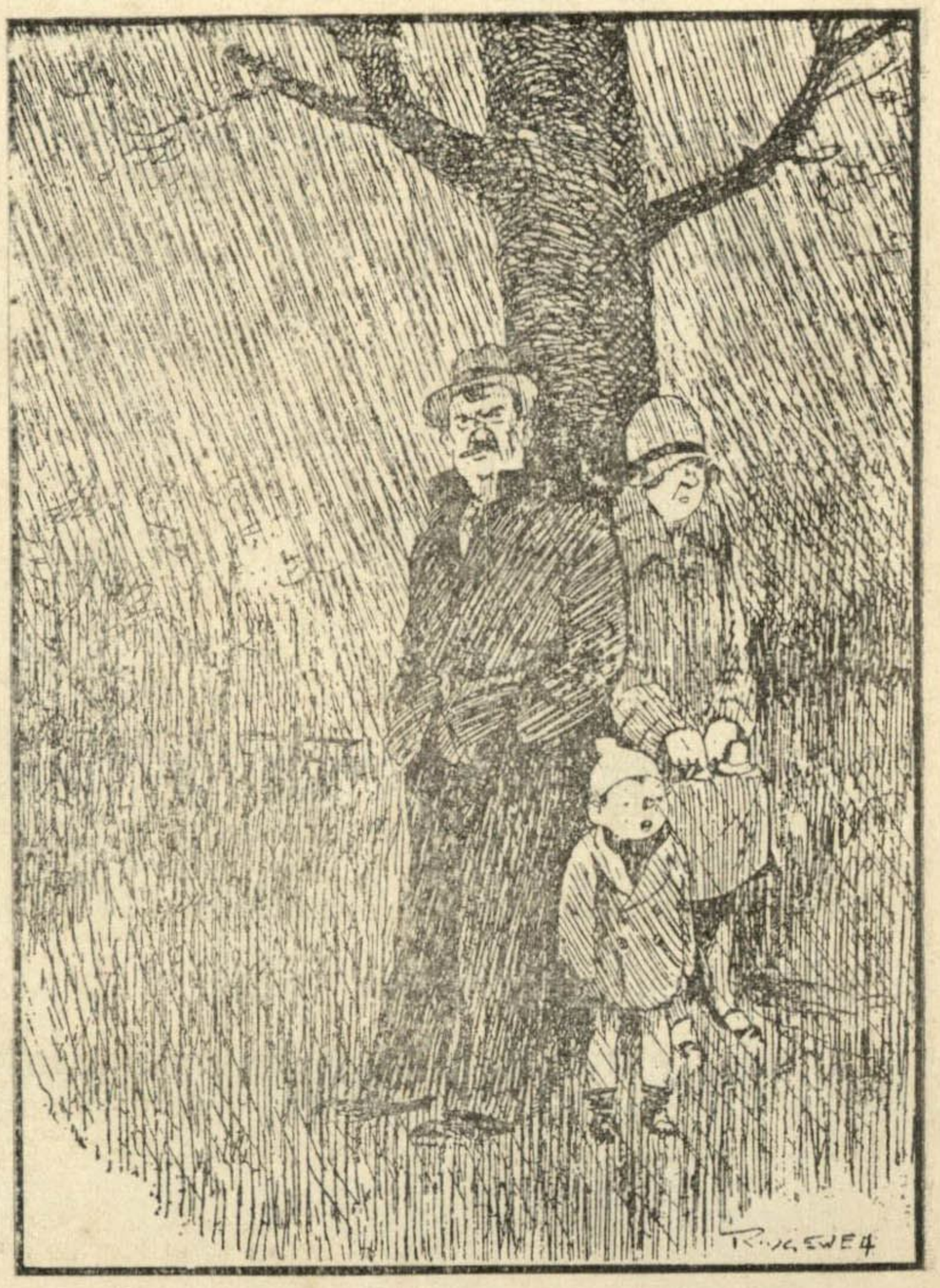

ตำรวจลับ “เมื่อแม่คนข้างห้องนี้มาขอยาเบื่อหนูนั้น คุณนายไม่รู้สึกบ้างหรือว่า เขาคิดจะฆ่าตัวเอง ?”

เจ้าของห้อง “ไม่ทราบเลยจ้ะ เขาเป็นแต่ทำให้ฉันเข้าใจว่า เขาจะเอาไปสำหรับสามีเขา”

คนไม่กลัว

พวกเที่ยววันหยุด “รัฐบาลเต็มที่ไม่จัด---”

พระราชบัญญัติ
ควบคุมการขายทอดตลาดและค้าของเก่า

พุทธศักราช ๒๔๗๔

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งว่า

โดยที่ทรงพระราชดำริเห็นสมควรควบคุมกิจการขายทอดตลาด และค้าของเก่าให้ดีขึ้น

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้โดยบทมาตราต่อไปนี้

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้ให้เรียกว่า "พระราชบัญญัติควบคุมการขายทอดตลาดและค้าของเก่า พุทธศักราช ๒๔๗๔"

มาตรา ๒ ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้ตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๗๔

มาตรา ๓ ในพระราชบัญญัตินี้

"ของเก่า" หมายความว่า ทรัพย์ที่เสนอขาย แลกเปลี่ยน หรือจำหน่ายโดยประการอื่นอย่างทรัพย์ที่ใช้แล้ว ทั้งนี้รวมถึงของโบราณด้วย

"เสนาบดี" หมายความว่า เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย

มาตรา ๔ นอกจากการขายทอดตลาดซึ่งเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลเป็นผู้ขาย ท่านห้ามมิให้ผู้หนึ่งผู้ใดประกอบการอาชีพขายทอดตลาด หรือทำการอาชีพค้าของเก่าโดยมิได้รับใบอนุญาตสำหรับกิจการนั้น ๆ จากเจ้าพนักงานผู้ออกใบอนุญาตในการขายทอดตลาด ซึ่งสโมสรหรือสมาคมเป็นผู้กระทำเอง หรือบุคคลอื่นกระทำให้เพื่อประโยชน์แห่งสโมสรหรือสมาคมนั้น ๆ หรือเพื่อสาธารณประโยชน์ใด ๆ ท่านว่าเสนาบดีมีอำนาจที่จะให้ความยกเว้นได้ ไม่ต้องมีใบอนุญาต

มาตรา ๕ คำร้องขอใบอนุญาตประกอบการอาชีพขายทอดตลอดหรือค้าของเก่านั้น ท่านให้ทำตามแบบที่ระบุไว้ในกฎเสนาบดี และยื่นต่อเจ้าพนักงานผู้ออกใบอนุญาต

มาตรา ๖ ท่านห้ามมิให้ออกใบอนุญาตให้แก่ผู้ร้องขอตามความในมาตรา ๕ เว้นแต่ผู้นั้นจะมีวุฒิและลักษณะดั่งต่อไปนี้

(๑) อายุยี่สิบปีขึ้นไป

(๒) มีความรู้ภาษาไทยพอ

(๓) ไม่เคยต้องคำพิพากษาอันถึงที่สุดให้ลงพระราชอาชญาจำคุกในฐานความผิดซึ่งกะทบถึงความซื่อสัตย์สุจริตแห่งตน เว้นแต่ในคำพิพากษานั้นให้รอการลงอาชญาไว้ตามความในมาตรา ๔๑ แห่งกฎหมายลักษณะอาญา

มาตรา ๗ ผู้ทอดตลาดต้อง

(ก) สำแดงคำแจ้งความแห่งการขายทุกคราวไว้ณสถานที่ขายให้เห็นได้แจ้ง

(ข) อยู่ณที่ขายในเวลาขายทอดตลาดและพร้อมที่จะแสดงใบอนุญาตต่อนายตรวจ เมื่อเรียกตรวจ

(ค) มีสมุดบัญชีสำหรับการขายทุกคราว และจดรายการข้อสำคัญทั้งปวงแห่งการขายนั้น ๆ ลงไว้

(ฆ) แจ้งวันและสถานที่ขายให้นายตรวจทราบล่วงหน้าอย่างน้อยสามวันเต็ม

(ง) สำแดงนามของตนและคำว่า “ผู้ทอดตลาด” ไว้เหนือประตูชั้นนอกแห่งสำนักงาน

เพื่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน ถ้านายตรวจประสงค์จะทราบรายการข้อสำคัญอันเกี่ยวกับทรัพย์ที่ขาย และได้มีหนังสือแสดงความประสงค์นี้แล้ว ท่านว่าผู้ทอดตลาดต้องบอกรายการที่ประสงค์นั้น

มาตรา ๘ ผู้ค้าของเก่าต้อง

(ก) สำแดงนามของตน และคำว่า "ผู้ค้าของเก่า" ไว้เหนือประตูชั้นนอกแห่งร้านของตน

(ข) สำแดงใบอนุญาตประจำไว้ในร้านของตนในที่อันเห็นได้แจ้ง

(ค) มีสมุดบัญชีสำหรับการค้าของตน และจดรายการข้อสำคัญทั้งปวงแห่งการค้าลงไว้ทุกราย

(ฆ) แจ้งแก่นายตำรวจ เมื่อมีเหตุควรสงสัยว่าทรัพย์ที่มีผู้มาเสนอหรือโอนให้แก่ตนนั้นเป็นทรัพย์ที่ลักมาหรือได้มาโดยการฉ้อฉล

มาตรา ๙ ท่านให้เพิกถอนใบอนุญาตของผู้รับใบอนุญาต ซึ่งต้องคำพิพากษาอันถึงที่สุดให้ลงพระราชอาชญาจำคุกในฐานความผิดซึ่งกะทบถึงความซื่อสัตย์สุจริต (เว้นแต่ในคำพิพากษานั้นให้รอการลงอาชญาไว้ตามความในมาตรา ๔๑ แห่งกฎหมายลักษณะอาญา) หรือต้องคำพิพากษาในฐานความผิดตามพระราชบัญญัตินี้ถึงสองครั้งในปีเดียวกัน

ถ้าเจ้าพนักงานเพิกถอนใบอนุญาตเพราะผู้รับใบอนุญาตกระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้โดยตรงดั่งกล่าวไว้ในวรรคก่อน ท่านมิให้ออกใบอนุญาตชะนิดเดียวกันให้แก่ผู้นั้นอีกก่อนล่วงพ้นหกเดือนนับแต่วันเพิกถอน

มาตรา ๑๐ เมื่อเจ้าพนักงานผู้ออกใบอนุญาตมีคำสั่งไม่ออกใบอนุญาตหรือสั่งเพิกถอนใบอนุญาตที่ออกให้แล้วก็ดี ท่านว่าเสนาบดีจะสั่งเปลี่ยนแปลงคำสั่งของเจ้าพนักงานก็ได้ แต่ผู้ร้องหรือผู้รับใบอนุญาตต้องยื่นคำร้องต่อเสนาบดีภายในสิบวัน นับแต่วันที่ได้รับคำบอกกล่าวคำสั่งของเจ้าพนักงานเป็นต้นไป

มาตรา ๑๑ ท่านว่าใบอนุญาตตามพระราชบัญญัตินี้เป็นใบอนุญาตฉะเพาะตัว โอนกันไม่ได้ และสมบูรณ์เพียงวันที่ ๓๑ มีนาคม ทุกปี

มาตรา ๑๒ บุคคลผู้ใดประกอบการอาชีพขายทอดตลาดหรือค้าของเก่าโดยไม่มีใบอนุญาต หรือได้กระทำเมื่อภายหลังใบอนุญาตถูกเพิกถอนแล้ว หรือฝ่าฝืนบทบัญญัติอื่นแห่งพระราชบัญญัตินี้ หรือกฎเสนาบดีซึ่งออกโดยอาศัยอำนาจแห่งพระราชบัญญัตินี้ ท่านว่าผู้นั้นมีความผิดต้องระวางโทษปรับไม่เกินพันบาท

มาตรา ๑๓ ในเวลาระวางพระอาทิตย์ขึ้นและพระอาทิตย์ตก และในระยะเวลาอันสมควร นายตรวจมีอำนาจเพื่อปฏิบัติการตามหน้าที่ของตนเข้าไปในร้านของผู้รับใบอนุญาต เรียกให้ผู้รับใบอนุญาตนำใบอนุญาต สมุดและบัญชีออกให้ตรวจ อนึ่งในขณะที่มีการขายทอดตลาดอยู่ ท่านว่านายตรวจมีอำนาจเรียกให้ผู้รับใบอนุญาตนำใบอนุญาต สมุดและบัญชีออกให้ตรวจได้เช่นเดียวกัน

มาตรา ๑๔ บุคคลใดประกอบการอาชีพขายทอดตลาดหรือค้าของเก่าอยู่ในวันประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้ ท่านให้ยื่นคำร้องขอรับใบอนุญาตภายในกำหนดสามเดือนนับแต่วันใช้พระราชบัญญัตินี้เป็นต้นไป

มาตรา ๑๕ ให้เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยมีหน้าที่รักษาการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้ และให้มีอำนาจออกกฎเสนาบดี ตั้งเจ้าพนักงานผู้ออกใบอนุญาต และนายตรวจกำหนดอัตราค่าธรรมเนียมการออกใบอนุญาต และว่าด้วยกิจการอื่น ๆ เพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามบทแห่งพระราชบัญญัตินี้

กฎเสนาบดีนั้นเมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ให้ใช้บังคับได้

ประกาศมาณวันที่ ๑๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๗๔ เป็นปีที่ ๗ ในรัชชกาลปัจจุบัน

(ราชกิจจา เล่ม ๔๘ ตอนที่ ๘)

กฎเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย

ออกตามความในมาตรา ๒๓ แห่งพระราชบัญญัติภาพยนตร์

พุทธศักราช ๒๔๗๓

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๒๓ แห่งพระราชบัญญัติภาพยนตร์ พุทธศักราช ๒๔๗๓ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ออกกฎไว้ดั่งต่อไปนี้

ข้อ ๑ ผู้ใดประสงค์จะฉายภาพยนตร์ณสถานที่มหรสพก็ดี นำหรือส่งภาพยนตร์ซึ่งทำในพระราชอาณาจักรออกนอกพระราชอาณาจักรก็ดี ให้ยื่นคำขออนุญาตต่อเจ้าพนักงานผู้พิจารณาตามแบบ ๑ ท้ายกฎนี้เป็น ๒ ฉะบับ ความอย่างเดียวกัน

ข้อ ๒ ผู้ใดประสงค์จะประกาศด้วยภาพหรือรูปถ่ายแสดงเรื่องของภาพยนตร์หรือติดประกาศนั้น ๆ ไว้ในที่เปิดเผย หรือแจกหรือสำแดงด้วยวิธีใด ๆ ซึ่งจะต้องได้รับอนุญาตก่อนตามความในมาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัติภาพยนตร์ พุทธศักราช ๒๔๗๓ นั้น ให้ยื่นคำขออนุญาตต่อเจ้าพนักงานผู้พิจารณาตามแบบ ๒ ท้ายกฎนี้ ๒ ฉะบับ ความอย่างเดียวกัน

ข้อ ๓ เมื่อเจ้าพนักงานผู้พิจารณาเห็นว่า ภาพยนตร์หรือประกาศที่ขออนุญาตนั้นไม่มีลักษณะผ่าผืนต่อพระราชบัญญัติภาพยนตร์ พุทธศักราช ๒๔๗๓ ก็ให้ลงลายมือชื่อและประทับตราอนุญาตให้ตามความในท้ายแบบใบขออนุญาต มอบให้ผู้ขออนุญาตไป ๑ ฉะบับ เจ้าพนักงานเก็บไว้ ๑ ฉะบับ และให้เจ้าพนักงานผู้พิจารณาประทับตราที่ภาพยนตร์ หรือที่แผ่นประกาศนั้นม้วนละหรือแผ่นละ ๑ ดวง

ข้อ ๔ ตราของเจ้าพนักงานผู้พิจารณานั้น ให้มีลักษณะเป็นรูปไข่ ส่วนกว้าง ๒๓ มิลลิเมตร ส่วนยาว ๓๔ มิลลิเมตร ให้มีตัวอักษรว่า "เจ้าพนักงานผู้พิจารณาภาพยนตร์" กับนามสถานที่ตั้งของเจ้าพนักงานนั้น

ข้อ ๕ (๑) ให้เรียกค่าธรรมเนียมการออกใบอนุญาตและการประทับตราดังนี้

ก. การออกใบอนุญาตและการประทับตราตามความในข้อ ๓ สำหรับการฉาย หรือการนำหรือส่งภาพยนตร์ซึ่งทำในพระราชอาณาจักรออกนอกพระราชอาณาจักร ภาพยนตร์ ๑๐๐ เมตร หรือส่วนของ ๑๐๐ เมตร ต่อ ๑ บาท ๕๐ สตางค์ สำหรับประกาศ ๑๐๐ แผ่น หรือส่วนของ ๑๐๐ แผ่น ต่อ ๒๕ สตางค์

ข. การออกใบแทนใบอนุญาตฉะบับละ ๒๕ สตางค์

(๒) ถ้ามีคำร้องขอยกเว้นค่าธรรมเนียมเช่นว่านี้โดยอ้างว่าเป็นภาพยนตร์สำหรับการศึกษาโดยฉะเพาะ ก็ให้ทำคำร้องยื่นต่อเจ้าพนักงานผู้พิจารณา ถ้าเจ้าพนักงานผู้พิจารณาได้ตรวจดูเห็นสมควร ก็ให้อนุญาตได้เมื่อได้รับอนุมัติของเสนาบดี

ข้อ ๖ การยื่นอุทธรณ์ต่อสภาพิจารณาภาพยนตร์ตามความในมาตรา ๑๑ แห่งพระราชบัญญัติภาพยนตร์ พุทธศักราช ๒๔๗๓ ให้ยื่นตามแบบ ๓ ท้ายกฎนี้

กฎให้ไว้ณวันที่ ๒๗ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๗๔

จอมพล บริพัตร

เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย

(ราชกิจจา เล่ม ๔๘ ตอนที่ ๘)

ประกาศกระทรวงมหาดไทย

ตั้งสภาและกรรมการแห่งสภาพิจารณาภาพยนตร์

ตามความในมาตรา ๖ แห่งพระราชบัญญัติภาพยนตร์ พุทธศักราช ๒๔๗๓ ให้เสนาบดีมีอำนาจตั้งสภาพิจารณาภาพยนตร์ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย จึ่งตั้งสภาพิจารณาภาพยนตร์ มีกรรมการแห่งสภาดั่งมีนามต่อไปนี้

๑. มหาอำมาตย์ตรี หม่อมเจ้าสกลวรรณากร วรวรรณ เป็นนายก
๒. นายพลตรี หม่อมเจ้าวงศ์นิรชร เทวกุล เป็นกรรมการ
๓. มหาอำมาตย์ตรี พระยาเพ็ชร์พิสัยศรีสวัสดิ์ เป็นกรรมการ
๔. เสวกเอก หม่อมเจ้าอิทธิเทพสรรค์ กฤดากร เป็นกรรมการ
๕. อำมาตย์เอก พระยาอรรถศาสตร์โสภณ เป็นกรรมการ
๖. อำมาตย์โท พระยาภิรมย์ภักดี เป็นกรรมการ
๗. อำมาตย์โท พระอนุรักษ์ภูเบศ เป็นกรรมการ
๘. อำมาตย์โท หลวงบวรเสน่หา เป็นกรรมการ
๙. อำมาตย์ตรี หม่อมเจ้ารัชฎาภิเศก โสณกุล เป็นกรรมการ
๑๐. เสวกตรี หลวงมหาสิทธิโวหาร เป็นกรรมการ
๑๑. นางจำนง เมืองแม้น เป็นกรรมการ

ให้นายกมีหน้าที่เป็นประธานในการประชุมของสภา ถ้านายกไม่อยู่ ก็ให้บรรดากรรมการที่เข้าประชุมเลือกตั้งกรรมการผู้หนึ่งเป็นประธาน

ให้ผู้ที่กล่าวนามข้างต้นมีหน้าที่ปฏิบัติการตามพระราชบัญญัติภาพยนตร์ พุทธศักราช ๒๔๗๓ ตั้งแต่บัดนี้ไป

ศาลาว่าการกระทรวงมหาดไทย
ประกาศมาณวันที่ ๒๙ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๗๔
จอมพล บริพัตร
เสนาบดี

ราชกิจจา เล่ม ๔๘ ตอนที่ ๘)

ตั้งแผนกและเจ้าพนักงานผู้พิจารณาภาพยนตร์

ตามความในมาตรา ๖ แห่งพระราชบัญญัติภาพยนตร์ พุทธศักราช ๒๔๗๓ ให้เสนาบดีมีอำนาจตั้งเจ้าพนักงานผู้พิจารณาภาพยนตร์ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยจึงตั้งแผนกพิจารณาภาพยนตร์ขึ้นในกรุงเทพ ฯ สังกัดขึ้นกรมตำรวจภูธร ให้ผู้ที่มีนามดังแจ้งต่อไปนี้เป็นเจ้าพนักงานผู้พิจารณาภาพยนตร์ คือ

๑. นายพันตรี หลวงอำนาจสรการ
๒. เสวกเอก พระอดิศักดิ์อภิรัตน์
๓. นายร้อยตำรวจโท ขุนสันทัดจีนอักษร
๔. นายร้อยตำรวจโท วิต จันทน์ทวี
๕. นายเสริมทรัพย์ ศุขะวนิช

ให้เจ้าพนักงานทั้ง ๕ นายนี้มีหน้าที่ปฏิบัติการตามพระราชบัญญัติภาพยนตร์ พุทธศักราช ๒๔๗๓ ตั้งแต่บัดนี้ไป

ศาลาว่าการกระทรวงมหาดไทย
ประกาศมาณวันที่ ๒๙ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๗๔
จอมพล บริพัตร
เสนาบดี

ตั้งนายตรวจภาพยนตร์

ตามความในมาตรา ๖ แห่งพระราชบัญญัติภาพยนตร์ พุทธศักราช ๒๔๗๓ ให้เสนาบดีมีอำนาจตั้งนายตรวจ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยจึงตั้งเจ้าพนักงานผู้ที่มีตำแหน่งราชการดังต่อไปนี้เป็นนายตรวจภาพยนตร์ คือ

๑. นายตำรวจนครบาลชั้นสัญญาบัตรที่มีตำแหน่งตั้งแต่สารวัตรแขวงขึ้นไป มีหน้าที่ทำการตรวจตราภาพยนตร์ในเขตต์ท้องที่ที่ประจำอยู่

๒. นายตำรวจภูธรชั้นสัญญาบัตรผู้เป็นหัวหน้าแห่งท้องที่ที่ประจำอยู่ มีหน้าที่ทำการตรวจตราภาพยนตร์ภายในเขตต์ท้องที่นั้น

๓. ถ้าในท้องที่อำเภอใดไม่มีนายตำรวจชั้นสัญญาบัตรประจำอยู่ ก็ให้นายอำเภอเป็นนายตรวจ

ให้เจ้าพนักงานผู้ที่มีตำแหน่งดั่งกล่าวข้างต้นปฏิบัติการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติภาพยนตร์ พุทธศักราช ๒๔๗๓ ตั้งแต่บัดนี้ไป

ศาลาว่าการกระทรวงมหาดไทย

ประกาศมาณวันที่ ๒๙ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๗๔

จอมพล บริพัตร

เสนาบดี

(ราชกิจจา เล่ม ๔๘ ตอนที่ ๙)

ประกาศ

แก้ไขเพิ่มเติมภาษีเรือโรงร้าน

พุทธศักราช ๒๔๗๔

มีพระบรมราชโองการ ใน พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรัสเหนือเกล้า ฯ ให้ประกาศจงทราบทั่วกันว่า

ทรงพระราชดำริเห็นว่าเป็นการสมควรจะแก้ไขเพิ่มเติมประกาศภาษีเรือโรงร้าน จุลศักราช ๑๒๓๒ จึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ตราประกาศนี้ขึ้นโดยข้อความดั่งต่อไปนี้

ข้อ ๑ ประกาศนี้ให้เรียกว่าประกาศแก้ไขเพิ่มเติมภาษีเรือโรงร้าน พุทธศักราช ๒๔๗๔ และให้ใช้แต่วันออกประกาศเป็นต้นไป

ข้อ ๒ คำว่า “ค่าเช่า” ในประกาศภาษีเรือโรงร้าน จุลศักราช ๑๒๓๒ นั้น ให้หมายความถึงผลประโยชน์รายได้จากแพหรือโรงเรือนรวมทั้งบริเวณ และอสังหาริมทรัพย์อื่นใดทั้งสิ้นในสถานที่นั้น (ยกเว้นเครื่องจักร์เครื่องกลซึ่งใช้ในการอุตสาหกรรม) อันได้ใช้เป็นประโยชน์ให้เช่าหรือในทางค้า ซึ่งผู้เช่าจะต้องเสียให้แก่ผู้ให้เช่ารวมตลอดถึงเงินที่เรียกเป็นอย่างอื่น เช่นเงินกินเปล่าที่ให้คราวเดียวหรือเป็นคราว ๆ เป็นต้น

ข้อ ๓ ให้เจ้าของหรือผู้เช่ายื่นบัญชี (ตามแบบที่กรมการอำเภอจะจ่ายให้) แสดงผลประโยชน์รายได้ดั่งกล่าวไว้ในข้อ ๒ โดยสัตย์จริงต่อกรมการอำเภอภายในเวลาซึ่งนายอำเภอจะได้ประกาศกำหนดให้ทราบ แต่การให้เวลายื่นบัญชีนี้ต้องไม่ให้น้อยกว่า ๑ เดือน

ผู้ใดละเลยไม่ยื่นบัญชีตามเวลาที่เจ้าพนักงานกำหนดให้ ท่านว่าผู้นั้นมีความผิดต้องระวางโทษปรับครั้งละไม่เกิน ๕๐ บาท

ประกาศมาณวันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๔ เป็นปีที่ ๗ ในรัชชกาลปัจจุบัน

(ราชกิจจา เล่ม ๔๘ ตอนที่ ๑๑)

พระราชบัญญัติ
คุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม
พุทธศักราช ๒๔๗๔

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งว่า

โดยที่ทรงพระราชดำริเห็นสมควรรวบรวมและแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองวรรณกรรม และขยายให้คุ้มครองไปถึงศิลปกรรมด้วย

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้โดยบทมาตราต่อไปนี้

ข้อความเบื้องต้น

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้ให้เรียกว่า "พระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พุทธศักราช ๒๔๗๔"

มาตรา ๒ ภายในบังคับมาตรา ๓๑ แห่งพระราชบัญญัตินี้ ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้ตั้งแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา ๓ ให้ยกเลิกพระราชบัญญัติกรรมสิทธิ์ผู้แต่งหนังสือ ร.ศ. ๑๒๐ และพระราชบัญญัติแก้ไขพระราชบัญญัติกรรมสิทธิ์ผู้แต่งหนังสือ พ.ศ. ๒๔๕๗

มาตรา ๔ ในพระราชบัญญัตินี้

"ลิขสิทธิ์" หมายความถึงสิทธิอันมีแต่ผู้เดียวที่จะทำขึ้น หรือทำซ้ำซึ่งวรรณกรรมหรือศิลปกรรม หรือส่วนสำคัญแห่งวรรณกรรมหรือศิลปกรรมนั้น ๆ ไม่ว่าจะทำเป็นรูปร่างอย่างไรและทั้งหมายความถึงสิทธิในการนำออกเล่นแสดงต่อประชาชนด้วย ถ้าเป็นปาฐกถาหมายถึงสิทธิในการนำออกกล่าวแสดง หรือถ้าวรรณกรรมหรือศิลปกรรมนั้นยังมิได้โฆษณาไซร้ ศัพท์นี้หมายถึงสิทธินำออกโฆษณาด้วย ลิขสิทธิ์ กินความถึงสิทธิอันมีแต่ผู้เดียวที่จะ

(ก) ทำขึ้นหรือทำซ้ำซึ่งวรรณกรรมหรือศิลปกรรม เล่นแสดงซึ่งนาฏกิยกรรม โฆษณาซึ่งคำแปลแห่งวรรณกรรม

(ข) ถ้าเป็นนาฏกิยกรรม เปลี่ยนให้เป็นเรื่องอ่านเล่น หรืออื่น ๆ อันไม่ใช่นาฏกิยกรรม

(ค) ถ้าเป็นเรื่องอ่านเล่น หรือหนังสืออื่นอันมิใช่นาฏกิยกรรม หรือเป็นศิลปกรรม เปลี่ยนให้เป็นนาฏกิยกรรม โดยวิธีนำออกแสดงต่อประชาชนหรือโดยวิธีอื่น

(ง) ถ้าเป็นวรรณกรรม หรือนาฏกิยกรรม หรือดนตรีกรรม ทำขึ้นเป็นแผ่นเสียง หรือกระดาษม้วนเจาะรู หรือภาพยนตร์ หรือทำโดยวิธีอื่น ๆ ซึ่งอาจนำวรรณกรรมหรือศิลปกรรมนั้น ๆ ออกแสดงได้โดยเครื่องกล

สิทธิอันมีแต่ผู้เดียวในการกระทำดังกล่าวข้างต้นนี้ กินความถึงสิทธิที่จะมอบอำนาจให้ผู้อื่นกระทำด้วย

"วรรณกรรมและศิลปกรรม" หมาย

ความรวมการทำขึ้นทุกชะนิดในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ และแผนกศิลป จะแสดงออกมาโดยวิธีหรือรปร่างอย่างใดก็ตาม เช่นสมุดสมุดเล็ก และหนังสืออื่น ๆ ปาฐกถากถาอื่น เทศนาหรือวรรณกรรมอื่น ๆ อันมีลักษณะเช่นเดียวกัน หรือนาฏกียกรรม หรือนาฏกีย-ดนตรีกรรม หรือแบบพ้อนรำ และการเล่นแสดงให้คนดูโดยวิธีใบ้ ซึ่งแบบการแสดงนั้น ๆ ได้กำหนดไว้เป็นหนังสือหรืออย่างอื่น เพลงดนตรีมีคำร้องหรือไม่มี การวาดเขียน การเขียนระบายสี สถาบัตยกรรม ภาพหุ่น การแกะ และการพิมพ์หิน รูปประกอบเรื่อง แผนที่ภูมิประเทศ แผนผัง ภาพร่าง และการปั้นอันเกี่ยวเนื่องกับภูมิศาสตร์ แผนการสำรวจภูมิประเทศ สถาบัตยกรรมหรือวิทยาศาสตร์ รูปถ่ายและรูปที่ทำขึ้นโดยวิธีคล้ายคลึงกับการถ่ายรูป

"โฆษณา" เมื่อใช้เกี่ยวกับวรรณกรรมหรือศิลปกรรม หมายความว่านำสำเนาจำลองออกจำหน่าย ทั้งนี้ไม่กินความถึงการเล่นแสดงซึ่งนาฏกียกรรม หรือดนตรีกรรม หรือการแสดงปาฐกถา หรือการแสดงศิลปกรรมต่อประชาชน หรือการสร้างสถาบัตยกรรมซึ่งเป็นศิลป

"ผู้ประพันธ์" ให้กินความถึง ผู้แต่งเพลงดนตรี ผู้ทำหรือก่อให้เกิดซึ่งศิลปกรรม เช่นช่างเขียน ช่างภาพหุ่น สถาปนิก ฯ ล ฯ ด้วย

"หนังสือพิมพ์" หมายความว่าวรรณกรรมที่ตีพิมพ์ขึ้นในภาษาใด ๆ ซึ่งมีข่าว หรือแสดงความเห็น หรือประกาศแจ้งความอย่างใด ๆ รวมทั้งหนังสือรีวิวและแมกกาซิน ซึ่งโฆษณาหรือที่เห็นได้ว่ามีเจตนาจะโฆษณาเป็นระยะเวลามีกำหนด หรือเป็นครั้งคราวไม่มีกำหนด

หมวด ๑
ลิขสิทธิ์ในประเทศ
ส่วนที่ ๑ สิทธิ

มาตรา ๕ ภายในบังคับแห่งพระราชบัญญัตินี้ ผู้ประพันธ์วรรณกรรมและศิลปกรรมมีสิทธิจะได้ลิขสิทธิ์

(ก) ถ้าวรรณกรรมและศิลปกรรมนั้นได้โฆษณาอยู่แล้ว ได้โฆษณาใน

พระราชอาณาจักรเป็นครั้งแรก และ

(ข) ถ้าวรรณกรรมและศิลปกรรมนั้นยังไม่ได้โฆษณาในวันที่ก่อให้เกิดวรรณกรรมและศิลปกรรมนั้นขึ้น ผู้ประพันธ์เป็นคนในบังคับสยามหรือมีถิ่นที่อยู่ในพระราชอาณาจักร

มาตรา ๖ คำแปลหรือแปลงมาใช้หรือการจัดลำดับแห่งดนตรี การทำซ้ำแต่เปลี่ยนรูปเสียใหม่ซึ่งวรรณกรรมหรือศิลปกรรมชิ้นเดียว หรือหลายชิ้นรวมกัน ท่านว่าย่อมได้รับความคุ้มครอง เหมือนหนึ่งวรรณกรรมหรือศิลปกรรมที่คิดขึ้นเอง แต่ท่านมิให้เป็นเหตุเสื่อมสิทธิของผู้ประพันธ์เดิม

มาตรา ๗ เรื่องที่แต่งเป็นตอนติดต่อกัน และนิยายต่าง ๆ บรรดาที่โฆษณาออกมาในหนังสือพิมพ์นั้น ท่านห้ามมิให้ผู้ใดเอาเรื่องเหล่านั้นในภาษาเดิมก็ดี หรือคำแปลก็ดี มาโฆษณาซ้ำอีกโดยมิได้รับอนุญาตจากผู้ประพันธ์ก่อน

บทบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับถึงเรื่องอื่นๆ ในหนังสือพิมพ์ด้วย ถ้าผู้ประพันธ์หรือบรรณาธิการได้บอกไว้โดยชัดแจ้งในหนังสือพิมพ์ฉะบับที่โฆษณาออกมานั้นว่าห้ามมิให้ผู้ใดเอาไปโฆษณาซ้ำ ถ้าเป็นหนังสือประจำคาบไซร้ การห้ามนั้นได้กล่าวไว้โดยใช้ถ้อยคำทั่ว ๆ ไปในตอนต้นแห่งหนังสือทุกคราวแล้ว ท่านว่าเท่านั้นเป็นการเพียงพอ

ถ้าไม่มีการห้ามไว้ดังกล่าวนั้นไซร้ ท่านว่าจะโฆษณาซ้ำก็ได้ แต่ต้องบอกไว้ด้วยว่าเรื่องมาจากไหน การห้ามนี้ท่านมิให้ใช้บังคับถึงเรื่องแห่งข้อโต้เถียงทางการเมือง ข่าวประจำวัน หรือรายงานเหตุเบ็ดเตล็ด

ผู้ประพันธ์มีสิทธิแต่ผู้เดียวที่จะโฆษณา ซึ่งวรรณกรรมของตนด้วยวิธีใด ๆ เว้นแต่จะขัดด้วยข้อสัญญาพิเศษ

มาตรา ๘ ผู้ประพันธ์นาฏกิยกรรมหรือนาฏกิย-ดนตรีกรรม มีสิทธิแต่ผู้เดียวที่จะนำออกเองหรือมอบอำนาจให้ผู้อื่นนำออกเล่นแสดงต่อประชาชน ซึ่งนาฏกิยกรรม หรือ นาฏกิย-ดนตรีกรรมของตน ไม่ว่านาฏกิยกรรมหรือนาฏกิย-ดนตรีกรรมนั้น จะได้โฆษณาแล้วหรือยัง

ในระวางที่ยังคงมีสิทธิแต่ผู้เดียวใน

คำแปล ท่านว่าผู้ประพันธ์ย่อมได้รับความคุ้มครอง ในการที่ผู้อื่นจะเอาคำแปลแห่งนาฏกิยกรรม หรือนาฏกิย-ดนตรีกรรมของตนไปเล่นแสดงต่อประชาชนโดยมิได้รับอำนาจ

ผู้ประพันธ์ดนตรีกรรมที่ยังไม่ได้โฆษณานั้นย่อมได้รับความคุ้มครองในการที่ผู้อื่นจะนำดนตรีกรรมของตนไปเล่นแสดงต่อประชาชนโดยมิได้รับมอบอำนาจ ถ้าดนตรีกรรมนั้นได้โฆษณาแล้ว ท่านว่าผู้ประพันธ์จะได้รับความคุ้มครองในการที่ผู้อื่นเอาไปเล่นแสดงต่อประชาชนโดยมิได้รับอำนาจก็ต่อเมื่อผู้ประพันธ์ได้บอกไว้โดยชัดแจ้งที่หน้าปก หรือตอนเริ่มต้นแห่งดนตรีกรรมนั้นว่า ห้ามมิให้ผู้ใดเอาไปเล่นแสดง

มาตรา ๙ ผู้ประพันธ์ดนตรีกรรม มีสิทธิแต่ผู้เดียวที่จะมอบอำนาจให้

(๑) ทำดนตรีกรรมนั้น ๆ เพื่อให้ใช้ได้ด้วยเครื่องกลอันทำให้เกิดเสียงดนตรีนั้นขึ้นอีก

(๒) แสดงดนตรีกรรมด้วยเครื่องกลนั้น ๆ ต่อประชาชน

บทบัญญัติมาตรานี้ ท่านมิให้ใช้บังคับถึงดนตรีกรรม ซึ่งได้ทำให้ใช้ได้ด้วยเครื่องกลก่อนใช้พระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๑๐ ผู้ประพันธ์มีสิทธิแต่ผู้เดียวที่จะมอบอำนาจให้ผู้อื่นทำวรรณกรรม วิทยาศาสตรกรรม หรือศิลปกรรมของตนเป็นภาพยนตร์ แสดงให้ประชาชนดู

ในการจัดแบบการแสดง หรือจัดลำดับเนื้อเรื่องแห่งภาพยนตร์ ถ้าผู้ประพันธ์ได้ทำให้มีลักษณะที่เป็นของตนเองโดยฉะเพาะ หรือมีลักษณะที่คิดขึ้นเองไซร้ ท่านว่าภาพยนตร์นั้นได้รับความคุ้มครองเหมือนหนึ่งวรรณกรรมหรือศิลปกรรม แต่ถ้าลักษณะเช่นว่านั้นไม่มีไซร้ ท่านว่าได้รับความคุ้มครองอย่างรูปถ่าย

การนำวรรณกรรม วิทยาศาสตรกรรม หรือศิลปกรรมมาทำเป็นภาพยนตร์นั้น ท่านว่าได้รับความคุ้มครองเหมือนหนึ่งเป็นของคิดขึ้นใหม่ แต่ทั้งนี้ท่านว่าไม่เป็นเหตุเสื่อมสิทธิของผู้ประพันธ์วรรณกรรม วิทยาศาสตรกรรมหรือศิลปกรรมซึ่งนำมานั้น

บทบัญญัติข้างต้นนี้ให้ใช้บังคับถึง

การทำซ้ำหรือการทำขึ้นโดยวิธีการอย่างอื่น ๆ ซึ่งมีทำนองเดียวกับภาพยนตร์

มาตรา ๑๑ การทำซ้ำดังต่อไปนี้ ท่านว่าไม่ชอบด้วยพระราชบัญญัตินี้ คือ การถือเอาซึ่งวรรณกรรมหรือศิลปกรรมของผู้อื่นโดยทางอ้อมและโดยที่เจ้าของมิได้ให้อำนาจ เป็นต้นว่าเอาไปแปลงรูปหรือจัดดนตรี หรือเปลี่ยนเรื่องอ่านเล่น นิยาย หรือกาพย์กลอนเป็นนาฏกัยกรรมหรือ เปลี่ยน นาฏกัยกรรม เป็นเรื่องอ่านเล่น นิยาย หรือกาพย์กลอน ไม่ว่าจะได้ทำโดยเป็นการทำซ้ำตามรูปเดิมหรือแปลงรูป แต่มิได้เปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มเติม หรือย่นย่อในข้อสำคัญ และไม่มีลักษณะที่เป็นวรรณกรรมหรือศิลปกรรมที่คิดขึ้นใหม่

มาตรา ๑๒ ภายในบังคับบทแห่งพระราชบัญญัตินี้ ผู้ประพันธ์วรรณกรรมหรือศิลปกรรมเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์แห่งวรรณกรรมหรือศิลปกรรมนั้น โดยเงื่อนไขดังต่อไปนี้

(ก) ถ้าเป็นรูปที่พิมพ์จากแผ่นแกะ รูปถ่ายหรือรูปภาพ เมื่อแม่พิมพ์หรือสิ่งอื่นซึ่งเทียบได้กับแม่พิมพ์นั้นมีผู้อื่นสั่งทำและได้ทำโดยมีราคาสินจ้างไซร้ ถ้ามิได้มีข้อสัญญาไว้เป็นอย่างอื่น ท่านว่าบุคคลผู้สั่งทำแม่พิมพ์หรือสิ่งอื่นซึ่งเทียบได้กับแม่พิมพ์นั้น เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์

(ข) ถ้าผู้ประพันธ์เป็นลูกจ้างแรงงานหรือเป็นลูกมือผูกหัดผู้ประพันธ์ได้ทำวรรณกรรมหรือศิลปกรรมขึ้นในหน้าที่ผู้รับจ้าง และมิได้มีข้อสัญญาไว้เป็นอย่างอื่น ท่านว่าบุคคลผู้จ้างเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ แต่ถ้าวรรณกรรมหรือศิลปกรรมนั้นเป็นเรื่อง หรือข่าวส่งให้หนังสือพิมพ์ แมกกาซีน หรือหนังสือพิมพ์ประจำคาบอันคล้ายคลึงกันไซร้ ถ้ามิได้มีข้อสัญญาเป็นอย่างอื่น ท่านว่าผู้ประพันธ์มีสิทธิจะ ห้ามการโฆษณาวรรณกรรมหรือศิลปกรรมนั้น ๆ ในที่อื่นนอกจากที่เป็นส่วนหนึ่งแห่งหนังสือพิมพ์ แมกกาซีน หรือหนังสือประจำคาบนั้น ๆ

(ค) ถ้าวรรณกรรมหรือศิลปกรรมนั้นได้ทำขึ้น หรือโฆษณาโดยหรือในคำสั่ง หรือความควบคุมของรัฐบาลไซร้ ถ้ามิได้มีข้อสัญญาเป็นอย่างอื่น

ท่านว่าลิขสิทธิ์เป็นของรัฐบาล

มาตรา ๑๓ ท่านว่าลิขสิทธิ์นั้นโอนได้ทางมฤดก หรือทางอื่น

เจ้าของลิขสิทธิ์แห่งวรรณกรรมหรือศิลปกรรมจะโอนสิทธิทั้งหมดหรือแต่บางส่วน ตลอดหรือไม่ตลอดอายุของลิขสิทธิ์ก็ได้ และจะให้ประโยชน์อันเกิดแต่ลิขสิทธิ์แก่ผู้อื่นก็ได้ แต่ท่านว่าการโอนสิทธิหรือให้ประโยชน์เช่นนั้นไม่สมบูรณ์ เว้นแต่จะได้ทำเป็นหนังสือและลงลายมือชื่อเจ้าของหรือตัวแทนผู้ได้รับมอบอำนาจโดยชอบจากเจ้าของ

ส่วนที่ ๒ อายุแห่งความคุ้มครอง

มาตรา ๑๔ ท่านว่าลิขสิทธิ์มีอายุตลอดชีวิตผู้ประพันธ์และต่อไปอีกสามสิบปี ส่วนที่ออกโฆษณาเป็นตอน ๆ อายุแห่งความคุ้มครองเริ่มแต่วันโฆษณาตอนนั้น ๆ

ถ้าผู้ประพันธ์ตายก่อนโฆษณา ท่านว่าอายุลิขสิทธิ์มีกำหนดสามสิบปี เริ่มแต่วันโฆษณา

มาตรา ๑๕ ถ้าหลายคนเป็นผู้ประพันธ์ร่วมกัน ท่านว่าอายุลิขสิทธิ์มีกำหนดตลอดชีวิตผู้ประพันธ์ และต่อไปอีกสามสิบปี เริ่มแต่วันตายของผู้ประพันธ์ผู้ตายหลังที่สุด

มาตรา ๑๖ อายุลิขสิทธิ์แห่งรูปถ่ายหรือรูปที่ทำขึ้นโดยวิธีคล้ายคลึงกับการถ่ายรูป ท่านว่ามีกำหนดสามสิบปี เริ่มแต่วันถ่ายหรือทำรูปนั้นขึ้น

มาตรา ๑๗ อายุลิขสิทธิ์แห่งแผ่นเสียง กระดาษม้วนเจาะรูหรือสิ่งซึ่งทำโดยวิธีอื่น ๆ ที่อาจทำให้เกิดเสียงซ้ำได้ด้วยเครื่องกลนั้น ท่านว่ามีกำหนดสามสิบปี เริ่มแต่วันที่ได้ทำแผ่นเดิมซึ่งเป็นที่มาแห่งสิ่งนั้น ๆ

มาตรา ๑๘ อายุลิขสิทธิ์แห่งภาพยนตร์ ท่านว่ามีกำหนดสามสิบปี เริ่มแต่วันถ่าย

มาตรา ๑๙ อายุลิขสิทธิ์แห่งหนังสือพิมพ์ ท่านว่าคาบหนึ่ง ๆ มีกำหนดสามสิบปี เริ่มแต่วันที่ลงในคาบนั้น ๆ

สิทธิของผู้ประพันธ์เรื่องที่แต่งเป็นตอนติดต่อกัน หรือเรื่องอื่น ๆ ในหนังสือพิมพ์นั้น ท่านว่าให้อยู่ในบังคับแห่งมาตรา ๑๔

ส่วนที่ ๓ การละเมิดสิทธิ

มาตรา ๒๐ ผู้ใดมิได้รับความยินยอม

จากเจ้าของลิขสิทธิ์ กระทำการซึ่งพระราชบัญญัตินี้ให้สิทธิแก่เจ้าของลิขสิทธิ์แต่ผู้เดียว ท่านว่าผู้นั้นละเมิดลิขสิทธิ์แต่การกระทำต่อไปนี้ ท่านไม่ให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์

(๑) การใช้โดยธรรมซึ่งสิ่งมีลิขสิทธิ์เพื่อประโยชน์แห่งการร่ำเรียนส่วนตัว การค้นหาความรู้ การติชม วิจารหรือการย่อหนังสือพิมพ์

(๒) การทำหรือโฆษณาภาพระบายสี ภาพวาดเขียน ภาพแกะ หรือรูปถ่าย แห่งภาพหุ่นหรือการช่างทางศิลป ถ้าภาพหุ่นหรือการช่างทางศิลปนั้น ๆ ตั้งประจำอยู่ณที่สาธารณ หรือในโรงเรือนสาธารณ หรือการทำ หรือโฆษณาภาพระบายสี ภาพวาดเขียน ภาพแกะ หรือรูปถ่าย แห่งสถาปัตยกรรมซึ่งเป็นศิลป

(๓) การนำมาโฆษณารวมกัน เพื่อประโยชน์การศึกษาวิทยาศาสตร์ หรือประชุมชั้นวรรณคดี ซึ่งความอันคัดมาสังเขปหรือคำแปลสังเขปอันยาวพอควรจากวรรณกรรมหรือศิลปกรรม หรือทำซ้ำซึ่งรูปศิลปและรูปถ่ายในเมื่อการทำซ้ำนั้น เป็นเครื่องให้เข้าใจคำที่อธิบายเป็นหนังสือ แต่การทำเช่นนี้ต้องแสดงที่มาแห่งสิ่งซึ่งมีลิขสิทธิ์นั้นไว้ด้วย

(๔) การโฆษณาสิ่งเหล่านี้ในหนังสือพิมพ์ คือ รายงาน ปาฐกถา กถาอื่นหรือเทศนาที่ได้แสดงต่อประชาชน หรือคำแถลงการณ์ที่ได้กล่าวในทางอรรถคดี แต่ผู้ประพันธ์ทรงไว้ซึ่งสิทธิแต่ผู้เดียวที่จะโฆษณาโดยวิธีอื่น

มาตรา ๒๑ ผู้ใดกระทำการดังต่อไปนี้ ท่านให้ถือว่าผู้นั้นละเมิดลิขสิทธิ์ คือ

(ก) ขายหรือให้เช่า หรือในทางค้านำออกแสดง เสนอขายหรือเสนอให้เช่า หรือ

(ข) แจกจ่ายเพื่อประโยชน์ในการค้า หรือ

(ค) แสดงต่อประชาชนเพื่อการค้า หรือ

(ง) สั่งเข้ามาในพระราชอาณาจักรเพื่อขายหรือให้เช่า ซึ่งวรรณกรรมหรือศิลปกรรมอันตนรู้อยู่แล้วว่าเป็นวรรณกรรม หรือ ศิลปกรรม ที่ได้ทำขึ้นโดยละเมิดลิขสิทธิ์

ส่วนที่ ๔ สิทธิแก้ในทางแพ่งซึ่งการละเมิดลิขสิทธิ์

มาตรา ๒๒ ถ้ามีการละเมิดลิขสิทธิ์ ท่านว่าเจ้าของย่อมมีทางแก้ โดยขอให้ห้าม ให้คิดบัญชี หรือขออย่างอื่นตามกฎหมายในเรื่องละเมิดสิทธิ

ในคดีละเมิดลิขสิทธิ์ ท่านให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า วรรณกรรมหรือศิลปกรรมนั้นเป็นสิ่งอันมีลิขสิทธิ์อยู่ และให้สันนิษฐานไว้ก่อนด้วยว่าโจทก์เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ เว้นแต่จำเลยจะได้ตั้งประเด็นเถียงว่าไม่มีใครมีลิขสิทธิ์หรือเถียงสิทธิของโจทก์ ถ้ามีประเด็นเช่นนั้น ท่านว่า

(ก) ถ้าชื่อซึ่งอ้างว่าเป็นชื่อเจ้าของพิมพ์ไว้หรือแสดงไว้ตามแบบธรรมดาไซร้ ถ้ามิพิสูจน์ได้เป็นอย่างอื่น ท่านให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า บุคคลผู้มีชื่อพิมพ์หรือแสดงไว้นั้นเป็นผู้ประพันธ์ในส่วนศิลปวัตถุและรูปถ่ายนั้น เครื่องหมายบ่งฉะเพาะของผู้ประพันธ์ซึ่งตราไว้นั้นมีผลเช่นเดียวกับชื่อ

(ข) ถ้าไม่มีชื่อพิมพ์หรือแสดงไว้หรือถ้าชื่อที่พิมพ์หรือแสดงไว้นั้นมิใช่ชื่อของผู้ประพันธ์หรือชื่อ ซึ่งทราบกันทั่วไปว่าเป็นชื่อของผู้ประพันธ์ และมีชื่อซึ่งอ้างว่าเป็นชื่อผู้โฆษณา หรือชื่อเจ้าของได้พิมพ์หรือแสดงไว้ตามแบบธรรมดาไซร้ ถ้ามิพิสูจน์ได้เป็นอย่างอื่น ท่านให้สันนิษฐานไว้ก่อน เพื่อประโยชน์ในการพิจารณาคดีละเมิดลิขสิทธิ์ว่าบุคคลซึ่งมีชื่อพิมพ์หรือแสดงไว้นั้นเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์

มาตรา ๒๓ สำเนาจำลองละเมิดสิทธิแห่งสิ่งอันมีลิขสิทธิ์อยู่ จะเป็นทั้งชิ้นหรือแต่ส่วนมากก็ดี แม่พิมพ์ที่ใช้แล้วหรือตั้งใจจะใช้ในการทำให้เกิดสำเนาจำลองเช่นว่านั้นก็ดี ท่านให้ถือว่าเป็นทรัพย์สินของเจ้าของลิขสิทธิ์ และเจ้าของลิขสิทธิ์จะฟ้องเรียกทรัพย์สินนั้นก็ได้

มาตรา ๒๔ คดีละเมิดลิขสิทธิ์นั้น ท่านมิให้ฟ้องเมื่อพ้นสามปีนับแต่วันละเมิด

ส่วนที่ ๕ บทกำหนดโทษ

มาตรา ๒๕ ผู้ใดรู้อยู่แล้ว

(ก) บังอาจทำขึ้นเพื่อขายหรือให้เช่าซึ่งสำเนาจำลองละเมิดสิทธิแห่งสิ่ง

อันมีลิขสิทธิ์อยู่ก็ดี หรือ

(ข) ขายหรือให้เช่า หรือในทางค้านำออกแสดง เสนอขาย หรือเสนอให้เช่าซึ่งสำเนาจำลองละเมิดสิทธิก็ดี หรือ

(ค) แจกจ่ายสำเนาจำลองละเมิดสิทธิ เพื่อประโยชน์ในการค้าก็ดี หรือ

(ฆ) เพื่อการค้านำออกแสดงในที่สาธารณซึ่งสำเนาจำลองละเมิดสิทธิก็ดี หรือสั่งหรือนำเข้ามาในประเทศสยาม ซึ่งสำเนาจำลองละเมิดสิทธิเพื่อขายหรือให้เช่าก็ดี

ท่านว่าผู้นั้นมีความผิดต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าสิบบาททุกสำเนาจำลอง แต่มิให้เกินห้าร้อยบาทสำหรับการค้ารายหนึ่ง

ผู้ใดรู้อยู่แล้ว บังอาจทำ หรือมีไว้ในครอบครอง ซึ่งแม่พิมพ์เพื่อทำสำเนาจำลองละเมิดลิขสิทธิ์ หรือร้อยแล้วแต่เพื่อหากำไร บังอาจยังให้มีการเล่นแสดงหรือนำออกแสดงในที่สาธารณซึ่งสิ่งมีลิขสิทธิ์โดยมิได้รับความยินยอมแห่งเจ้าของลิขสิทธิ์ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้ ท่านว่าผู้นั้นมีความผิดต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าร้อยบาท ผู้ใดต้องคำพิพากษาว่ากระทำความผิดซ้ำภายในห้าปี นับแต่วันที่ต้องคำพิพากษาครั้งก่อนและครั้งหลังเป็นความผิดตามบทบัญญัติในมาตรานี้ ท่านว่าผู้นั้นต้องระวางโทษปรับตามอัตราอย่างสูงที่กำหนดไว้สำหรับความผิดนั้น

มาตรา ๒๖ ผู้ใดละเมิดบทบัญญัติวรรค ๓ แห่งมาตรา ๗ หรือละเมิดบทบัญญัติในอนุมาตรา (๓) แห่งมาตรา ๒๐ อันเกี่ยวด้วยการสำแดงที่มาแห่งสิ่งซึ่งมีลิขสิทธิ์ ท่านว่าผู้นั้นมีความผิดต้องระวางโทษ ปรับไม่เกินห้าร้อยบาท

มาตรา ๒๗ คดีละเมิดตามบทบัญญัติในหมวดนี้ ท่านว่าให้พ้องได้ต่อเมื่อเจ้าทุกข์ว่ากล่าวขึ้น

หมวด ๓

ลิขสิทธิ์ระวางประเทศ

มาตรา ๒๘ ภายในบังคับแห่งเงื่อนไขต่อไปนี้ ท่านว่าบทแห่งพระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับถึงวรรณกรรมหรือศิลปกรรมที่ได้โฆษณาในต่างประเทศซึ่งเป็นสมาชิกแห่งสันนิบาตลิขสิทธิ์

[๕๓

เหมือนหนึ่งว่าได้โฆษณาเป็นครั้งแรกในพระราชอาณาจักร และใช้บังคับถึงวรรณกรรมและศิลปกรรมซึ่งผู้ประพันธ์ในขณะที่ทำวรรณกรรมและศิลปกรรมนั้นเป็นคนในบังคับหรือพลเมือง หรือมีถิ่นที่อยู่ในต่างประเทศ ซึ่งเป็นสมาชิกแห่งสันนิบาตลิขสิทธิ์เหมือนกับผู้ประพันธ์เป็นคนในบังคับหรือพลเมือง หรือมีถิ่นที่อยู่ในกรุงสยาม แต่ถ้าอายุแห่งความคุ้มครองในประเทศที่เกิดวรรณกรรมหรือศิลปกรรมนั้น กำหนดไว้ต่ำกว่าที่ได้บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้ไซร้ ท่านว่าอายุแห่งความคุ้มครองในพระราชอาณาจักร ต้องไม่เกินกว่ากำหนดอายุแห่งความคุ้มครองในประเทศที่เกิดนั้น

มาตรา ๒๙ การรับประโยชน์แห่งสิทธิตามหมวดนี้ ท่านว่าต้องอยู่ในบังคับแห่งวิธีการและเงื่อนไขดังต่อไปนี้

(ก) เมื่อได้ปฏิบัติครบถ้วนตามเงื่อนไขและวิธีการ ซึ่งกฎหมายของประเทศที่เกิดแห่งวรรณกรรมหรือศิลปกรรมนั้นได้กำหนดไว้

(ข) ถ้าเป็นวรรณกรรมหรือนาฏกิยกรรม เมื่อล่วงกำหนดสิบปีนับแต่วันสุดท้ายแห่งปีซึ่งโฆษณาไปแล้ว สิทธิที่จะห้ามมิให้ทำขึ้น ทำซ้ำ เล่นแสดงในที่สาธารณ หรือโฆษณาซึ่งคำแปลจะทรงไว้ได้ต่อเมื่อเจ้าของลิขสิทธิ์ได้ให้อำนาจผู้อื่นแปลวรรณกรรมหรือนาฏกรรมนั้นในภาษาซึ่งต้องการจะป้องกันมิให้ผู้อื่นแปล และได้โฆษณาคำแปลนั้นแล้วภายในพระราชอาณาจักรก่อนล่วงพ้นกำหนดเวลาที่กล่าวข้างต้น

มาตรา ๓๐ ประเทศที่เกิดแห่งวรรณกรรมหรือศิลปกรรมนั้นกำหนดดังนี้

ถ้าเป็นวรรณกรรมหรือศิลปกรรมที่ไม่ได้โฆษณาประเทศที่เกิดคือประเทศของผู้ประพันธ์

ถ้าได้โฆษณาแล้ว ประเทศที่เกิดคือประเทศที่ได้โฆษณาเป็นครั้งแรก

ถ้าได้โฆษณาพร้อมกันในหลายประเทศซึ่งเป็นสมาชิกแห่งสันนิบาตลิขสิทธิ์ ประเทศที่เกิดคือประเทศซึ่งกฎหมายบัญญัติอายุแห่งความคุ้มครองสั้นที่สุด

ถ้าได้โฆษณาพร้อมกันในประเทศซึ่งมิได้เป็นสมาชิก และในประเทศซึ่งเป็นสมาชิกแห่งสันนิบาตลิขสิทธิ์

ประเทศที่เกิดคือประเทศซึ่งเป็นสมาชิก
มาตรา ๓๑ ท่านให้ใช้บทบัญญัติแห่ง
หมวดนี้ตั้งแต่วันที่รัฐบาลของพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะได้เข้าเป็นภาคี
อนุสัญญาระวางประเทศว่าด้วยความคุ้ม
ครองวรรณกรรมและศิลปกรรมทำณกรุง
เบอร์น เมื่อเดือนกันยายน ค.ศ. ๑๘๘๖
ซึ่งได้แก้ไข ณ กรุงเบอร์ลิน เมื่อ
วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๐๘ และ
สำเร็จบริบูรณ์ด้วยโปรโตคลเพิ่มเติม ลง
นาม ณกรงเบอร์น เมื่อ วันที่ ๒๐ มีนาคม
ค.ศ. ๑๙๑๔

หมวด ๓

เบ็ดเตล็ด

มาตรา ๓๒ พระราชบัญญัตินี้ ท่าน
ให้ใช้ บังคับ ถึง วรรณ กรรม และ ศิลป
กรรม ซึ่งมีอยู่แล้วในวันใช้พระราช
บัญญัตินี้ และยังมิได้ตกเป็นสาธารณ
สมบัติ เพราะเหตุที่ล่วงพ้นอายุแห่ง
ความคุ้มครองตามพระราชบัญญัตินี้

วรรณกรรมอันได้โฆษณาในพระราช
อาณาจักร ก่อนวันใช้พระราชบัญญัติ
นี้ ซึ่งได้จดทะเบียนตามพระราชบัญญัติ
กรรมสิทธิ์ผู้แต่งหนังสือ ร.ศ. ๑๒๐ และ
ตามพระราชบัญญัติแก้ไขพระราชบัญญัติ
กรรมสิทธิ์ผู้แต่งหนังสือ พ.ศ. ๒๔๕๗
นั้น ท่านว่าได้ประโยชน์ในส่วนอายุ
แห่งความคุ้มครองตามพระราชบัญญัติ
เก่าอันออกนานมาแล้ว หรือตามพระ
ราชบัญญัตินี้ แล้วแต่อายุในพระราช
บัญญัติไหนจะนานกว่า

มาตรา ๓๓ กิจการอันไม่ชอบด้วย
พระราชบัญญัตินี้ แต่ได้กระทำขึ้นก่อน
ใช้พระราชบัญญัตินี้ และเมื่อเวลา
กระทำเป็นการชอบด้วยกฎหมายที่ใช้
อยู่ไซร้ ท่านห้ามมิให้นำมาฟ้องเป็นคดี

สำเนาจำลองอันชอบด้วยกฎหมาย
ตามความในวรรคก่อน ยังมีอยู่เมื่อใช้
พระราชบัญญัตินี้ ท่านว่าคงจำหน่าย
จ่ายแจกได้ต่อไป ถ้าเป็นคำแปลหรือ
สิ่งที่ทำซ้ำอย่างอื่น ซึ่งอาจได้รับความ
คุ้มครองตามพระราชบัญญัตินี้ ท่านว่า
เจ้าของลิขสิทธิ์แห่งคำแปลหรือสิ่งที่ทำ
ซ้ำอย่างอื่นนั้นนำออกจำหน่ายจ่ายแจก
ได้ แม้เมื่อใช้พระราชบัญญัตินี้แล้ว

ประกาศมาณวันที่ ๑๖ มิถุนายน
พุทธศักราช ๒๔๗๔ เป็นปีที่ ๗ ใน
รัชชกาลปัจจุบัน

(ราชกิจจา เล่ม ๔๘ ตอนที่ ๑๓)

ประกาศ

ว่าด้วยการใช้ประกาศแก้ไขเพิ่มเติมภาษีเรือโรงร้าน พุทธศักราช ๒๔๗๔

มีพระบรมราชโองการ ใน พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรัสเหนือเกล้า ฯ ให้ประกาศจงทราบทั่วกันว่า

ตามความในประกาศแก้ไขเพิ่มเติมภาษีเรือโรงร้าน พุทธศักราช ๒๔๗๔ ซึ่งมีว่า "ให้ใช้แต่วันออกประกาศเป็นต้นไป" นั้น ให้พึงเข้าใจว่าให้ใช้ข้อความในประกาศนั้น ในการเก็บภาษีเรือโรงร้านสำหรับ พ.ศ. ๒๔๗๓ ซึ่งถึงกำหนดเก็บใน พ.ศ. ๒๔๗๔ ด้วย

ประกาศมาณวันที่ ๒๗ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๔ เป็นปีที่ ๗ ในรัชชกาลปัจจุบัน

ประกาศใช้พระราชบัญญัติการแพทย์ ในมณฑลอยุธยา

มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้า ฯ ให้ประกาศทราบทั่วกันว่า ตามความในพระราชบัญญัติการแพทย์ พ.ศ. ๒๔๖๖ มาตรา ๒ มีความว่า เมื่อจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้ในหัวเมืองมณฑลใด จะได้ประกาศในหนังสือราชกิจจานุเบกษาต่อไปนั้น

บัดนี้ ทรงพระราชดำริเห็นสมควร ให้จดทะเบียนผู้ประกอบโรคศิลป ในมณฑลอยุธยาต่อไป

จึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ประกาศใช้พระราชบัญญัติการแพทย์ พ.ศ. ๒๔๖๖ และพระราชบัญญัติการแพทย์เพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๗๒ ในมณฑลอยุธยาตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ประกาศมาณวันที่ ๒๗ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๔ เป็นปีที่ ๗ ในรัชชกาลปัจจุบัน

(ราชกิจจา เล่ม ๔๘ ตอนที่ ๑๕)